قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى

[illegible]

1

ئىسرائىل يۈسۈپ
تەتقىق قىلغۇچىلار: ئابدۇقەييۇم خوجا
دولقۇن قەمبىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 1

بۈكۈنچ (مۇقەددىمە) بۆلۈم تەرجىمىسى 1

باشتىكى (بىرىنچى) بۆلۈم تەرجىمىسى 21

ئىككىنچى بۆلۈم تەرجىمىسى 47

ئۈچىنچى بۆلۈم تەرجىمىسى 73

تۆتىنچى بۆلۈم تەرجىمىسى 99

ئىزاھلار 127

گراماتىكىلىق تەركىبلەر 149

لۇغەت 151

فاكسىمىل 177

يۈكۈنچ (مۇقەددىمە) بۆلۈم ترانسكرىپسىيەسى ....

باشتىكى (بىرىنچى) بۆلۈم ترانسكرىپسىيەسى ....

ئىككىنچى بۆلۈم ترانسكرىپسىيەسى ....

ئۈچىنچى بۆلۈم ترانسكرىپسىيەسى ....

تۆتىنچى بۆلۈم ترانسكرىپسىيەسى ....

كىرىش سۆز

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازما «مايترى سىمىت» (مايترى بىلەن ئۇچرىشىش) 27 پەردىدىن تەشكىل تاپقان چوڭ ھەجىملىك سەھنە ئەسىرىدۇر. ئۇ ھازىرغا قەدەر ئېلىمىزدە ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازمىلار ئىچىدە، دەۋرى ئەڭ بۇرۇن بولغان بۇددا دىنى مەزمۇنىدىكى ئەدەبىي ئەسەر يەنى زور ھەجىملىك سەھنە ئەسىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئېلىمىزنىڭ مىللىي مەدەنىيەت تارىخىدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. بۇ ئەسەردە مۇكەممەل بەدىئىي شەكىل، كونكرېت ئوبراز، جانلىق ۋە راۋان قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى ئارقىلىق بۇددا دىنى مۇرىتلىرىنىڭ نەزىرىدىكى قۇتقازغۇچى ئىلاھ — كەلگۈسى بۇرخان مايترىنىڭ ھاياتىدىكى ئىش-پائالىيەتلىرى بايان قىلىنغان.

بۇ ئەسەرنىڭ قۇمۇل نۇسخىسى يەنى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازما نۇسخىسى 1959-يىلى 4-ئايدا، قۇمۇل ناھىيە تىيانشان گۇڭشې تۆمۈرتى دادۈي باش تۇرا (باش مەھەللە)دىكى ئۇيغۇر چارۋىچى يەھيا رېھىم مال بېقىپ يۈرۈپ تۆمۈر-تىنىڭ «كىچىك داۋان» دەپ ئاتىلىدىغان قارىغايلىق ئېدىرىدىن تېپىۋالغان. ئەسلىدە بۇ ئەسەر كىگىزگە يۆگۈلۈپ تاشلار ئارىسىغا يوشۇرۇپ قويۇلغان بولۇپ، تېپىلغان چاغدا كىگىز بىلەن ئەسەرنىڭ بىر مۇنچە ۋاراقلىرى چىرىپ تىتىلىپ كەتكەن. يەھيا رېھىم بۇ ئەسەرنى تېپىۋالغاندىن كېيىن، قۇمۇل ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ مەسئۇلى يولداش ئىسمايىل غا تاپشۇرۇپ بەرگەن. شۇ يىلى كۈزدە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تارىخىي مۇزېيى بۇ قىممەتلىك يازما يادىكارلىقنى تاپشۇرۇۋالغان. ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلىنىۋاتقان بۇ نۇسخا جەمئىي 293 ۋاراق (586 بەت) بولۇپ، ھەر بىر ۋارىقىنىڭ چوڭلۇقى 47·5 × 21·7cm كېلىدۇ. قەغىزى قارامتۇل سېرىق رەڭلىك قېلىنراق قاتتىق قەغەز. ھەر بىر بېتىنىڭ ئىككى يېنى ۋە ئاستى-ئۈستى تەرەپلىرىدە تەكشى بوش ئورۇن قالدۇرۇلۇپ، ئىنچىكە ۋە سۇس قىلىپ سىزىلغان قۇر سىزىقچىلىرى ئۈستىگە قارا سىيا بىلەن سولدىن ئوڭغا قاراپ تىك شەكىلدە چىرايلىق ۋە رەتلىك قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت يېزىلغان (ھەر بىر بېتىگە 30 ياكى 31 قۇر خەت يېزىلغان). بەزى بۆلۈملىرىنىڭ بېشىدىكى ۋەقەلىك ئىزىنى كۆرسەتكۈچى جۈملىلەر قىزىل سىيادا يېزىلغان. ھەر بىر ۋاراقنىڭ ئالدى بېتىنىڭ سول تەرىپىگە كىچىكرەك قىلىپ، قايسى بۆلۈمنىڭ نەچچىنچى ۋارىقى ئىكەنلىكىمۇ ئايرىم يېزىلغان. يەنە ھەر بىر بەتنىڭ 7-قۇرىدىن 10-قۇرىغىچە بولغان ئارىلىق ئوتتۇرىسىغا دىئامېتىرى 4·6cm كېلىدىغان ئىنچىكە، سۇس قارا سىزىقلىق دۈگىلەك دائىرە سىزىلىپ، بۇ دائىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا 0·5cm چوڭلۇقتىكى كىتاب تۈپلەش تۆشۈكچىسى ئېچىلغان. بىز تەتقىق قىلىۋاتقان بۇ نۇسخا تولۇقلۇق جەھەتتە گېرمانىيىدە ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى

ئۇيغۇر يېزىقىدىكى باشقا نۇسخىلاردىن زور دەرىجىدە ئېشىپ چۈشىمۇ، يەنىلا پۈتۈنلەي تولۇق نۇسخا ھېسابلانمايدۇ. بۇ نۇسخىنىڭ ھازىر ساقلىنىپ قالغان 293 ۋارىقى ئىچىدە تولۇق ۋە ياخشى ساقلانغان ۋارىقى 110 نەچچە بولۇپ، قالغان ۋاراقلىرىنىڭ ساقلىنىشى ياخشى ئەمەس. چۈنكى بۇ نۇسخا تېپىلغان چاغدا، نۇرغۇن ۋاراقلىرى چىرىپ پارچە-پارچە بولۇپ كەتكەن ۋە كەمتۈك بولۇپ قالغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بەزى بۆلۈملىرىنىڭ باش-ئاخىرىدىكى ۋاراقلىرى ۋە بىر مۇنچە بۆلۈملىرىنىڭ ئارىلىقتىكى ۋاراقلىرى يوق. يەنە 26-، 27-بۆلۈملىرىنىڭ (پەردىلىرىنىڭ) ئورنى يوق. بۇ نۇسخىدا، ئۇنى كۆچۈرتكۈزۈپ ساۋاپ تاپقۇچى يازغان كىرىش سۆز ئورنىدىكى بېغىشلىما — «يۈكۈنچ بۆلۈم» (يۈكۈنچ — يۈكۈنمەك دېگەن پېئىلدىن ياسالغان ئىسىم بولۇپ، ھۆرمەت، چوقۇنۇش، دېگەن مەنىدە) بىلەن قالغان 25 بۆلۈمنىڭ ئورنى بار. بۇ بۆلۈملەرنىڭ بەزىلىرى بىر قەدەر تولۇق ساقلانغان، بەزىلىرىنىڭ بولسا، بىر نەچچە ۋارىقىلا قالغان. شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ نۇسخا تاش ئاستىدا ئۇزۇن يىل بېسىلىپ يېتىپ نۇرغۇن ۋاراقلىرى چىرىپ كەتكەندىن باشقا، يوشۇرۇپ قويۇلۇشتىن ئىلگىرى بەزى ۋاراقلىرى يوقالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

ئەسەرنىڭ قۇمۇل نۇسخىسى قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى (مىلادى 9—13-ئەسىرلەر) نىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى چۇ تاش يىگەن تەرىپىدىن مەزكۇر خانلىقنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە كۆچۈرتكۈزۈلگەن. بۇ نۇقتىنى «يۈكۈنچ بۆلۈم» نىڭ ئاخىرقى ۋارىقىنىڭ (14-ۋارىقىنىڭ) ئالدى بېتىدىكى مۇنۇ قۇرلار يورۇتۇپ بېرىدۇ:

yükünq tərt y(i)g(i)rm(i) p(a)t(a)r (A)

1. y(ə)mə alķatmïx ayķa küsənqig künkə
2. ədrülmix ədgü ədkə ķutluɋ kïvlïɋ ķoluķa
3. ķutluɋ ķoyn yïl zün üqünq ay
4. iki otuzķa m(ə)n üq ərdnikə kirt —
5. günq kəŋüllüg upasï qü tax ygən
6. tutuķ kixim tüzün birlə kin kəltə —
7. qi maytri burhanķa tosalïm tə̣p
8. bir maytri sü bəzətdimiz bir
9. maytri simit nomïn y(ə)mə
10. bititdimiz..

....

21. y(ə)mə bu buyanaɋ aŋ əŋrə avïrar —
22. biz təŋri bəgü ə̣l bilgə arslan təŋri
23. uyɋur tərkənımız ķutıŋa alķatmıx on
24. uyɋur ə̣li otuz tigit oɋlanï toķuz
25. ə̣lqi bilgəsi mïŋ tapïnur tümən
26. iqrəkiləri birlə mïŋ tümən yïlķa

27. təgi əl axayu y(a)rlïkamaklari bolzunlar

....

تەرجىمىسى:

يۇكۈنچ (بۆلۈم) ئون تۆتىنچى ۋاراق (A)

1. يەنە مەدھىيلەشكە ئەرزىيدىغان ئايغا، ئارزۇ قىلغان كۈنگە

2. تاللانغان ياخشى پەيتكە، قۇتلۇق-خەيرلىك ۋاقىتقا،

3. قۇتلۇق قوي يىلى ژۇن (كەبىسە) ئۈچىنچى ئاينىڭ

4. يىگىرمە ئىككىنچى كۈندە، مەن ئۈچ ئەردىنىگە ئېتىـ

5. قاتچان كۆكۈللۈك ئۇپاسى چۇ تاش يىگەن

6. تۇتۇق ئايالىم توزۇن بىلەن بىللە كېيىن كېلىدىـ

7. غان مايترى بۇرخانغا ئۇچرىشايلى دەپ

8. بىر مايترى ھەيكىلىنى بېزەتتۇق (ياساتتۇق) بىر

9. مايترى سىمىت ذومنىمۇ

10. كۆچۈرتكۈزدۇق ....

....

21. يەنە بۇ بۇياننى (ساۋابنى) ئەڭ ئاۋال بېغىشلايـ

22. مىز، تەڭرى بۆگۈئېل بىلگە ئارسلان تەڭرى

23. ئۇيغۇر تەركەنىمىز (خانىمىز) ئالىلىرىغا. (ئۇ)، مەدھىيلەشكە ئەرزىيدىغان

24. ئون ئۇيغۇر ئېلى، ئوتتۇز شاھزادە ئوغلانى، توققۇز

25. ئەلچى-ئەقىلدارى، مىڭ تېۋىنىدىغان، تۈمەن

26. (ئوردا) ئىچىدىكىلىرى بىلەن بىللە مىڭ تۈمەن يىلغا

27. قەدەر ئەلنى ئىدارە قىلىپ گۈللەتسۇن.

... ...

... ...

بۇددىزم ئەقىدىسى بويىچە بۇددا نوملىرىنى كۆچۈرۈش ۋە ھەيكەل (بۇت) بېزىتىش (بۇت-ھەيكەللەرنى ياسىتىش ياكى بۇرخان رەسىملىرىنى سىزغۇزۇش)، بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنى ياسىتىش قاتارلىقلار بىر خىل ساۋابلىق ئىش ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ دىني ئېتىقادى، چۈشەنچىسى ۋە دۇنيا قارشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، ئەلۋەتتە.

بۇ نۇسخىنىڭ 1-، 3-، 10-، 12-، 16-، 20-، 23-، 25-بۆلۈملىرىنىڭ (پەردىلىرىنىڭ) ساقلىنىپ قالغان ئاخىرقى ۋاراقلىرىدىكى خاتىمىلەردە، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» نىڭ قايسى تىللاردىن ۋە كىملەر تەرىپىدىن تەرجىمە قىلىنغانلىقى ئېنىق خاتىرىلەنگەن. مەسىلەن: 3-بۆلۈمنىڭ خاتىمىسى مۇنداق چۈشۈرۈلگەن:

19. alku xasatarlarïq ətkürmix tüpkərmix

20. vaybax xastr boxqunmïx aryaqintri bodis(a)va)t

21. kxi aqari ənətkək tilintin tohri tilinqə

22. yaratmïx prtarakxit (k)rmavazik tohri

23. tilintin türk tilinqə əvirmix maytri si-

24. mit nom bitigdə aniruti arhantnīŋ
25. avdani atlïq üqünq ülüx tükədi

تەرجىمىسى:

19. بارلىق شاستىرلارنى پىششىق ئىگىلىگەن ۋە تەتقىق قىلغان،
20. ۋايباش شاستىرنى ئۆگەنگەن ئارياچەنترى بودىساتۋا
21. ئۇستاز ئەنەتكەك تىلىدىن (سانسكرىت تىلىدىن) توخرى تىلىچە
22. ياراتقان (ئىجاد قىلغان)، پىرتاراكشىت كىرماۋاژىك توخرى
23. تىلىدىن تۈرك تىلىغا (قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا) تەرجىمە قىلغان مايترى سىمىت
24. مىت نوم پۈتۈكتە ئانىرۇتى ئارخانتنىڭ
25. ئاۋدانى (تەمسىلى) ئاتلىق ئۈچىنچى بۆلۈم تۈگىدى.

دېمەك، ئالدى بىلەن سۇلىملىق (قارا شەھەرلىك) ئارياچانترى بۇ ئەسەرنىڭ سانسكرىت تىلىدىكى نۇسخىسىغا ئاساسەن، توخرى تىلىدىكى نۇسخىسىنى ئىجاد قىلغان. پىرتانراكشىت توخرى تىلىدىكى ئىجادى نۇسخىغا ئاساسەن، تۈرك تىلىغا (قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا) تەرجىمە قىلغان.

يۇقىرىدا، «مايترى سىمىت» نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى باشقا نۇسخىلىرىمۇ بارلىقىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتكەنىدۇق. گېرمانىيىلىك مۇتەخەسسىس گابايىن (A.v.Gabain) نىڭ مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى نۇسخىدىن يەنە 6 سى بارلىقى مەلۇم. بۇ 6 نۇسخىنىڭ 2 سى سىڭگىمدىن، 2 سى مۇرتۇقتىن تېپىلغان بولۇپ، قالغان 2 سى قەيەردىن تېپىلغانلىقى ئېنىق ئەمەس. گابايىن 1957-يىلى مايىنتس (Mainz) پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان پارچە ۋاراقلارنىڭ (113 ۋاراق) فوتو نۇسخىسىنى ئېلان قىلدى. 1961-يىلى، ئۇ يەنە بېرلىن پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان پارچە ۋاراقلارنىڭ (114 ۋاراق) فوتو نۇسخىسىنى ئېلان قىلدى. ئۇ «قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى» دېگەن ئەسىرىدە، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» نى «ئۇيغۇر تىياتىر سەنئىتىنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللىنىشى دېيىش مۇمكىن» دەپ كۆرسىتىپ ئۆتىدۇ.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» نىڭ تەرجىمە قىلىنغان دەۋرى مەسىلىسىدە، يەنى بۇ ئەسەرنى پىرتانراكشىت توخرى تىلىدىن تۈرك تىلىغا (قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا) قاچان تەرجىمە قىلغان دېگەن مەسىلىدە، چەت ئەللىك تەتقىقاتچىلار ۋە ئېلىمىز تەتقىقاتچىلىرى ئۆز كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. لېكىن بۇ ھەقتە بىرلىككە كەلگەن كۆز قاراش يوق. گېرمانىيىلىك لېكوك (A.v.LeCoQ) ئەسەرنىڭ سىڭگىم نۇسخىسىغا ئاساسەن، 8 — 9 - ئەسىرلەر ئارىلىقىدا تەرجىمە قىلىنغان دەپ ھېسابلايدۇ. گابايىن 1957-يىلى ئېلان قىلغان ئەسىرىدە، سىڭگىم نۇسخىسىنى 9-ئەسىردە كۆچۈرۈلگەن، تەرجىمە قىلىنغان دەۋرى ئۇنىڭدىن ئىلگىرى دەپ ھېسابلايدۇ. فرانسىيىلىك خامىلتون 1958-يىلى «توڭباۋ» مەجمۇئەسىنىڭ 46-جىلدىدا، گابايىننىڭ ئەسىرىگە باھا بېرىپ يازغان ماقالىسىدا، ئەسەرنىڭ گېرمانىيىدە ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ خەت شەكلىنىڭ دۇڭخۇاڭدىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازمىلارنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىغا ئاساسلىنىپ، تەرجىمە قىلىنغان دەۋرىنىڭ 10-

ئەسىرگە تەۋە ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ. 1962-يىلى پروفېسسور فېڭ جيا شېڭ «مەدەنىي يادىكارلىقلار» 7 — 8-بىرلەشمە سانىدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرنىڭ قوليازما نۇسخىسى توغرىسىدىكى ماقالىسىدا، 10 — 11-ئەسىرلەر ئارىلىقىدا تەرجىمە قىلىنغان دېگەن كۆز قاراشنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1970-يىلى تۈركىيىلىك پروفېسسور سىناشى تېكىن «گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقات ئورنى خەۋەرلىرى» نىڭ 16-سانىدا ئېلان قىلىنغان «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى مايترى سىمىت كىتابىنىڭ پۈتكەن دەۋرى» دېگەن ماقالىسىدا، گابايىن 1961-يىلى ئېلان قىلىنغان فوتو نۇسخىنىڭ 219-نومۇرلۇق ۋارىقىدا نامى تىلغا ئېلىنغان klanpatri (سانسكرىتچە kalyāṇabhadra دىن كەلگەن، «ئاق دىل ئەۋلىيا» ياكى «ئالىجاناب دانىشمەن» دېگەن مەنىدە) نى، تۇرپاندىن تېپىلغان، دەۋرى 767-يىلىغا توغرا كېلىدىغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت يېزىلغان ئىبادەتخانا تۈۋرۈكىگە ئىسمى يېزىلغان سەدىقىچى بىلەن بىر ئادەم ھېسابلايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا بۇ نۇسخىنىڭ خەت شەكلى ئالاھىدىلىكىنى ئاساس قىلىپ، 8 — 9-ئەسىرلەر ئارىلىقىدا تەرجىمە قىلىنغان دەپ ھېسابلىدى. دوتسېنت گېڭ شىمىن 1980-يىلى بۇ ئەسەرنى 10-ئەسىر ئەتراپىدا تەرجىمە قىلىنغان دەپ قارىغانىدى. 1982-يىلى ئۇ مۇنداق پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى: «بۇ ئەسەرنىڭ ھازىر ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ خەت شەكلىنىڭ بىر قەدەر قەدىمىي يازما خەت نۇسخىسى ئىكەنلىكىگە ئاساسەن، يەنە ئۆز زامانىسىدا قوچۇ رايونىدىكى مىللەتلەرنىڭ قوشۇلۇش ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ (بۇ رايوندىكى قەدىمكى قارا شەھەر تىلىدا سۆزلىشىدىغان ئاھالىلار 8 — 9-ئەسىرلەردىلا تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان ئۇيغۇرلارغا ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ كەتكەن)، بىز قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى مايترى سىمىت كىتابىنى ئەڭ كېچىككەندە 8 — 9-ئەسىرلەر ئارىلىقىدا مەيدانغا كەلگەن دەپ ھېسابلايمىز.»

تارىخچىلار مىلادى 5-ئەسىردىن بۇرۇنلا تىيانشاننىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدىكى كەڭ رايونلاردا نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇرلارنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. بىز تەتقىق قىلىۋاتقان قوليازما نۇسخىنىڭ خېتى بىر قەدەر قەدىمىيراق يازما خەت شەكلىگە ئىگە بولۇپ، بۇ نۇسخىنى چۇ تاش يىگەن تۇتۇق قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە كۆچۈرتكۈزگەن. بۇ نۇسخىنى كۆچۈرتكۈزگۈچى مەيلى پىرتانىراكشىت تەرجىمە قىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى تۇنجى نۇسخىدىن كۆچۈرتكۈزگەن بولسۇن، ياكى باشقا كۆچۈرمە نۇسخىلاردىن كۆچۈرتكۈزگەن بولسۇن، كۆچۈرمە نۇسخىنىڭ ۋاقىت جەھەتتىن تەرجىمە نۇسخىغا قارىغاندا كېيىن تۇرىدىغانلىقى ھەممىگە چۈشىنىشلىك. شۇڭا بىز بۇ ئەسەرنى 8-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تەرجىمە قىلىنغان دەپ قارايمىز.

بىز ئەسەرنىڭ قوليازما نۇسخىسىنى رەتلەش، ترانسكرىپسىيە قىلىش جەريانىدا، بۇ ئەسەرنى تۈرك تىلىغا (قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا) تەرجىمە قىلغان پىرتانىراكشىتنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى خاتىرىنى ئۇچراتمىدۇق. چۈنكى بۇ نۇسخا تېپىلغان چاغدىلا تولۇق بولمىغانلىقتىن، بۇ ھەقتىكى خاتىرە يېزىلغان ۋارىقى چىرىپ كەتكەن ياكى يوقالغان بولۇشى مۇمكىن. گابايىن گېرمانىيىدە ساقلىنىۋاتقان نۇسخىدىكى پىرتانىراكشىتنى «il balïk» لىق دېگەن خاتىرىگە ئاساسەن، ئۇنى ئىلى رايونىدا تۇغۇلغان دەپ ھېسابلايدۇ. خامىلتون il balïk دېگەن جاي ئىسمىنى əl balïk دەپ ئوقۇشقا بولىدۇ

خانلىقىنى (شۇنداق ئوقۇشقىمۇ بولىدۇ. ـ ئا.) ۋە ئۇنىڭ قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ پايتەختىنىڭ باشقىچە ئاتىلىشى بولۇش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. پىرتانىراكشىتنىڭ تەرجىمىھالى توغرىلىق ئېنىق مەلۇماتقا ئىگە ئەمەسمىز. لېكىن شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى، ئۇ توخرى تىلىنى تولۇق بىلىدۇ، بولۇپمۇ تۈرك تىلىدا (قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا) يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە بولۇپ، ئەسەرنى توخرى تىلىدىن ئىجادىي مېھنەت سىڭدۈرۈپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن تەرجىمە قىلىپ چىققان. ئەسەرنىڭ تىلى راۋان ۋە گۈزەل، بەدىئىي ۋاسىتىلىرى خىلمۇ خىل بولۇپ، ئۆز زامانىسىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىنىڭ كۈچلۈكلىكىنى ۋە يۈكسەك دەرىجىدە تەرەققىي قىلغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىپلا قالماستىن، بەلكى تەرجىماننىڭ قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتاقلىق تەرجىمان ۋە شائىر سىڭقۇ سەلىگە ئوخشاش يېتىلگەن تىل ئۇستىسى ئىكەنلىكىنىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. شۇڭا بىز ئۇنى ئەينى دەۋىردىكى ئۇيغۇر بۇددىست زىيالىيلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە سانسكرىتچە تەخەللۇس ياكى نام بېرىش ئادىتى بويىچە ئۆزىگە «پىرتانىراكشىت كىرماۋاژمىك» دەپ تەخەللۇس ياكى نام قويغان ئۇيغۇر بۇددا ئالىمى دەپ تەسەۋۋۇر قىلساق، ئارتۇقچە كەتمىسە كېرەك.

«مايترى سىمىت» بۇددىزىمنىڭ ھىنايانا مەزھىپىگە مەنسۇپ ئەسەر بولۇپ، ئارياچانترى بۇ ئەسەرنىڭ سانسكرىتچە نۇسخىسىغا ئاساسەن، توخارچە نۇسخىسىنى ئىجاد قىلغان، يەنى سانسكرىتچىدىن توخرىچىغا ئۆزگەرتىپ ئىشلىگەن. توخرىچە نۇسخىلارنىڭ بىرىدە ئەسەرنىڭ نامى «Maitreya samiti nataka» (nataka «دراما» دېگەن مەنىدە) دەپ يېزىلغان. توخرىچە نۇسخىلاردا يەنە ۋەقەلىك ئورنى، پېرسوناژلار ۋە تەڭكەش قىلىنىدىغان كۈيلەر كۆرسىتىلگەن. دېمەك، ئەسەرنىڭ توخرىچە نۇسخىسىنىڭ سەھنە ئەسىرى ئىكەنلىكى چۈشىنىشلىك. قەدىمكى ئۇيغۇرچە نۇسخا بىلەن توخرىچە نۇسخىنى سېلىشتۇرغان مۇتەخەسسىسلەر قەدىمكى ئۇيغۇرچىسىنىڭ توخرىچىسىغا مەزمۇن جەھەتتىن ناھايىتى يېقىن ئىكەنلىكىنى، ئۇسلۇب جەھەتتىن پەرق قىلىدىغانلىقىنى بايقىغان. ئەسەرنىڭ بىز تەتقىق قىلىۋاتقان قومۇل نۇسخىسىدا، ھەر بىر بۆلۈم (پەردە) نىڭ بېشىدا ۋەقەلىك ئورنىلا كۆرسىتىلگەن. ھەر بىر بۆلۈمنىڭ ئاخىرىدا، شۇ بۆلۈمنىڭ نامىمۇ كۆرسىتىلگەن. شۇنداق بولسىمۇ، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» نىڭ توخرى تىلىدىكى سەھنە ئەسىرىدىن تەرجىمە قىلىنغانلىقى، ئۇنىڭ قومۇل نۇسخىسىنىڭ ھەر بۆلۈمىنىڭ بېشىدا ۋەقەلىك ئورنى كۆرسىتىلگەنلىكى، ھەر بىر بۆلۈمنىڭ ۋەقەلىكى كونكرېت ئوبرازلار ۋە ئۇلارنىڭ دىئالوگلىرى ئارقىلىق يورۇتۇپ بېرىلگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەسەرنىڭ نامى «مايترى سىمىت سۇدۇر (سۇترا)» دەپ يېزىلماي، بەلكى «مايترى سىمىت نوم بىتىگ» دەپ يېزىلغانلىقى (نوم بىتىگ — نوم پۈتۈك: كەڭ مەنىدىن ئېيتقاندا، ھېكايە سۆزلەش ئارقىلىق دىن تەرغىپ قىلىنىدىغان ئەسەر دېگەن مەنىدە) ۋە بۇ ئەسەردە ئۇچرايدىغان «كۆرۈنچ» (كۆرۈنۈش) سۆزى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» نىڭ سەھنە ئەسىرى ئىكەنلىكىگە ئىسپات بولالايدۇ.

بىز تۆۋەندە، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «مايترى سىمىت» قومۇل نۇسخىسىنىڭ بۇ كىتابتا ئېلان قىلىنغان «يۈكۈنچ» بۆلۈم ۋە 1-، 2-، 3-، 4-بۆلۈملىرىنىڭ (پەردىلىرىنىڭ) قىسقىچە مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز.

«يۇكۇنچ» بۆلۈم جەمئىي 14 ۋاراق (28 بەت) بولۇپ، بۇ نۇسخىدا ئالدىنقى 3 ۋاراق بىلەن 13 ــ ۋاراق (جەمئىي 8 بەت) كەم. ساقلىنىپ قالغان 10 ۋاراق ئىچىدە، 2 ۋاراقنىڭ ۋاراق سانى يېزىلغان ئورنى كەمتۈك بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بىز بۇ بۆلۈمنىڭ ترانسكرىپسىيە ۋە تەرجىمىسىنى ئىشلەپ چىققاندىن كېيىن، سېلىشتۇرۇش، تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، بىر ۋاراقنىڭ بۇ بۆلۈمنىڭ 5 - ۋارىقى، يەنە بىر ۋاراقنىڭ 14 - ۋاراق ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتۇق. بۇ بۆلۈمدە، ئوبرازلىق، قىزىقارلىق تەمسىللەر ئارقىلىق تەڭرى بۇرخان (شاكيامۇنى) نىڭ ئىلاھلىق كارامەتلىرى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن گەۋدىلەندۈرۈلگەن. مەزمۇن ۋە ئىشلىتىلگەن دىنىي ئاتالغۇلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇددىزم ھىنايانا مەزھىبىنىڭ نۇقتىئىنەزەرلىرى خېلى تەپسىلى شەرھلەنگەن. قەدىمكى ھىندىستان، كۇسەن (كۇچا)، سۇلمى (قاراشەھەر) لەردىكى ئاتاقلىق بۇددىست ئۇستازلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈلگەن، شۇنىڭدەك بۇ نۇسخىنى كۆچۈرتكۈزگۈچىنىڭ بۇ ئىشنىڭ ساۋابىنى خان ۋە ئۇنىڭ جەمەتىگە، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇغقان، بالا - چاقىلىرىغا بېغىشلايدىغانلىقى ۋە ياخشى تىلەكلىرى بايان قىلىنغان. قىسقىسى، بۇ نۇسخىنىڭ كىرىش سۆزى ھېسابلانغان بۇ بۆلۈم قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي چۈشەنچىسى، پەلسەپىۋى ۋە ئەخلاقىي كۆزقارىشىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ماتېرىيال ھېسابلىنىپلا قالماي، بەلكى تەتقىقاتچىلارنى تارىخ، مەدەنىيەت تارىخى ۋە دىن تەتقىقاتىغا دائىر مۇھىم ماتېرىياللار بىلەنمۇ تەمىن ئېتىدۇ.

بىرىنچى بۆلۈم (پەردە) جەمئىي 16 ۋاراق (32 بەت) بولۇپ، بۇ نۇسخىدا 8 -، 11 - 12 - ۋاراقلار كەم. قالغان ۋاراقلىرى ئىچىدە ئاخىرقى 4 ۋاراق ئاساسەن تولۇق ساقلانغان، ئالدىنقى ۋاراقلىرىنىڭ ساقلىنىشى ياخشى ئەمەس، يىرتىلغان ۋە كەمتۈك بولۇپ قالغان جايلىرى كۆپ. بۇ بۆلۈم (پەردە) نى مەزمۇن جەھەتتىن ئىككى كۆرۈنۈشكە ئايرىشقا بولىدۇ. باشتا «ئەمدى بۇ نوملۇق سۆزنى ئاڭ ماگىت ئېلىدىكى راجاگىرى شەھەر دۆلىتىدىن ئۇقۇش كېرەك.» دېگەن ۋەقەلىك ئورنى كۆرسىتىلگەندىن كېيىن، ۋايشىرۋانى ماھاراجىنىڭ قول ئاستىدىكى 3 سەركەردىنىڭ دىئالوگلىرى ئارقىلىق 1 - كۆرۈنۈش باشلىنىدۇ. ئۇلار كۆك ئاسماندىكى يولدىن ئۇچۇپ كېلىۋېتىپ، شاكيامۇنى بۇرخان بەختىنى تاپقاندىن كېيىن (بۇددالىققا يەتكەندىن كېيىن) ماگىت ئېلىدىكى پاساك تاغدا نوم نوملاۋاتقانلىقىنى، بىر مۇنچىلىغان كىشىلەرنىڭ ئۆي - ۋاقلىرىنى تاشلاپ بۇددا دىنى راھىبى بولغانلىقىنى، مايتىرىنىڭمۇ پات ئارىدا ئۇستازى بادارى براھمان بىلەن خوشلىشىپ پاساك تاغقا تەڭرى بۇرخان يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ شاگىرتى بولىدىغانلىقىنى، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ مايتىرى تىرىك بولىدىغان كۈندىكى كاتتا مۇراسىمنى كۆرۈش ئۈچۈن كېتىۋاتقانلىقىنى سۆزلىشىدۇ. ئاندىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭمۇ شۇ مۇراسىمنى كۆرۈشكە كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىشىپ يۈرۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن 1 - كۆرۈنۈش ئاياقلىشىدۇ. 7 - ۋاراقنىڭ ئالدى بېتىنىڭ 20 -، 22 - قۇرلىرىدا «ئەمدى بۇ نوملۇق سۆزنى داكساناپات ئەلدىكى بادارى دانا براھماننىڭ ... يېرىدىن ئۇقۇش كېرەك.» دېگەن ۋەقەلىك ئورنى كۆرسىتىلگەندىن كېيىن، 2 - كۆرۈنۈش، بادارى براھمان ئۆزىنىڭ 500 شاگىرتىنى ئەتراپىغا ئېلىپ، مايتىرىنىڭ قولىنى تۇتۇپ سۆزلىگەن ھالدا باشلىنىدۇ. بۇ كۆرۈنۈشتە ئاساسلىقى، بادارى براھمانغا تەڭرى بۇرخان شاكيامۇنىنى كۆرۈش تۇغ-

رىلىق تەڭرى ئەلچىسىدىن ۋەھى كەلگەنلىكى بايان قىلىنىدۇ. بىر كۈنى كېچىدە، تەڭرى ئەلچىسى پۇرناباترى تەڭرىنىڭ زىبۇ-زىننەت بۇيۇملىرىدىن نۇر چاقناتقان ھالدا بادارىغا كۆرۈنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شاكيامۇنىنى بۇددا بولۇشنىڭ ئالدى-كەينىدە بولۇپ ئۆتكەن ئاجايىپ ئىشلار توغرىلىق سۆزلەپ بېرىپ، ئۇنى شاكيامۇنىنىڭ يېنىغا بېرىشقا دەۋەت قىلىدۇ. بادارى شاكيامۇنىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلسىمۇ، بىراق ئۆزىنىڭ ياشىنىپ، كېسەلچان بولۇپ قالغانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ تەڭرى بۇرخاننى كۆرۈشكە بارالمايدىغانلىقىدىن ھەسرەت چېكىدۇ. پۇرناباترى ئۇنىڭغا سالامەتلىكىنى ئاسراش كېرەكلىكىنى، ئۈمىدسىزلەنمەسلىكىنى، تەڭرى بۇرخاننىڭ قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك دەپ ھېسابلانغان جانلىقلار مەيلى قەيەردە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ كۆزدىن غايىپ بولىدۇ. تاڭ ئاستا-ئاستا يورۇشقا باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن 2-كۆرۈنۈش ئاياغلىشىدۇ. ئاخىرىدا، «مايترى سىمىت نوم پۈتۈكتە بادارى براھمانىنىڭ نەزىر قىلىشى ئاتلىق بىرىنچى بۆلۈم تۈگىدى. دېگەن جۈملە ئارقىلىق بۇ پەردىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى ئۇقتۇرۇلىدۇ.

ئىككىنچى بۆلۈم (پەردە) جەمئىي 17 ۋاراق (34 بەت) بولۇپ، بۇ نۇسخىدا 4 ۋاراق (3-ۋە 14.— 16-ۋاراقلار) كەم. بۇ پەردە 1-پەردىگە بەكمۇ تەبىئىي ئۇلانغان بولۇپ، باشتا «ئەمدى بۇ نوملۇق سۆزنى بادارى براھمانىنىڭ ئۆيىدىن ئۇقۇش كېرەك.» دېگەن ۋەقەلىك ئورنى كۆرسىتىلىدۇ. ئاندىن كۆرۈنۈشلەر (بۇ پەردىنى مەزمۇن جەھەتتىن 4 كۆرۈنۈشكە ئايرىشقا بولىدۇ) باشلىنىدۇ، 1-كۆرۈنۈشتە، بادارىنىڭ مايترى باشچىلىقىدىكى 16 شاگىرتى تاڭ سەھەردە ئۇنىڭ ئۆيىگە كېلىدۇ. ئۇلار ئۇستازىدىن ھال-ئەھۋال سوراپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ تەڭرى بۇرخان شاكيامۇنىنىڭ قېشىغا بېرىپ بۇددا دىنى تويىنى (راھىبى) بولماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئىجازەت سورايدۇ. بادارى كېچىدە ئۆزىگە تەڭرى ئەلچىسىدىن ۋەھى كەلگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ يوللارنى بېسىپ تەڭرى بۇرخان ئالدىغا بېرىشقا سالامەتلىكى يار بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ ۋە ئۇلارغا تەڭرى بۇرخاننىڭ 32 تۈرلۈك بەخت-سائادەتلىك بەلگىسىنى بىرمۇ بىر ئېيتىپ بېرىدۇ. ئۇلارغا شاكيامۇنىنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئالدى بىلەن ئۆز ئىچ 32 تۈرلۈك بەلگىسىگە سەپسېلىشى كېرەكلىكىنى ۋە ئۇنىڭدىن قىيىن مەسىلەر توغرىسىدا سوئال سوراپ كۆرۈشلىرىنى، ئەگەر ئۇنىڭ 32 تۈرلۈك بەلگىسى تولۇق بولسا ۋە ئۇلارنىڭ سوئاللىرىغا تولۇق-توغرا جاۋاب بېرەلىسە، ئاندىن ئۇنىڭ شاگىرتى بولسا بولىدىغانلىقىنى جېكىلەيدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار ئۇستازىغا ئۆزرىخالىق ئېيتىپ خوشلىشىپ چىقىپ كېتىدۇ. 2-كۆرۈنۈشتە، مايترىنىڭ ئۇستازى بادارىنى تاشلاپ، تەڭرى بۇرھان يېنىغا بارماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان خەلقلەر تەرەپ-تەرەپتىن يىغىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇلار مايترىغا: «ئەي قۇت تەڭرى، براھمانلارنىڭ پاكى، ئەزرۇئا تەڭرىسى، بارلىق ئۈمىد — ئىشەنچىسىز جانلىقلارنىڭ ئۈمىد-ئىشەنچى، پۈتكۈل داكساناپات ئېلىنىڭ ئىپتىخارى، سىز بىزنى تاشلاپ نەگە كەتمەكچى بولۇۋاتىسىز؟!» دەپ ھەسرەت چېكىدۇ. مايترى ئۇلارغا، بۇ ئالەمنىڭ قانۇنى شۇنداق ئىكەنلىكىنى يەنى ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى جانلىقلار ئامراقلىق شادلىقىغا چۆمۈپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن خۇددى شورسۇ ئىچ

گەندەك قانمايدىغانلىقىنى، ھامان بىر كۈنى ئامراقلار بىر - بىرىدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى
ئېيتىپ، مېھرىبان ئاتىلاردەك ئۇلارنى بەزلەيدۇ، تەسەللىي بېرىدۇ ۋە ئۇلارنى ھەسرەت
چەكمەي ئۈمىدۋار بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ. ئۇلار مايتىرىنىڭ سۆزلىرىدىن قاتتىق تەسىر-
لىنىدۇ. مىڭلىغان - تۈمەنلىگەن كىشىلەر قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، ئاتا - ئانىلىرىنى، ئۆي-
ۋاقىلىرىنى تاشلاپ، مايتىرىغا ئەگىشىپ ماڭىدۇ. 3 - كۆرۈنۈشتە سەپەر ئەھۋالى سۆ-
رەتلىنىدۇ. مايترى قاتارلىقلار سەپەر جەريانىدا، نۇرغۇنلىغان شەھەرلەردىن ئۆتىدۇ ۋە
ئۇ يەرلەردىكى كىشىلەرنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىگە ئېرىشىدۇ. نۇرغۇنلىغان كىشىلەر مايتى-
رىغا ئەگىشىدۇ. ئۇلار ئورمانلىقلار ۋە داللاردىن ئۆتكەندە، ئارسلان، يولۋاس، پىل
قاتارلىق ھايۋانلار كۆندۈرۈلگەندەك يۇۋاشلىنىدۇ. پىللار خارتۇملىرى بىلەن نىلۇپەر گۈلى-
نى يۈگەپ ئېلىپ، مايتىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ. ئارسلان، يولۋاسلار
يەر بېغىرلاپ يېتىپ، مايتىرىنىڭ تاپىنىنى يالاپ ئۆز گۇناھلىرىغا تۆۋە قىلىدۇ، ئاخىرىدا،
مايترى قاتارلىق كىشىلەر قاتمۇقات خەتەرلىك، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئۇزۇن يوللار-
نى بېسىپ ئۆتۈپ، پاساك تاغقا يېتىپ كېلىدۇ. قىسقىسى، بۇ كۆرۈنۈشتە مايتىرىنىڭ
كەلگۈسى بۇرخان بولۇشقا مۇناسىپ كېلىدىغان ئىلاھلىق كارامەتلىرىدىن ئالدىن بېشا-
رەت بېرىلىدۇ. 4 - كۆرۈنۈش، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان پاساك تاغدا تەڭرىلىك جاما-
ئەت ئارىسىدا، ئارسلانلىق تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، نوم نىزملاۋاتقان ھالدا باشلىنى-
دۇ. مايترى قاتارلىقلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، مايترى ئالدى بىلەن بۇر-
خاننىڭ 32 تۈرلۈك بەلگىسىگە سەپسالىدۇ. ئۇنىڭ 32 تۈرلۈك بەلگىسىنى ئېنىق
كۆرگەندىن كېيىن، مايترى قاتارلىق شاگىرتلار ئەڭ ئېسىل سۆزلەر بىلەن بۇرخانغا
مەدھىيە ئوقۇيدۇ. ئاندىن ھەرقايسىسى ئۆز كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن قىيىن مەسىلىلەر
توغرىسىدىكى سوئاللىرىنى سورايدۇ. تەڭرى بۇرخان ئۇلارنىڭ سوئاللىرىغا ناھايىتى تو-
لۇق ۋە توغرا جاۋاب بېرىدۇ. مايترى قاتارلىقلار بەكمۇ قايىل بولۇپ ئۇنىڭغا باش
ئۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ. شۇ ھامان ئالەم 6 تۈرلۈك تەۋرەيدۇ. پۈتۈن كۆك يۈزىنى
تەڭرىلەر قاپلايدۇ. پاساك تاغدىن كەلگەن «ئالىيجاناب مايترى تەڭرى بۇرخان نومىدا
(دىنىدا) تۇيىن بولدى» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ تەنتەنە سادالىرى ھەممە يەردە ياڭ-
رايدۇ. پۈتۈن جانلىقلار شادلىققا چۆمىدۇ. ئاخىرىدا، تەڭرى بۇرخان مايترى باشچىلى-
قىدىكى 40 تۈمەن يېڭى تۇيىنغا يارلىق قىلىپ، تەن، تىل، دىل بىلەن ياخشى ئىش
قىلىپ، ساۋاب - دىيانەت تېپىشنى، بۇرخان يارلىقىنى ئىزۇنلاشقا تىرىشىپ، نىرۋانلىق
يولغا مېڭىشنى، ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا پايدىلىق ئىشلارغا سەگەك بولۇشنى تاپىلايدۇ.
ئاندىن ئۆزىنىڭ باشقا جانلىقلارنى قۇتقۇلدۇرغىلى بارىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ.

2- پەردە «مايترى سىمىت نوم پۈتۈكتە مايترى بودىساۋاتنىڭ تۇيىن بولۇشى ئات-
لىق ئىككىنچى بۆلۈم تۈگىدى.» دېگەن جۈملە بىلەن ئاياغلىشىدۇ.

ئۈچىنچى بۆلۈم (پەردە) نىڭ ساقلىنىپ قالغىنى 13 ۋاراق (26 بەت). بۇنىڭ
ئىچىدە ئالدىنقى 5 ۋاراق خېلى پۈتۈن ساقلانغان. بۇ بۆلۈم (پەردە) دە ئاساسەن،
شاكيامۇنىنىڭ ھامىسى ۋە ئىنىكئانىسى ماھاپرجاپاتى گائۇتامى خاتۇنىنىڭ بۇرخان شاك-
يامۇنىغا ئالتۇن رەڭلىك بۆز توقۇش ۋەقەسى سۆزلەنگەن بولۇپ، مەزمۇن جەھەتتىن ئىككى
كۆرۈنۈشكە ئايرىشقا بولىدۇ. باشتا «ئەمدى بۇ نىزملۇق سۆزنى كاپىلاۋاستۇ شەھىرىدىكى

نىگۇدارام ئاتلىق ساڭرام (ئىبادەتخانا) دىن ئۇقۇش كېرەك.» دېگەن ۋەقەلىك ئورنى كۆرسىتىلىدۇ. 1 - كۆرۈنۈش گائۇتامى خاتۇننىڭ دىدىكى پاتىنى قىزنىڭ تەڭرى بۇرخاننىڭ كاپىلاۋاستۇ شەھىرىگە قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى سوراش ئۈچۈن نىگۇدارام ساڭرامىغا كەلگەنلىكى بىلەن باشلىنىدۇ. ئىبادەتخانىدىن بىر ئايال چىقىپ، ئۇنىڭدىن نېمە ئىشقا كەلگەنلىكىنى سورايدۇ. ئۇ ئۆزىنى گائۇتامى خاتۇننىڭ خەۋەر ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنلىكىنى ئېيتىدۇ. ئۇ يەنە گائۇتامى خاتۇننىڭ سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن ئامراق ئوغلىغا تون تىكىپ كىيدۈرىمەن دەپ، ئۆز قولى بىلەن ئۇرۇق چېچىپ، ئوت ئوتاپ، پاختا تېرىپ، يىپ ئىگىرىپ ئالتۇن رەڭلىك بۆز توقۇپ چىققانلىقىنى؛ شاكيامۇنى يېتىپ كەلگەندە ئۇنىڭغا شۇ بۆزدىن تىكىلگەن توننى تۇتماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىدۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ سۆزلىرىدىن يەنە تەڭرى بۇرخاننىڭ نومىنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولالمىغان شاكى ئۇرۇقىدىكى ئەرلەرنىڭ ئاياللىرىنى 5 خىل ئەيىبى بار دەپ كەمسىتكەنلىكى، تەڭرى بۇرخاننىڭ ئاياللارغىمۇ نوم نوملاپ، ئۇلارنى 5 خىل پەزىلەتكە ئىگە دەپ ماختىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. بۇ ئىككى ئايال قىزىق سۆزلىشىۋاتقاندا، ياسودارا خاتۇننىڭ دىدىكى كىرىپ كېلىپ، ئۆزىنى خوجايىنىنىڭ خەۋەر ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنلىكىنى، ياسودارا خاتۇننىڭمۇ بۆز توقۇپ پۈتتۈرۈپ، تەڭرى بۇرخاننىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. شۇ ئارىدا ئۇلار شاكى ئۇرۇقىدىكى بەگلەرنىڭ شاكيامۇنىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تەڭرى بۇرخاننىڭ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن مېڭىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن 1 - كۆرۈنۈش ئاياغلىشىدۇ. 2-كۆرۈنۈش گائۇتامى خاتۇن شاكى ئۇرۇقىدىكى 500 ئايالنى ئەتراپىغا ئېلىپ، ئالتۇن رەڭلىك، بۆز توننى قولىدا تۇتۇپ، ياسودارا خاتۇنغا سۆزلىگەن ھالدا باشلىنىدۇ. ئۇلار ئۇزۇن ئۆتمەي تەڭرى بۇرخان بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقى ۋە ئۇنىڭغا ئۆز سوۋغىلىرىنى تۇتىدىغانلىقىدىن ھاياجانلىنىدۇ، شادلىققا چۆمگەن ھالدا ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىرىگە ئالىدۇ. ئاندىن ئۇلار تەڭرى بۇرخاننىڭ خۇددى قۇياشتەك نۇر چاقنىتىپ، شاكى ئۇرۇقىدىكى بەگلەرنىڭ تۆرىدە ئولتۇرغانلىقىنى كۆرىدۇ. گائۇتامى خاتۇن ئۆزى تىككەن توننى تەڭرى بۇرخانغا تۇتىدۇ. ئۇ نۇرغۇن چىرايلىق سۆزلەر بىلەن ئۆزىنىڭ قولىنى قايتۇرماسلىقنى سورايدۇ. تەڭرى بۇرخان ئۇنىڭغا بۇ توننى باشقا راھىب جامائەسىگە سەدىقە قىلىشنى، ئۇنىڭ ئايلىنىپ مايترى قولىغا تېگىدىغانلىقىنى، ئاندىن مايترى ئۆزىگە تۇتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ سوۋغىسىنى ئېلىشنى رەت قىلىدۇ. گائۇتامى خاتۇن ئۆز سوۋغىسىنى قوبۇل قىلىشنى قايتا - قايتا ئۆتۈنۈپ سورايدۇ. شاكى ئۇرۇقىدىكى بەگلەرمۇ شاكيامۇنىغا گائۇتامى خاتۇننىڭ ئۇنى كىچىكىدىن باققانلىقىنى ئەسلىتىپ، توننى قوبۇل قىلىشنى ئۆتۈنىدۇ. تەڭرى بۇرخان سىلىق سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭ سوۋغىسىنى قوبۇل قىلالماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرىدۇ ۋە باشقىلارغا سەدىقە قىلىپ بېرىشنىڭ ساۋابلىق، پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بوددا دىنى نەزەرىيىسى بويىچە شەرھلەپ چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇنىڭدىن باشقىلار چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، كۆڭۈللىرى يورۇيدۇ. 2 - كۆرۈنۈش مۇشۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

3 - پەردە «مايترى سىمىت نوم پۈتۈكتە تانىرۇتى دارخانتىنىڭ تاۋدانى (تەمەسلى) ئاتلىق ئۈچىنچى بۆلۈم تۈگىدى.» دېگەن جۈملە ئارقىلىق تاماملىنىدۇ.

تۆتىنچى بۆلۈم (پەردە) ئالدىنقى پەردىلەردەك ياخشى ساقلىنىپ قالالمىغان. ئۇ-
نىڭ باش ۋە ئاخىرقى ۋارىقى كەم بولغاچقا، ۋەقەلىك ئورنى بىلەن خاتىمىسى ئېنىق
ئەمەس. ساقلىنىپ قالغان 14 ۋارىقى تىتىلىپ پارچىلىنىپ كەتكەنلىكتىن نۇرغۇن سۆز-
لەرنىڭ ئورنى يوقالغان. شۇڭا مەزمۇن جەھەتتىن تولۇق يورۇتۇپ بېرىشمۇ قىيىنراق، شۇنداق
بولسىمۇ، بۇ پەردىنى مەزمۇن جەھەتتىن 2 كۆرۈنۈشكە بۆلۈشكە بولىدۇ. 1 - كۆرۈنۈش، تەڭرى
بۇرخاننىڭ ئۆزىنىڭ بىر شاگىرتى بىلەن سۆزلىشىشىدىن باشلىنىدۇ. بۇ كۆرۈنۈشتە ئاساس-
لىقى مايترىنىڭ تونىغا بېشىنى پۈركەپ، بۇرخان بەختىگە (بۇددالىقا) ناھايىتى تەستە
ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ئويلاپ دىيانىغا ئولتۇرغانلىقى؛ بۇرخاننىڭ ئەڭ
ئۆتكۈر ھېسابلانغان موتكالايان ئارخانت قاتارلىق ئىككى شاگىرتى پۈتۈن ئەقىل-
پاراستىنى ئىشلىتىپمۇ ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلەلمىگەنلىكى ھەم ئۇنى دىياندىن ئويغىتال-
مىغانلىقى، تەڭرى بۇرخان مايترىنىڭ ئېسىل پەزىلىتىنى نۇرغۇنلىغان جانلىقلارغا ئېيى-
تىپ بېرىش، كۆرسىتىش ۋە ئۇلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىدىغان ۋاقتىنىڭ يېقىنلاش-
قانلىقىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن، موتكالايان ئارخانتقا يارلىق بەرگەنلىكى، موتكالايان
سومىر تاغقا چىقىپ، تەڭرى بۇرخاننىڭ ئون تەرەپتىكى شاگىرتلىرىنى ئارىسۋىدان
ئىبادەتخانىسىغا يىغىلىشقا چاقىرغانلىقى بايان قىلىنىدۇ. 2 - كۆرۈنۈشتە، ئون تەرەپتىكى
40 تۈمەن ئارخانتنىڭ ئارىسۋىدان ئىبادەتخانىسىغا يىغىلغانلىقى، تەڭرى بۇرخاننىڭ
8 تۈمەن خىل يورۇقلۇق چىقىرىپ پۈتكۈل يەر جاھاننى يورۇتقانلىقى، بۇ خىل كارا-
مەتكە ھەيران قالغان تەڭرىلەر بىلەن باشقا جانلىقلارنىڭمۇ ئىبادەتخانىسىغا توپلانغان-
لىقى، تەڭرى بۇرخاننىڭ ئاي بىلەن كۈنگە ئوخشاش نۇر چاقنىتىپ، ئارسلانلىق تەختە-
كە چىقىپ، سارىپۇترى ئارخانتقا يارلىق قىلغانلىقى، ئەڭ كۈچلۈك شاگىرت ھېساب-
لانغان سارىپۇترىنىڭمۇ مايترىنى دىياندىن ئويغىتالمىغانلىقى، ئاخىردا تەڭرى بۇرخان
تونىنىڭ يېڭىدىن قولىنى چىقىرىپ، بارماقلىرىنى سوقۇپ مايترىنى دىياندىن ئويغاتقان-
لىقى، ئاندىن شاگىرتى ئاناندىغا گائۇتامى خاتۇننىڭ بۆزىنى تويىنلارغا تۇتۇشنى بۇيى-
رۇغانلىقى، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى بۆزنى ئېلىشقا ئۆزىنى مۇناسىپ كۆرمىگەنلىكى،
نۆۋەت مايترىغا كەلگەندە بۆزنى ئېلىپ بۇرخانغا تۇتقانلىقى، بۇرخان ئالتۇن رەڭلىك
بۆز تونىنى كىيىپ، كەلگۈسىدە مايترى ئاتلىق ھەممە نەرسىلەرنى ئۇقىدىغان بۇرخاننىڭ
مەيدانغا چىقىدىغانلىقىنى جاكالىغانلىقى، مايترى سانسار ئىچىدىكى بارلىق جانلىقلارنى
قۇتقۇزۇش ئارزۇسىنى بىلدۈرگەنلىكى، تەڭرى بۇرخان مايترىنى ئىزباسار قىلىپ ئۆز-
نىڭ نىرۋانغا بارماقچىكەنلىكىنى ئېيتىپ، مايترىنىڭ كەلگۈسىدە بارلىق جانلىقلار-
نىڭ ياخشى يول باشلىغۇچىسى بولۇشىنى ئۈمىد قىلغانلىقى راۋان تىل، گۈزەل
تەسۋىر، ئوخشىتىشلار ئارقىلىق تەسىرلىك بايان قىلىنغان.

بىز بۇ ئەسەرنى نەشرگە تەييارلاشتا، ئۇيغۇر يېڭى يېزىق ھەرپلىرى ئاساسىدا
ئىشلەنگەن ترانسكرىپسىيە بەلگىلىرىنى ئىشلەتتۇق. بۇ بەلگىلەر مۇنۇلار (تىرناق ئىچى-
دىكى مەزكۇر بەلگىنىڭ خەلقئارا ترانسكرىپسىيەدىكى تەڭدىشى):

a[ɑ]	[b]b	[d]d	ə̣[e]
[ɡ]ɡ	h[x]	i[i]	ï[I]
k[k]	l[l]	m[m]	n[n]

o[o]	p[p]	q[c]	r[r]
s[s]	t[t]	u[u]	v[v]
x[ʃ]	y[j]	z[z]	ƣ[ʀ]
k[q]	ə[ε]	ɵ[φ]	ü[y]
ⱬ[ʒ]	η[η]		

تىرانسكرىپسىيەدىكى «٠٠» (ئىككى چېكىت) ئەسلى ئەسەردە ئىشلىتىلگەن تىنىش بەلگىنى كۆرسىتىدۇ. كۆپ چېكىت ئەسلى ئەسەردە يوقالغان سۆز ياكى تاۋۇشلارنىڭ ئورنىنى كۆرسىتىدۇ. تىرناق ئىچىدىكى سۆز ياكى تاۋۇشلار تىرانسكرىپسىيەدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن سۆز ياكى تاۋۇشلارنى كۆرسىتىدۇ. ترانسكرىپسىيە بىلەن تەرجىمە ئەسلى ئەسەردىكى خەتلەرنىڭ قۇر سانىغا ئاساسەن بېرىلدى. تەرجىمىنىڭ چۈشىنىشلىك بولۇشى كۆزدە تۇتۇلۇپ، قىسمەن قۇرلاردىكى سۆزلەرنىڭ ئورنى ئالماشتۇرۇلدى. قوشۇلغان سۆزلەر تىرناق ئىچىگە ئېلىندى.

بۇ كىتاب نەشرگە بېرىلىشتىن ئىلگىرى، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى مىرسۇلتان ئوسمانوۋ ترانسكرىپسىيەنى كۆرۈپ چىقىپ قىممەتلىك پىكرىنى بەردى. يولداش خاۋگوەنجۇڭ بىلەن ياڭ جىنشياڭ خەنزۇچە تەرجىمىنى كۆرۈپ چىقىپ، بەزى خەتلەرنى تۈزىتىۋېلىشىمىزغا ياردەملەشتى. يولداش گۈلشەن ۋاھىت سۆزلۈكلەرنى كارتىسىغا ئېلىشقا ياردەملەشتى. بىز بۇ يولداشلارنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى چىقىرىپ، بىزنىڭ ئىشىمىزغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بەرگەنلىكىگە ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

A

يۈكۈنچ بۆلۈم*(مۇقەددىمە) تۆتىنچى ۋاراق

1· ئۇلۇستىكى (1) ئاداسىنى ئىلىك بەگنى قورقۇتۇپ
2· قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قاپاقلىرى تۆرۈلگەن، چىرايى سۈرلۈك
3· يولۋاس قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، ئۆز ۋۇجۇدىنى
4· يولۋاس (تەقلىتىدە) كۆرسىتىپ (ئۇنى) قۇتقۇزۇپ قويدى.
5· يالىڭاچ يۈرىدىغان، تەرس نومۇلۇغ (2) دىنتار (3) لارنى قۇت-
6· قۇزۇش ئۈچۈن ئار-نومۇسنى قايرىپ قويۇپ، يالىڭاچ
7· تونسىز چوپان (قىياپىتىگە كىرىپ)، ئۇلار
8· بىلەن قېتىلىپ يۈرۈپ، (ئۇلارنى) قۇتقۇزۇپ
9· قويدى. يەنە بىر چاغدا
10· ئېغىر ئاياق ھامىلدار پادىچى قىزى
11· قېتىق ساتقىلى شەھەرگە كېتىۋاتاتتى، يېرىم
12· يولدا ئۇغۇل (بالا) تولغىقى تۇتۇپ قالدى. (ئۇ) ئاغزى قۇرۇپ،
13· كۆزى تەلمۈرۈپ، ئانىسىنى قىچقىرىپ، يىغا-
14· زارە قىلىۋاتاتتى. تۆگەل بىلگە (ھەممىگە قادىر) تەڭرى تەڭرىسى
15· بۇرخان (4) ئۇنىڭ ئاۋازىنى كۆرۈپ چىدىيالماي
16· (ئۇنىڭ) ئانىسىنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ،
17· ئىللىق-يۇمشاق سۆزلەر بىلەن (تەسەللى بېرىپ) مۇقەددەس قولى بىلەن
18· تۇغۇت ئانىسى (5) ئىشىنى ئىشلەپ، بوۋاقنى يۇيۇپ (ئۇلارنى) ئامان-
19· ئېسەن شەھەرگە يەتكۈزۈپ قويدى. ئاندىن يەنە
20· ئىنچىكە يىپ ئىگىرگۈچى تەكەببۇر كۆڭۈللۈك
21· ئايالлارنىڭ تەكەببۇرلۇقىنى بېسىش ۋە تارقىتىش ئۈچۈن
22· مەلىكىلەر قىياپىتىگە كىرىپ،
23· مۇبارەك قولى بىلەن يىك تۇتۇپ، يىپ
24· ئېگىردى. يەنە مەغرۇر، قاتتىق كۆڭۈللۈك
25· ساسچى (6) ئەرنىڭ مەغرۇرلۇقىنى تۈگىتىش ئۈچۈن
26· مۇقەددەس ۋۇجۇدىنى ساسچى قىياپىتىگە كىرگۈزۈپ،
27· ساسلىقنى كىرىپ، كوزا ياساپ ئولتۇردى.
28· كانتار ئېلىدىكى پۇسكاراسارى (7) ئىلىك بەگنىڭ
29· تاغ تۇمشۇقىدىكى (غادىيىۋالغان) تەكەببۇرلۇقىنى، يىمىرىش
30· ئۈچۈن ئۇلۇغ قېرى راھىپ قىياپىتىگە كىرىپ،

---

* يۈكۈنچ بۆلۈم — ئەسلى تېكىستتە «يۈكۈنچ ئۈلۈش» بولۇپ، «يۈكۈنچ» — يۈكۈنىدىك، چوقۇنىدىغان، «ئۈلۈش» — بۆ-
لۈم، قىسىم، باپ دېگەن مەنىدە

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق)

1. ئون ئىككى بەرە (8) يەرگىچە پىيادە بېرىپ،
2. (ئۇنى) قۇتقۇزۇپ قويدى. ئاندىن يەنە
3. ئىنسى نانتى (9) تېگىن (10) نى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن
4. ئانانتىرىس (11) گۇناھلىق مەخلۇقتا ئوخشاش ئاۋىس (12)
5. دوزاختا باردى. كىتۇرمانى (13) ئاتلىق
6. بىراھمان (14) ئوغلىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن
7. ئاي تەڭرى قىياپىتىگە كىرىپ، نىرم (15)
8. دېھلاپ (ئۇنى) قۇتقۇزۇپ قويدى.
9. سۇپرىيى (16) (ئاتلىق) كانتارۋىلار (17) پادىشاھىنى
10. قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قوڭقاۋچى (سازەندە) قىياپىتىگە
11. كىرىپ، قوڭقاۋ (18) چېلىپ (ئۇنى) قۇتقۇزۇپ قويدى.
12. بۇنىڭدىن باشقا كۆپ تۈرلۈك ئۇلۇغ
13. ساخاۋەتلىك ئەقىل-پاراسەت كۈچىدە سانسىز-تۈمەن
14. جانلىقلارغا پايدا مەنپەئەت يەتكۈزدى.
15. ئىككىنچى، سارۋاتىنا (19) ئاتلىق ئەقىل-پاراسەت
16. بىلەن پايدا مەنپەئەت يەتكۈزەمكى مۇنداق ئىدى: قۇتقۇ-
17. زۇلىدىغان جانلىقلارنىڭ كۆڭلى-كۆكسىنى، ماھىيىتىنى (ۋە)
18. قىلمىش-ئەتمىشلىرىنى ئېنىق
19. كۆرەتتى. (يەنى) ئۇلارنىڭ كۆكسىدە
20. قۇتۇلۇشنىڭ ئۇرۇقى بار، ياكى يوقلۇقىنى
21. ئۇ (لار) نىڭ كۆڭلى-كۆكسىدە
22. قورقىدىغان ئەيمىنىدىغان ياخشى ماھىيەت زادى
23. تېپىلىدىغان ياكى تېپىلمايدىغانلىقىنى ۋە (ئۇلارنىڭ) قايسى دىيان سامار (20) كۈچىدە
24. سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن يولغا (21) چۈشۈش ياكى
25. چۈشمەسلىكىنى تەلتۆكۈس ئۇقالايتتى.
26. يەنە تېتىك-ھوشيار (ئەڭ دانا) بىلىملىكلەر (22) نى ۋە ئوتتۇرا
27. بىلىملىكلەر (23) نى ئېنىق ئۇقالايتتى.
28. تېخى يەنە ئاچكۆزلۈك (24) ئۆپكە-ئاداۋەت
29. ـچى كۆڭۈللۈك (25)، بىلىمسىز (نادان) (26)، نازدۇرغۇچى (27) سەنەببۇر
30. كۆڭۈللۈك (28) كۆرۈم كۆكسىلىك (تەمەنناچى) (29) جانلىقلارنىڭ

A

يوكونچ بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

1. يۇرۇش - تۇرۇشىنى (قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى) ئېنىق ئۇقالايتتى......
2. ئاندىن يەنە قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك جانلىق
3. لارنى (بىر - بىرىدىن) تولۇق ئايرالتى، (يەنە) بۇ بۇرخان
4. لارنىڭ قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىكلىرى، بۇئارخانتلار (30) نىڭ
5. قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىكلىرى، بۇ شارىركە (31) سۆزلۈپ
6. قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىكلىرى ئىككەيلىكنى
7. بارلىق سارۋاتىنا ئاتلىق ئەقىل - پاراسەت كۈچى بىلەن
8. ئۇقاتتى. ئۈچىنچى، مانۇچاپ (32)
9. ئاتلىق شانۇ شۆھرەتلىك پەزىلەت (كۈچى) بىلەن
10. پايدا مەنپەئەت يەتكۈزەمكى مۇنداق ئىدى: بىر
11. چاغدا ماھامۇتكالايان (33) ئارخانتنىڭ
12. ئانىسىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن
13. سۇمىر (34) تېغىنىڭ سانسىز تۇمەن چوققىلىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ،
14. مۇتكالايان ئارخانتنىڭ شانۇ - شۆھرەتلىك
15. پەزىلىتى ۋەجىدىن مارىجى (35) (ئىسىملىك تەڭرى خانىش) گانجاناپاتى (36) ەەملىكىتىگە
16. بېرىپ، مۇتكالايان ئارخانتنىڭ
17. ئانىسىنى قۇتقۇزۇپ قېلىشنى ئۆتۈن
18. گەندە، تەڭرى بۇرخان مۇتكالايان ئارخانتنىڭ
19. شانۇ - شۆھرەتلىك پەزىلىتىنىڭ كۈچىدە بارماق
20. سانىغۇچە (بولغان) ئارىلىقتا كاتاگىتى (37) ئاتلىق شەھەر دۆلىتىگە
21. بېرىۋاتقان قىياپەتتە پەيدا بولدى.
22. شۇندىن تارتىپ (تەڭرى بۇرخان) سانسىز، نۇرغۇن جانلىقلارغا
23. پايدا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن دەرھال (بىر) ئىش
24. كۈچ ئىشلىگەن بولسا، (ئۇنىڭ) ھەممىسى
25. مانۇچاپ ئاتلىق شانۇ - شۆھرەتلىك پەزىلەتنىڭ
26. كۈچى دېيىلىدۇ؛ تۆتىنچى، مايترى (نىڭ) ياخشى نىيەتلىك كۆڭۈل
27. بىلەن (باشقىلارغا) پايدا مەنپەئەت يەتكۈزەمكىنىڭ يەنە بەش
28. تۈرلۈك يولى بولىدۇ. بۇلار قايسىلار
29. دېيىلسە، ئەڭ دەسلەپكىسى شانۇ - شۆھرەتلىك پەزىلەت كۆرسىتىش بىلەن،
30. ئىككىنچى، ياخشى كۆرىدىغان - يارىتىدىغان

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق)

1. مال-دۇنيانى يېغىپ كەلتۈرۈش بىلەن، ئۈچىنچى،
2. ئىچىدىغان دورىنى ئىپتىق ئۇقۇش بىلەن، تۆتىنچى،
3. ئۆز كۆلەڭگىسى ياردىمىدە پايدا مەنپەئەت يەتكۈزۈش بىلەن
4. بەشىنچى، كالياكا ساپرىس (38) (نامىلىق) ئىللىق يۇمشاق
5. يېپىنچىسى بىلەن. شان-شۆھرەتلىك
6. پەزىلەت كۆرسىتىپ، كىمگە پايدا مەنپەئەت يەتكۈزدى دېسە،
7. بىر چاغدا ماھا-
8. سىنا (39) ئاتلىق باينىڭ
9. مەلىكىسى ئۈچ ئايغىچە سەممىيلىك بىلەن (ئىستىقامەتتە)
10. چىڭ ئولتۇرغان راھىپلار جامائىتىگە خىلمۇ خىل
11. يوللار بىلەن كەم-كۆتىسىز، خىزمەت بىجا كەلتۈرگىلى
12. كىرىشكەنىدى. شۇ ئارىدا
13. ئاشچى ئوغلانىنىڭ تاۋى يوق بولۇپ قالغانلىقى
14. ئۈچۈن (مەلىكىنى) شورپىلىق گۆش ئەكىلىشكە ئېۋەتىش-
15. تى. ئۇ چاغدا (كىشىلەر) ئەلىنگەن يارلىقىغا (بىنائەن)
16. شورپىلىق گۆش سا[illegible]غانىدى. گۆش تاپالماي
17. كۈن پاتقاندا، (كىشىلەر)......
18. ...... (مەلىكىنى... ئۇرۇپ) قوغلىۋەتتى. شۇ
19. ... ئارىدا باي سىرتتىن كىرىپ كېلىپ، ئۆز
20. مەلىكىسىنى باش-كۆزى يېرىلغان، قانلىق-يىرىڭلىق ھالدا
21. كۆرۈپ ئىنتايىن قايىلىدى، غەزەپلەندى (ۋە) بۇ
22. ئەھۋال توغرىلىق ئەرزى-شىكايەت قىلغىلى تەڭرى تەڭرىسى
23. بۇرخانغا باردى. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
24. ئۇنىڭ غەزىپىنى بېسىش ئۈچۈن يولدا
25. ئىككى زەھەرلىك يىلان پەيدا قىلدى. (بۇ يىلانلار) بىرى ئىككىن-
26. -چىسىگە چىرمىشىپ تۈگۈلۈشۈپ (ياتاتتى). ئۇنى كۆرۈپ، باي
27. ئەرنىڭ (كۆڭلىدە) مۇنداق ئوي پەيدا بولدى. (زادى) نىمىنىڭ
28. كۈچى بىلەن زەھەرلىك يىلانلار
29. دۇنيادا مۇنداق كۆرۈمسىز تۇغۇلغان (دېسە) ئىپتىق
30. ئايان بولدىكى (بۇلار) غەزەپ نىزۋانى (40) كۈچىدە بۇ يەردە

A

يۈكۈنچ بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق

1. تۇغۇلغاندۇر. شۇنىڭ بىلەن (ئۇنىڭ) غەزىپى
2. بېسىلىپ كەتتى. مانا مۇشۇنداق شانۇ-شۆھرەتلىك
3. پەزىلەت كۆرسىتىش ئارقىلىق سانسىز-تۈمەن جانلىق-
4. -لارغا پايدا مەنپەئەت يەتكۈزدى. ئىككىنچى،
5. ياخشى كۆرىدىغان-ياقتۇرىدىغان نەرسىلەرنى (مال-دۇنيالارنى) يېقىن كەلتۈرۈش يولى بىلەن
6. (جانلىقلارنى) قۇتقازمىقى مۇنداق ئىدى، يەنى سارى پۈترى (41)
7. ئارخانت نىرۋان (42) غا بارغاندا، ئۇنىڭدىن
8. باشقا ئارسلان خانىدەك
9. ئارخانتلارمۇ نىرۋانغا
10. ئېرىشتى. (ئۇلارغا) سۆزۈك كۆكۈللۈك (ساپ مۇھەببەت باغلىغان)
11. جانلىقلار (ئۇلاردىن) ئايرىلماقنىڭ ئاچچىق ھەسرىتىگە
12. بەك قاتتىق چۆمگەنىدى. ئۇ جانلىقلارنىڭ
13. ھىجران ئوتىنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن
14. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئوك تەرەپتە
15. سارىپۈترى ئارخانت قاتارلىق دانىشمەنلەرنى
16. نامايان قىلدى. سول تەرەپتە ماھا مۇتكالايان
17. ئارخانت قاتارلىق شانۇ-شۆھرەتلىك پەزىلەتكە
18. ئېرىشكەن ئارخانتلارنى نامايان قىلدى. بۇنى
19. كۆرۈش بىلەن ئۇ جانلىقلار ئىنتايىن ھاڭ-
20. تاڭ قېلىشىپ، شاد-خۇراملىققا چۆمدى.
21. تەڭرى بۇرخان ئاغزىدىن نوم ئىشتىپ،
22. (ئازاپتىن) قۇتۇلماق لەززىتىنىڭ ئېگىسى بولۇشتى.
23. ئۈچىنچى، ئىچىدىغان دورىنى ئۇقۇش بىلەن باشقىلارغا پايدا مەنپەئەت
24. يەتكۈزمىكى قانداق ئىدى دېسە، ئۇنى مۇنداق
25. ئۇقۇش كېرەك: قايسى بىر چاغدا بىلىمسىز ۋىرۇتاك (43)
26. ئىلىك بەگ كاپىلاۋاستۇ (44) شەھىرىدىكى
27. شاكىلار (45) نى ئۆلتۈرۈپ يوقىتىۋاتقىنىدا،
28. تەڭرى قىزلىرىغا ئوخشاش كۆرۈپ قانغۇسىز
29. چىرايلىق، ئۇماق ئالتە قىزنى ئەسىر
30. ئېلىپ خوتۇن قىلغانىدى. ۋىرۇتاك ئىلىك بەگ

B

(يوكونچ بۆلوم ئالتىنچى ۋاراق)

1. كەينى-كەيندىن شاكىلارنى گەپتىن چۈشۈرىدىغان، ئاياغ-
2. ئاستى قىلىدىغان سۆزلەرنى سۆزلەۋەگىنىدە
3. ئالتە خوتۇن خىرلۇق ھىس قىلىپ، ئاچچىق
4. سۆزلەر بىلەن (ئىلىك بەگكە) رەددىيە بەردى. بۇنى ئىشىتىپ ۋىرۇتالك
5. ئىلىك بەگ جاللاتلارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ،
6. بۇ دۈشمەن قىزلىرىنىڭ يەتتە ئەزاسىنى
7. پىچىپ-كېسىپ گۆرستانلىققا
8. تاشلاۋېتىڭلار، دېدى. جاللاتلار-
9. مۇ ئىلىك بەگنىڭ يارلىقىنى
10. تۈگەل بىجا كەلتۈردى. تۈگەل دانا
11. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئۇ خوتۇنلارنىڭ
12. قۇتقۇزۇلىدىغان ۋاقتى كەلگەنلىكىنى
13. ئۇقۇپ، ھىماۋانت (46) تېغىدىن چىنتاكانتىك (47)
14. دەپ ئاتىلىدىغان ئېت (دورا ئۆسۈملۈكى) كەلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ باشلىرىغا چېچىپ،
15. (ئۇلارغا) جان ئاتا قىلدى ۋە نوم نەملاپ،
16. بەختكە ئېرىشتۈردى. تۆتىنچى، (تەڭرى بۇرخاننىڭ)
17. كۆلەڭگىسى بىلەن پايدا مەنپەئەت يەتكۈزمىكى مۇنداق
18. ئىدى؛ يەنە بىر چاغدا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
19. ساربىۋتىرى ئارخانت بىلەن
20. دالىدا چاكرىمىت (سەيلە) (48) قىلىپ يۈرمەكتە ئىدى.
21. شۇ ئارىدا ئوۋچى قۇش قوغلاپ كېلىۋاتقان
22. بىر كەپتەر خەۋپ-خەتەرگە ئۇچراپ،
23. ساربىۋتىرى ئارخانتنىڭ كۆلەڭگىسىگە
24. سىغىندى، شۇنداقتىمۇ يەنىلا قورقۇنچى بېسىلماي دىر-دىر
25. تىترەيتتى؛ (ئۇ) ئۇيەردىن يۆتكىلىپ تەڭرى
26. بۇرخاننىڭ كۆلەڭگىسىگە سىغىندى.
27. شۇ ھامان ئۇنىڭ قورقۇنچى-ۋەھىمىسى تۈگىدى. (تەڭرى بۇرخان)
28. مانا شۇ تەرىقىدە سانسىز-تۈمەن جانلىقلار-
29. غا كۆلەڭگىسى بىلەن پايدا مەنپەئەت يەت-
30. كۈزدى. بەشىنچى، كالياكاساپرىس بۆرتىمگى (49) بىلەن

A

يوكۈنچ بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق

1. پايدا مەنپەئەت يەتكۈزمەكى مۇنداق ئىدى: پاتراناتى (50)
2. ئاتلىق ئېغىر كېسەل راھىپنى مۇقەددەس قولى بىلەن
3. بۆرتۈپ (سىلاپ) ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قويدى (ۋە)
4. ئۇنى ئارخانت بەختىگە ئېرىشتۈردى.
5. دىۋاداتا (51) نى باش ئاغرىق كېسەلدىن قۇتقۇزۇپ
6. قويدى. پۇرنى (52) ئاتلىق تىرتىلار (53) ئۇستازىنى
7. بۆرتۈپ، ياسۇچىك (54) ئاتلىق
8. جاننى ئالدىغان (ئېغىر) كېسەلدىن قۇتقۇزۇپ قويدى.
9. شۇ تەخلىتتە كىمكى
10. سۇراتى (55) ۋاقىتقىچە، سازان (56)
11. يوقالغۇچە، جانلىقلار برام سانگالامپان (57)
12. قاتارلىق ياخشى قىلمىشلارنى قىلىش يولىدا تىرىشسا،
13. يۇقۇرىدا تەگرى يېرىدە، تۆۋەندە ئىنسانلار
14. دۇنياسىدا تۇغۇلۇشقا سەۋەب بولىدىغان ياخشى ئىش - ئەمەللەرنى
15. قىلماقچى بولسا، بارلىق پايدا مەنپەئەت يەتكۈزمەكلىكنىڭ
16. ياخشىلىقىنى، پەزىلىتىنى ئۇقۇشى كېرەك.
17. مۇشۇنداق تۈرلۈك ساراسىۋاتى (58)، براخا سىۋاتى (59) قاتارلىق
18. ئىلاھىي دانىشمەنلەرنىڭ كالپا (60) ۋاقىتىقىچە (سۆزلىسىمۇ) سۆزلەپ
19. تۈگەتكۈسىز پايدا مەنپەئەتلىك ياخشىلىقىنى بەك كۆپ
20. ئويلاپ، مەنكى چۇتاش يىگەن (تۇتۇق) (61) بېشىمنى
21. يەرگە تەككۈزۈپ، (ئۇلارنىڭ) پۈتۈن دۇنيادىكى ۋۇجۇدلىرىنى
22. ھۆرمەتلەپ، قەدىرلەپ ئىخلاس بىلەن يۈكۈنىمەن.
23. ئىككىنچى، پۈتكۈل گانگ ئۆگۈز (62) ئىچىدىكى قۇم
24. سانىدەك، ئۈچ زاماندىكى (63) دانا بىلىملىك
25. بۇرخانلارنىڭ ئۇستازى بولغان ئۇسنىرلاكسان (64) لىق
26. باشلىرىنى ئېگىپ، ئىخلاس بىلەن يۈكۈنىدىغىنى
27. نوم ئەردىنى (65) (گۆھەر نوم) دېيىلىدۇ. ئۇ گۆھەر نومنى ئايرىپ
28. سۆزلىسە ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ؛ بىرى -
29. سانبۇتىك (66) ئاتلىق، ئىككىنچىسى پارامارتىك (67)
30. ئاتلىق. سانگىرتاك (68) دەپ سودۇر (69) ۋىناي (70) ئابىدا -

B

(يۈكلۈنچ بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق)

1. رام (71) (لاردىن ئىبارەت) ئۈچ خەزىنىلىك نوملارغا ئېيتىلىدۇ. ئاز-ئالىمى (72)
2. (تاماگەرلىك) كېسىلى بىلەن ئاغرىغان جاپاكەش جانلىقلارنىڭ
3. كېسىلىگە دورا - دەرمەكتەك داۋا بولىدىغان (نوم) سودۇر خەزىنىلىك
4. (نوم) دېيىلىدۇ؛ ئۆپكە - ئاداۋەت زەھىرى بىلەن زەھەرلەنگەن
5. جانلىقلارنىڭ زەھىرىنى كەسكۈچى (نوم) ۋىناي
6. خەزىنىلىك ئاكات (73) دېيىلىدۇ؛ بىلىمسىز (نادان)
7. قاراڭغۇ تۈنلەردە قايمۇققان - ئازغان
8. جانلىقلارغا كۈن تەڭرى (قۇياش) گە ئوخشاش
9. (نۇرلۇق) ئابىدارام خەزىنىلىك (نوم) شىپالىق دورا - دەرمان
10. بولىدۇ؛ ئىككىنچى، بارامارتىك
11. دېيىلىدىغىنى يەنە ئىككى تۈرگە ئايرىلىدۇ. بىرى -
12. سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن (تۇغرا) يول (74) ماھىيەتلىك، ئىككىنچىسى،
13. تولۇق نىرۋان ماھىيەتلىك؛ سەككىز تۈرلۈك
14. تۈزۈن يولنى يەنە تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
15. كۆيۈنگەن سۇدۇر نوملاردا ئۈچ تۈرلۈك ئايرىم
16. نامى بىلەن ئاتايدۇ: (ئۈنىڭ) بىرى تۈزۈندۇر،
17. ئىككىنچىسى، قۇتقازغۇچى - ئوزدۇرغۇچى دۇر، ئۈچىنچىسى،
18. بارماقچى بولغان نىرۋانغا تېز - خاتىرجەم يەتكۈزگۈچىدۇر.
19. يەنە بۇ سەككىز ئۆلۈش يوللارنىڭ
20. تۈزۈن بولمىقى قانداق بولىدۇ دېسە،
21. ئۇنى مۇنداق ئۇقۇش كېرەك. قاچانغۇ -
22. چە بۇ سانسار (75) ئىچىدە تۇغۇلغان جانلىقلار
23. دۇنياۋى چادار (67) دەرياسى ئىچىدە ئۆرلەپ - چۆشۈپ
24. بەش دۇنيالىق (77) قاينام سۇ ئىچىدە
25. چۆمۈپ - پېتىپ، تۆت تۇغۇملۇق (78)
26. جەبرى - زۇلۇم ئىچىدە ئازاب - ئوقۇبەت چەكسە، شۇڭغىچە
27. گۇناھكار دېيىلىدۇ. تېخى يەنە قاچانغۇچە
28. دۇنياۋى پاسكىنىلىقلار ئازگىلى ئىچىدە نىزۋانى (نەپسانىيەت)
29. قۇلى بولۇپ، ئېغىناپ ياتسا، شۇ ۋاقىتىغىچە يەنىلا
30. گۇناھكار دەپ ئاتىلىدۇ؛ قاچانكى سەككىز

A

يوكونچ بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق

تۆرلۈك تۈزۈن يوللۇق يورۇق چىراغ كۆكسىلىرىدە كۆرۈنسە، تۈزۈن يوللۇق بېزەكلىرى (79) نى باشلىرىغا تاقسا، تۈزۈن يوللۇق چىنتامانى (80) گۆھىرىنى قوللىرىدا تۇتىدىغان بولسا، تۈزۈن يوللۇق ئىپارلىق سۇدا نىزۋانلىق (نەپسانىيەت) كىرلىرىنى يۇسا، شۇ چاغدىلا ئاندىن ئۇلار تۈزۈن (جانلىقلار) دېيىلىدۇ؛ تۈزۈن يولنىڭ تۈزۈن بولمىقى، ئىككىنچىلەپ قۇتقازمىقى — ئۇزدۇرمىغى مۇنداق بولىدۇ؛ ئەزەلدىن بېرى، بۇسانسار ئىچىدە جانلىقلار تۆت تۆرلۈك كەلكۈن نىزۋانلىق خەندەكلەر بىلەن قورشالغان تىرقۇز تۆرلۈك تۆمۈر زەنجىرگە ئوخشاش نىز - ۋانلىق سەگەك دەرۋازىۋەنلەر بىلەن كۆزىتىلگەن، تۆت تۆرلۈك ئاچكۆزلۈك قاپقا - تۆڭلۈك- ـلىرى (ناھايىتى) تۆجۈپلەپ ئىشلەنگەن ئىشىكلەر بىلەن (بىكىتىلگەن)، بەش تۆرلۈك يېپىنچا نىزۋانلىرى بىلەن يېپىلغان، يەتتە تۆرلۈك قاتار كەتكەن نىزۋانلىق تىرەكلەر بىلەن تىرەلگەن سانسار - لىـ زىنداندا قامالغان - سولانغان بولىدۇ؛ ئۇلار قاچانىكى سەككىز تۆرلۈك تۈزۈن يولنى تاپسا، شۇ چاغدا مۇشۇنداق خىلمۇ خىل ئازابتىن قۇتـۇلىدۇ. ئۇچىنچى، گۇناھلاردىن خالى ھالدا ئارزۇ قىلغان يەرگە يەتمىكى قانداق بولىدۇ دېسە، ئۇنى مۇنداق ئۇقۇش كېرەك. توقسان ئالتە (خىل) ساختا نوملۇقلار ۋە بۇ نوملارنى تەرغىپ قىلغانلار چىغىر يوللاردا ئېزىپ - تېزىپ (يۆرۈپ) سانسار ئىچىدە ئۇزاققىچە (ئۆزلىرىنى) قايمۇقتۇرىدۇ. ئۇ يول بىلەن مېڭىپ زادى سانساردىن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. قاچا-

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق)

1. نىكى بۇ تۈزۈن يول بىلەن ماڭسا، شۇ
2. هامان ئارزۇ قىلغان تېچ - خاتىرجەم نىرۋان شەھە-
3. -رىگە يېتىپ بارالايدۇ. نىرۋان يەنە تۆت خىل
4. تۈرگە ئايرىلىدۇ؛ بۇ تۆت تۈرلۈكى قايسىلار
5. دېسە، ئەڭ دەسلەپكىسى، بارلىق ئازابلارنىڭ مەنبەئى-
6. يىلتىزى بولغان دۇنيانى تۇتۇشنىڭ قانۇنى ئۇ يەردە ئۈكشە-
7. -لىدۇ؛ ئىككىنچى، ئاچكۆزلۈك، ئۆپكە - ئاداۋەت، بىلىمسىز-
8. لىك ئوتى ئۇ يەردە ئۆچىدۇ؛
9. ئۈچىنچى، ئۆزگەرمەس، مەڭگۈ ياخشى
10. ماھىيەتلىك بولىدۇ؛ تۆتىنچى، بارلىق
11. ئاقىدىغان - ئاقمايدىغان (81) قىلىپ تۈزۈلگەن قانۇنلاردىن
12. باشقىچە تاللانغان بولىدۇ؛ مۇشۇنداق تۈرلۈك
13. چەكسىز - سانسىز ئېسىل گۆھەر نوم پەزىلىتىنى
14. ئويلاپ، مەنكى چۇتاش يىگەن تۇتۇق
15. ھۆرمەت ئېھتىرام بىلەن باش ئېگىپ يۈكۈنىمەن. ئۈچىنچى،
16. تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
17. -نىڭ سازانلىق شەھەر دۆلىتىنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان
18. مىڭ يىل تۈمەن كۈندىن بېرى تەڭرى بۇرخاننىڭ ئورنىدا
19. لاكسانىسىز (82) بۇرخانلار ئىشىنى
20. ئىشلەپ سازانلىق سارايلارنى تىرەپ تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان
21. ئالتۇن تىرەككە ئوخشاش بارلىق مەدھىيە
22. سورۇنلىرىدا مەدھىيەلەنگەن، ئۇرغۇنلىغان تويى-
23. تۆكۈنلەردە قۇتلۇق بولغان، ئۆز تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان (تەرىپىدىن)
24. ئىككىنچى ئاگام نوم (83) ئىچىدە يۈز تۈرلۈك مەدھىيەلەر
25. بىلەن ماختالغان مەدھىيەلەنگەن، تېرىلغۇ يەرگە ئوخشاش
26. ئازغىنە سەدىقە ئۇرۇقى چاچسا،
27. سان - ساناقسىز ھوسۇل بېرىدىغان،
28. يۇقۇرىدا تەڭرى يېرىدىكى، تۆۋەندە ئىنسان
29. بەدىنىدىكى (بارلىق) خوشاللىق، باتۇرلۇق، شانۇ - شەۋكەت
30. كۈچ - قۇدرەتنىڭ ۋەجى - سەۋەبى بولغانلار؛

A

يۈكۈنچ بۆلۈم توققۇزىنچى ۋارلىق

1. سۆيۈملۈك نامى بىلەن ئاتاشقا تېگىشلىك بىنېتىچا تۈرت (84)
2. ئاتلىق ئىش ـ ئەمەل ۋەجىدىن دىيانغا، نومغا
3. كىرگەن، سەككىز سانۋار (85) ئىچىدە تۇغۇلغان بەختلىك ـ
4. ـلەر تەرىپىدىن ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلگەن بارامارت (86) نامى بىلەن
5. ئاتاشقا تېگىشلىك ئون سەككىز تۈرلۈك بوشغۇتلۇق (87) لار (يەنى)
6. نىزۋانلىق جىن ـ ئالۋاستىلارنى يېڭىش ـ زەئىپلەندۈرۈش ئۈچۈن
7. ئۆگىنىۋاتقانلار، توققۇز تۈرلۈك
8. بوشغۇتسىز (88) لار، (يەنى) نىزۋانلىق
9. چېرىكلەرنى تار ـ مار قىلغانلار ھەممىسى
10. بولۇپ يىگىرمە يەتتە تۈرلۈك
11. تۈزۈن، بەختلىك جانلىقلار بىلەن تىقما ـ تىقما بولۇپ
12. تولۇپ كەتكەن تۈزۈن بۇرسۇڭ (89) جامائەتى ئەردىنىسى
13. دەپ ئاتىلىدۇ؛ ئەمدى بۇ ئون سەككىز تۈرلۈك بوشغۇتلۇق (تەلىم ئېلىش)
14. يولىدا تىرىشقۇچى تۈزۈنلەر، بەختلىكلەرنى،
15. بىرمۇ بىر ئايرىپ سۆزلەش كېرەك.
16. شۇنداق قىلىپ يەنە ئەڭ دەسلەپكىسى ئىككى تۈرلۈك
17. جانلىقلار دېيىلىدۇ. (بۇنىڭ) بىرىنچىسى، چاققان ـ چەبدەس
18. بىلىملىك، تېتىك ـ ھوشيار كۆڭۈللۈكلەر؛ ئىككىنچىسى كېلەڭسىز
19. قىلىقلىق، كەم ئەقىللىقلار بۇ
20. ئىككىسىدىن قايسى بىرى بولمىسۇن بەدىنىيەت ـ
21. ـلىك دۇنياسىدىن قوزغىلىپ، ھوشىنى تاپماق
22. شەھىرىنىڭ ئەڭ تېشىدىكى قاپقىسىدىن كىرىپ،
23. دارسانارياك (90) ئاتلىق كۆرۈم يولىغا چۈشۈپ،
24. ئون يەتتىنچى كىسان (91) ۋاقتىدا يەتكەندە،
25. سورداپان (92) بەختىگە (يېتىش ئۈچۈن) تىرىشقۇچى بوش ـ
26. ـغۇتلۇق تۈزۈن جانلىق دېيىلىدۇ. دەل مۇشۇ تۈزۈن
27. جانلىق كۆرۈم يولىدىكى سەكسەن
28. سەككىز تۈرلۈك تۇمۇسسىز نىزۋانلارنى ئۈچۈرۈپ،
29. ئون ئالتىنچى كىسان ۋاقتىدا سورداپان
30. بەختىگە ئېرىشسە، بۇ ئىككىنچى بوشغۇتلۇق تۈزۈن

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق)

جانلىق دىيىلىدۇ. دەل مۇشۇ سورداپان بەختىنى
تاپقان تۆزۈن كىشى ساكارداگام (93) بەختىنى
تاپقىلى تىرىشسا، ئۇ ئۈچىنچى بوشغۇتلۇق
تۆزۈن جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ
ساكارداگام بەختىنى تېپىشقا تىرىشقۇچى (جانلىق) ئامرانماق
ئۇلۇستىكى (94) ئالتە ئۆلۈش نىزۋانى (95) لارنى تارقىتى-
-ۋېتىپ، ساكارداگام بەختىنى تاپسا،
بۇ تۆتىنچى بوشغۇتلۇق
تۆزۈن جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ (جانلىق)
ساكارداگام بەختىنى تاپقاندىن كېيىن يەنە ئاناگام (96) بەختىنى
تېپىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئەجرى قىلسا، بۇ بەشىنچى
بۇشغۇتلۇق جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ ساكارداگام
بەختىنى تاپقان جانلىق ئامرانماق ئۇلۇستا (داۋاملىق) تىرىشىپ،
ئەڭ باشتىن تارتىپ ئەڭ ئاداققىچە ئۆزۈلمەي
كېلىۋاتقان توققۇز ئۆلۈش
نىزۋانلار (97) نى تارقىتىپ، ئۆچۈرۈپ، ئاناگام بەختىنى
تاپسا، بۇ ئالتىنچى بوشغۇتلۇق تۆزۈن جانلىق
دېيىلىدۇ. ئاناگام بەختىنى تاپقان تۆزۈن كىشى
ئۆكلۈك (ۋە) ئۆكسۈز تەكرى يېرى (98) دىكى يېزىپ
تەسۋىرلەپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان نىزۋانلارنى
ئۆچۈرۈپ، تارقىتىپ، تۆتىنچى ئۆكسۈز
تەكرى يېرى (99) دىكى سەككىزىنچى ئۆلۈش نىزۋانىنى (100)
ئۆچۈرگىچە تىرىشسا، ئارخانت بەختىگە (ئېرىشىش ئۈچۈن) تىرىشقۇ-
چى يەتتىنچى تۆزۈن جانلىق دېيىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ
كۆرۈم يول (101) غا چۈشكەندە ئۇ يەنىلا كەم
ئەقىل بولسا، ساداقەتمەن ئەگىشىپ ماڭغۇچى (102)
دەپ ئاتىلىدۇ (ۋە) بۇ سەككىزىنچى بوشغۇتلۇق
تۆزۈن جانلىق ھېسابلىنىدۇ. (ئەگەر ئۇ) تىتىك ھوشيار
بىلىملىك بولسا، نومغا ئەگىشىپ ماڭغۇچى (103) دېيىلىدۇ.
بۇ توققۇزىنچى بوشغۇتلۇق تۆزۈن جانلىق

A

يۈكۈنچ بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق

دەپ ئاتىلىدۇ. دەل شۇ سورداپان بەختىنى تاپقان جانلىق (يەنە) ئاناگام بەختىنى تېپىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقاندا، ئالتە ئۆلۈش نىزۋانىلار ئۇچىدىن ئۈچ ياكى تۆت (ئۆلۈشنى) يوقىتىۋېتىپ، يەنە ئىككىسى قالغان بولسا، بۇ كولا كۆلى (104) دەپ ئاتىلىدۇ؛ كولا كۆلى بولسا، بىر - ئىككى ئۆيلەردە دۇنيا تۇتماق بولىدۇ (105) بۇ ئونىنچى بوشغۇتلۇق تۇزۇن جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ ساكارداگام بەختىگە ئېرىشكەن ئىنسان ئوغلى ئاناگام بەختىگە ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشىپ، سەككىز ئۆلۈش نىزۋانىلارنى ئۆچۈرگەن بولسا، يەنە بىرى (يەنى) توققۇزىنچى نىزۋانى قالدىغانلىقى ئۈچۈن، ئامرانىماق ئۆلۈستا يەنە بىر دۇنيا تۇتىدۇ (106)، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئىكاۋىچىكى (107) دېيىلىدۇ، بۇ ئون بىرىنچى بوشغۇتلۇق (تۇزۇن) جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ ئومغا ئەگەشكۈچى جانلىق تىرىشىش يولىغا يېتىپ بارغاندا، كۆرۈم تاپقان (108) (تۇزۇن جانلىق) دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ ئون ئىككىنچى بوشغۇتلۇق (تۇزۇن) جانلىق دېيىلىدۇ. قايسى بىر ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەن تۇزۇن جانلىق ئۆچمەك دېيان سامارنى* ياندۇرغان بولسا، تېنىنى ئىسپاتلىغۇچى (109) دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ ئون ئۈچىنچى بوشغۇتلۇق (تۇزۇن) جانلىق دېيىلىدۇ. دەل شۇ ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەن جانلىق ئامرانىماق ئۆلۈستا تېنىنى قويۇپ تېخى ئۆگلۈك تەگرى يېرىدە قايتا تۇغۇلمىغاندا، ئىككى ئالەم ئارىسىدىكى تېنى بىلەن ئارخانت بەختىگە ئېرىشىپ نىرۋانىغا بارىدۇ. (بۇ) ئون تۆتىنچى تۇزۇن كىشى دەپ ئاتىلىدۇ. يەنە شۇ ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەن كىشى ئامرانىماق ئۆلۈستا تېنىنى قويۇپ، ئۆگلۈك تەگرى يېرـ

* (112) ئىزاھقا قارالسۇن

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم ئۇنىنچى ۋاراق)

1. سىدە تۇغۇلىدۇ. تۇغۇلغان ھامان ئارخانت
2. بەختىگە ئېرىشىپ نىرۋانىغا بارىدۇ. بۇ ئون
3. بەشىنچى بوشغۇتلۇق (تۈزۈن) جانلىق دېيىلىدۇ. يەنە
4. ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەن جانلىق ئامرانماق
5. ئۇلۇستا تېنىنى قويۇپ، ئۈكلۈك تەڭرى
6. يېرىدە تۇغۇلىدۇ. ئۇ يەردە تۇغۇلۇپ، تىنتىك
7. ھوشيار (بولغانلىقى) ئۈچۈن جاپا-مۇشەققەت-
8. سىز نىرۋانىغا بارىدۇ. بۇ ئون
9. ئالتىنچى بوشغۇتلۇق (تۈزۈن) جانلىق
10. دېيىلىدۇ؛ ئاندىن يەنە دەل شۇ ئاناگام
11. بەختىگە ئېرىشكەن جانلىق ئامرانماق ئۇلۇستا
12. تېنىنى قويۇپ، ئۈكلۈك ئۇلۇستا تۇغۇلىدۇ. ئۇ يەردە
13. تۇغۇلۇپ، ئەخمەق مۈك بولغانلىقى ئۈچۈن
14. ناھايىتى مۇشەققەتتە سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن يول ئۇنىڭ
15. كۆكسىدە پەيدا بولىدۇ ۋە شۇ ھامان نىرۋانىغا بارىدۇ،
16. بۇ ئون يەتتىنچى بوشغۇتلۇق جانلىق دېيىلىدۇ.
17. يەنە شۇ ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەن تۈزۈن
18. كىشى ئامرانماق ئۇلۇستا تېنىنى قويۇپ، ئۈكلۈك
19. تەڭرى يېرىدە تۇغۇلىدۇ. ئۇ يەردە تۇغۇلۇپ، نىرۋانىغا
20. بارىدۇ، باشقىچە بولمايدۇ. پەقەت ئۈستۈنكى ئورۇن-
21. -لاردا نۆۋەتتى بىلەن تۇغۇلىدۇ، دۇنيا تۇتىدۇ (110). شۇڭا ئۇ
22. يۇقۇرىغا ئۆرلىگۈچى دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ ئون سەككىزىنچى
23. بوشغۇتلۇق جانلىق دېيىلىدۇ؛ مۇشۇنداق تۈرلۈك
24. سازانلىق، گۆھەرلىك ئارال ئىچىدە ئون
25. سەككىز تۈرلۈك بوشغۇتلۇق گۆھەرلەر
26. ھەددى-ھېسابسىز نامايان بولىدۇ. ئەمدى بۆلاردىن
27. باشقا (يەنە) توققۇز تۈرلۈك بوشغۇتسىز جانلىقلارنى
28. ئايرىم سۆزلەش كېرەك. (بۆلارنىڭ) ئەڭ دەسلەپكىسى،
29. يىنىۋالىدىغان تەبىئەتلىك بوشغۇتسىز جانلىق دېيىلىدۇ، ئۇ
30. ئارخانت بەختىگە ئېرىشىپ، يەنە يۈنىگەدىن تېيىۋالىدۇ. (شۇڭا) بۇ

A

يۈكۈنچ بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق

دەسلەپكى تۆزۈن كىشى دېيىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يېنىۋالىماس تەبىئەتلىك جانلىق باركى ئۇ، ئارخانت بەختىگە ئېرىشىپ قايتا تايمايدۇ. بۇ-ئىككىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت دىنتار* ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆز تېنىنى ئۆزى ئۆلتۈرەر ئاتلىق بوشغۇتسىز جانلىق باركى (ئۇ) بىلىمسىزلىكى ئۈچۈن ئارخانت بەختىگە ئېرىشىدۇ (يۇ) يەنە قايتا-قايتا يېنىۋالىدۇ. شۇنداق قىلىپ، نىزۋانى زۇلمە- -غا ئۇلىنىپ، ئۆز تېنىنى ئۆزى ئۆل- تۈرۈپ نىرۋانغا بارىدۇ. (شۇنداقلا) كوتاكى ئاتلىق ئارخانت راھىپ ئۆز پىچىقى بىلەن بوغىزىنى بوغۇزلاپ نىرۋانغا بارىدۇ. بۇ- ئۈچىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت دىنتار دېيىلىدۇ. يەنە ئۆز تېنىنىلا كۆزىتەر ئاتلىق بوشغۇتسىز جانلىق باركى، ئۇ شۇنچە كەم ئەقىل بولسىمۇ، ئىلاجى بار ئۆز تېنىنى ئارتۇقچە ئاسراپ تۇتىدۇ. ئارخانت بەختىگە ئېرىشىپ تايمايدۇ. بۇ-تۆتىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت دىنتار دېيىلىدۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا تەۋرىمەي تۇرار ئاتلىق بوشغۇتسىز جانلىق باركى ئۇ نەچچىلىگەن ئارخانت بەختىدىن تېيىپ كېتىدىغان (جانلىق- -لارغا دۇچ كەلسىمۇ، شۇنداقلا ئۆز تېنىنى كۆزەت- -مىسىمۇ، ساقلىمىسىمۇ يەنە ئارخانت بەخ- -تىدىن زادى تايمايدۇ. بۇ-بەشىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت دىنتار ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا توپۇلۇر تۆزلۈگ (111) ئاتلىق بوشغۇتسىز جانلىق باركى (ئۇ) ھەممىدىن ئۈستۈنكى ئارخانت- -لارنىڭ ئەخلاق پەزىلىتىگە ئېرىشىشكە تېگىشلىك بولىدۇ، بۇ-ئالتىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت دىنتار ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا تېرىك-

---

* دىنتار—دىندار.

B

(يوكونچ بۆلوم ئون بىرىنچى ۋاراق)

1. ـمەس ـ زېرىكمەس تەبىئەتلىك جانلىق باركى، ئۇ تىتىك ـ هوشيار (لىغى)
2. قەتئى (لىكى) (ۋە) كەسكىنلىكى ئۇچۇن ئارخانت
3. بەختىگە ئېرىشىپ، تېيىپ ـ چۈشۈپ كېتىشلەرگە زادى
4. پىسەن قىلمايدۇ. بۇ ـ يەتتىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت
5. دىنتار هېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئەقىل پاراستى بىلەن
6. قۇتۇلىدىغان ئاتلىق بوشغۇتسىز جانلىق باركى، ئۇ
7. ئەقىل پاراستىنىڭ كۈچى بىلەن نىزۋانىـ
8. ـلىق دۈشمەنلەرنى يەڭگەن بولسىمۇ،
9. ئۈچمەك دىيان سامار (112) قاتارلىق
10. دىيان (سۆكۈنات) ئويلىرى ئۈستىدىن هۆكۈمرانلىق
11. قىلالمايدۇ. بۇ ـ سەككىزىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت
12. دىنتار هىساپلىنىدۇ. ئاندىن يەنە ئىككىدىن بىر
13. ئۆلۈشى بىلەن قۇتۇلماق (113) ئاتلىق بوشغۇتسىز تۆـ
14 زۈن جانلىق باركى، (ئۇ) بارلىق نىزۋانىلارنى پاك ـ پاكىزە
15. يوقاتقان، بارلىق دىيان سامارلاردىن كۈچ ـ قۇۋۋەت ئالغان
16. بولىدۇ. بۇ ـ توققۇزىنچى بوشغۇتسىز ئارخانت
17. دىنتار هېسابلىنىدۇ. (مانا بۇلار) مۇشۇنداق تۈرلۈك تۈزۈنلەر
18. بەختلىكلەر بىلەن لىقمۇ لىق تولغان راهىپلار
19. جامائىتىنىڭ جاۋاهىرلىرى دېيىلىدۇ. خورمۇزتا (114)
20. تەڭرى قاتارلىق ئۇلۇغ كۈچلۈك تەڭرىلەرـ
21. (گە ئۇلۇغ) تاجلىق باشلىرى بىلەن
22. (تازىم قىلىپ) يۈكۈنگەن (مۇشۇ) تۈزۈن راهىپلار
23. جامائىتى جاۋاهىرلىرى هۆرمىتىگە مەڭگى چۈتاش
24. يىگەن تۇتۇق قولۇمنى قوشتۇرۇپ، بېشىمنى
25. يەرگە تەككۈزۈپ، هۆرمەت ئېهتىرام بىلەن ئىخلاس قىلىپ
26. يۈكۈنىمەن ئاندىن يەنە يۈز كالپا ئۈچ
27. ئاسانگى (115) ۋاقىتتىن (يەنى ئەلمىساقتىن) بېرى بىرامتىلاغ(116)
28. يولدا تىرىشىپ، بارلىق هازىرلىقلارنى تەل ـ تۆكۈس هازىرلىغان
29. ئېرىشكىلى بولمايدىغان بورخان بەخىتكە ئېرىشكەن چاكرىرت
30. ئىلىك خان (117) ئورنىغا ئولتۇرىدىغان

A

يوكونچ بۆلوم ئون ئىككىنچى ۋاراق

1. شاھزادە دانىشمەن نامىغا (ئاتاپ) ئابىسك (118) قىلغان،
2. بەش دۇنيا جانلىقلىرىنى كۆرۈگە قويغان،
3. ئون بەش (تۈرلۈك) سان ـ ساناقسىز جانلىق
4. ئوغلانلىرىنىڭ ئۈمىد ـ ئىشەنچىسى (بولغان)، كەلگۈسىدە
5. سەككىز تۈمەن يېشىغا يەتكەن جانلىقلارنىڭ ۋۇجۇدىدا،
6. يېشىدا تۆت گۆھەر بىلەن يارىتىلىدىغان،
7. سەككىز تۈمەن تۆت مىڭ
8. شەھەر دۆلەتلىرى ھەممىدىن
9. ئىلگىرى توق ـ باياشات، كەڭ ـ
10. كۇشادە، يېغىسىز ـ بۆرىسىز، جەبرىسىز ـ
11. زۇلۇمسىز، ئالۋاڭسىز ـ ياساقسىز، غەمسىز ـ ئەندىشىسىز،
12. ھەددىسىز ـ ھېسابسىز، باي ـ پاراۋان، سانسىزلىغان
13. كوتساۋار (119) بايلارنىڭ ئۆي ـ ۋاقلىرى (بىلەن) لىقمۇ لىق
14. تولغان، ئون سەككىز (خىل) كاتتا جاۋاھىرلاردىن
15. ياسالغان كوچا ۋە دوقمۇشلاردىن قورالغان،
16. يەر تەڭرىسىنىڭ تاجىسى (120)غا، بېزىكى ـ
17. گە ئوخشاش قۇتلۇقتىن ـ قۇتلۇق كىتۇماتى (121)
18. ئاتلىق شەھەر دۆلىتىدە ئېزى سەككىز (خىل)
19. سېھرى كارامەتلىك شاستىر (122) لارنى ئۆگەنگەن قىياپەتتە كۆرۈنىدىغان قۇت
20. تەڭرىسىگە ئوخشاش براھمايۇ (123) ئاتلىق
21. براھمانلار ئىلىگىدىن، براھماۋاتى (124) ئاتلىق
22. ئانىغا ئوخشاش خاتۇنىدىن تۇغۇلۇپ،
23. دۇنياغا كېلىپ، بۇرخان بەختىگە
24. ئېرىشكۈچى، تۇۋېت (125) تەڭرى يېرىدىكى تېيىچ
25. دىيان ئاتلىق ئوردىدا ئولتۇرۇپ يارلىق قىلغۇچى
26. ھۆرمەتكە سازاۋەر تۈزۈن مايتىرى (126)
27. بودىساۋات (127) ھۆرمىتىگە قايتا ـ قايتا
28. يېلىنىپ، ئىنچىكە ئۆتۈنۈپ، تېنىمنى
29. كۆرۈگە تۇتۇپ، ھەممە ئالەمدىكى
30. ۋۇجۇدۇم بىلەن سەممىي باش ئېگىپ يۈكۈنىمەن.

B

(يۈكۈنچ بۆلۈم ئون ئىككىنچى ۋاراق)

1. ئانددىن يەنە تەكرى تەكرىسى بۇرخان نىرۋانغا
2. بارغانددىن كېيىن شازىن(128) (شەرىئەت) قائىدىلىرىگە (ئاساسەن) زور
3. پايدا مەنپەئەتلىك ئىشلارنى قىلىشقان، ئەنەتكەك (129) ئېلىددىكى ۋايىباش
4. ساساتار (130) نى ياراتقان كوۋرا ناگاۋى-سانگاپاترى(131)
5. كوناپرابى(132)، مانۇرتنى(133) قاتارلىق ئۇستازلار
6. ھۆرمەتكە يۈكۈنىمەن. ئانددىن يەنە ئۇنىڭددىن
7. باشقا نۇرغۇنلىغان نوم
8. پۈتۈكلەرنى ئىشلەپ چىققان-ياراتقان
9. سانگاتىلى، ئىسيانى سۇرى(134)، كوتىكى(135)
10. مادارچىتا (136) ئاسۋاگۇسى (137) قاتارلىق بۇدىسا-
11. ۋات ئۇستازلار ھۆرمەتكە ھۆرمەت ئېھتىرام بىلەن
12. (باش ئېگىپ) ئىخلاس بىلەن يۈكۈنىمەن، ئۇنىڭددىن باشقا تۆت
13. كۈسەن (138) دۆلىتىدە ئۇستاز بولغان
14. بۇرخان شازىن (شەرىئەت) قائىدىلىرىگە (ئاساسەن) زور پايدا مەنپەئەتلىك ئىش-لارنى قىلغان
15. بۇدا راكىشتى (139)، سارايا راكىشتى (140)
16. ئازۇك راكىشتى (141) لارغىمۇ يەنە باش
17. ئېگىپ، ئىخلاس بىلەن يۈكۈنىمەن، ئۇنىڭددىن باشقا ئىلگىرى ئۈچ سۇلمى (142)
18. دۆلىتىدە ئۇستاز بولغان ئۇستازلاردىن
19. دارماگام (143)، بۇنيادادتا (144) ئارياچانترى ئاچارى (145)
20. قاتارلىق ئۇستازلار ھۆرمەتكە ئىخلاس بىلەن باش ئېگىپ يۈكۈ-
21. نىمەن. (ئانددىن يەنە ئۈچ) گۆھەر (ئەردىنى)گە ساداقەتمەن
22. كۆكۈللۈك ئۇپاسى (146) تاش يىگەن تۇتۇق
23. ئىلگىرىكى ئۇستازلاردىن نوملۇق سۆز ئىشتىپ،
24. مۇنداق ئويدا بولدۇم: مۈشكۈلدە ئېرىشكىلى بولىددىغان
25. كىشى تېنىنى تاپتىم، ناھايىتى مۈشكۈلدە
26. ئۇچراشقىلى بولىددىغان ئۈچ گۆھەر بىلەن ئۇچراشتىم
27. ئەمدى يەنە بۈگۈن بار، ئەتىسى يوق
28. بوش، مەڭگۈسىز تېنىمنى چىدامىلىق، مەڭگۈلۈك
29. دەپ ئويلاپ، بەرىبىر قولددىن كېتىددىغان مال-دۇنيانى
30. ھېمىشە نويلاپ، روھىي دۇنيالىق*

---

* بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىددىكى ۋاراق كىدىم.

A

يوكۈنچ بۆلۈم ... ۋاراق*

1. يەنە مەدىھيىلەشكە ئەرزىيدىغان ئايغا، ئارزۇ قىلغان كۈنگە،
2. تاللانغان ياخشى پەيتكە، قۇتلۇق، خەيرلىك ۋاقىتقا،
3. قۇتلۇق قوي يىلى ژۈن (147) ئۈچىنچى ئاينىڭ
4. يىگىرمە ئىككىنچى كۈنىگە، مەنىكى ئۈچ گۆھەر (ئەردىنى)گە ئىتىس
5. قاتچان كۆڭۈللۈك ئۇپاسى چۈتاش يىگەن
6. تۇتۇق ئايالىم تۈزۈن بىلەن بىللە
7. كەلگۈسىدە دۇنياغا كېلىدىغان مايترى بۇرخانغا ئۇچرىشايلى دەپ،
8. بىر مايترى ھەيكىلىنى بېزەتتۇق (ياساتتۇق)، بىر
9. مايترى سىمىت نومىنى يەنە
10. كۆچۈرتكۈزدۇق. بۇ ھەيكەل بېزەتكەن، نوم كۆچۈرتكۈزگەن
11. ساۋاپلىق ياخشى ئىش - ئەمەللەرنى ئەڭ ئاۋال بېغىشلايمىز:
12. ئۈستۈنكى ئەزرۇئا (148)، خورمۇزتا، تۆت ماھاراچ (149) تەڭرىلەرگە
13. بۇ ساۋاپلىق ياخشى
14. ئىش - ئەمەل كۈچىدە (ئۇلارنىڭ) تەڭرىلىك چوغ - ياللىنلىرى (شانۇ - شەۋكىتى)
15. ئاشسۇن، ئۆرلىسۇن، دۆلىتىمنى، شەھ -
16. سىرىمنى كۆزىتىپ تۇرسۇن، ئىچكى جەھەتتە
17. (پىتنە - پاساتچىلىرى؟) بولمىسۇن، تاشقى جەھەتتە
18. يېغىسى - بۆرىسى بولمىسۇن...
19. (ئۇرۇغ) ئەۋلادىمىز شۆھرەتلىك بولسۇن، بار -
20. لىق جانلىقلار شادىمان بولسۇن.
21. يەنە بۇ ساۋاپنى ئەڭ ئاۋال بېغىشلايمىز:
22. تەڭرى بۆگۈ ئېل بىلگە ئارسلان تەڭرى
23. ئۇيغۇر تەركەنىمىز ئالىلىرىغا. (ئۇ) مەدھىيلەشكە ئەرزىيدىغان
24. ئون ئۇيغۇر ئېلى، ئوتتۇز شاھزادە ئوغلانلىرى، توققۇز
25. ئەلچى ئەقىلدارى، مىڭلىغان خىزمەتچىلىرى
26. تۈمەنلىگەن ئوردا ئىچىدىكىلىرى بىلەن بىللە مىڭ تۈمەن يىلغا
27. قەدەر ئەل ھۆرمىتىدىن بەھرىمەن بولسۇن،
28. ئېخى يەنە بۇ نومنى كۆچۈرگۈزۈشتە (بىزگە) ئەگىشىپ
29. شادلىنىدىغان قىزىم كەنج تۈزۈن، چوڭ
30. ئوغلۇم كەد يىگەن، ئىككىنچى ئوغلۇم تاغاي

* بۇ ۋاراقنىڭ مەزمۇنىغا قارىغاندا، ئۇ يوكۈنچ بۆلۈمىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋارىقى بولىشى مۇمكىن

B

(يۈكۈنۈچ. . .ۋاراق)

1. يگەن، كېلىنىمىز تۆگەل تۆزۈن، قىزىمىز
2. كۆركلە تۆزۈن، بۇ ساۋاپلىق ئىش ـ ئەمەللەر
3. كۆچىدە ئاغرىق ـ سىلاقسىز، بالا ـ قازاسىز، بارلىق ياخشىلىقنىڭ ئىچىدە،
4. بارلىق يامانلىقنىڭ سىرتىدا بولسۇن. تېخى
5. يەنە بۇ ساۋاپنى بېغىشلايمىز: ئانىمىز
6. تىسلىڭ مەلىكىگە، ئىنىمىز ئېل سوڭقۇت
7. تارقانغا، ئېل تۇغمىشقا. (ئۇلار) بۇ
8. ساۋاپ كۆچىدە ئاغرىق ـ سىلاقسىز، بالا ـ قازاسىز
9. بولسۇن. يەنە بۇ ساۋاپنى
10. بېغىشلايمىز: (غەلىبىلەر) قازانغان ئاتىمىز زەكەك
11. يەگەن تۇتۇق قاتارلىق بارلىق قېرىنداشلىرىمىزغا. (ئۇلارغا)
12. ياخشى نېسىۋە تەگسۇن. (ئۇلار) بۇ ساۋاپلىق ياخشى ئىش ـ ئەمەل
13. كۆچىدە تەڭرى يېرىدە تۇغۇلسۇن.
14. تەڭرى يېرىدە تۇغۇلسا، تۆۋرىت تەڭرى يېرىدە
15. مايترى بۇدىساۋات ئالدىغا چۈشۈپ،
16. قاچان تۆزۈن مايترى بۇدىساۋات
17. تۆۋرىت تەڭرى يېرىدىن چۈشكەندە
18. ـدە بىز يەنە بارلىق قومى ـ قېرىنداشلار ئۇ يەرگە ـ
19. كىنتۇماتى شەھىرىگە بىللە چۈشەيلى. مايترى
20. بۇدىساۋات بۇرخان بەختىنى تاپقاندا
21. بىز ھەممىمىز ئۇ يەردە بۇرخان بەختىگە
22. مەدھىيە ئوقۇيلى. شۇ چاغدا بۇ
23. نومنى شۇ يەردە ئالتۇنلۇق قەغەزگە
24. يازدۇرغايمىز.

(A)

*باشتىكى (بىرىنچى) بۆلۈم بىرىنچى ۋاراق

1. نامۇ بۇت (150) نامۇ دارام (151) نامۇساڭ (152)
2. ئەمدى بۇ نومل‌ۇق سۆزنى ئاڭ ماگىت (153) ئەلدىكى
3. راچاگرى (154) شەھەر دۆلىتىدىن ئۇتقۇش كېرەك. ئاندىن
4. كېيىن ۋايشىرۋانى ماھاراجىنىڭ (155) ئۈچ ئۇلۇغ
5. كۆچلۈك ئىنانچ (156) بۇيرۇقلىرى (157) ساداكارى (158)
6. ھايماۋادى (159) پۇراناكۇ (160) قاتارلىق ئۈچى كۆك ئاسماندىكى
7. يول بىلەن ئۇچۇپ كېلىپ، بىرى ئىككىنچىسىگە (بىر-بىرى بىلەن)
8. نومل‌ۇق سۆز سۆزلەشتى. پۇراناكۇ مۇنداق
9. دېدى: «قاراڭلار كۆچلۈكلەر، بۇ
10. دۇنيادا ئىنتايىن كۆپ
11. كۆپلىگەن-نۇرغۇنلىغان نومل‌ۇق چوغ-يالقۇن بەلگۈلىك بولۇۋاتىدۇ.»
12. ئاندىن كېيىن، ھايماۋادى مۇنداق دېدى: «مۇشۇ
13. يېقىنقى ۋاقىت ئىچىدە بەلگىلىك بولۇۋاتىدۇ.
14. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بەختىنى
15. تېپىپ، بىر باداشقان قۇرۇپ يەتتە يەتتە
16. كۈن دىيانلىغ شاتلىق بىلەن ھوزۇرلاندى.
17. تېخى يەنە ھېچقانداق نوم نىزىلىمىدى.
18. ... ... تاپتى. ئۇلۇغ ئىلىگ ئەزرۇئا
19. تەڭرىنىڭ تىلىكى بويىچە باراناس (161) شەھىرىدە ئارسىۋدان (162)
20. ساڭرامدا (163) ئۈچ جىلد ئون ئىككى بۆلۈك
21. ... ت... ۇپ ئاتيانانكۇتانى، (164) ئاسۋاچى (165)
22. ... ماھانامى (166) قاتارلىق بەش پانچىكى (167) تويىن (168)
23. ... .. تەڭرى بۇرخان قۇتقۇزۇپ...
24. ....
25. ....
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....

* باشتىكى—ئەسلى تېكىستتە «باستىنقى» (دەسلەپكى، بىرىنچى) بولۇپ، بۇ بەزى ۋاراقلارغا يېزىلغان بەزىلىرىگە يېزىلمىغان.

(B)

[باشتىكى (بىرىنچى بۆلۈم) بىرىنچى ۋاراق]

ئون يېگى ئارخانت تويىنلار تەڭرى
بۇرخان بىلەن ئون بىر بولدى. ساداكارى
مۇنداق دېدى: «مانا ئەمدى يېقىنغىنە (مانا بۇ يېقىنغىنە)
ۋاقىتتۇر. خام-پىشمىغان تەكەببۇر ياش نوتسلار (يەنى) كىچىك
شەھەرلىك ئىنىلەر مۇنداق ئوي ئويلىدى:
ئەگەر بۇ يەر-جاھاندا تۆگەل دانا
بۇرخان ياخشى بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ
نومىدىغان نومى ياخشىدىن ياخشى
بولمىغان بولسا، ئۇنداق خوشاللىق
ئۇنداق شادلىق (بىلەن)، ئۇ (ئۆزىگە) قاتقان ياسى (170)
قاتارلىق ئىنەلەر (171) چورلار (172) ئوي-ۋاقىلىرىنى
تاشلاپ تويىن دىنتار بولمىغان بولاتتى. شۇڭا
ئەمدى، بىز بارلىق ئىلىگ تۇتۇقلارىمۇ ئۆي
ۋاقىلىرىمىزنى تاشلاپ تويىن دىنتار بولايلى. مۇشۇنچىۋالا
كېڭەشىپ، ئۇلارمۇ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
غا يېقىن بېرىپ تويىن دىنتار بولدى.
ئارخانت بەختىگە ئېرىشتى. كېيىن هايماۋاتى
مۇنداق دېدى: «ئەۋۋەلقى ئون ئارخانت (ۋە)
كېيىنكى ئەللىك ئارخانت بىلەن ھەممىسى
ئاتمىش ئارخانت بولدى. تەڭرى بۇرخان
بىلەن ئاتمىش بىر بولدى» كېيىن...
مۇنداق دېدى: «ئۇنداق بولسا، ئەمدى...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...

A

بىرىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق

1. تويىنلار ھەممىسى زەنجىر - كىشەن -
2. دىن...- مەن. يۇقىرىدا تەڭرى يېرىدىكى، تۆۋەندە
3. ئىنسان بەدىنىدىكى كىشەن - بويۇنتۇرۇقلارنى
4. ئۈزۈپ - پاچاقلاپ تاشلىغانمەن. سىزلەرمۇ...
5. كىشەن - بويۇنتۇرۇقتىن قۇتۇلغانسىزلەر.
6. ئەمدى سىزلەر شەھەردىن شەھەرگە
7. بېرىڭلار... ... —
8. قا ... ... جانلىقلار -
9. غا ياخشىلىق، خوشاللىق (ۋە)
10. پايدا - مەنپەئەت (يەتكۈزۈپ) كېزىپ
11. يۈرۈڭلار ... مەن ئىككى - ئۈچى بىـ...
12. ـلارغا ... بېرىڭلار. مەنـ
13. ـمۇ بۆگۈن ئىچىلىس (173) ئاتلىق سىنـ - ... -
14. ـلىق براماننىڭ يېزىسىغا بۇرخانـ
15. لار - ئىشنى ئىشلىگىلى بارىمەن. بۇ سۆزنى
16. ئىشتىپ ... - ۋانت تەڭرى يېرىدىكى
17. ئۇيـ ... بىر يىگىت ئۇـ ...
18. ... ... تەڭرى بۇرخان ۋاقتىدا
19. بـ ... ... مۇنداق دېدى: «...
20. ئۇزماستىن - قۇتۇلماستىن ئۇزەـ ... —
21. چە ئۇيلايسەن. بەك قاتتىق كىشەن
22. بويۇنتۇرۇقنى بىلگەنسەن. شۇڭا سەن... —
23. ماتىدا ئۇزمىغان - قۇتۇلمىغان ئەمە(س)...
24. ئۇزغۇك - قۇتۇلغۇك ... ...
25. ئىشتىپ، تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانـ
26. ـىنىڭ مۇنداق ئويى بولدى. ... ...
27. يامان پىكىرلىك (نىيەتلىك) شىمنۇ (174) مېنىڭ
28. خەۋپ سالغىلى يېقىن... ...
29. ئېنىق ئۇقـ... ...
30. بارلىق ئۆيلۈك (ئايال)...

B

(بىرىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق)

1. ـ دۇرمەن. يۇقىرىدا تەڭرى يېرىدىكى
2. تۆۋەندە ئىنسان بەدىنىدىكى يېپىشۋالغان .
3. ماددىلارنى ئۈزىۋەتكەنمەن (ئاجرىتىۋەتكەنمەن). سەن زادى ئوز-
4. ماي-قۇتۇلماي (تۇرۇپ)، ئۈزدۇم-قۇتۇلدۇم
5. دېگەنسەن. مەن بۇ مۇنداق سۆزنى سۆزلىگەنگە سەن
6. ... خىجىل بولغايسەن.» بۇ يارلىقنى
7. ئىشتىپ، قەبىھ پىكىرلىك (نىيەتلىك) شىمنۇ
8. قايغۇ-ھەسرەتلىك ... ...
9. خىجىل بولۇپ، ئۇ يەردىن دەرھال
10. يىراققا كەتتى. ئاندىن كېيىن
11. پۈرناكى مۇنداق دېدى: شۇنىڭ ئۈچۈن
12. (شۇ) سەۋەبتىن تۆگەل دانا تەڭرى
13. تەڭرىسى بۇرخان ئۇ شاگىرتلارغا ..
14. شەھەردىن شەھەرگە، دۆلەتتىن دۆلەتكە
15. ... يۈرگىلى (بارغىلى) ئىۋەتتىمۇ؟ ئاندىن كېيىن
16. ... مۇنداق دېدى: بارلىق قۇتۇلۇشقا تېگىشلىك
17. جانلىقلارنىڭ ۋاقتى-پەيتىنى بىلىپ،
18. ئېۋەتتى. نېمە ئۈچۈن
19. دېسە، بۇ چاغدا ھۆرمەتكە لايىق
20. بۇرخان يگىرمە توققۇز يېشىدا كاپىلاۋاس-
21. تۇ (175) شەھىرىدىن يوشۇرۇن ھالدا چىقىپ ناريانچان (176)
22. دەرياسى قىرغىقىدا، ئالتە يىل قىلىش ئىنتايىن تەس
23. ئىشنى ئىشلەۋاتقىنىدا، قەبىھ پىكىرلىك (نىيەتلىك)
24. شىمنۇ ... ... تەڭرى قىياپىتىنى
25. ... ... دۆلەتكە چۈشكەنىدى.
26. ... ... تەتۈر ناموۋاپىق نوم جانلىقلار
27. ... ... ئىدى. كىم دۆلەت
28. ... ... جانلىقلار ھەممىسى تەتۈر
29. ... ... ئىدى. ئەمدى يەنە
30. ... ... ھەر بىر دۆلەتكە

(A)

بىرىنچى بۆلۈم ئۈچىنچى ۋاراق

1. بىرىش بىلەن تۇغرا نومنى نوملاش بىلەن تۇغرا
2. يولغا كىرگۈزسە، ئاندىن جانلىقلار قەبىھ
3. پىكىرلىك (نىيەتلىك) شىمنۇنىڭ كۆرۈمىنى (نۇقتىشىنەزىرىنى) تاشلاپ،
4. تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا
5. سۆزۈك كۆڭۈل تۇرغۇزدى. ھەر بىر
6. تويىن كور-نادان جانلىقلار ...
7. ئۈچ ئىشەنچ ئۇلۇغ ... ...
8. ھۆرمەتلەپ ... تويىن دىنتار ،
9. قىلىمدۇ. ياخشى قائىدىگە يېتەكلەي-
10. -دۇ... ئەدى يامان
11. نىيەتلىك شىمنۇ ئارخانت تويىنلارنىڭ
12. ھەرقايىسى شەھەر-دۆلەتلەرگە بارىدىغان ئىش-ئەمىلىگە
13. (تۇسقۇنلۇق) قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇلۇغلارنىڭ
14. ئۇلۇغى تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
15. ھېلىقى ئاتمىش شاگىرت-ئارخانتلارنى
16. ئايرىم-ئايرىم (ھالدا) دۆلەت-شەھەرلەرگە ئېۋەتتى.
17. ئۆزى باراناس دۆلىتىدىن چىقىپ
18. ئاڭ ماگىت ئېلىگە كەلدى.
19. تۆنۈگۈن كېۋەزلىك ...
20. -دە ئايالىرىنى ئىزلەپ كەلگەن ئال-...
21. ئەقىللىق (؟) ئوغلىنى ئۇپاسى قىلىپ بەختكە
22. يەتكۈزدى. بۆگۈن يەنە ... ...
23. يېزىدىغا پىنباتقا (177) ...-دى نانتا
24. نانتاپالا (178) ئاتلىق ئىككى (نەپەر) بالتىزنى (179)
25. بەختكە يەتكۈزۈپ، بۆگۈنكى ... ...
26. ئۆيەردىن چىقتى. ئەمدى ... ... ئەژدىھا-
27. -لار، ئاسۇرىلار، كىنتارىلار كانتارۋىلارنى
28. ئەتراپىغا ئېلىپ پاساك (تاغ) (180) ...
29. تاغدىدۇر. قارىغىن قېرىندىشىم، تۆگەل دانا
30. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ بۇرخان

B

(بىرىنچى بۆلۈم ئۈچىنچى ۋاراق)

1. بەختىنى تاپقانلىقىغا (بۇددا بولغىنىغا) تۆنۈگۈن تولۇق يەتتە ئاي بولدى،
2. يەتتە ئاي ئىچىدە ئاتمىش ئارخانت (جامائەت)،
3. ئاتمىش ئۇپاسى (جامائەت)، تۆت ئۇ پاسانچ (181)
4. (جامائەت)، قاتارلىق ئۈچ تۈرلۈك جامائەتنى تۆگەل
5. بولدى. ئەمدى (ئۇ) يەنە ئۇلۇغ قانۇنلۇق بۇرخان
6. ئىشنى ئىشلىگىلى تەييارلىنىۋاتىدۇ. ئاندىن كېيىن
7. ... مۇنداق دەپ سورىدى: قايسى-
8. قايسى ئىش-ئەمەللىرىنى ئىشلەشكە
9. تەييارلىنىۋاتىدۇ؟» ئاندىن ھايماۋاتى
10. مۇنداق دېدى: «(بىز) ئۆزىمىز
11. ۋايشىرۋانا ئىلىگ بەگنىڭ خىزمىتىگە
12. كەلگەنمىز. بى ... ...
13. ئاۋال ئۇلۇغ كۈچلۈك يەكلەر (جىنلار) سەركەردى-
14. لىرى ئۆتتۈپ كەتتى. كېيىن ... ...
15. ... يەنە تىرىداراشتىرى (182) ۋىرۇتاكى، ۋىرۇپاكشى (183)
16. ... ئىلىگلىرىنىڭ (خانلىرىنىڭ) يارلىقىغا بىنائەن كانتار-
17. ۋىلار ... كۇمبانىلار (184) ئەژدىھالار ...
18. سەركەردىسى باشقا-باشقا ... ...
19 ... (ئاسىدىغان) مارجانلىرىنى قول-
20. -لىرىدا تۇتۇپ زور ھۆرمەت ئىھتىرام بىلەن
21. پاساڭ تاغ تەرەپكە كېتىۋاتىدۇ. تېخى يەنە
22. شۇ ئارىدا تەگرىلەر ئىلىگى (خانى) خورمۇز-
23. تا تەڭرى تۆت ماھاراج تەڭرى،
24. ... ... قاتارلىق تەڭرى ئىلىگ-
25. لىرى ... ... تىلۇتاما (185) خامادا (186)
26. ... ... -لىرى ئۇ تەڭرى تەڭرى-
27. سى بۇرخاننىڭ ئۇلۇغ ئىش-ئەمەل
28. ... ... تاماشا قىلىشقا كېلىدۇ. پاساڭ
29. تاغقا تاماشاغا كېلىدۇ. تېخى يەنە
30. ... ... تۆرلۈك دانالىق

(A)

باشتىكى (بىرىنچى بۆلۈم) تۆتىنچى ۋاراق

1. پەزدلەتلىك ئارزىلار (187) هەممە تەرەپتىكى تاغلار-
2. دىن، ئورمانلىقلاردىن يىغىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئاسۇرلار (188)
3. بەگلىرى، ئەجدىھارلار بەگلىرى دېڭىز-دەريالاردىن چىقىپ
4. كېلىۋاتىدۇ. تېخى يەنە كانتارۋ بەگلىرىنىڭ
5. ئايالىرى كىلاس (189) تاغدىن يىغىلىپ كېلىۋاتاتتى.
6 تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ ئىش-
7. ئەمىلىنى كۆرگىلى پاساڭ ...
8. تاغ تەرەپكە باردۇ. ئاندىن
9 كېيىن پۇرناكو ... مۇنداق
10. دېدى: «(قايىسى) ئىش ئەمەل پەيتىدە
11. ئۇ دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ
12. ئۇلۇغ جامالىنى كۆرىستىش كۈنى بولامدۇ؟» ئاندىن
13. ساداكارى مۇنداق دېدى: «بۇرادىرىم ...
14. ك، ...... ۋايشىرۋانى ئىلىگ بەگ ...-
15. قا ... تا بۇ سۆزلەرنى بارلىق ب- ...
16. ئېيتقاندا بىزنىڭ ئىنىمىز پۇرناكى ...
17. ئۇنىماپتۇ» ئاندىن هايماۋاتى مۇنداق دېدى:
18. « .... هۆرمەتكە سازاۋەر مايترى
19. بۇدىساۋات داكساناپات ئەلدىن (190) كېلىپ پاساڭ
20. تاغقا تەككەندە، براهمان قائىدىسىنى
21. قويۇپ (تاشلاپ)، تەڭرى بۇرخان نومىدا ئۆي-ۋاقىنى
22. تاشلاپ چېچىنى ساقىلىنى چۈشۈرۈپ ۋازانپات (191)
23. قىلىپ تويىن بولدۇ. ئۇنىڭغا ئېرخشاش تەڭرى تەڭرد-
24. سى بۇرخانىنىڭ ئۇلۇغ ئوغلى هۆرمەتكە
25. سازاۋەر مايترى بۇدىساۋاتنىڭ تويىن
26. دىنتار بولىدىغان ئۇلۇغ (كاتتا) مۇراسىملىق
27. يېڭى كۈنىنى، كۆرۈنۈشلەرنى كۆرگىلى
28. تەڭرىلىك جامائەت يىغىلدۇ. .....
29. ئىشقا بارىمىز.» ئاندىن كېيىن پۇرناكى
30. مۇنداق دېدى: «ئۇنداق بولسا، تۈزۈن (192)

B

(بىرىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق)

1. مايترى بۇددىساۋات قەيەردىكىن؟» ئاندىن سادا كا ـ
2. رى مۇنداق دېدى: «بۇ بىزنىڭ ئىنىمىز
3. تۈرك تۈركىش دۆلىتىگە، شەھىرىگە ئۇچراپ (دۇچ كېلىپ)
4. ... تەرەپتىن يۈرۈش ئۆچۈن ھۆرمەتكە
5. سازاۋەر مايترى بۇددىساۋاتىنىڭ ياخشىلىقىنى
6. ... ياخشى ـ ... ئەمدى بۇنىڭغا كۆرسىتىپ
7. ئېيتىپ بېرىڭ.» ئاندىن كېيىن
8. ھايماۋاتى مۇنداق دېدى: «ئىشىت ـ
9. كىن سەن پۇراناكۇ، ئەمدى
10. ساڭا ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى بۇددىساۋات ـ
11. نىڭ ياخشىلىقىنى، پەزىلىتىنى توغرا ئېيتىپ بېرەيكى،
12. ئۇ ساڭا ئاۋانت، تىلتاغ (193) بولسۇن.
13. (سەن) ئۇن ئىككى ياشلىق جانلىقلارنىڭ
14. ساياتىدا ـ ئۆمرىدە شاكمۇنى (194) تەڭرى تەگرىسى
15. بۇرخان بىلەن ئۇچرىشىپ، ياخشى قىلمىش قىلغان،
16. خىزمەت كۆرسەتكەن، ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلغان بولساڭ، شۇنداق
17. قىلىپ يەنە كېيىنكى ۋاقىتتا (كەلگۈسىدە) سەككىز تۈمەن ياشاي ـ
18. غان جانلىقلارنىڭ ئۆمرىدە ـ ھاياتىدا
19. تۈزۈن مايترى بۇرخان بىلەن ئۇچرى ـ
20. شىپ، ياخشى قىلمىش توپلىغايسەن (قازانغايسەن).
21. نېمە ئۈچۈن دېسە، قايسى تۈ ـ
22. زۈن ... جانلىقنىڭ قىزى مايترى بۇرخان ـ
23. نىڭ ياخشىلىقىنى تۈپلاپ ـ سېغىنىپ سۆزلۈك
24. كۆڭۈل بىلەن ساۋاپ ـ تۆھپە، ياخشى قىلمىش
25. ... ... مايترى بۇرخان
26. ... ... سانساردىن ئۇزار ـ قۇتقۇ ـ
27. لۇر. ... ... ئويغاق (سەگەك) ئولتۇرۇپ جەزمەن
28. ... ... مايترى بۇرخان ياخشىلىقىنى ئىش ـ
29. تىپ ... ... ئۇ ھەممىدىن باشقىچە دارمۇر *
30. ... ... ئىلىگ خان ... بارلىق

---

* دارمۇر ـ سانسكرىتچە [tri mürti]، ھىندى دىنىدىكى 3 ئىلاھنىڭ نامى.

(A)

بىرىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

1. سانسار ئىچىدىكى تېخى جېنى بار تىرىك
2. جانلىق ئىنسان ئوغلانى (پەرزەنتى) توغرىسىدا مايتىرى ياخشى
3. نىيەتلىك كۆڭلىدە ئويلىدى. ئالماسقا ئوخ-
4. شاش بەك قالتىس كۆڭۈل تۇرغۇزۇپ، ئاغمايدىغان
5. بۇرخان بەختىگە ئۈمىد تۇرغۇزدى.
6. ماھاكالپ ۋاقتىتا، ياخشى قىلمىش يىغىپ
7. تېرىپ، بىر كاسان ۋاقتىتا مايتىرى
8. بۇرخان ... ئارزۇنى ئۇندۇت-
9. مىدى. بېھىرىۋان كۆڭۈل بىلەن
10. بارلىق جانلىقلارنىڭ ئازاۋىغا يۈرىكى
11. سىقىلدى. ياخشى نىيەتلىك كۆڭلى بىلەن ھەممى-
12. -گە ياخشىلىق بىلەن پايدا-مەنپەئەت يەتكۈزۈپ ھەرىكەتلىنەتتى.
13. شۇنداق قىلىپ... ۋاقتىتا مايتىرى ياخشى ...
14. ئوي... قىيىمدى. شۇڭا مايتىرى (دېگەن)
15. نام تاپتى. ھەممىنىڭ ياخشى....
16. ئاندىن كېيىن كۆپ-نۇرغۇن ۋاقىت...
17. ... ... ۋاساۋى* ئاتلىغ
18. ... ... راتناسىكى (195) ئاتلىغ تەڭرى
19. بۇرخان ئەڭ ئاۋال بۇرخان بەختىگە...
20. ۋياكوۋات (196) ئالقىش بېرىپ، مۇنداق دېدى: «...
21. سەككىز تۈمەن ياشانغان جانلىقلار......
22. ۋاقتىدا شادلىق لەززەتلىك ۋاقتىتا...
23. كۆمۈش، مال-دۇنيا كەڭ......
24. ئۈچ ئاسانكى ئازاب تى- ... ... يۇقىرىدا
25. تەڭرى، تۆۋەندە ئىنسان- ... ...
26. مايتىرى ئاتلىق بۇرخان ... ...
27. يەنە ھەي پۇراناكى، بۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر
28. مايتىرى بۇدىساۋات تۆگەل قىرىق ... ...
29. ۋاقتىتا ئۆزۈكسىز مايتىرى ياخشى ...
30. دېيان-ئويىنى پىشۇردى. ... ...

* ۋاساۋى — 500 ئارخانتنىڭ بىرى.

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق)

1. يەنە خاپىغان كۆكۈل تۇرغۇزمىدى، شۇڭا
2. بەش يۈز ھەمرالىرى بەش يۈز باتىراكلاپىتىكى (197) بودىساۋاتە-
3. -لار ئارىسىدا بەشىنچى بۇرخان بەلگىلىك رى-
4. تىدە تۇردى. تېخى قالغان تۆت يۈز تىوق-
5. سەن بەش بۇدىساۋاتنى ئۈمىتلەندۇردى.
6. مۇنۇ، ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى بۇدىساۋات
7. ... شەھەر ... سىرىۋانى (198) برا-
8. مان ئۆي-ۋاقىنى (تاشلاپ) ... ...
9. سەككىز يېشىدا ... ... ئارزى (ئەۋلىيا)
10. گانگ دەريا سۈيىنى ... ... بارلىق
11. شاسىر ئەقىل-پاراسەت ... ... ئويلىدى.
12. تېخى يەنە ئەقىل-پاراسەت ... ... دىن
13. ئەقىل-پاراسەتكە سى- ... ... جانلىق-
14. لارغا پايدا-مەنپەئەت يەتكۈزۈپ ... مۇنداق
15. ... ... ئەنەتكەك (199) ئېلىدىن ئاتلىنىپ داكسانا-
16. پات ئەلگە باردى. ئۇ يەرگە كېلىپ بادارى
17. براھمان (قاتارلىق) ئۇلۇغ دانىشمەنلەر ...
18. .... ھەققىدە ئەجەبلىنىپ ھەيران
19. بولۇپ، ... يەنە تۆگەل دانا بۇرخان ...
20. نىلك دۇنيادا-يەر جاھاندا مەيدانغا چىققانلىقىنى
21. ئاڭلاپ، قېرىنداشى ئاچاتى (200) بىلەن ئىككىسى
22. داكساناپات دۆلىتىدىن ئاك ماگىست ئەلگە
23. كېلىپ، پاساك تاغدا تەڭرى تەڭرىسى
24. بۇرخان بىلەن ئۇچرىشىپ تويىن بولدۇ. ياخشى
25. نومنى ئىشتىپ تويمايدۇ-قانمايدۇ. ئۇزۇن
26. ئۆتمەستىن تەڭرى بۇرخان قائىدىسى بويىچە تىگىن (شاھزادە)
27. دانىشمەن (ۋەلىئەھد) نامىغا ئېرىشىپ بۇرخانلىغ چاكىرىت
28. ئىلىگ خان يەر-جاھاندا پەيدا بولدۇ (مەيدانغا چىقدۇ)
29. تەڭرى بۇرخان نومىدا سانساردىن ...
30. .... -غىلى ... ... تۇ جانلىق

(A)

بىرىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق

1. چوقۇم مايترى بۇرخان ۋاقتىدا قۇتۇ-
2. لىدۇ. بۇ مۇنداق سۆزلەرنى ئىشتكەندىن كېيىن،
3. ئىنتايىن سۆزۈلۈپ (كۆڭلى ئېچىلىپ) پۇرناكى مۇنداق دېدى:
4. ئۇنداق بولسا، ئۇ كۆڭۈل ياماندىن يامان
5. دېيىلىدۇكى، مۇشۇنداق ياخشى مايترى بۇدىساۋاتنى
6. كۆرۈشنى ئارزۇ قىلمىسا. تېخى يەنە تىرىك...
7. ئۇ ئاتىسا كىم ... ...-
8. نىڭ ... ...
9. گىلى كەل- ... ... (مايترى)
10. بۇدىساۋات ... ...
11. يېڭى كۈن ... ...
12. يىلغا ... ... ئەقىللىق ئىنساد-
13. -لار ... ... مۇھەببىتى بىلەن ...
14. ساڭرام ... ... كۆركى چىرايىنى
15. ئالتۇن بىلەن كۈمۈش بىلەن بېزەپ-ياساپ .ھۆرمەتلىگەي-
16. قەدىرلىگەي، نوم پۈتۈك پۈتكەي. تويىن
17. دىنتار ... ... -لار تېخى يەنە پاساك
18. تاغدا يىغىلغان، مايترى بۇدىساۋاتنىڭ
19. ئابىسىكلىغ يېڭى كۈننى كۆرىدىغان
20. كۆپ-نۇرغۇن جانلىقلار ئۇ ...
21. ... ئەللىك ئالتە يۈز تۈمەن...
22. ئارتسا، مايترى بۇدىساۋات بۇ يەر-جاھاندا
23. مەيدانغا چىققاندا، كىتۇماتى شەھىرىدە دۆلىتى-
24. -دە تەن تېپىپ، كىشى ... ...
25. شادلىقى بىلەن شادلانسا، ....
26. بۇرخانغا يېقىن ... ...
27. تۈرلۈك ھۆرمەت بىلەن ... ...
28. تىڭشاپ قانغۇسىز نوملۇق يارلىقا ئېرىش-
29. -گەي، بەزىلەر تەڭداشسىز بۇرخان
30. بەختىگە مەدھىيە (ئوقۇغاي) ...

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق)

1. ئىنسان ئوغلى كېچە ـ كۈندۈز ئۆزىنىڭ كۈچى
2. يېتىشچە مايتىرى بۇددىساۋاتىنىڭ مەدھىيىسىنى
3. مەدھىيىلىشى ـ ئالقىشلىشى كېرەك. ھۆرمەت ئېھتىرام بىلەن
4. ھۆرمەتلىشى ـ قەدىرلىشى كېرەك. ئالدىن كېيىن
5. ساداكارى قېرىندىشى پۇرناكۇغا مۇنداق دېدى:
6. ياخشى سۆز سۆزلىدىڭ. سەن سۆزلىگەن
7. سۆزلەر مايتىرى بۇددىساۋاتىنىڭ
8. ... ... بىلەن
9. ... ... بىلەن
10. ... ... جانلىق
11. ... ... كېيىن
12. ... ... كۆك
13. ... ئاتلىق ... ... ـىدى
14. ... داكسانايات ئەا ـ ... ...
15. ... ئۇلۇغ بەخت ... ...
16. ... ئۇچۇپ بارىدۇ. ... ... ساداكارى تەڭرى
17. ... مۇنداق دېدى: «... ... داكسانايات
18. ئەلدىكى بادارى دانا برامان ...
19. ... ئاتلىق كاتتا نەزىر ـ چىراغتا
20. ... ـ ـلار چاناكىلار (201) پاريانا‌چىكىلار (202)
21. ... ... توقسان ئالتە ئازاغ (خاتا)
22. نوملۇق دىنتار ھەمدۇ ـ سانا، ھۆرمەت
23. ... ـكە ئېرىشىپ، شادلىنىپ ـ سۆيۈنۈپ ئۇلۇغ
24. ... ... ئۆز ـ ئۆز ... ـلىرىغا
25. ... ... ئويلىدى. مۇنداق دىدى:
26. ... ... مايتىرى بۇددىساۋات
27. ... ... تەڭرى تەڭرىلەرنىڭ
28. ... ... ئۇستازى بادارى دانا
29. برامانى تاشلاپ قويۇپ تۈگەل دانا تەڭرى
30. تەڭرىسى بۇرخاننىڭ نومىدا تويىن

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) يەتتىنچى ۋاراق

1. بولغىلى، داكساناپات دۆلىتىدىن ئۆتتۈرا
2. ئەنەتكەك ئېلىدىكى مادىيادىس (203) دۆلىتىگە كەلمەكچى
3. بولۇۋاتىدۇ.» ئاندىن كېيىن پۇرناكى مۇنداق
4. دېدى: «ئانى كۆرمەيۋاتامسىز، ئۇلۇغ كۆچ-
5. لۈك تەڭرىلەر ئېلىكلىرى ئۆز ئاياغ-
6. لىرى بىلەن بىزنىڭ ئايىغىمىزغا (يېنىمىزغا) كەلگەنلە-
7. لىرىنى. ئاندىن ... ...
8. مۇنداق ... ...
9. كۆرۈش ... ...
10. ۋايشىرۋانى ... ... -
11. سىنىڭ ... ... —
12. نى تۆ-
13. ... ...
14. ... ... -مىز. تۆگەل دانا
15. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننى كۆرەيلى. ئىككەيلەن
16. مايترى بۇدىساۋاتىنىڭ تېنىنى، رەڭگى-رۇخسارىنى
17. كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولايلى.» مۇشۇنچىۋالا سۆزلىشىپ ...
18. كۆچىدە ساداكارى هايماۋادى، پۇرناكى قاتارلىق
19. ئۇرگۇتلار (سەركەردىلەر) پاساك تاقىقا ﻣﯧڭىشتى.
20. ئەمدى بۇ نوملۇق سۆزنى داكساناپات ئەلدىكى
21. باداري دانا براماننىڭ ... ...
22. يېرىدىن ئۇقۇش كېرەك. ئاندىن كېيىن
23. باداري دانا ... ...
24. قاتارلىق بەش يۈز برامان ئوغۇللىرىنى
25. ئەتراپىغا ئېلىپ، گەۋدىسى پۈكۈلگەن هالدا
26. مايترىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئىللىق—
27. يۇمشاق سۆز بىلەن مۇنداق دېدى:
28. «دىغلۇم مايترىيا، مەن ئىنتايىن شاد-
29. خۇرسەن بولدۇمكى، سىزگە ئوخشاش
30. تۈزۈن قۇتلۇق جانلىق بىلەن ئۇچراشتىم.

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق)

1. شۇنداق قىلىپ يەنە بۇ مۇنداق ئۇلۇغ قىرى يۈز
2. يىگىرمە يېشىمدا، مەڭگۈلۈك شادلىققا
3. تەككۈلۈك ئۇلۇغ ئىلىگ ئەزرۇئا تەڭرى
4. يېرىدە تۇغۇلىدىغان ئۇلۇغ ئارزۇ بىلەن سىرۋا پاسانتىك (204)
5. ئاتلىق نەزىر ئۆتكۈزگۈزدۈم تىپخى يەنە تولۇق ـ
6. سان ئالتە تۆرلۈك دىنتارلار
7. ... ... ـقا
8. ... ...
9. ... ... لارغا
10. ... ...
11. ... ... ـقا
12. ... ... تىپخى
13. ... ...
14. ... پۇرنا ۋياكران (205) ... شاستر
15. ... ۋىنغان، باتۇر پەزىلەتلىك
16. بەردىم. (تەقدىم قىلدىم.) يولت ... ـچى
17. نۇر ـ يورۇقلۇق چاچقۇچى ... ئۇقىدىغان ئۇستازلار
18. ... ھەممىسى ياخشى ... چىقتىم.
19. ... ... يەنە بىچارە ـ دەرتمەن، يوقسۇل ــ
20. نامرات تىلەمچى، ئاغرىق ـ سىلاق
21. ... قولسىز ـ پۇتسىز ئازاب
22. چەككۈچى جانلىقلار بار ئىدى. ئۇلارنى
23. ... ... مال ـ دۇنيا تۆگەل بەر ـ
24. ... ... ياخشى قىلمىش قىلىشى
25. ... ... شاد ـ خورام
26. ... ... ئىشتىپ، ئۇچۇق چىراي (تەبەسسۇم)
27. بىلەن ... ... مۇنداق دېدى: «ياخشى
28. ... ... ئۇلۇغ ئۇستازلارنىڭ
29. ... ... سىدۇر. مال ـ دۇنيانى سەدىقە قىلىپ
30. بىرىپ، شاد ـ خورام بولىدۇ. بەرگەن

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) تۆققۇزىنچى ۋاراق

1. ئۆگىنىش كېرەك بولغان ئۇن سەككىز تۈرلۈك ۋەتياستان (206)
2. شاستىر دېيىلىدۇ. شۇنىڭدەك، زاتىتاداقا (207)
3. ئاتلىق ئەردىنى ـ ئۇنچىلەرنى ئايرىپ (ئېنىق) ئۇقىلى بولىدىغان شاستىر،
4. ۋىتساۋاهار (208) ئاتلىق شاستىر، باسۇمى (209) شاستىر،
5. ئوغلان ئەمى (210) شاستىر، ... شاستىر، ...
6. كۆرۈر شاستىر، يو ـ......
7. ۋايىسا ـ.........
8. شابستىر.........
9. ساڭى (راھىپ) چاكرىرىت ئىلىگ خان...
10. مەلىكىلەر ....
11. شاستىر.........
12. ....
13. ....
14. شەھەر ....
15. ....
16. تويىمدى ـ قانىمدى.......
17. ....
18. ....
19. ئۆز......
20. ... تەرەپ ... ...
21. دانىشمەنلەر ئۈچ ... ...
22. تۆگەللىگ......
23. ....
24. زىبۇ ـ زىننەت......
25. لىك بولماس ئىدى. ......
26. ... ناھايىتى تىرەن (چوڭقۇر) ...
27. ئىشتىكەنگە ئىنتايىن......
28. ئىدى. ئاندىن كېيىن تىسى ئاتلىق....
29. بۇمۇ مايىترى........
30 ....

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق)

1. ـ دۇركى، ھەممە ۋاقىت باشقىلارغا پايدا ـ
2. مەنپەئەت يەتكۈزۈپ قانماس (شۆئا ئۇ) پۈتۈن يەر جاھاندىكى جانلىقلار ـ
3. دىن زور ھۆرمەتكە ئېرىشىشكە مۇناسىپدۇر.
4. بىرىنىڭ ئۇستازىمىز بادارى بىراماننى ئارتۇقتىن ـ ئارتۇق
5. ....بەش
6. ......شاستىر يازغىلى ئۆگەت ـ
7. كىلى......پەرقلەندۈرۈپ ئېيتىپ
8. ....
9. ....
10. ....
11. ....ـنىڭ
12. ....مۇنداق دەر
13. ....
14. ....بولسا،
15. ....
16. ....ـغىلى ئۇيلا ـ
17. ......پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزگىلى
18. ....
19. ....
20. .... پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزگىـ
21. لى......ئامراق
22. ......ماتىيادىس دۆلىتىدە
23. ......دۆلەتتىن دۆلەتكە
24. ......ئىنتايىن يامان
25. ......تارقىتىۋېتىپ، ياخشىلىققا
26. ......چاخساپاتلىق (211)
27. ......ئۇلۇغ قاتۇن بويىچە يارىتىپ، سىد
28. ......بىزەك تىزمىلىرى بىلەن تارقىتار
29. ... ... ماگىت ئېلىگە يەتتى.
30. ... ... شاگىرت

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) ئونىنچى ۋاراق

1. نامى بىلەن يۇرۇپ كۆپلىگەن - تۆرغۇنلىغان جانلىقلارغا ... ياردەم
2. قىلغايمەن. (لېكىن) ئۇستاز نامى بىلەن ئۇنداق ئۇلۇغ
3. ئىشنى ئىشلىيەلمەيمەن. نىمە ئۈچۈن دېسە،
4. يەر - جاھاندا كۆپلىگەن - تۆرغۇنلىغان ئۇستاز ...
5. ئۇ كىم ... .
6. پەزىلەتلىرى بىلەن ......
7. سۆزلەيدۇ. ....
8. ئۇلۇغ ....
9. تۆرغۇن ....
10. ....
11. پايدا ....
12. ....
13. بىرامان ......
14. تەرەپ ......
15. ......ئەتتى. ئاندىن كېيىن
16. بادارى بىرامان......ئۇستاز
17. ئاندىن ......ئوغۇل
18. ......لىرىنى يۇقىرى كۆتۈر -
19. ......- قا يېقىن كېلىپ،
20. ئۇستاز ....
21. ئىمىز تۈگەل......بول -
22. بېرىشكە تېگىشلىك......
23. مال - دۇنيا......
24. بېغىر ....
25. نېمە ئۈچۈن ......
26. - لار بىلەن يارىتىلغان......
27. بۈيۈك (زور) ئوي......
28. - دىن تۇر - ......
29. ئۆز ۋاقتىدا تۆت
30. ئاتە - ....

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق)

1. باشقا مال ـ دۇنيالارنى مىڭلىغان ـ تۈمەنلىگەن
2. قېتىم سەدىقە قىلىپ بەردىڭىز. (بۇنىڭدىن) بەھرىمەن بولىدىغان دىنتارلار مال ـ
3. مۈلۈككە ئىگە بولۇپ، ناھايىتى شادلىنىپ ـ سۆيۈنۈپ كەتتى.
4. ... ... ئۇستاز ئۇلۇغ ئىلىگ ئەز ـ
5. رۇئا ....بۇ
6. ....
7. ....
8. ....
9. .... ـ سۇن
10. .... مۇنداق
11. ....
12. ....
13. ....
14. ....
15. ......قاندۇرغىلى ... ئاندىن
16. ... جاز ـ ... ئۆره......
17. ... ...پۈتمە ـ...مۇ...جانلىق
18. ......ئويلىغان ئوي ـ..... ـ غا
19. .....قىلمسا، غەملىك ...
20. ... ...مۇ...ـ مەن تەگ ـ
21. .....جۈرئەت قىلىپ...بار ـ
22. ....ئوغۇل
23. ....دى. ئاندىن
24. ....ـ مىش
25. ....دەپ
26. ....سەن كىم
27. .... قۇۋۋەت
28. .... يەتكەندىن بۇيان
29. ....ـ ماق
30. ....

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) ئون ئۈچىنچى ۋاراق

1. ...-مەن. جازايىلىك بولسۇن. ئون ئىككى
2. يىل نەزىر قىلىپ، بارلىق مال، دۇنيانى سەدىقە قىلىپ بەردىم
3. دەيسەن، ئەڭ ئاخىرىدا يالغۇز ماڭا بەش يۈز
4. يارماق (تەڭگە) مەرھەمەت قىلسەن.» مۇشۇنچە سۆز سۆزلەپ
5. خاپا بولۇپ-ئاچچىقلىنىپ چىقىپ كەتتى. ئاندىن كېيىن،
6. مانىباتىرى (212) (ۋە) پۇرنابادارى (قاتارلىق) ئىككى (نەپەر) يەك (جىن)
سەركەردىسى
7. ئۆزئارا ئۇچرىشىپ، كۆپ تۈرلۈك
8. ئېسەنلىك تىلەيدىغان سۆزلەرنى ئېيتىشىپ (ئەھۋال سورىشىپ بولغاندىن كېيىن)،
9. مانىباتىرى پۇرناباتىرىغا (213) مۇنداق دېدى:
10. «نېمە توغرىدىن، نېمە سەۋەپتىن بىزنىڭ
11. بېگىمىز ۋايشىرۋانى ئىلىگ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ
12. دۇنيادا پەيدا بولغانلىقىنى بادارى برامانغا
13. ئۇقتۇرغىلى يارلىق قىلدىۇ؟» پۇرناباتىرى مۇنداق
14. دېدى: «بۇ ئىش-ئەمەلنىڭ سەۋەبى مۇنداق: تۈزۈن
15. مايترىنىڭ تەڭرى بۇرخان نومىدا (دىنىدا) تۇيىن بولۇشى
16. ئۈچۈن، بىزنىڭ (ئۇنىڭغا) ئۇقتۇرۇشىمىزنى يارلىق قىلدىۇ.» مانىباتىرى
17. مۇنداق دېدى: «ئۇنداق بولسا، (نېمە ئۈچۈن) تۈزۈن مايترىغىلا
18. ئۇقتۇرۇشىمىزنى ئېيتمايدىۇ؟» ئاندىن پۇرناباتىرى مۇنداق
19. دېدى: «بۇ ئىش-ئەمەلمۇ ئۇلۇغ كۈچلۈك
20. تەڭرىلەر كېڭەشكەن ئىش بولسا كېرەك. نېمە
21. ئۈچۈن دېسە، سۇداۋاس تەڭرى يېرىدىكى
22. تەڭرىلەر ئەزرۇئا تەڭرىگە ئۇقتۇرۇپتۇ. ئەزرۇئا تەڭرى
23. خۇرمۇزتا تەڭرىگە ئۇقتۇرۇپتۇ. خورمۇزتا
24. تەڭرى ۋايشىرۋانى بەگكە ئېيتىپتۇ: سەن يەكلەر (جىنلار)
25. بېگى شۇنداق تىرىشقىنىڭكى، داكساناپات ئېلىدىكى
26. بادارى بىلگە (دانا) برامان تۈگەل دانا تەڭرى-
27. تەڭرىسى بۇرخاننىڭ يەر-جاھاندا
28. پەيدا بولغانلىقىنى (دۇنياغا چىققانلىقىنى) ئۇقسۇن (ۋە) شۇنداق ۋەج-
29. سەۋەب تۇرغۇزسۇنكى (قىلسۇنكى)، تۈزۈن مايترى...
30. ۋاقىتتا تەڭرى بۇرخان تەرەپكە كەلسۇن. ئاندىن

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق)

كېيىن، مانىباترى مۇنداق دېدى: «ئۇقتۇم، ئۇقتۇم
بادارى برامان تەڭرى ......
بۇرخاننىڭ يەر-جاھاندا، قاچان پەيدا بولغانلىقىنى ئۇقمىسا،
تۈزۈن مايترى ئۇقۇپ تەڭرى بۇرخان نومىدا
تويىن دىنتار بولغىلى بارسا، چوقۇم تۈزۈن
مايترىدىن ئايرىلىدىغان ئاچچىق ئازاپقا (چىدىماي) بادارى
برامانىڭ يۈرىكى شۇ زامان يېرىلىپ،
ئىسسىق قان قۇسۇپ تېنىنى قويغاي (جېنىدىن ئايرىلغاي).
دەل مۇشۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇشنى
ئېيتمىدۇ.» ئاندىن پۇرناباترى مۇنداق دېدى: «ئۇنداق
بولسا، قارا! بادارى برامانىڭ ئۆي ۋاقى
مۇشۇ شۇ» ئاندىن مانىباترى مۇنداق دېدى: «سەن
بېرىپ بادارى برامانغا (بۇ خەۋەرنى) تەلتۆكۈس يەتكۈزگىن،
مەنمۇ تۈزۈن مايترى تەرەپكە باراي، خورمۇز-
تا تەڭرى بىلەن تۆت ماھاراج تەڭرى-
نىڭ ھۆرمەتلەپ-قەدىرلەپ، يۈكۈنۈپ ئېسەنلىك
تىلەپ ئېيتقان سالاملىرىنى يەتكۈزەي.» مۇشۇنچە تۈرلۈك سۆز
سۆزلىشىپ ئىككىسى ئايرىلىپ يۈرۈپ كەتتى. ئاندىن
كېيىن، بادارى برامان ھېلىقى رىسدانى (214) برامانىڭ
(قىلغان) ھاقارىتىنى ئويلاپ، غەم-
قايغۇ بىلەن كېچىسى ئورنىدا يېتىپ مۇنداق
ئويلىدى: «كىمدۇ ھېلىقى برامان؟ (ئەجەبا ئۇ) مېنى
چوققاڭ يەتتە پارچە (بولۇپ) يېرىلغاي دېدى. شۇنداق
بولۇپ قالمىسۇن (يەنە)، قانداقلا بولمىسۇن ئۇ ئېسىل
پەزىلەتكە تۈگەللىك بولۇپ قالسا، ئەگەر (ئۇ ئېيتقاندەك) يەتتە
كۈن ئىچىدە يۈرىكىم يېرىلمىغۇدەك ئازاب چەكسە، يەتتىنچى كۈنى
... بېشىم يەتتە پارچە بولۇپ يېرىلسا ... ئاندىن
(يامان) كۆرۈملۈكلەر (غەرەزلىكلەر) شاد-خورام
(بولۇشۇپ)، مۇنداق دېگەي: قېنى سەدىقىنىڭ
نەتىجىسى-مېۋىسى؟ بادارى برامان ئون ئىككى يىل

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) ئون تۆتىنچى ۋاراق

1. ئۆكسۈكسىز سەدىقە بەردى. تۆپىدە يەنە بېشى
2. يەتتە پارچە (بولۇپ) يېرىلىپ، جېنىدىن ئايرىلدى.»
3. دېگەي رىسدانى براماڭغا سەدىقە بەرمىگەنلىكى
4. ئۈچۈن، بېشىم يېرىلغانلىقىنى ئۇقماي، مۇنداق
5. دېگەي. كۆپ سەدىقە بەرگەنلىكى ئۈچۈن بادارى
6. برامانىڭ بېشى يېرىلدى.» ئۇنى ئىشىتىپ، ئېتە-
7. قاتچان كۆكۈللۈك جانلىقلارنىڭ
8. كۆكۈللىرى چۆككەي-پاتقاي، ئېتىقاتسىز
9. كۆكۈللۈكلەر شادلانغاي-
10. سۆيۈنگەي. شۇڭا مېنىڭ جانلىق ئۈچۈن
11. كۆڭلۈم-يۈرىكىم ئىنتايىن سىقىلۇر-تېڭىلۇر (مۇجۇلۇر).
12. شۇ ئارىدا پۇرناباترى ئۇراكۇ تەگرىلىك
13. زىبۇ-زىننەت بۇيۇملىرىنى جىرىڭلىتىپ، ھەربىر
14. جىرىڭلىغاندا ئۈزۈكى، بىلەيزۈكى يالتىراپ، چاقناپ بادارى
15. برامانىڭ ئۆيىنى يورۇتۇپ-چاقنىتىپ بادارى-
16. غا مۇنداق دېدى: «قورقما، قورقما،
17. سەن ھەي بادارى، سېنىڭ خەۋپ-خەتىرىڭ (ساڭا كېلىدىغان خەۋپ-خەتەر) يوقىلىدۇ.
18. نېمە ئۈچۈن دېسە، ئۇ برامان تۆپىنى زادى
19. ئۇقمايدۇ، ئۇ زادى مال-دۇنياغا (ئىگە بولۇش ئۈچۈن) تىرىش-
20. -ماستىن، باشسىز-كۆزسىز (تۇتامى يوق) يالغان-ياۋداق
21. سۆز بىلەن سېنى سۆكتى.» ئۇنى ئىشىتىپ بادارى برامان
22. ئۇچۇق چىراي بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ، تەگرىلىك (پۇرناباترى)
23. ئۇراكوغا قاراپ ئەجەبلەنگەن-ھەيران بولغان ھالدا مۇنداق
24. دېدى: «تۈزۈنۈم بۇ يەر-جاھاندا تۆپىنى (چوققىنى)
25. ئۇققۇچى كىم؟ تۆپىدىن چۈشمەكنى بىلگۈچى... لەر قايسى؟»
26. ئاندىن كېيىن پۇرناباترى تۈگەل دانا
27. تەگرى تەگرىسى بۇرخاننى سېغىنىپ، چەكسىز چوكقۇر
28. ئۇيلىنىپ مۇنداق دېدى؛ «كىم ك- ......
29. ئەقىل-پاراسىتى بىلەن ۋىژىر (ئالماس) تەخت ئۈستىدە
30. ئولتۇرۇپ نىزۋانىلارنى تارقىتىشۇەتتى. يوقىتىشقا تېگىشلىك ۋاقىت-

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئون تۆتىنچى ۋاراق)

1. پەيتنى، قائىدىلەرنى تولۇق ئۇقتى ـ بىلدى. تېپىشقا تېگىشلىك
2. ماددىي نەرسىلەرنى تۆگەل تاپتى. نام ـ شۆھرەتنى يېيىلدى. ئۇ تەڭرى
3. ئىنسانىنىڭ ئۇستازى، چوققىنى ئۇ ئۇقىدۇ، پەقەت ئۇلا
4. بىلىدۇ، تۆپىدىن (چوققىدىن) چۈشمەك، تايماقنى (تېيىلماقنى).» ئاندىن
5. كېيىن، باداري برامان تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ
6. مۇشۇنداق تۆرلۈك ئىلگىرى ـ كېيىن ئىشىتىپ باقمىغان
7. ياخشى نام، شۆھرىتىنى ئىشىتىپ، پۈتۈن
8. بەدىنىدىكى تۈكلىرىنىڭ ھەممىسى
9. يۇقىرى (تىك) تۇردى. سۆزلۈك كۆڭۈل بىلەن،
10. نۇرلۇق يۈزى بىلەن، ئىنتايىن خوشال ھالدا گەۋدىسىنى
11. ئېگىپ، تەبەسسۇم يېيىپ تۇرغان چىراي بىلەن تەڭرى
12. تەرەپكە قاراپ مۇنداق دېدى: «ئۇ بۇرخان
13. ئاتلىق تۈزۈن جانلىق كىم؟ ئۇنىڭ نامىنى
14. ئىشىتىپ مۇنداق ئويۇم بولدى: «نىزۋانىلىق ئېغىر
15. ئاغرىق ـ سىلاقلىق جانلىقلار ئارا يالغۇز ئۇزىغاق
16. سەگەك ئولتۇرۇپتۇ.» ئاندىن كېيىن پۈرنابانىرى مۇنداق
17. دېدى: «مېنىڭ ئۇنداق كۈچ ـ قۇدرىتىم يوق،
18. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ ياخشىلىقىنى
19. پەزىلىتىنى تەپسىلى ـ مۇپەسسەل مەدھىيىلەپ سۆزلۈگۈلۈك.
20. تېخى يەنە دەرھال يىغىنچاقلىغراق ئېيتىپ بېردي. ھىما ـ
21. (لاي) تاغنىڭ تەرىپىدە باكىراتى (215) ئاتلىق
22. دەريا قىرغىقىدا كاپىلاۋاستۇ ئاتلىق ئارزۇ قىلغۇدەك
23. چىرايلىق شەھەر بار. ئۇ شەھەردە چاكرىرت
24. ئىلىگ خانلارنىڭ قاتارىدا ـ رېتىدە
25. كائۇدام (216) قەۋمىدىن ـ نەسەبىدىن كېلىپ چىققان
26. بارلىق شاكى نەسەبلىك خەلق ـ پۇقرا ئۈستىدە
27. كۈچلۈك ـ قۇدرەتلىك سۇدۇتان (217) ئاتلىق، خۇرمۇز ـ
28. تا تەڭرىگە ئوخشاش ئىلىگ خان بار. ئۇ
29. ئىلىگ خانىنىڭ ماھامايا (218) ئاتلىق خاتۇنلۇق
30. تونچۇيىدىن (خانىش مەلىكىسىدىن) تۇمبىمى (219) ئاتلىق تورمادىلىقىنا، ناسوك
(220)

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) ئون بەشىنچى ۋاراق

1. ئاتلىق ئاجايىپ سۆگەت ئاستىدا، ئىككىنچى ئايىنىڭ
2. سەككىزىدە، بۇش يۇلتۇزغا (221) ۋىچاي (222) ئاتلىق
3. مۇخۇرتقا (223) ئوتتۇز ئىككى تۆرلۈك، بەخت - تەلەيلىك ياخشى بەلگە-
4. گە(224) تۆگەللىك سەكسەن تۆرلۈك ئۆزگىچىلىك (225) بىلەن
5. بېزەلگەن، گۈزەل جامالى بىلەن غۇلاچچىلىك (دائىرىدىكى)
6. نۇر (چەمبىرىكىنى) يالتىرىتىپ چاقنىتىپ خۇددى بۇلۇتنى يېرىپ چىققان
7. كۈن تەگرىدەك (قۇياشتەك) ئۇغۇللۇق چىنتامانى
8. ئەردىنى مەيدانىغا كەلدى (تۇغۇلدى)، ئۇ تۇغۇلۇشى
9. بىلەنلا هايۋانلار خانى ئارسلاندەك
10. قورقۇمسىزلىق بىلەن تېز تائام
11. يېدى. تۆت تەرەپكە تولۇق نەزەر تاشلاپ براهما
12. سۆيىدىغان ئۇنى بىلەن كەسكىن هالدا مۇنداق
13. سۆز سۆزلىدى: «بۇ مېنىڭ ئەڭ... ...ۋم
14. يۇقىرىدا تەگرىنىڭ تۆۋەندە ئىنسان-
15. نىڭ ئۇستازى پەقەت مەن بولىمەن.»
16. ئۇ شۇنداق سۆز سۆزلىگەندە ئۈچ مىڭ ئۇلۇغ مىڭ
17. يەر - جاهاننى (226) تىترەتتى - تەۋرەتتى. كۆك ئاسماندىن
18. گۈل - چېچەكلىك يامغۇر ياغدى. تۆت
19. تەرەپتىن جىن (ناخشا) ئۇنى ياگرىدى. ئۇنى كۆرۈپ بىلىپ
20. تەگرى ئىنسان، ياخشى ئالامەتنى بىلىدىغان دانىشمەن ئەۋلىيا-
21. لار ئىككى تۆرلۈك يولىنى ئېيتتى: «ئەگەر
22. بۇ ئوغۇل ئۆي - ۋاقتا بولسا، يەتتە ئەردىنىگە (227)
23. تۆگەللىك، تۆت يەر - جاهاندا قۇدرەتلىك
24. چاكرىۋرت ئىلىگ خان بولغاي، ئەگەر، قاچان
25. ئۆي - ۋاقنى تاشلاپ دىنتار ئىشىنى ئىشلىسە،
26. تەگداشسىز ئېسىل بۇرخان بەختىنى تاپقاي.»
27. دېدى. ئاندىن كېيىن ئۇ قۇتلۇق جانلىق
28. سۇدىكى نىلۇپەر گۈلىگە ئوخشاش
29. چىرايدى، ئۆستى. تولۇق يىگىت پەزىلىتىگە
30. تۆگەللىك بولدى. يىگىرمە توققۇز يېشىدا ياسودارا (228) دەك

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئون بەشىنچى ۋاراق)

1. مارىكا (229) تەگرى قىزلىرىغا ئوخشاش خاتۇنىنى -
2. مەلىكىسىنى، خاتۇنىنى ۋە تۇمەن
3. نازۇك قىرقىنلىرىنى (يۈزى ئېچىلمىغان قىزلىرىنى) تاشلاپ - قويۇپ ئاغرىماق،
4. قىيرىماق، ئۆلمەك (قاتارلىق) بۇ ئۈچ تۈرلۈك قانۇندىن
5. قورقۇپ - ئەنسىرەپ يىيرىم كېچىدە كاپىلاۋاستۇ شەھرى-
6. -دىن چىقىپ تۇپايان (230) ئورمانلىقىغا باردى. ئۇ يەرگە
7. يېتىپ، ئاراتى (231) ئۇداراكى (232) قاتارلىق
8. ئۇلۇغ كۆچلۈك (ئارزىلارنىڭ) ئەۋلىيالارنىڭ
9. قائىدە - يوسۇنىنى خالىماستىن، ئالتە
10. يىل، قىلىش ناھايىتى تەس ئىشنى ئىشلىدى. تەستە
11. ساقلىغلى بولىدىغان چاخشاپاتنى (پەرھىزنى) ساقلىدى. ئۇ شۇنداق تەن
12. قىينىماقنىڭ ھەققىي - نەتىجىسىنى تاپماستىن (مېۋىسى نەتىجىسىگە ئېرىشمەستىن)
13. نانتا نانتاپالا ئاتلىق ناگا بالتىزلاردىن
14. ... ... ئاتلىق سۈت ئۆگرە يەپ،
15. ... ئاتلىق ئورمانلىقتا نارىيانچان دەريا
16. قىرغىقىدا بودى سۆگەت ئاستىدا ۋىژىر (ئالماس) قا
17. ئوخشاش بەك قاتتىق كۆڭۈل بىلەن ۋاجرازان (233)
18. تەخت ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇردى.
19. شىمنۇ تەگرىنىڭ ئوتتۇز ئالتە كولتى ساندىكى ئەسكىرىنى
20. ئۇتۇپ - يېڭىپ، ئوتتۇز تۆتىنچى كاسان
21. ۋاقىتتا تەگداشسىز بۇرخان بەختىنى تاپتى.
22. شۇچاغدا چەكسىز قوڭۇر يەر ئالتە
23. تۈرلۈك تەۋرىدى - سىلكىندى. دېڭىز - دەريا سۈيى
24. چايقالدى. سۇمىر تاغ تىترىدى. ئون تەرەپتىن
25. ناخشا، ئويۇن - كۈلكە ئۈنلىرى ئىشىتىلدى. نامۇ
26. بۇت قىلغان ئۈنلەر ئىشىتىلدى. كېچە - كۈندۈز
27. ئالتى ۋاقىت ئويغاق - سەگەكلىك بىلەن سانسىز تۈمەن
28. جانلىقلارغا پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان، بارلىق
29. جانلىقلارنى قۇتقازغۇچى نوكەل دانا
30. تەگرى تەگرىسى بۇرخان دېيىلىدۇ. بۇ سۆزنى ئىشىتىپ،

(A)

بىرىنچى (بۆلۈم) ئون ئالتىنچى ۋاراق

1. ئەجەبلىنىپ ـ ھەيران بولۇپ، بادارى براھمان مۇنداق دېدى: «بىر
2. كىشى ـ ئىنسان تۇرۇغلۇق مۇشۇنچە تۆرلۈك تۇرغۇن ـ
3. سانسىز ئېسىل پەزىلەتكە تۇگەللىك بولسا، بۇنىڭدىنمۇ
4. ھەيران قالارلىق نېمە بولسۇن.» يەنە بىر قېتىم سورىدى: «ھازىر
5. ئۇ ئاجايىپ جانلىق قەيەردىكىن؟» ئاندىن كېيىن
6. بۇرنا باترى تەڭرى مۇنداق دېدى: «ئىشتىكىن تۆزۈ ـ
7. نۇم، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
8. بۇرخان بەختىنى تاپقاندا،
9. يەتتە يەتتە كۈن بودى سۆگەت تۈۋد ـ
10. ـ دە دىيانلىق شادلىق بىلەن ھوزۇرلاندى. ئاندىن
11. كېيىن ئەزرۇئا تەڭرىنىڭ تىلىكى بويىچە باراناس دۆلىتىدە
12. ئارسىۋىدان ساڭرامدا نوملۇق چاق تەۋرىدى.
13. بەش پانچاكى تويىنلارنى، سەككىز تۈمەن جانلىقلارنى
14. قۇتقۇزۇپ، باراناس شەھەر دۆلىتىدىن
15. ماگىت ئەلگە باردى. ئۇ يەردە سىد ـ ... براھاد ـ
16. نىڭ يېزىسىدىكى نانتا، نانتا پالا (قاتارلىق) ناگابالتىز ـ
17. لارنى قۇتقۇزۇپ، ماگىت ئەلدىن يەنە پاساك
18. تاغقا باردى. ھازىر تەڭرى ئىنسانىنىڭ ھۆرمەت
19. ئېھتىرامىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ئۇزۇن كۆچىنى كۆچەيتىپ، ئۈچ
20. تۆرلۈك ئۇزۇن مۇددەت ئۇرنالغان ئەقىل توختىشى بىلەن ...
21. تۆت تۆرلۈك قورقۇنچىسىز ئېچىلىدىغان
22. ئەقلى بىلەن ئېچىلىپ، ئۇلۇغ مېھرىۋانلىق پاراستى بىلەن
23. ئورۇنلىشىپ، پاساك تاغدا يارلىق قىلىدۇ.» بۇ سۆزنى ئىشتىپ،
44. بادارى براھمان پاساك تاغنىڭ يىراقلىقىغا
25. ئۈمىدى ئۈزۈلگەندەك بولۇپ، ئۇلۇغ تىنىپ،
26. تىترىگەن ـ لاغىلدىغان تېنى بىلەن ئازاپلىق ئۈن بىلەن
27. يىغلاپ مۇنداق دېدى: «قانداق قىلاي، نەگە
28. باراي، مۇنچە ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى، ئاغرىماق،
29. قېرىماق، ئۆلمەك (قاتارلىق) قانۇنلارنى ئۇچرۇش
30. يوقۇتۇش ئۈچۈن تاپاساچاران (234) قائىدىسى بويىچە تېنىمنى

(B)

(بىرىنچى بۆلۈم ئون ئالتىنچى ۋاراق)

1. قىينىلدىم، ھېچقانداق پايدىسىنى تاپالمىدىم (كۆرمىدىم). يەنە
2. ئازۇنلۇق دېڭىز - دەريادىن ئۆزالمىدىم، قۇتۇلالمىدىم، ئەڭ
3. ئاخىرىدا مەن ئىنتايىن نامرات، ئىنتايىن دەرتمەن
4. قېرى قۇل بولدۇم. شۇڭا بارلىق مۇڭدىن قۇتقازغۇچى
5. قۇتلۇق جانلىقنى كۆرەلمەستىن، بارلىق خەۋپتىن ساقلىغۇچى
7. كارامەتلىك تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننى كۆرەلمەستىن ئۆلـ
7. ـمەن» ئاندىن كېيىن، ئۇ تەڭرى بادارى
8. براماغا مۇنداق دېدى: «ھەسرەتلىكـ
9. قايغۇلۇق بولماڭ. بۇرخانلارنىڭ (بۇرخاننىڭ)
10. ئۇ يىراق دەيدىغان قائىدىلىرى تېپىلماس.
11. نېمە ئۈچۈن دېسە، (ئۇ) كۆڭۈلگە كەلتۈرگۈچە بولغان
12. ۋاقىتتا، ئاسانكى سانىچە يىراق دۆلەت شەھەرلەر -
13. گە يېتىپ بېرىپ، سانسىز تۈمەن جانلىقلارغا
14. پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزۈپ، بارماقلار بىر - بىرىگە تەككىچە بولغان ۋاقىتتا،
15. ئايرىلىپ يەنە قايتىپ كېلىدۇ. بارلىق جانلىقلارغا
16. قارىتا پەرقسىز تۈپ - تۈز كۆڭۈل تۇتىدۇ. سىز -
17. گە ئوخشاش قۇتۇلىدىغان جانلىقلارنىڭ ۋاقتىنى -
18. پەيتىنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ. شۇڭا سىز يەنە
19. ئۈمىدلىك بولۇڭ، ئارتۇق (غەمگە) چۆكمەڭ. مۇشۇنچىۋالا
20. سۆز سۆزلەپ، ئۇ يەردىن چىقىپ كەتتى. ئاندىن
21. كېيىن بادارى براماn تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ
22. ياخشىلىقىنى ئويلاپ - خىيال قىلىپ، بىر كېچە يىغلاپ پەريات چېكىپ،
23. تۈننى يورۇتتى (تاڭنى ئاتقۇزدى) بارلىق شاستىر نوملارنى
24. پەرقلەندۈرۈپ (ئېنىق) ئوقىدىغان، ۋايباس شاستىرلىق (235) شەربەتنى
25. ئىچكەن ئارياچانتىر (236) بودىساۋات كىشى ئاچارى (237) ئەنەتكەك
26. تىلىدىن توخرى تىلىغا ياراتقان (ئىجاد قىلغان)، پىرتانىراكشىت
27. كىرناۋاژدىكى (238) تۈرك تىلىغا تەرجىمە قىلغان مايترى سىمىت
28. نوم بۈتۈكتە بادارى براماننىڭ نەزىر چىراغ قىلىشى،
29. ئاتلىق بىرىنچى بۆلۈم تۈگىدى.
30. نامۇبۇت، نامۇ دارام، نامۇساڭ.

A

ئىككىنچى بۆلۈم بىرىنچى ۋاراق

نامو بۇت، نامو دارام، ناموساڭ ئەمدى بۇنۇملۇق سۆزنى باداری براماند (239) نىڭ ئۆيىدىن ئۇقۇش كېرەك. ئاندىن كېيىن باداری برامان تاڭ سەھەردە ......تۇرۇپ، مۇنداق دېدى: ھەي! بۇ مۇنداق كىم سىزلەر؟ «شۇئارىدا ئوغۇللار جامائىتىنى ئەتراپىغا ئېلىپ، ئاستا - ئاستا قەدەم تاشلاپ، ھۆرمەت - كە سازاۋەر مايترى باداری برامانغا يېقىن كېلىپ، قولىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، كۆپ تۈرلۈك ھۆرمەت - ئېھتىرام كۆرسەتكەن ھالدا مۇنداق دېدى: تەڭرى ئۇستازىنىڭ كۆڭلى قانداق ئىكىن، تۈن - كېچىدە خاتىرجەم بولدىڭىزمىكىن؟ «شادلىنىپ - سۆيۈنۈپ تەبەسسۇم ياققان چىراي بىلەن باداری برامان مۇنداق دېدى: «ياخشى، ياخشى، ئاق دىل ئوغلۇم، ئىنتايىن خاتىرجەم (ۋە) بەكمۇ ئوبدان تۇردۇم، نىمە ئۈچۈن دېسىڭىز، يۈز يىگىرمە ياش ياشىدىم، (بۇنى) تۈنلەرگە ئايرىپ سانىسا، تۆت تۈمەن ئۈچمىڭ ئىككىيۈز تۈن ئىدى. ئۇ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىتتا بىرگىنە - ... ...» يەنە بۇ تۈندىكىدەك خاتىرجەملىك ھۇزۇرى بىلەن ئۇخلىغىنىم يوق. نېمە ئۈچۈن دېسىڭىز، تۈن - كېچىدە ...... تون - ئۆتۈك كىيگەن، زىبۇ - زىننەت ئاسقان بىر تەڭرى ئوغلى كۆرۈپ قانغۇسىز نۇر چاقناتتى. (ئۇ) كۆك ئاسمان - دا تۇرۇپ ماڭا مۇنداق دېدى: «تۈگەل دانا تەڭرىسى بۇرخان يەر - سۇدا! (يەر - جاھاندا) پەيدا بولدى. كاسىپ بۇرخان (240) نىرۋانىغا بارغاندىن بېرى ئايلانمىغان نوملۇق چاق باراناس كەنت - دۆلىتىدە تەۋرىدى.» ئاندىن خۇش - چىراي بىلەن تۈزۈن مايترى مۇنداق دېدى:

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم بىرىنچى ۋاراق)

1. ئۇنداق بولسا، ئەمدى ھۆرمەتكە سازاۋەر
2. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان قەيەردە بولىدىكىن؟»
3. ئاندىن بادارى براھمان مۇنداق دېدى:
4. «ماگىت ئەلدە پاساڭ تاغدا بولىدىكەن.»
5. ئۇنى ئىشتىپ تۈزۈن مايترى بودساۋات ئۆز كۆڭ-
6. -لىگە (ئۆز - ئۆزىگە) مۇنداق دېدى: «ماڭمۇ بۇ
7. سۆزنى تۈن - كېچىدە سۇداۋاس (241) تەڭرى يېرى-
8. -دىكى تەڭرىلەر تەلتۆكۈس
9. ئۇقتۇردى.» ئاندىن موگاراچى (242) ئوغۇل
10. مۇنداق دېدى: تەڭرى ئۇستاز،
11. بۇ مۇنداق بەش (تۈرلۈك) قاراڭغۇلۇق، پاراكەندىچىلىك چىرىتكەن
12. قىسقا ھاياتتا بۇرخانلار يەر
13. يۈزىدە پەيدا بولدى، دېگەن سۆزگە ئىشىنەمدىلا،
14. ئاندىن بادارى براھمان مۇنداق دېدى:
15. ئاق دىل ئوغلۇم، (مەن بۇ سۆزگە) ئىنتايىن ئىشىنىمەن، نېمە
16. ئۈچۈن دېسىڭىز، قەدىمكى بەختلىكلەردىن، ئىلگىرىكى
17. دانىشمەنلەردىن شۇنداق ئىشتكىنىم بار: (كەلگۈسىدە) ئۇنداق
18. تۈرلۈك زور پەزىلەتلىك، قانغان يۈرەكلىك،
19. بەك قاتتىق كۆڭۈللۈك جانلىق بولىدۇ. (بۇ) مۇشۇنداق
20. تۈرلۈك ئىنتايىن قىسقا، يامان ۋاقىت - پەيتلەرنى
21. ساناپ ئولتۇرماستىن، ھەر تۈرلۈك ئازابلىق
22. چاق بىلەن باشقا ئۇردۇرغان سانسار ئىچىدىكى
23. جانلىقلارنىڭ ئازابىنى كۆرۈپ تۇرالماستىن،
24. بۇرخان بەختىنى تىلەيدۇ. ئەمدى تىلىكىگە يەتكەن ياخشى
25. قىلمىشلىق بەختلىك جانلىق ماگىت ئەلدە تۆت
26. تۈرلۈك شىمنۇ قوشۇنىنى ئۇتۇپ - يېڭىپ بۇرخان
27. بەختىنى تېپىپتۇ، ھەممە ۋاقىت خاتىرجەمسىزلىنىپ
28. ئەنسىرەپ يارلىق جانلىقلارنىڭ
29. ئازاب - ئوقۇبىتىنى تارقىتىۋېتىش ئۈچۈن ياخشى
30. نوملۇق يارلىق قىلىۋېتىپتۇ. يىراقتىكى - يېقىن-

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق

دىدىكى مۈگۈلۈق-قايغۇلۇق جانلىقلارنى بۇيانلاپ (ياخشىلىق قىلىپ) قۇتقۇلدۇرۇۋېتىپتۇ. تېخى يەنە تولا ئۇيلايمەن. ئوتتۇز بەش يىلدىن بېرى كەينى-كەيندىن ئۇسنۇن كۆك ئاسماندىكى ئۇلۇغ، كۈچلۈك تەڭرىلەر، ئاسۇرلار، ئەجدىھارلار، يەكلەر (جىنلار)، (243)، كىنتىرلەر(244) كانتارۋلار خۇشال-خۇراملىق بىلەن كەلدى-باردى قىلىشۋاتىدۇ. تەڭرىلىك بەزمىلەردە بەش تۈرلۈك يېقىملىق ئويۇن (ساز) ناخشا ئۈنى ئىشتىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئارىسىدا ناھوبۇت قىلغان ئۈنلەرنى ئىشىتەتتىم. (لېكىن) ئۇ بۇتا (245) ئاتلىق كىم؟ ئۇنى ئېنىق ئۇقماس ئىدىم. يەنە ئۈستۈن كۆكتە، تۆۋەن قوڭۇر (يەر) دە بەخت-سائادەتلىك ياخشى ئالامەتلەر پەيدا بولۇۋاتىدۇ. كېچە-كۈندۈز قايتا كۆرۈمسىز يەر تەۋرەۋاتىدۇ. كەينى-كەيندىن ئىپارلىق ھىد بىلەن قېتىلغان شامال چىقىۋاتىدۇ، شۇڭا مۇنداق ئۇقىدمەن (ئويغا كەلدىم): «تۈگەل دانا بۇرخان جەزمەن يەر-جاھاندا پەيدا بولغان ئوخشايدۇ.» ئاندىن كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى بودىساۋات ئارتۇقتىن-ئارتۇق شاد-خۇراملىققا چۆمۈپ ئىنتايىن سەممىي كۆكۈش ئۆڭلۈك چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن باداري براھمانغا تىكىلىپ قاراپ مۇنداق دېدى: «تۈزۈن ئۇستاز، كۆپ سۆز كېرەك ئەمەس. گۇمادلىرىڭىز ئۈزۈلسۇن (تۈگىسۇن). تۈگەل دانا بۇرخان يەر يۈزىدە پەيدا بولغاندۇر. شۇڭا سىزگە كىچىككىنە ئۆتۈنۈچ ئۆتىنىمەن. ئۇدۇمبار (246) چېچەككە (گۈلگە) ئوخشاش ئىنتايىن تەستە ئۇچراتقىلى بولىدىغان بۇرخانلار يەر يۈزىدە پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭغا ئوخشاش كىشى تەنلىك چىنتامانى ئەردىنىنى تېپىش تېخىمۇ تەس، (شۇڭا) ئەمدى ئۇنىڭغا يېقىن بارمىسا

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق)

يارىمايدۇ (قاملاشمايدۇ). ئۇنىڭغا ئوخشاش ئۇستاز تېپىپ، ئۆمىد - ئىشەنچ باغلىسا يەنە يارىمايدۇ. تەڭرى ئۇستاز، ئەمدى (مېنىڭ) تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا يېقىن بېرىپ ئۆي - ۋاقىتنى تاشلاپ تويىن بولۇشۇمغا ئىجازەت بەرگەيسىز.» (ئۇ) مۇشۇنچە سۆزلەرنى سۆزلەپ، (تېخى) تۈگەتمىگەنىدى، شۇئان ئارىدا تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ تېنىدىن بەش بوياقلىق (رەڭلىك) نۇر - يورۇقلۇق چىقىپ، ماتىيادىس دۆلىتىدىن چاقناپ كېلىپ، تۈزۈن مايترىنىڭ بەدىنىنى ئوك ئايلىنىپ، تەڭرى بۇرخان ۋاقتىدا تۇرغاندەك مايترى بۇدساۋاتىنىڭ ئۈستىدە چاقنىغان هالدا تەۋرىمەستىن تۇردى. ئۇنى كۆرۈپ هۆرمەتكە سازاۋەر مايترى ئىنتايىن سۆزۈلۈپ (ئېچىلىپ) بادارى براماڭغا مۇنداق دېدى: «قاراڭ! دانا ئۇستاز، بۇ، تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان چاقىرىپ ئىلىگ خاندىن كەلگەن نۇرلۇق - يالتىراقلىق ئەلچىنى. ئەمدى مەن چوقۇم تويىن بولۇشۇم كېرەك.» ئاندىن ئەزايى - بەدىنى تىترىگەن هالدا بادارى برامان مۇنداق دېدى: «ئامراق ئوغلۇم، سېنىڭ بۇ مۇنداق تۈرلۈك سۆزلىشىڭدىن چەكسىز بەخت - سائادەتلىك ئېسىل پەزىلىتىڭنى كۆرۈپ ناهايىتى ئەجەبلىنىۋاتىمەن - هەيران بولۇۋاتىمەن. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ مېھرىۋانلىق ئەقىل - پاراستى بەش ئازۇندىكى بارلىق جانلىقلار ئۈچۈن بىردەك دېيىشىۋاتاتتى. قايتىدىن مۇنداق قارىسام، (ئۇلار) سېنى هەممىدىن باشقىچە ئامراقلىق بىلەن سۆيدەيدىكەن.» ئاندىن كېيىن بارلىق شاگىرت ئوغۇللار هەيران تېڭىپ - ئەجەبلىنىپ، برامان قانىتىسى بويىچە ئوك قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىرى ئىككىنچىسىگە (بىر - بىرىگە)........

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق

1. تەييار ئىدى. ئۇنى كۆرۈپ، شاگىرت دونىكى (247) مۇگاراچى
2. قاتارلىق ئىزىن ئالتە ئوغۇل ئىرىن ئالتە (تۆرلۈك)
3. ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترىدىن ئايرىلىش
4. ئازابىغا (چىدىماستىن) ياشلىرىنى تۆكۈپ، قوللىرىنى قوشتۇرۇپ
5. گەۋدىلىرىنى پۈككەن ھالدا تۈزۈن مايترىغا
6. مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «بۇ سانسار ئىچىدە
7. بارلىق مۇھەببەتتىن كۈچلۈكى ئاتا - ئانىغا
8. بولغان مۇھەببەتتۇر. بىزنىڭ (قەلبىمىزگە)
9. يەنە شۇنداق قارىسىڭىز، سىزگە بولغان مۇھەببىتىمىز
10. ئاەراق تېنىمىز (ۋە) ئىسىق جېنىمىزگە بولغان (مۇھەببىتىمىزدىنمۇ)
11. ئارتۇغراقدۇر، ئەمدى
12. بىزگە قارىتا مېھرىۋان كۆكۈل تۇرغۇزۇڭ.
13. سىز بىزنى تاشلىماڭ، توسىماڭ، سىزنىڭ ۋاقتىڭىزدا (كەينىڭىزدىن)
14. بارايلى.» ئاندىن كېيىن تۈزۈن
15. مايترى ئۇ ئوغۇللارغا مۇنداق دېدى: «مېنىڭ
16. ئارزۇيۇممۇ خۇددى شۇنداق ئىدى، (يەنى) سىزلەرنىڭ ئاغزىڭىزلاردىن
17. مۇشۇنداق تۈرلۈك ياخشى سۆزنى
18. ئىشىتىش ئىدى. تېخىمۇ ياخشىراق ئويلاڭلار.
19. چەكسىز سانسارنىڭ ئالدىنقى ئۇزۇن ئۇچى
20. كۆ - ...... - رىڭ تۈگەل ئەسلا تېپىلماس. ئۇزۇندىن
21. بېرى، بۇ سانسار ئىچىدە جانلىق ئوغلانى (پەرزەنتى) تۇغۇلۇپ -
22. ئۆلۈپ، ئۆرلەپ - چۈشۈپ ئاچچىق ئازاب كۆرۈۋاتىدۇ.
23. ئەمدى (ئۇلار)مۇ سىزلەرگە ئوخشاش
34. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا ئۈمىد - ئىشەنچ
25. باغلىغىلىۋاتىدۇ.» ئاندىن كېيىن تۈزۈن مايترى
26. قاتارلىق ئون ئالتە ئوغۇل (يەنى) بىر - بىرى
27. ىگە ئامراقلىق قىلىدىغان جامائەت ئايرىلماقچى (خوشلاشماقچى) بولۇپ،
28. ھەممىسى تۇرۇپ، بادارى براماں تەرەپكە بېرىپ مۇنداق
29. دېيىشتى: «براماں تۇرقلۇق (سۈرەتلىك) ئەزرۇئا تەڭرى
30. ئەقىل - پاراسەتلىك ئۆمۈر بېرىدىغان ئۇستاز

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق)

1. ئاتىمىز، ھايات ـ ماماتلىق سانسارنىڭ ئازابىغا
2. چىددىماستىن سىزنى تاشلاپ كەتمەكچى بولۇۋاتىمىز،
3. يۈزسىز، ۋاپاسىزمىز. (بىز) قۇللارنىڭ چوڭ ـ
4. كىچىك قىلمىشلىرىمىزنى كەچۈرۈڭ، كىچىك ۋاقتىمىزدىن
5. تارتىپ (سىزگە) ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ، تۈزۈن كۆڭۈل ـ
6. ـڭىزنى ئاغرىتقان بولساق كاشانتى بولسۇن (248) (تۆۋە قىلىمىز).»
7. ئاندىن كېيىن بادارى بىرامان
8. ئۆز شاگىرتلىرىدىن
9. مۇشۇنداق ئاچچىق سۆزلەر ئىشتىپ،
10. يەنە ئۆزىنىڭ قېرىپ ـ ياشىنىپ
11. قالغانلىقىنى ئويلاپ، كۆزلىرىدىن ياش ئاققان،
12. تېنى تىترىگەن ھالدا تۈزۈن مايترىنىڭ
13. قولىنى تۇتۇپ مۇنداق دېدى: «بىرىنچى، ئۆزۈم
14. قېرىلىق ئازابى بىلەن قورۇلۇپ (ھۆكچىيىپ) ياخشى يول كۆرسەتكۈچى
15. ئۇستازنى كۆرەلمەيدىغان بولدۇم. ئىككىنچى سىزلەرگە ئوخشاش
16. ئامراق ئوغۇللىرىمدىن ئايرىلدىم، ئەمدى تىرىكلا
17. ئۆلىدىغان بولدۇم، مەن ئۇستازلار ـ
18. نىڭ شاگىرتلارغا قىلىشقا تېگىشلىك قانداق ئىش ـ كۈشى
19. بولغان بولسا، ھەممىسىنى تۈگەل قىلدىم، قاچان
20. سىزلەرنىڭ ئەقىل ـ پاراسەتلىك كۆزىڭىزلەر
21. يورىسا، شۇ چاغدا مېنىمۇ ئۇنتۇماڭلار.
22. شۇنداق قىلىپ، يەنە ئوغۇللىرىم، داكسانايات ئەلىدىكى جان ـ
23. ـلىقلار مېنى ناھايىتى ئۇلۇغ ھۆرمەتكە
24. سازاۋەر دىنتار دەپ ئويلايدۇ. ئەگەر
25. سىزلەر مېنى قويۇپ، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان تەرەپكە
26. تويىن بولغىلى بارسىڭىزلار، كۆپلىگەن ـ نۇرغۇنلىغان
27. جانلىقلار گۇمانلىنىپ قالىدۇ. نېمە ۋەجىدىن ـ
28. نېمە سەۋەبتىن ئۇ ئوغۇللار بادارى
29. برامانغا ئوخشاش دانىشمەن ئۇستازىنى قويۇپ، تەڭرى بۇرخان
30. نومىدا (دىنىدا) تويىن بولدى؟ دېيىشىدۇ. شۇڭا

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

1. ئەمدى سىزلەر ئوغۇللىرىم، تۆت تورلۇك گۇرۇھ -
2. جامائەت ئارىسىدا ئولتۇرغىنىدا، تەگرى بۇر -
3. خانغا يېقىنلاشساڭلار، شۇ چاغدا سىزلەر ئەڭ
4. ئاۋال (ئۇنىڭ) ئوتتۇز ئىككى (خىل) خاسىيەتلىك بەلگىسىنى بەخت - سائادەت (ئالامىتىنى)
5. ئايرىشقا - ئوقۇشقا تىرىشىڭلار. (بۇلارنى) سىز —
6. لەرگە شاستىرلاردىن ئايرىپ چىقىپ ئېيتقانىدىم.
7. ئۇ بولسىمۇ، بىرىنچى، پۇتىنىڭ
8. هۇۋى ئەينەكتەك تۈپ - تۈز (بولىدۇ).
9. ئىككىنچى، مىڭ (دانە) مۇقەددەس چاق بىلەن يارتىلغان
10. تامغا ئالقىنىدا، ئۈزەڭگىلىكىدە
11. ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ئۈچىنچى، بارماقلىرى شام
12. يالقۇنىسىمان يىمشتەك تۈپ - توز ئۇزۇن
13. (بولىدۇ). تۆتىنچى، سۆڭەكلىرى ئۇيىسىز - دۆڭسىز (تەكشى)
14. تۈز (بولىدۇ). بەشىنچى، قولى پاختا - كېۋەزدەك
15. يۇمشاق - يۇمران (بولىدۇ). ئالتىنچى، پۇتىنىڭ يۈزى
16. كۆتۈرۈلگەن، دۈپ - دۇمباق بولىدۇ، يەتتىنچى يوتىسى
17. ئاۋاييى (249) ئاتلىق ئىپار كىيىك يوتىسىدەك كۆرۈپ قانغۇسىز
18. بولىدۇ. سەككىزىنچى، قەددىنى پۈكمىگەن (ۋە)
19. غادايتىۋالمىغان هالدا، ئالقىنى بىلەن تىزلىرىنى
20. سىلاپ ئولتۇرىدۇ. توققۇزىنچى، ئۇياتلىق يېرى
21. ئاچاينى (250) ئاتلىق نەسىللىك ئارغۇن ئاتنىڭكىدەك يوشۇرۇنۇپ
22. ئىچىگە كىرىپ كەتكەن بولىدۇ. ئونىنچى، بەدىنى نىگرۇد (251)
23. ئاتلىق دەرەخ(نىڭ غولى)دەك دۈپ - دۈگىلەك بولىدۇ.
24. بويىنىڭ ئېگىزلىكى قانچىلىك بولسا، غۇلىچىنىڭ ئۇزۇنلۇقى شۇنچىلىك بولىدۇ.
25. غۇلىچىنىڭ ئۇزۇنلۇقى قانچىلىك بولسا، بوي - بەستىنىڭ ئېگىزلىكىمۇ شۇنچىلىك بولىدۇ. ئون بىرىنچى
26. بەدىنىدىكى بارلىق تۈكلىرى يۇقىرىغا قاراپ ئۆسكەن بولىدۇ. ئون
27. ئىككىنچى، هەر بىر تال تۈكى ئوڭغا بۇرۇلۇپ -
28. يۆگىلىپ تۇرىدۇ. ئون ئۈچىنچى
29. چىرايى تاۋلانغان (ۋە) پەدەزلەنگەن
30. ئالتۇنغا ئوخشاش بولىدۇ. ئون تۆتىنچى، بەدەن قىياپىتى

B

(ئىككىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق)

1. ئىنتايىن نازۇك ھامىلدار ئايالىلارنىڭكىدەك بولىدۇ. ئۇن بەشىنچى بەدىنى
2. يەتتە يەردىن تالىنىپ چىققان بولىدۇ. ئۇ يەتتىسى قايىسىلار
3. دېسە، ئىككى پۇتى، ئىككى قولى، ئىككى
4. مۈرىسى (ۋە) بىر ئۇمۇرتقىسىدۇر. ئۇن ئالتىنچى،
5. كەڭ تاغاق سۆڭىكى ۋە ئىككى (تاغىقى) ئارىسىدىكى
6. سۆڭىكى ياساپ قويغاندەك بولىدۇ. ئۇن يەتتىنچى، بېلىدىن
7. يۇقىرقى گەۋدىسى كىسار ئارسلان (252)
8. خانىغا ئوخشاش بولىدۇ. ئۇن
9. سەككىزىنچى، بەدىنى يۇلۇندەك تىك (ۋە)
10. كۆرۈپ قانغۇسىز (چىرايلىق) بولىدۇ. ئۇن توققۇزىنچى،
11. تۆشى ئەگرى بولىدۇ. يىگىرمىنچى، تولۇق قىرىق چىشى
12. تىزىلغان ئاپپاق ئۈنچىدەك بولىدۇ. يىگىرمە بىرىنــ
13. چى، چىشلىرى ئاراچىسىز - يېرىقسىز بولىدۇ. يىگىرمە ئىكــ
14. كىنچى، چىشلىرى ئەيىبسىز - نۇقسانسىز تۈپ - تۈز (تەپ - تەكشى) بولىدۇ.
15. يىگىرمە ئۈچىنچى، ئېزىقلىرى ئەيىبسىز، خىلۋەت، ئاپپاق
16. بولىدۇ. يىگىرمە تۆتىنچى، قورسىقى ئارسلانــ
17. ــلارنىڭكىدەك كەڭ بولىدۇ.
18. يىگىرمە بەشىنچى، بارلىق لەززەتلەردىن باشقىچە بولغان
19. تەگىرلىك لەززەت (شېرىنىسى) ئېزىقىدىن تېمىپ تۇرىدۇ. يىگىرمە
20. ئالتىنچى، تىلى كەڭ - ياپىلاق، يۇقىا - نېپىز بولىدۇ.
21. يىگىرمە يەتتىنچى، ئۈنى (ئاۋازى) ئەزرۇئا تەڭرىنىڭكىدەك
22. بولىدۇ. يىگىرمە سەككىزىنچى، كۆزى كۆكۈش ئۆڭلۈك (رەڭلىك)
23. بولىدۇ. يىگىرمە توققۇزىنچى، كىرپىكى قوتاز بۇقىسىــ
24. نىڭكىدەك بولىدۇ. ئوتتۇزىنچى، چوققىسى - بېشى
25. ئۇسىنىر بىلەن ياسالغاندەك بولىدۇ. ئوتتۇز
26. بىرىنچى، بارماقلىرى غازلار خانىنىڭ يېڭىلا تۇغۇلغان بالىسىــ
27. نىڭكىدەك تۈرلۈق بولىدۇ. ئوتتۇز ئىككىنچى،
28. قاش تۇرىلىدىغان ئورۇن ئاتلىق يەردىكى - (قوشۇمىسىدىكى) تۈكى ئاق
29. بولىدۇ. مۇشۇنداق ئوتتۇز ئىككى خىل خاسىيەتلىك بەلگىسى
30. تۈگەل بولسا، ئاندىن سىزلەر ھۆرمەت كۆرسىتىپ تۇرۇپ

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق

يوشۇرۇن كۆڭۈل بىلەن مۇنداق دەپ گۇمانىڭلارنى (سوئالىڭلارنى) سوراڭلار: «بىزنىڭ ئۇستازىمىز بادارى برامان قانداق قىياپەتلىك، نەسەبلىك؟ ياش قورامى قانچىدە بار؟ شاگىرتلىرىغا قانداق-قانداق شاستىرلارنى ئۆگىدىدۇ؟ تېخى يەنە مۇنداق دەپ گۇمانىڭلارنى سوراڭلار: «تۆپە (چوققا) قانداق بولىدۇ؟ تۆپىدىن تېيىلماق قانداق بولىدۇ؟» (ئۇ) سىزلەرنىڭ سورىغان مۇشۇنداق تۈرلۈك گۇمانلىرىڭىزلارنى (سوئالىڭىزلارنى) ئېنىق ئېيتىپ (ئايرىپ) بەرسە، ئاندىن سىزلەر شۇنداق ئۇقۇڭلاركى (ئۇ) شۈبھىسىز تۆگەل دانا تەڭرىبىسى بۇرخان بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن دېسە، قايسى بەختلىك جانلىقنىڭ ئۈتتۈز ئىككى (تۈرلۈك) بەخت-سائادەتلىك خاسىيەتلىك بەلگىسى تۆگەل بار بولسا، ئۇ جانلىق، تۆگەل دانا بىلىملىك بۇرخان ئاتىلىدۇ. سىزلەرنىڭ ئارىڭىزلاردا قايسىڭىزلار چوڭ بولسىڭىزلار، شۇ ئاۋال گۇماننى سورىسۇن (سوئال سورىسۇن). ئاندىن كېيىن (چوڭ-كىچىكلىك) رېتى بويىچە ئۆزۈڭلار ئوقىغان ۋىت ئۇپاۋىت ياۋاگان لوكاياتا (253) قاتارلىق شاستىرلار ئىچىدىكى تىرىن چىقۇر ئوقۇملار (توغرىسىدىكى) گۇمانىڭلارنى سوراڭلار، تېخى يەنە يۇلتۇز كۆرۈم (مۇنەججىملىك) ئىچىدىكى ئىنتايىن قىيىن (مەسىلىلەر توغرىسىدىكى) گۇمانىڭلارنى سوراڭلار. ئۇ سىلەر سورىغان مەسىلىلەرگە تۇتۇلماي ئېنىق جاۋاب بېرەلىسە، دەرھال ئۇنىڭ شاگىرتى بولۇڭلار. تەستە تاپقىلى بولىدىغان بۇرخان بەختلىك ئەردىنىلىك ئارالىغا كىرىپ، قۇتۇلماقلىق يولىنى خەيرلىك ئەردىنىلىرى بىلەن كۆڭۈلدىكىدەك بېزەڭلەر، سىزلەر قاچان مەڭگۈلۈك شادلىققا ئېرىشىسىڭىزلەر، ماڭىمۇ ياخشىلىق ئۈلۈشتىن (خەيرلىك نېسىۋىدىن) ئېۋەتىڭ-

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق)

تىڭلار. ياشانغان-قېرى ئاتىڭىز- لارنى قانمىغان ئارزۇلۇق قىلماڭلار (ئارماندا قالدۇرماڭلار).» ئاندىن كېيىن تۈزۈن مايترى، قېرىندىشى ئاچىتى (254) تاتارلىق ئون بەش ئوغۇل بىلەن بىللە بادارى براماننىڭ سەممىي سۆزىنى ئاڭلاپ، ياشلىرىنى ئېقىتىپ يىغلاپ، بادارى برامانغا كاشانتى (تەۋە) قىلىپ، بەش يۈز برامان ئوغلىغا (ئۇنىڭ سۆزىنى) يەتكۈزۈپ بادارى برامان شەھىرىدىن چىقىپ كەتتى. ئاندىن كېيىن داكساناپات ئەلدىكى قېلىن (نۇرغۇن) قارا (ئاددىي) خەلق مۇنداق سۆز ئىشىتتى: «تۈزۈن مايترى ئۇستازى بادارى برامانىنى تاشلاپ ماتىيادىس دۆلىتىگە بارغۇدەك.» (بۇ سۆزنى ئىشىتىپ) خۇددى ئامراق ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىلغاندەك بولۇپ، مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن ئەر-ئاياللار، ئۇلۇغ-ئۇششاق ئوغلانلار (بالىلار)- غىچە (ھەممىسى) تەرەپ-تەرەپتىن توپ- توپ (بولۇپ) يىغىلىپ، يىغا-زارە قىلىشىپ، تۈزۈن مايترىغا يېقىن كېلىپ زور ھۆرمەت بىلەن مۇنداق دېيىشتى: «خەيرلىك، بەخت تەڭرىسى، برامانلارنىڭ ئېرىقى (پاكى)، ئەزرۇئا تەڭرىسى، بارلىق ئۈمىدسىز-ئىشەنچىسىز جانلىقلارنىڭ ئۈمىد- ئىشەنچى، پۈتكۈل داكساناپات ئېلىنىڭ شۆھرىتى، ھەممىگە تۈز (بىردەك) مېھرىۋان پاراسەتلىك ئىدىڭىز. (ئەمدى) بىزگە بولغان مۇھەببەتلىك پاراسىتىڭىز نەگە كەتتى؟ بىزنى قويۇپ (تاشلاپ) قەيەرگە كەتمەكچى سىز؟ بۇ مۇنداق تۈرلۈك ئامرىقىدىن ئايرىلىدىغان ئاچچىق ئازاب قەيەردىن پەيدا بولدى؟ مۇشۇنداق بىچارە-دەردمەن، ئاغزى يارىلىق، كۆزى ياشلىق (جانلىقلارنى) نېمىشقا قويۇپ (تاشلاپ) كېتىسىز؟»

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق

1. ئاندىن كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى
2. بۇدىساۋات كۆرۈنەر ئەزرۇئا تەڭرىگە ئوخشاش،
3. ئۇ داكساناپات ئەلدىكى ئەل ـ خەلقنى
4. غەملىك ـ قايغۇلۇق كۆرۈپ پىللار بېگىگە
5. ئوخشاش ئۇڭغا ئايلىنىپ، قايرىلىپ ـ بۇرۇلۇپ
6. ئامراق ئاتىسى بىردىن ـ بىر سەممىي، نازۇك ئوغ ـ
7. ـلىنى بەزلىگەندەك شەھەرلىك خەلق ـ
8. ـقە مۇنداق دېدى: «ئارتۇق ـ
9. ـچە غەم ـ قايغۇلۇق بولماڭلار.
10. يەر ـ جاھاننىڭ (بۇ ئالەمنىڭ) قانۇنى مۇشۇنداق
11. بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن دېسە، بۇ جانلىق ئۇغلانى (پەرزەنتى)
12. بەش تۈرلۈك مۇھەببەتلىك شادلىقتا ھەر قانچە
13. ئۇزۇن ۋاقىت ئېرىشسىمۇ (چۆمۈلسىمۇ)، خۇددى شور سۇ
14. ئىچكەندەك (شادلىقتا) تويمايدۇ، قانمايدۇ. ئامراق كۆرىدىغان
15. جامائەت بىلەن ھەر قانچە ئۇزۇن ۋاقىت ھۇزۇرلانسا،
16. شاد ـ خورام ئۆتسە، ئاخىرىدا ئامرىقىدىن ئايرىلماقتەك
17. ئاچچىق ئازاب كەلمىكى بار. بۇ تېنىنى ھەر قانچە
18. ئۇزۇن زامان ئاياپ ـ قەدىرلەپ، ئاسراپ تۇتسىمۇ،
19. ئۇنىڭ تۈۋىدە (ئاخىرىدا) ئۆلمەكلىك بار. شۇڭا
20. ئەقىللىق ئادەم بالىسى ياخشى قىلمىش قىلىشى
21. كېرەككى، (ئۇلارنىڭ ياخشى ئىشلىرى) ئاۋۇن ـ ئاۋۇنتا (بۇ دۇنيادىن ئۇ دۇن ـ
ياغىچە) كۆلەڭگىدەك
22. كەينىدىن (ئەگىشىپ) بارىدۇ، (ھېچكىم) ئۇنى يۇقىتا چىقىرالمايدۇ ئەمدى يەنە بۇ
23. يەر ـ سۇدا (جاھاندا) نوملۇق چاكرىرت ئېلىگ خان
24. پەيدا بولدى. كىم ئۇنىڭغا ئۈمىد ـ ئىشەنچ باغلىسا،
25. تۆت تۈرلۈك تويىن ھەققى بىلەن مۇكاپات
26. بېرىدۇ. بەزىلەرگە پاردىكا سانبۇت (255)
27. بەخت (ئاتا قىلىپ) ئالقىش بېرىدۇ (مەدھىيە ئوقۇيدۇ)، بەزىلەرنىڭ قەلبىگە،
28. تەڭداشسىز بۇرخان بەخت (ئاتا قىلىپ) ئۇرۇق چاچىدۇ.
29. يۇقىرىدىكى ئۇلۇغ، كۈچلۈك قۇت ۋاخشىكلار (656)
30. ئۇنىڭغا يېقىن بارسا، يوقالمايدىغان ئاۋۇنلۇق

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق)

1. پايدا ئالدۇ. تېخى، دوزاق، پىرىت (257) هايۋان
2. ئاژۇندا تۇغۇلغان بىچارە-دەردمەن جانلىقلار
3. ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى ئويلاپ، ناهايىتى قىسقا ۋاقىتتا
4. سۆزۈك كۆڭۈل تۇرغۇزسا، شۇ ياخشى قىلمىش
5. كۆچىدە ئۈچ يامان يوللۇق روهلاردىن
6. ئوزىدۇ، قۇتۇلىدۇ. ئەمدى بىزگىمۇ
7. نۇرلۇق يالتىراقلىق ئەلچىسى كەلدى.
8. ئۇنىڭ يارلىقىنى تۆگەل قىلىش (تۆلۈق ئورۇنلاش)
9. كېرەك. شۇڭا، ئەمدى بۇ ئەلدىن
10. چىقىپ كېتىۋاتىمەن. سىزلەر ئارتۇق
11. غەم قىلمىڭىزلار.» ئاندىن كېيىن مىڭ-مىڭ (مىڭلىغان)،
12. تۈمەن-تۈمەن (تۈمەنلىگەن) جانلىقلار ئۆز ئانىلىرىنى-
13. ئاتىلىرىنى، ئۆي-ۋاقلىرىنى تاشلاپ، هۆرمەت-
14. -كە سازاۋەر مايترى بۇدساۋاتقا ئەگىشىپ مېڭىشتى.
15. ئاندىن كېيىن، بۇرخانلىق چاكرىرت ئېلىگ خان-
16. نىڭ چوڭ ئوغلى تۆزۈن مايترى بۇدساۋات
17. داكساناپات ئەلدىن ماتيادىس دۆلىتىگە
18. يەتكۈچە (بولغان ئارىلىقتىكى) قايسى دۆلەتكە بارسا، سانسىز-
19. نۇرغۇن جانلىقلار ئىنتايىن زور هۆرمەت بىلەن ئالدىغا
20. چىقاتتى. كۆپ تۈرلۈك هۆرمەت-ئېھتىرام
21. بىلدۈرەتتى. شەهەردىن (ياكى) دۆلەتتىن چىقىپ
22. ماڭغاندا، نۇرغۇن جانلىقلار، ياخشى نىيەت-
23. لىكلەر ئامراق كۆرىدىغان جامائەتلىرىنى قويۇپ-تاشلاپ
24. تۆزۈن مايترى بۇدساۋاتنىڭ كەينىدىن ماڭاتت-
25. تى. سانسىز-نۇرغۇن ئاژۇندا مايترى ياخشى
26. نىيەتلىك ئوي (پىكىر) پۇشۇرۇش ئۈچۈن، بارلىق (ياخشىلىقنىڭ)
27. ئېگىسى بولۇش ئۈچۈن قايسى ئورمانلىق-
28. قا يەتسە، شۇ ئورمانلىقتىكى ياۋايى-ۋەهشى
29. ئارسلان، يولۋاس، پىل قاتارلىق ياۋا هايۋانلار (خۇددى) كۆندۈرۈلگەن (دەك)
30. يۇۋاش بولاتتى. پىللار تۇمشۇق-

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق

1. لىرىغا (خارتۇملىرىغا) نىلۇپەر گۈللىرىنى يۆگەپ، تۈزۈن
2. مايترى بۇدىساۋاتىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئوڭغا
3. ئايلىنىپ زور ھۆرمەت بىلدۈرەتتى.
4. ئارسلانلار، يولۋاسلار يەر بېغىرلاپ يېتىپ، سۈ-
5. زۈك كۆڭۈل بىلەن تۈزۈن مايترى بۇدىساۋات-
6. نىڭ پۇتىنىڭ ھۇلىنى (تاپىنىنى) يالايتتى. (ئۇلار)
7. شۇنداق دەيتتى: «بارلىق
8. جانلىقلار ئالدىدا گۇناھكارمىز.
9. بىچارە-ئاجىز كىيىكلەرنى (ھايۋانلارنى)
10. قىيناپ ئۆلتۈرۈپ، ئۆز جېنىمىزنى
11. باقىمىز. سىز تەڭرىم، بارلىق جانلىق-
12. لارنىڭ رەھىمدىلىسىز، بىز
13. ھەممىنىڭ رەھىمسىزىمىز، سىز بارلىق
14. جانلىقلارنى سۆيىسىز، ئامراق كۆرىسىز، بىز
15. بارلىق جانلىقلارنى قورقىتىدىغان بەختسىز-تەلەيسىز
16. جانلىقلارمىز. بىز ئەمدى ئۆز گۇناھىمىزنى
17. چۈشىنىۋاتىمىز. بۈگۈندىن باشلاپ يامان قىلمىش-
18. تىن توختايمىز. باشقا-باشقا (ھەرقايسى) كىيىك-
19. لەرگە (ھايۋانلارغا) ئوخشاش ئوت بىلەن، سۇ بىلەن تېنىمىزنى
20. كۆتۈرەيلى (قامدايلى). بۇ بىزگە ياخشىلىق سەۋەبى
21. بولسۇن، ئازۇن-ئازۇندا سىز
22. بىلەن ئۇچرىشىپ، سانساردىن قۇتۇلۇپ
23. چىقايلى. تۈزۈن مايترى بۇدىساۋاتمۇ
24. سىلىق-يۇمشاق سۆز بىلەن ئۇ ھايۋانلارنىڭ
25. باشلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەيتتى:
26. «بەك ياخشى ئوغلانلىرىم، يامانلىق، ياۋۇزلۇق قىلماڭ-
27. لار. سىزلەر ئۆزۈڭلەرنىڭ يامان قىلمىشىڭلار تۈپەيلىدىن
28. مۇشۇنداق بەدبەشرە ئازۇندا (دۇنيادا) تۇغۇلغان
29. ئىدىڭىزلەر، ئەمدى دىلىغۇل بولماستىن يامان
30. قىلمىشتىن توختىمىسىڭىزلار، قاراڭغۇدىن

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق)

1. كىلىپ يەنە قاراڭغۇغا بارغانغا ئوخشاش بولغاي-
2. سىزلەر. شۇڭا ئەمدى غەيرەت قىلىڭلار، قاراڭ-
3. غۇدىن يورۇقلۇققا بارغايسىزلەر. تۈزۈن مايترى
4. مۇشۇنداق تۆرلۈك پاك براماڼ-
5. -لار قائىدىسىنى تۇتۇپ، ئورمانلىقتا كىيىكلەرگە
6. (هايۋانلارغا) پايدا-مەنپەئەت يەتكۈزۈپ ماڭاتتى. (ئۇ)، تۈنلىرى
7. بولسا، يۇقىرىدىكى ئۇلۇغ كۈچلۈك
8. تەڭرىلەرنى شادلاندۇرۇپ؛ كۈندۈزلىرى
9. بولسا، ئەل-شەهەرلەردىكى جانلىق-
10. لارغا زور پايدا-مەنپەئەت يەتكۈزۈپ يول يۈرەتتى.
11. ئاندىن كېيىن ئەزرۇئا، خورمۇزتا،
12. تۆت ماهاراچ تەڭرىلەر، تېخى يەنە
13. ئۆكلۈك تەڭرى يېرىدىكى ئۇلۇغ، كۈچلۈك
14. تەڭرىلەر، ئامرانىماق (مۇهەببەت) ئىلىگە تەۋە ئالتى
15. قات تەڭرى يېرىدىكى تەڭرىلەر. تەڭرى خاتۇن-
16. لىرى تۈزۈن مايترى بۇدىساۋاتنى كۆرۈپ
17. هەممىسى گەۋدىلىرىنى ئېگىپ، ئالقانلىرىنى
18. جۈپلىگەن هالدا يېقىن كېلىپ مۇنداق دېيىشتى:
19. «هەممىدىن ئۇلۇغ ئىلىگ (خان) ئەزرۇئا تەڭرىدىن
20. ئۇتقان-يەڭگەن بەخت-تەلەيىڭىزگە
21. يۈكۈنىمىز (چوقۇنىمىز). ئۇزۇن يول يۈرگەن ۋاقتىڭىزدە-
22. مۇ چوڭقۇر-چوڭقۇر دىيان ئويلارنى
23. ئويلايسىزكى، سىز ئۇقمىغان دىيان ئوي-
24. لارنى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاندىن باشقا
25. ئۇقمىغان جانلىقلار يوقتۇر. (سىز) پۈتكۈل
26. يەر-سۇدىكى (دۇنيادىكى) جانلىقلارنىڭ ياخشى نىيەتلىك
27. بۆشۈكىسىز. ئۇلۇغ ئىلىگ (خان) بولىدىغان بەختە-
28. ڭىزگە يۈكۈنىمىز.» ئاندىن كېيىن
29. ۋايشىرۋانى ئىلىگ بەگ يۈز (تۇتام تۈكى) ساڭگىلاپ تۇرىدىغان
30. تەڭرىلىك پاشا قورۇغۇچىنى تۈزۈن مايترىنىڭ

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق

بىشى ئۈستىدە ئايلاندۇرۇپ ئۇردىسىدا يۈرەتتى. ۋىرۇتاكى ئىلىگ بەگنىڭ يارلىقىغا (بىنائەن) نانتى (258) ئوپانانتى (259) قاتارلىق كومبانىتلار ئىلىگلىرى تۈزۈن مايترى بۇدىساۋاتنىڭ ئۆتەر يولىدا يۈرۈپ يەر سۈپۈرەتتى. ۋىرۇپاكى (260) ماھاراچىنىڭ يارلىقىغا (بىنائەن) چالاپاراپى (261) قاتارلىق ئەجدىھا بەگلىرى ئىپار ھىدلىق سۇ بىلەن يەرنى ھۆل قىلىپ چاچاتتى. (ئىپارھىدلىق) خوش پۇراق سۇنى چىچىپ يەرنى نەملەيتتى. ۋىسۋاكارمى (262) ئۇز تەڭرى ھەر تۈرلۈك گۈل-چېچەكلەر بىلەن يەرنى، يولنى ياسايتتى، بېزەيتتى، تىرنتراستىرى ماھاراچىنىڭ (263) يارلىقىغا (بىنائەن) تىمبۇرى (264) پانچاسىكى (265) قاتارلىق كانتارۋىلار بەگلىرى ئىشتىپ، قانغۇسىز بەش تۈرلۈك يېقىملىق ئۈيۈن (ساز) چالاتتى. ئاندىن كېيىن ئەزرۇئا تەڭرى خورمۇزتا تەڭرىگە مۇنداق دېدى: «قاراڭ، كائۇزىكى (266) بىرىنچىدىن، ئاۋۇنلاردا (ھاياتىدا) ياخشى، قۇتلۇق جانلىقلارنى، دىنتارلارنى، ئاتا-ئانىسىنى سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن ھۈرمەتلىگەنلىكى-ئىززەتلىگەنلىكى ئۈچۈن، قارلىق داۋانلارغا ئورمانلىقلارغا يەتكەندە، تەڭرى (ۋە) ئىنسانلار (مايترىغا) كەم-كۈتىسىز تولۇق خىزمەت قىلىدۋاتىدۇ. ئۇ شۇنداق ئاچچىق ئازاب چېكىپ، كۆڭلى ئارتۇقچە شاد-خورام بولمىغان بولسىمۇ؛ يەنە مۇشۇنداق ئۇزۇن يولدا يۈرۈۋېتىپ ھېرىپ-چارچاپ (كەتكەن بولسىمۇ)؛ چۆكمەس-پاتماس بىر خىل تۈپ-تۈز كۆڭۈل بىلەن بارلىق جانلىقلار توغرىسىدا ياخشى نىيەتلىك ئوي ئويلايدۇ. ئىككىنچى مەزگىللىك تەڭرى بۇرخاننىڭ ياخشىلىقىنى، پەزىلىتىنى ئويلايدۇ. ئۈچىنچى مەزگىللىك

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق)

ئويلاپ، سۆزلەپ يەتكۈسىز تىرەن (چوڭقۇر) ديان ئويلارنى ئويلايدۇ.» ئاندىن كېيىن خورمۇزتا تەڭرى مۇنداق دېدى: «تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا تېخىمۇ بەكرەك يېقىن بېرىپ، ئۆي-ۋاقىدىن چىقىپ تويىن بولۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىدۇ. ئەمدى قاراڭ تەڭرىم، بېشىدىكى كۆكۈش رەڭلىك تاجىسى سېرىلىپ توختىمىغاچقا، ئازىراق يۆتكەپ باسۇرۇپ (كىيىۋاپتۇ) كۆكۈش رەڭلىك كۆركەم كۆزى بىلەن ئۇ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان قايسى تەرەپتىن يارلىق قىلسا، شۇ تەرەپكە تاقەتسىزلىك بىلەن تەلمۈرۈپ قارايدۇ. (ئۇ)، تۇغۇلۇپ ئازاب كۆرمىگەن يۇمران يۇمشاق تېنى بىلەن ئۇزۇن يول يۈرۈپ هارغاندەكمۇ بولمايدۇ. (چۈنكى ئۇ) تويىن بولۇش ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ جاسارەت بىلەن يول يۈرۈۋاتىدۇ.» ئاندىن سادۇساتى تەڭرى مۇنداق دېدى: «ئەمدى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان كۆپ يىراق (يەردە) ئەمەس، نېمە ئۈچۈن دېسە، مۇشۇ مادىيادىس دۆلىتىگە تەۋە يەر-زېمىنگە يەتتى.» سۇيامى (267) تەڭرى مۇنداق دېدى «ئۇنى يەنە دىققەت بىلەن كۆرۈڭلار، ماد-يادىس دۆلىتىدىكى جانلىقلار قارا بۇلۇت-تەك يىغىلىپ گانگ دەرياسى قىرغىقىغا كېلىپ تۈزلۈن مايتىرىغا ئۇدۇل كېتىۋاتىدۇ. ئۇ جانلىقلارنىڭ بەزىلىرى تۈزلۈن مايتىرىنىڭ ئېرىق برامان قەۋمىنى مەدھىيىلەيدۇ. بەزىلىرى (ئۇنىڭ) ئىنتايىن چوڭقۇر ئەقىل-پاراسىتىنى مەدھىيىلەيدۇ. بەزىلىرى بارلىق جانلىقلار توغرىسىدا مايتىرى (مېهرى-شەپقەت) ئويىنى ئويلىغانلىقىنى مەدھىيىلەيدۇ.

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق

بەزىلىرى، (ئۈنىڭ) كۆرۈپ قانغۇسىز گۈزەل جامالىنى مەدھىيىلەيدۇ.» ئاندىن كېيىن خورمۇزتا تەڭرى مۇنداق دېدى: «داكسانا پات ئەلدىكى دارمات دەرياسىدىن گانگ دەرياسى سۈيىگە يەتكۈچە (بولغان ئارىلىقتا) تۆزۈن مايترى ئالدىغا كېيىن زادى (ئۈنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە) ئېرىشەلمەيدىغان جانلىقلار كېلىپ تۇرىۋاتىدۇ. (خۇددى) ئامراق ئاتىسى يېتەكلەپ، بىردىن بىر ئەكە ئوغلانى (ئاتىسى) كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىۋاتقاندەك، ياكى خۇددى دانىشمەن ئۇستازى ئىزقۇغۇچى شاگىرتلىرىنى باشلاپ كېتىۋاتقاندەك ئۇلۇغ-كاتتا براھمانلار دانىشمەنلىرى (ۋە) ئەل-شەھەرلەردىكى باي-دۆلەتمەن كىشىلەر تىقىلىپ كەتكەن يولغا سىغىشماستىن تۆزۈن مايتـرى بودىساۋاتنى كۆرۈش ئارزۇسى بىلەن (ئۈنىڭ) كەينىدىن كېتىۋاتىدۇ.» ئاندىن كېيىن ئەزرۇئا تەڭرى مۇنداق دېدى: «ئەمدى داكسانا پاتتىن بۇياققا چىقىپ كەلگەندىن بېرى، شەھەر-دۆلەتلەردىكى جانلىقلار يىغىلىپ تۆگەل قىرىق تۈمەن جانلىق بولدى (ۋە) تۆزۈن مايتـرى بودىساۋاتقا شاگىرتلىق تەلىرىنى گۆرۈگە بەردى.» ئاندىن خۇرمۇزتا تەڭرى مۇنداق دېدى: «مانا ئەمدى ماگات ئەلىنىڭ ھۆسنى (زىننىتى)، ئىپتىخارى بولغان پاساك تاغدا ئۈچ قات يەر-سۈنىڭ (دۇنيانىڭ) ئۈمىد-ئىشەنچى، ئۇستازى-تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان تۆزۈن مايترى بودىساۋاتنىڭ تويىنىلىقا كىرىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ.» ئاندىن كېيىن ئەزرۇئا تەڭرى مۇنداق دېدى: «يەنە ئۇلۇغ تۆرلۈك تەڭرىلەر، ئاسۇرلار، ئەجدىھارلار، يەكلەر، سان-ساناقسىز كىنتىرى، كىنتارۋد-

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق)

1. لار تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئەتراپىدا
2. ئولتۇرۇپ نەم تىڭشاۋاتىدۇ. ئەمدى بىزمۇ
3. تۆۋەنگە چۈشەيلى.» ئاندىن خورمۇزتا تەڭرى مۇنداق
4. دېدى: «شۇنداق قىلايلى، چۈشسەك چۈشەيلى. تەڭرى
5. تەڭرىسى بۇرخاننىڭ بەختىگە ئېرىشىدىغان
6. ئۇلۇغ ئوغلى بىلەن ئۇچرىشىش مۇراسىمىنى كۆرۈپ
7. كۆزىمىزنى قۇتلۇق قىلايلى.» ئاندىن
8. كېيىن، تۈزۈن مايترى بودىساۋات
9. ئاچىتى قاتارلىق ئون بەش ئوغۇل
10. بىلەن بىللە تېخى يەنە ئۇندىن باشقا
11. قىرىق تۈمەن جانلىقلار بىلەن توپلىنىپ،
12. ئۈستىدە تەڭرى، ئاستىدا ئىنسانىنىڭ
13. ئىززەت-ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ، تويىمىن بولماق
14. ئارزۇسى بىلەن ماگات ئېلىگە تەۋە دۆلەت-
15. شەھەرلەردە يۈرۈپ پاساك تاغقا
16. يەتتى. ئەزرۇئا تەڭرى قاتارلىق
17. تەڭرىلەر ئىلىگلىرى، راھۇ، سىراپرايو، ۋىما-
18. چاترى (268) قاتارلىق ئاسۇرلار بەگلىرى، پىنگالى،
19. ئىلاپاترى (269) قاتارلىق ئەجدىھا خانلىرى، دۇرۇمى
20. دۇمپۈرى (270) قاتارلىق سان-ساناقسىز كىنتىرى-
21. كىنتارۋىلارنىڭ كۈچلۈكلىرى، ھۆرمەتكە
22. سازاۋەر مايترى بودىساۋاتنىڭ راژاۋارت (271)
23. ئۆڭلۈك كۆكۈچ چاچلىق (پۆپۈكلۈك) تاج بىلەن بېشىنى
24. بېزىگەن، ياتنۇ بايىت (272) ئاتلىق ئاپپاق
25. سىرىناتى (273) يۆگىگەن، ئالتۇن ئۆڭلۈك يالتىراق
26. يېپىنچا يېپىنغان، دەستىسىگە ئۈنچە قويۇلغان
27. بىلەيزۈكلەر-ئۈزۈكلەر بىلەن قول-پۇتىنى بېزىگەن-
28. زىننەتلىگەن ھالدا ھازىرقى ئەزرۇئا
29. تەكرىگە تۇختاش پاساك تاغقا تىكلىنىدىغىنى
30. شۇ يەردە ئېنىق ئۇقتى، كۆردى. ئاندىن (ئۇلار) تۈزۈن

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق

مايترى كەلدى دەپ، زور، قاتتىق ھۆرمەت بىلەن ئۆز ئورۇنلىرىدىن ئۆرە تۇرۇپ. (ئۇلار) نۇرلۇق يالتىراقلىق قول- لىرىنى جۈپلەپ گەۋدىلىرىنى ئېگىپ قوللىرىنى ماڭلىيىغا تەككۈزۈپ، مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بىلەن قاراپ ھەيران بىرلۈپ، تۈزۈن مايترى بودىساۋات- قا مۇنداق دېدى: «كەلمىشىڭىز ياخشى (ۋە) ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدىغان خەيرلىك پەيتكە توغرا كەلدى. مانا ئەمدى مېھرى-شەپقەتلىك (مايترى) تەييار تۇرىدۇ. تەگداش- سىز تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان سىزنىڭ ۋازانپات قىلماقلىق، تېيىن بولماقلىق ئىشىڭىزنى پۈتتۈرگىلى تەييار تۇرىدۇ. سىز نېمە سەۋەبتىن تۈۋشىت (274) تەڭرىنىڭ شادلىق، باتۇرلۇق (قاپلىغان) يېرىنى، تەڭرىلىك جامائەتنى، تەڭرى قىزلىرىنى (پەرىزاتلارنى)، تەڭرىلىك ھاياتنى تاشلاپ قويۇپ، يەر- سۇغا (دۇنياغا) چۈشكەن بىرلىسىڭىز، ئەمدى ئۇ ئەھۋاللارنى ئۆزۈپ (ھەل قىلىپ) بەرگۈچى نوملۇق ئاتا-قاڭ بىلەن ئۇچرىشىپ، جانلىقلارغا ئۈمىد-ئىشەنچ بولىدىغان ئۇلۇغ ئارزۇيىڭىز قانىدۇ.» ئاندىن كېيىن مايترىلىق (مېھرى-شەپقەتلىك) ئەزرۇئا تەڭرى، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئەردىنىنى كۆرۈش ئارزۇسى بىلەن ھېلىقى ئۆزغۇللارنى ئەترا- پىغا ئېلىپ تەۋرىدى (ۋە) شۇ ئارىدا كۆز يېتىم يەردە تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ سان-ساناقسىز تەڭرىلەر جامائىتى ئوتتۇرىسىدا ئەردىنى بىلەن ياسالغان ئالتۇنلۇق تاغقا ئوخشاش يۈز ئون ئىككى تۈرلۈك قۇت- بۇيانلىغ (بەخت سائادەتلىك) سەلتەنىتى بىلەن ئارسلانلىق تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ نوم نوملاۋاتقانلىقىنى كۆردى، سانسىز تۈمەن ماھاكالپتىن (275) بېرى،

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق)

1. بۇرخاننى كۆرۈپ ئۆگىنىش ئۈچۈن (تەلىم ئېلىش
2. ئارزۇسى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى) شەكسىز تەڭرى تەڭرىسى
3. بۇرخان ئىكەن دەپ ئېنىق ئۇقتى، شۇنداق قىلىپ يەنە بادارى
4. بىراھمان بىلەن قىلىشقان سەمىمىي سۆزلەرنى
5. ئويلاپ - ئەسلەپ، سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن ۋە ياشلىق
6. كۆزى بىلەن يىغلاپ، ھوشيار ئوغۇللارغا
7. مۇنداق دېدى: «قاراڭلار، ياخشىلىرىم،
8. (ئۇ) شۈبھىسىز تۈگەل دانا تەڭرى
9. تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئۆزىدۇر. ھەقد-
10. قەتكە قاراڭلار، ياخشى دېيىلاڭلار (كۆزىتىڭلار)، راژاۋارت
11. ئۆڭلۈك كۆك چېچى، ئۇسىنلىق چوققىسى - بېشى،
12. قاش تۈرۈلىدىغان ئورۇن ئاتلىق (قوشۇمىدىكى) ئاق
13. تۈكى، بۇقىلارنىڭكىدەك كىرپىكى، كۆكۈش
14. ئۆڭلۈك (رەڭلىك) كۆزى، ئەزرۇئانىڭكىدەك چىقىدىغان ئۈنى،
15. يۇقۇقا - نېپىز، كەڭ - ياپىلاق تىلى، تەڭرىلىك
16. لەززەتكە تەككەن تاق (ئەقىل؟) چىشى، ئارسلانلار-
17. نىڭكىدەك قورسىقى، ئىچكىرىدىكى ئاق ئېزىق-
18 لىرى، تولۇق قىرىق چىشى، ئاراچىسىز - يېرىقسىز تۈپ-
19. تۈز (تەپ - تەكشى) چىشلىرى، كېلىشكەن - چىرايلىق يەلكىلىرى،
20. راۋۇرۇس بويى - بەستى (قەددى قامىتى)، ياساپ قويغاندەك
21. تاغىقى، يەتتە يەردىن كۆتۈرۈلۈپ چىققان
22. بەدىنى. ئالتۇن ئۆڭلۈك چىرايى، ئوڭغا
23. بۇرۇلغان - يۆگەلگەن (بۈدۈر) تۈكلىرى، يۇقىرىغا
24. ئۆسكەن تۈكلىرى، قىنىغا يوشۇرۇنغاندەك ئۇياتلىق يېرى،
25. دۈپ - دۈگىلەك بەدىنى، گەۋدىسىنى ئەگمەي
26. تىز لېپىكىنى سىلاپ ئولتۇرۇشى ئاۋايىي ئاتلىق كىيىك-
27. نىڭكىدەك يوتىسى، ناھايىتى ئېگىز پۇتى-
28. نىڭ يۈزى، ئۈپ - ئۇزۇن تورلۇق قولى - پۇتى،
29. پاختا - كېۋەزدەك يۇپ - يۇمشاق تاپىنى، ئالقىنى،
30. ئاجايىپ چىرايلىق سۆڭىكى (تەن قۇرۇلۇشى) چاكار - چاۋ-

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئون ئىككىنچى ۋاراق

1. لىق ئالقىسى، تاپىنى، ناھايىتى تۈپ - تۈز ئۆزەڭگىلىكى،
2. مۇشۇنداق تۈرلۈك (يۇقىرقىدەك) ئۈتتۈز ئىككى تۈرلۈك
3. بەخت كەلتۈردىغان بەلگىلىرى ئوچۇق - ئېنىق كۆرۈ-
4. نۈپ تۇردۇ.» (ئوغۇللار) شاتلىنىپ - سۆيۈنۈپ
5. مۇنداق دېيىشتى: «ھەقىقەتەن تۈگەل
6. دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئىكەن. ھەقى-
7. قەتەن تەڭداشسىز پۈتۈنلەي توغرا تۇيماق-
8. قا يەتكەن تۈزۈن جانلىق
9. ئىكەن. (ئۇنىڭ) كۆرۈپ قانغۇسىز، شۇقەدەر
10. گۈزەل چىرايى، شۇقەدەر خۇش پېئىللىق ئولتۇرۇش-
11. قوپۇشى، شۇقەدەر تاتلىق - چۈچۈك
12. گەپ - سۆزى،» ئاندىن كېيىن ھېلىقى ئوغۇللار
13. باداري براھمان بىلەن. پۈتۈشكەن سۆز-
14. لەرنى ئويلاپ، قوللىرىنى يۇقىرى كۆ-
15. تۈرۈپ، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلدۈرۈپ
16. پۇلاڭشىتتى. ئاندىن كېيىن تىسى (276) ئاتلىق
17. ئوغۇل يوشۇرۇن كۆڭۈل بىلەن سوئال سورىدى:
18. «بىزنىڭ ئۇستازىمىز باداري براھمان قانداق
19. نەسەبلىك ئىكىن؟» ئاندىن تەڭرى تەڭرىسى
20. بۇرخاننىڭ مۇنداق ئويى بولدى: «بۇ
21. ئوغۇللار مەندىن كۆڭلىدىكى سوئاللىرىنى سورى-
22. ماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئەمدى بۇلارنىڭ سورىغان
23. سوئاللىرىنى تۇسالمايدىغان - تۇتۇلمايدىغان ئەقىل - پاراسەت بىلەن
24. يېشىپ بېرەيكى، ھەممىگە ياخشىلىق،
25. بارچىغا قۇتۇلغۇلۇق سەۋەبى بولسۇن.» ئاندىن
26. كېيىن تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
27. ئەزرۇئا ئۇنى بىلەن تىسى (ئاتلىق) ئوغۇلغا مۇنداق
28. دېدى: «بۇرۇنقى ۋاقىتتا باراناس ئاتلىق ئارژى (بار) ئىدى.
29. شۇ ئارژىنىڭ (كەينىدىن) رېتى بويىچە سېنىڭ
30. ئۇستازىڭ باداري براھمان پەيدا بولغان.

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئون ئىككىنچى ۋاراق)

شۇڭا باغى باراين (277) دېيىلىدۇ.» ئۇنى ئىشتىپ ئۇ ئوغۇللار يەنە بىر قېتىم ئىنتايىن ھەيران بولغان ھالدا مۇنداق دېيىشتى: «توساقسىز (راۋان). تۇتۇقسىز .(ئېنىق) تۆگەل دانىشمەنلىك پەزىلىتى ئىنتايىن ھەيران قالارلىق ئىكەن.» ئاندىن كېيىن ئاچىتى (ئاتلىق) ئوغۇل مۇنداق دەپ كۆڭلىدىكى سوئالنى سورىدى: «ئۇستازىمىز بادارى بىرامان نەچچە ياشتا بارىكىن؟» تەگرى تەگرىسى بۇرخان دانىشمەنلىك كۆڭلى بىلەن دانالىنىپ مۇنداق دېدى: «سېنىڭ ئۇستازىڭ بادارى بىرامان تولۇق يۈز يىگىرمە ياشلىقتۇر.» ئاندىن دونىكى (ئاتلىق) ئوغۇل كۆڭلىدىكى سوئالنى سورىدى: «مېنىڭ ئۇستازىم بادارى بىرامان نەچچە مەزگىللىك شاگىرتلارغا شاستىر، ئەقىل-ئىلىم ئۆگەتتىدۇ؟» پىللارنىڭكىدەك ياڭراق ئۈنى بىلەن تەگرى تەگرىسى بۇرخان مۇنداق دېدى: «سېنىڭ ئۇستازىڭ بادارى بىرامان بەش يۈز بىرامان ئوغۇللىرىغا شاستىر ئەقىل-ئىلىم ئۆگەتتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سىزلەر-ئون ئالتىڭلار بۇيەرگە كەلدىڭىزلەر.» ئاندىن كېيىن موگاراچى (ئاتلىق) ئوغۇل كۆڭلىدىكى سوئالنى سورىدى: «تۆپە-تۆپە دېيىشىدۇ. تۆپە دېيىلىدىغان قانداق بولىدىكىن؟» تەگرى تەگرىسى بۇرخان جاراڭلىق ئۈنى بىلەن مۇنداق دېدى: «دانىشمەن بىلىملىك بۇرخانلارنىڭ يەر-سۇدا (جاھاندا) مەيدانغا چىقىشى، ياخشى نوملۇق يارلىق قىلىشى، تۈزۈن بۇرسۇڭ ئەردىنىنىڭ ياخشى قانۇنغا قېتىلىشى (قاتارلىق) بۇ ئۈچ ئەردىنىگە قايسى تۈزۈنلەر تولغىلى ئاتمايدىغان سىزۈكى كۆڭۈل تۇرغۇزسا، شۇ تۆپە ئاتلىق

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق

ياخشىلىق يىلتىز-مەنبە بولىدۇ. ئۇنى سىزلەر شۇنداق ئۇقۇڭ-
لار ئاق كۆڭۈل ئوغۇللار.» ئاندىن كېيىن ئۇپاس-
مى (278)(ئاتلىق) ئوغۇل (كۆڭلىدە) ساقلاپ(كەلگەن) سوئالنى سورىدى:«ھۆرمەتكە
سازاۋەر تەڭرىم، تۆپىدىن تېيىلماق، يىقىلماق
قانداق تۈرلۈك بولىدىكىن؟» (بۇرخان) ئارسلان قىياپىتىنى
چىقىرىپ مۇنداق دېدى: «قايسى جانلىق
بۇرۇن ئۈچ ئەردىنىگە سۆزلۈپ (كۆڭۈل بېرىپ)
كېيىن يەنە ئانچە-مۇنچە سەۋەب بىلەن
نەپرەتلىنىپ سۆزلۈك كۆڭلى مۇجۇلسا
سىقىلسا، بۇ، تۆپىدىن تېيىلماق،
يېقىلماقتۇر.» ئاندىن كېيىن پرىيانككىكى (279) قاتارلىق
قالغان ئون ئوغۇل بۇرنا ۋياكرا (280) قاتارلىق
شاستىرلار ئىچىدىكى ئۆزلىرى ئۆگەنگەن،
خالىغان شاستىرلار توغرىسىدىكى سوئالنى سورىدى. ئۇنى-
مۇ تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
شۇنداق راۋان، ئېنىق ھالدا ئەقىل-پاراسەت بىلەن
ئايرىپ (يېشىپ چۈشەندۈرۈپ) بەردى. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى
بۇرخان يەنە بىر قېتىم، ئۇ ئوغۇللارنى چاقىرتىپ مۇنداق
دېدى: «بۇ ئوغۇللار بىلەن تۈزۈن
جانلىقلار ئوقۇشقا تېگىشلىك تۆت تۈرلۈك نوملار توغرا-دۇرۇس نوملار
بار. بۇ تۆت تۈرلۈكى قايسىلار دېسە، بىرىنچى تۈش (مىۋە، نەتىجە)
بولغان بەش بېقىندى نەرسىدىن ئىبارەت بولغان تەن مۆلچەرلىگۈسىز، مەڭگۈسىز
ئازاب يىلتىزى بىلەن قۇرۇق-بوشمۇ؟
بۇنى مېنىڭسىز ئۇقسا-بىلسە؛ ئىككىنچى، سەۋەبى
يىغىلغان بەش بېقىندى نەرسىدىن ئىبارەت بولغان تەنىنىڭ نېمە سەۋەب بىلەن
مەيدانغا چىقىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىش (ۋە) نېمە،
ئۈچۈن بولىدىغانلىقىنى ئۇقماق-بىلمەك؛ ئۈچىنچى،
ئېقىغلىق (يۈرگۈزۈلۈۋاتقان) قائىدىلەرنىڭ ئۆچىدىغانلىقى، يوقىلىدىغانلىقىنى
(ۋە) ئاۋالقىسىنى، يۇقىرىدىكىسىنى بىلمەك-ئۇقماق؛ تۆتىنچى،
نىرۋانغا بارىدىغان توغرا يولنىڭ ئاساسىنىڭ يول-

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق)

1. چىغىر يول ئېگىدىلىكىنى، قائىدە - يوسۇنلۇق تۇرق -
2. قىياپەت چىقارماقنىڭ مەنبەسى ئېگىدىلىكىنى (بىلمەك - ئۇقماق). مۇشۇنداق
3. ناھايىتى چوڭقۇر (مەنىلىك) تۆت توغرا نومنى تولۇق
4. ئۇقتۇرىدىغان نوملۇق سۆزلەرنى ئىشىتىپ، تۆزۈن مايتىرى
5. (ۋە) ئاچچىتىدىن باشقا قالغان ئون تۆت ئوغۇل
6. ھەم باشقا بىر قانچە تۈمەن تەڭرى،
7. ئىنسانلار سورداپان بەختىنى تاپتى.
8. ھەممىسى ساكارداگام بەختىگە
9. ئېرىشتى. بەزىلىرى يەنە ئاناگام
10. بەختىنى تاپتى. نۇرغۇنلىرى يەنە
11. پاردىكابۇت بەختىگە ئاغمايدىغان كۆڭۈل تۇرغۇز -
12. دى. ئاندىن كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر
13. مايتىرى بۇدىساۋات ئاسانكى كالپ سانىچە ئۇزاق
14. ۋاقىتتىن بېرى ئىنسان پەرزەنتىگە پايدا - مەنپەئەت
15. يەتكۈزۈپ ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈن، يەنە ئەۋەلقىدىن
16. ئەۋەلقى سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن ئۆي -
17. ۋاقىنى تاشلاپ تويىن بولۇشنى ئارزۇ قىلغانلىقى ئۈچۈن
18. بۈگۈنكى كۈن مەن تۈگەل دانا
19. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئىزىمدا
20. شەك - شۈبھىسىز تويىن، دىنتار
21. بولىمەن» دەپ جەزمەن ئۇقتى، ئېنىق بىلدى (قەتئىي قارارغا كەلدى).
22. مۇشۇنداق ئويلاپ، ئۇ ياخشىلىق ئاتلىق ئۆز جامائىتى تەرەپكە
23. قاراپ مۇنداق دېدى: «بىز ھەممىمىز ھېلى
24. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ناھايىتى ئۇلۇغ بەخت كەلتۈرىدىغان
25. بەلگىلىرىنى كۆردۇق. پاكىز، بەلگىلىك (ساپ، ئېنىق)
26. ئىشتىپ قانغۇسىز نومىنى تىڭشىدۇق. ئەمدى
27. خەيرلىك ئىشقا توسالغۇ - توسقۇن (بولىدىغان) بىپەرۋا
28. كۆڭۈل تۇرغۇزسا (بولىدىغان) ئۇنداق قائىدە يوق. نېمە ئۈچۈن دېسەڭ
29. بۇ بەكسىز (بوش) مەڭگۈسىز تەن، ئورۇنسىز (تۇتامسىز) كۆڭۈل
30. خەيرلىك ئارزۇ - ئارمانىنى كۈتكىلى ئۇنىمايدۇ.

(A)

ئىككىنچى بۆلۈم ئون يەتتىنچى (؟) ۋاراق

-گە كۆك ئاسماندىكى تەڭرىلەر ئۇلۇغ
ئۇنى بىلەن مۇنداق دېدى: «سىزنىڭ تويىن
دىنتار بولغانلىقىڭىزغا تەزىم قىلىپ
يۈكۈنىمىز. بىزنىڭ بەختىمىزگە كېچىكمەستىن
شاھزادە دانىشمەن نامىغا ئېرىشىڭ،
قايسى چاغدا بۇرخان بولۇپ يەر يۈزىدە
مەيدانغا چىقسىڭىز، شۇچاغدا بىز-
نىمۇ ئۇنۇتماڭ.» ئاندىن كېيىن
ئەزرۇئا تەڭرى تىكىلگەن كۆزى بىلەن
تۈزۈن مايترى بودىساۋاتقا قارىغۇېتىپ
(خورمۇزتا تەڭرىگە) مۇنداق دېدى:
قاراڭ سىز كائۇزىكى، شۇنداق چىرايلىق
...... بىلەن يارىشىپتۇ. ئارتۇقتىن
ئارتۇق تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بىلەن ئوخشاش-
تۇر. بىردىن بىر تويىن ھۆسنى بىلەن
(ياراشتى. ئاندىن كېيىن خورمۇز)تا تەڭرى مۇنداق
دېدى: «شۇنىڭ ئۈچۈن كۆك ئاسماندىكى قۇت
ۋاخشىكلار ئىنتايىن شاد-خورام
بولۇپ، ئالىيجاناب مايترىنىڭ نۇرغۇن تۈرلۈك
مەدھىيىسىنى ئوقۇيدۇ. ئۆز تەنلىرىنى گۆرۆگە
تۇتقۇزىدۇ.» ئاندىن كېيىن پىريانكىكىدىن
باشقا، ئاچىتى قاتارلىق ئون تۆت
ئوغۇل (ۋە) ئەگىشىپ كەلگەن قىرىق تۈمەن
جانلىقنىڭ ھەممىسى مايترى بودىساۋاتقا مۇھەببەت
بىلەن ئۈچ (خىل) ئۈمىد تۇتماق قائىدىسى بويىچە ئوغۇل
كىشى قويۇپ تويىن، دىنتار بولدى. ئاندىن كېيىن
پىريانكىكى ئوغۇل سورداپان بەختىنى تېپىپ،
ئۇلۇغ، كاتتا ھۆرمەت بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاند-
دىن ئىجازەت ئېلىپ، ھەقىقىي، ئاددىي تېنى بىلەن
ئۇستازى بادارىغا ئۇ ئەھۋاللارنى خوشاللىق (بىلەن) يەنكۈز-

(B)

(ئىككىنچى بۆلۈم ئون يەتتىنچى (؟) ۋاراق)

1. **گىلى داكسانا**پات ئەلگە قاراپ ماڭدى. ئاندىن
2. كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر تەگرى تەگرىسى بۇر-
3. خان تۆزۈن مايترى بودىساۋات باشچىلىقىدىكى يېڭى
4. تويىن بولغان قىرىق تۆمەن جامائەتنى چاقىرىپ
5. مۇنداق يارلىق قىلدى: «(سىزلەر) ئىسىل پەزىلەتلىك، بەخت
6. تەلەيلىك ئوغلۇمسىزلەر، تويىن دىنتار
7. بولغانلىقىڭىزلار ياخشىدىن ياخشى (ئىنتايىن ياخشى)
8. بولدى. كىشى تېنى تاپقانلىقىڭىز-
9. لار ئىنتايىن ياخشى بولدى. نېمە ئۈچۈن دېسە، ئۇدۇمبار
10. چېچەككە ئوخشاش ناھايىتى تەستە تاپقىلى بولىدىغان بۇرخان-
11. لار يەر يۈزىدە پەيدا بولىدۇ.
12. ئاشۇنداق تەستە تاپقىلى بولىدىغان ئۇستازنى تاپقان
13. بولىسىڭىزلار، ئەمدى تەن بىلەن، تىل بىلەن، كۆڭۈل بىلەن، ياخشى
14. قىلمىش، ساۋاب ـ دىيانەت يىغىڭلار، بۇرخانلار يار-
15. لىقىنى پۈتتۈرۈشكە تىرىشىڭلاركى، نىرۋانلىق
16. يولغا تەككۈچى، ماڭغۇچى بولغايسىزلەر. شۇڭا
17. سىزلەر بېرىڭلار. ئۆز تېنىڭىزلارغا
18. ياخشىلىقى (بار) ۋە باشقىلارغا پايدىلىق ئىشقا سەگەك-
19. ھوشيار بولۇڭلار. مەن يەنە ئەمدى ئۇربىلۇۋا كاسىپ (281)
20. قاتارلىق جانلىقلارنى قۇتقازغىلى بارىمەن. بۇ
21. يارلىقنى قىلغاندىن (كېيىن)، ھېلىقى يىغىلغان سانسىز
22. تۆمەن جامائەت تارقىلىپ كەتتى.
23. مايترى سىمىت نوم پۈتۈكتە مايترى بودىساۋات-
24. نىڭ تويىن بولۇشى ئاتلىق ئىككىنچى بۆلۈم
25. تۈگىدى.

نامۇ بۇت، نامو دارام، نامو ساڭ.

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم بىرىنچى ۋاراق

1. نامو بۇت، نامو دارام، نامو ساڭ
2. ئەمدى بۇ نوملۇق سۆزنى كاپىلاۋاستۇ
3. شەھىرىدىكى نىگۇدارام (282) ئاتلىق ساڭرامدىن
4. ئۇقۇش كېرەك. ئاندىن كېيىن ماھاپىراجاپا-
5. تى گائۇتامى (283) خاتۇنىنىڭ باتىنى (284) ئاتلىق
6. خىزمەتچى قىزى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ
7. سىراۋاست (285) كەنتتىن كاپىلاۋاستۇ شەھىرىگە (قاچان) كېلىدىغانلىقىنى
8. سوراش ئۈچۈن شەھەردىن چىقىپ نىگۇدارام
9. ساڭرامغا باردى. (ئۇ) ساڭرام قاپىقىسىغا
10. كېلىپ ماھانامى ئۇراكۇنى چاقىرىپ
11. (ئۇنىڭدىن) سورىدى. ئاندىن كېيىن ساڭرامغا (كەلگەن)
12. ئورغۇنلىغان مەلىكىلەر ئارىسىدىن بىر ئۇپاسانچ
13. چىقىپ، باتىنى قىزنى كۆرۈپ
14. مۇنداق دەپ سورىدى: «سەن قەيەردىن ئىدىڭ، نېمە ئىشقا
15. كەلدىڭ؟» كېيىن باتىنى قىز مۇنداق دېدى:
16. تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ كاپىلا-
17. ۋاستۇ شەھىرىگە (قاچان) كېلىدىغانلىقىنى ماھانامى ئۇراكۇ
18. بەگدىن سورىغىلى كەلگەنىدىم. كېيىن ھېلىقى
19. ئۇپاسانچ مۇنداق دېدى: «تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
20. نىڭ كەلمىكى ساڭا نېمىگە كېرەك ئىدى؟ باتىنى
21. قىز مۇنداق دېدى: «شاكىيلارنىڭ خاتۇنى ماھا-
22. پىراجاپاتى گائۇتامى ئۆز قولى بىلەن ئىنتايىن جاپالىق
23. ئىشلەپ تەڭرىلىك كاش (286) ئاتلىق تاۋارغا ئوخشاش بۆز
24. توقۇپ، پاكىز يۇيۇپ تەييارلاپ قويغانىدى. شۇندىن كېيىن
25. مېنى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانىنىڭ (قاچان كېلىدىغانلىقىنى) سورىغىلى ئەۋەتتى.
26. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ھېلىقى ئۇپاسانچ ھەيران بولۇپ
27. مۇنداق دېدى: «بارلىق مەلىكىلەرگە بەخت كەلتۈرگەن،
28. ئۇلارنىڭ نازاكىتىنى كۆچەيتكەن گائۇتامى خاتۇندۇر.
29. شۇنداق تۇرۇپ بارلىق چىۋەرلىكنى تۆۋەنلىتىدىغان ناچار(ۋە)
30. ئاسان يىرتىلىدىغان بۆز توقۇپتۇ. گائۇتامى خاتۇن يەنە
31. نېمىشقا مۇقەددەس قولى بىلەن بۆز توقۇيدىكەن؟»

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم بىرىنچى ۋاراق)

ئۇ (سۆزلەرنى) ئاڭلاپ باتىنى قىز مۇنداق دېدى: «يالغۇز بۆزلا توقۇغان بولسا نېمە جاپا بولاتتى » كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ مۇنداق دېدى: «ئۇندىن باشقا يەنە نىمىلەرنى قىلدى؟» كېيىن باتىنى قىز مۇنداق دىدى: «كېۋەز تېرىيدىغان مەزگىلدە گائۇتامى خاتۇن ئۆز قولى بىلەن ئۇرۇق چاچتى. ئۇتاش مەزگىلدە ئۆز قولى بىلەن (ئوت) ئوتىدى. سۇغۇرۇش مەزگىلدە سۇ بىلەن سۇغۇرۇپ، پەرۋىش قىلدى. (پاختىنى) ئۆز قولى بىلەن تەردى. ئۆزى نازىلاپ، ئۆز قولى بىلەن تىتىپ، ئۆزى (يىپ) ئىگىرىپ ئۆزى بۆز توقىدى.» كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ مۇنداق دېدى: «مېنىڭ ئىلگىرى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئاغزىدىن مۇنداق ئىشىتكىنىم بار (ئىدى)، ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇن بۇرۇنقى چاغدا ۋىپاسى (287) تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننى تاتلىق - چۈچۈك ئاش - تائاملار، ئىپارلىق خۇش پۇراقلار بىلەن كۈتۈپ ھۆرمەت بىلدۈرگەنىكەن. بۇ ياخشى قىلمىش ئارقىلىق بارلىق شاكىلار .... كۈچلۈك - قۇدرەت - لىك مەلىكە خاتۇن بولۇپ، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئىنىگئانىسى بولغانىكەن؛ ئۇنىڭ ئەت - تېرىسى، كۆركى - چىرايى ئون ئالتە ياشلىق قىزلارنىڭكىدەك (ياش) تۇرىدىكەن، يەنە سان - ساناقسىز خىزمەتكارلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىپ ھۆرمەت كۆرسىتىپ تۇرىدىكەن. «بۇ قانداق گەپ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆز قولى بىلەن كېۋەز تېرىپ تودتولىي (288) كىشىگە ئوخشاش بۆز توقۇيدۇ؟» ئاندىن كېيىن باتىنى قىز مۇنداق دېدى: ئۇ ئۇلۇغ ساداقەتمەن كۆڭۈل، قاتتىق ئىخلاس بىلەن مۇشۇنداق تۈرلۈك ئىشلارنى ئىشلىدى. بۇ تودتولىيلىغ (؟) دېگەن قانداق گەپ؟ ئەمدى يەنە ئاڭلاڭ بۆز توقۇشنىڭ سەۋىبى نېمە دېسىڭىز، ئۇنى سىزگە ئېيتىپ بېرەي:

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق

1. تۈگەل بىلگە تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان (بۇرخان)
2. بەختىنى تاپقان چاغدا تۈزۈن مايترى بۇدساۋاتىنى
3. ئۆي - ۋاقىدىن چىقىرىپ راھىپ قىلدى.
4. ئاندىن كېيىن تاجىلىرىنى ئېلىشۋەتكەن مىڭ(نەپەر)
5. يېڭى راھىپ بىلەن ئاتىسى سانتۇدان (289) ئىلىگ
6. بەگنى، ئانىسى ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇننى يەنە
7. ئۇندىن باشقا شاكى ئۇرۇقىدىكى بەگلەر، بەگ ئاياللىرى (ۋە) خەلقلەرنى
8. شادلاندۇرۇش - سۆيۈندۈرۈش
9. ئۈچۈن كاپىلاۋاستۇ شەھرىگە كەلدى.
10. شۇ مەزگىلدە شاكى ئۇرۇقىدىكى
11. بەگلەر شۇنداق بىر كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزدى.
12. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئەرلەرگە نوم
13. ئوملىغاندا ئۇ يەردىكى ئاياللار، مەلىكە بەگلىرى
14. ...كېرەك. ئاندىن كېيىن
15. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئەڭ ئالدىدا بىر قۇرلا
16. نوم نوملىغاندا سەككىز تۈمەن شاكى
17. بەختكە ئېرىشتى. ئىككىنچى قېتىملىق نوم نوملىغاندا
18. ئالتە تۈمەن شاكى بەختكە
19. ئېرىشتى ئۈچىنچى قېتىم نوم نوملىغاندا
20. تۆت تۈمەن شاكى بەختكە
21. ئېرىشتى. ھەممىسى بولۇپ ئون سەككىز تۈمەن
22. شاكى (ئەر) ئىزۋانى زۇلۇمدىن
23. قۇتۇلدى. شۇنداق قىلىپ يالغۇز شاكى ئۇرۇقىدىكى
24. مەلىكىلەرلا بەختكە ئېرىشەلمىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ شاكى ئۇرۇقىدىكى
25. مەلىكىلەر ناھايىتى غەم - قايغۇلۇق بولۇپ، كۆڭۈللىرى
26. بۇزۇلۇپ بىر - بىرىسىگە يىغلىشىپ،
27. ھال ئېيتىشىپ مۇنداق دېيىشتى: «نېمە سەۋەبتىن،
28. نېمە ئۈچۈن، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئەرلەرگە
29. نوم نوملاپ بېرىدۇ يۇ، بىز ئاياللارغا نىمىشقا
30. نوملاپ بەرمەيدۇ؟» ئۇلار مۇنچىۋالا سۆزلىشىپ،
31. ھەممىسى يىغلىشىپ ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇن-

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق)

غا مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «ئۇدۇەبار چېچەككە ئوخشاش دانىشمەن تالانتلىق بۇرخانلار ۋشكۆل جاپالار بىلەن دۇنيادا مەيدانغا چىقىدۇ. بىر ئەنە شۇنداق تەستە تاپقىلى بولىدىغان بەختلىك جانلىق بىلەن ئۇچراشقانمىز. ئەمدى يەنە بىرگە زادى نومۇلۇق يارلىق بەرمىدى. كۆرۈپ قانغىلى بولمايدىغان جامالىنى يەنە كۆرۈشكە ئېرىشەلمىدۇق. ئەمدى سىز شۇنداق غەيرەت قىلىڭكى، بىر يەنە سىز- نىڭ شارايىتىڭىز بىلەن نىزىم ئاڭلاشقا تەڭ- رى تەگرىسى بۇرخاننى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولايلى.» ئاندىن كېيىن شاكى نەسىللىك گائۇتامى خاتۇن ئۇ ئايالارنىڭ ئۆتۈنگەن سۆزلىرىنى شاكىلار بېگى سانتۇدان ئىلىگ خانغا يەتكۈزدى. ئىلىگ خان كەڭچىلىك يارلىقى چۈشۈردى: «بۆگۈن- دىن باشلاپ مەلىكىلەر نىزىم ئاڭلىسۇن.» بۇ كەڭچىلىك يارلىقنى ئاڭلاپ مىڭلىغان-تۇمەنلىگەن ئايالار يىغىلىپ-توپلىنىپ كاپىلاۋاستۇ شەھرىدىن چىقىپ نىگۇدارام ساگرامغا كېتىۋاتاتتى. شۇ ئارىدا بەختكە ئېرىشكەن شاكى ئەرلىرى مەلىكىلەرنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە (ئۇلارغا) ھېچنېمە دېمەستىن خاتىرجەم ھالدا كېتىۋەردى. بەختكە ئېرىشەلمىگەن جىدەلخور شاكى ئوغۇللىرى مەلىكىلەرنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە (ئۇلارغا) مۇنداق دېيىشتى: مەلىكىلەر، سىلەر قەيەرگە كېتىۋاتىسىلەر؟ سىلەرگە نىگۇدارام ساگرامغا بېرىپ نوم ئاڭلاشقا يارلىق يوق. نېمىشقا دېسەڭلەر، بىزنىڭ قېرىندىشىمىز سىدارتىي سىزلەرنىڭ يۈز تۈرلۈك ئەيىبىڭىزلەرنى سۆزلەۋاتىدۇ.» ئاندىن ئۇ مەلىكىلەر مۇنداق دەپ سورىشتى: «زادى قانداق ئەيىبىمىز بار ئىكەن؟» ئاندىن كېيىن شاكى (ئوغۇللىرى) مۇنداق دېيىشتى: «بىرگە سۇدۇرنوم نوم-

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئۈچىنچى ۋاراق

-لاۋاتقاندا مۇنداق نوملۇق سۆز چىقتى. بەش تۇرلۇك ئەيىب ئىكەن، قارا زەھەرلىك يىلاننىڭ بەش تۇرلۇك ئەيىبى قايسى دېسە بىرىنچى: يىرگىنىشلىك، سېسىق بولىدۇ. ئىككىنچى: كۆرسە قورقۇنۇچلۇق بولىدۇ. ئۈچىنچى: ئۈيقۇچان(بولىدۇ) تۆتىنچى: ئىككى تىللىق بولىدۇ. بەشىنچى: زەھىرى ئۆتكۈر (بولىدۇ). شۇنىڭدەك يەنە بىرەر (ھەربىر) مەلىكىنىڭمۇ بەش تۇرلۇك ئەيىبى بولىدۇ. بىرىنچى : خاپىغان ، قىتىغۇر بولىدۇ. ئىككىنچى: كۈنچى (بولىدۇ). ئۈ- چىنچى: ۋاپاسىز (بولىدۇ)،تۆتىنچى: سۆيۈنچىسىز، شەپقەتسىز بولىدۇ. بەشىنچى: ياخشى كۆرۈنۈش نىيىتى كۈچلۈك بولىدۇ. ياخشى (ۋە)نەپسىنى يىغىۋالغان كىشى قىزارتىلغان قىزىق قوزۇقنى ئۆز كۆزىگە سانچىيدۇكى، ھەرگىز شەھۋانى كۆڭۈل بىلەن ئاياللارغا تىكىلىپ قارىمايدۇ. مەلىكىلەر بولسا ساپ پەرھىز ساقلاش نىزام... بولىدۇ. قايسى نومدا خوتۇن - قىزلار. . .ئۆي - ۋاقىدىن (ئايرىلىپ) چىقىپ دىنتار نىزامىنى تۇتسا، ئۇ نوم يۇقد- لىشقا يۈز تۇتۇپ، ساپ - تازا تۇرالمايدۇ، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش كۆپ تۇرلۇك ئەيىبلىكىزلەر (بار) ئىكەن. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بارلىق ئاياللار مۇنداق دېيىشتى. «توققۇز ئاي ئون كۈن سىقىلغۇچى قوساقتا (بالا) كۆتۈرگۈچى ئاياللار ئىدى. تولغاق يەپ تۇغقۇچى ئاياللار ئىدى. مۇشكۈل جاپالار بىلەن باققۇچى- تەربىيىلىگۈچىمۇ ئاياللار ئىدى. ئەمدى ئايال- -لارنى ئاشۇنداق يامان كۆرۈپ سەسكىنەمدۇ؟» شۇندىن كىيىن ئاياللاردىن بىرى مۇنداق دېدى : «(مۇشۇنداق) ۋەج -سەۋەبنى كۆرۈپ بۇرخانلار بىرەر جانلىقلارنى چەتكە قاقىدۇ. يەنە ۋاقتى - پەيتى كەلگەندە ئۇ جانلىقلارنى دانىشمەنلەر ئىزدىدىن

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ئۈچىنچى ۋاراق)

1. (ماڭغۇزىدۇ). شۇڭا (بىر) ئە:دى بى... سوغۇق، جىدەلخور
2. شاكى ئوغۇللىرىنىڭ سۆزى بىلەن نوم ئاڭلىماستىن
3. قايتىدىن بۇزۇلمايلى (بىئارام بولمايلى)، نېمە ئۈچۈن دېگەندە
4. بىر ئاجايىپ ھەيران قالارلىق تەستە ئېرىشكىلى بولىدىغان ئالتە تۈرلۈك
5. نەرسىلەر (290) بىلەن ئۇچراشقانمىز. سەككىز تۈرلۈك
6. ئاسان قۇتۇلغىلى بولمايدىغان(291) يەر-ئورۇنلاردىن چىققان-
7. قۇتۇلغانىمىز (قۇتۇلۇپ چىققانمىز) تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى
8. بۇرخان بىلەن ئۇچراشقانمىز. شۇنداق
9. ۋاقتى-پەيتى بولغاي (كەلگەي)، (تەڭرى بۇرخان) بىرگە-
10. مۇ نوم نوملىغاي. شۇڭا
11. چوقۇم بارايلى. نوم ئاڭلايلى» ئاندىن كېيىن
12. ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇن باشچىلىقىدا سەككىز تۈمەن
13. شاكى ئايالىرى تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى
14. بۇرخان تەرەپكە باردى. ئاندىن كېيىن، تۈگەل
15. دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئۇ ئايالار-
16. نىڭ كۆڭلىدىكى ئويلىرىنى ئۇقۇپ، شۇنىڭ بىلەن
17. راھىبلارنى چاقىرىپ مۇنداق يارلىق قىلدى:
18. «بۇ راھىبەلەرنىڭ بەش تۈرلۈك ياخشى (تەرىپى) بار.
19. بىرىنچى: ئۆي-ۋاقىنى، ئوردا-سارايىنى قورۇق
20. قويمايدۇ. ئىككىنچى: تاپقان نەرسىلەرنى يىغىپ-
21. تېرىپ تۇرۇپ تۇتىدۇ. ئۈچىنچى: ئاغرىق-سىلاق بولغاندا
22. ئۆي-ۋاقى(بىلەن) تائەت-ئىبادەت قىلىدۇ. تۆتىنچى:
23. ئەرلەر بىلەن ھۇزۇرلىنىدۇ، شادلىنىدۇ.
24. بەشىنچى: بۇرخانلار، پاردىكار بۇتلار،
25. ئارخانتلار (ۋە) بارلىق بەختلىك جانلىقلار ھەممىسى مەلىكىلەر-
26. دىن تۇغۇلىدۇ، دۇنياغا كېلىدۇ.» بۇ يارلىقنى ئاڭلاپ ئىنتايىن
27. شادلىنىپ، سۆيۈنۈپ، ئۇ ئايالار مۇنداق
28. دېيىشتى: «قورۇپ كەتسۇن، ھېلىقى جىدەلخور شاكى (ئوغۇللىرى)
29. دېگەن ئۇ سۆزلەر. ئۇلار بىرگە: سىزلەرنى سىدارتى چۈشىنىپ بولماس
30. دەرىجىدە چەتكە قاقتى-دېگەندى. ئەمدى
31. يەنە تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان يەر-جاھاندا

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق

قانداق ياخشى مەدھىيە بولسا، شۇنىڭ بىلەن ھەممىمىزنى ھەدھىيىلىدى. ئەمدى ئەيمەنمەس، قورقماس كۆڭۈل بىلەن نوم ئاڭلايلى». ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان شاكى ئاياللىرىغا شۇنداق تەسىرلىك، چوڭقۇر نوم نوملىدى. بۇ نومنى ئاڭلاپ، سەككىز تۈمەن مەلىكە بەختكە ئېرىشتى. ئىككىنچى قېتىملىق نوم نوملىغاندا ئالتە تۈمەن مەلىكە بەخت تاپتى. ئۈچىنچى قېتىملىق نوم نوملىغاندا تۆت تۈمەن ئايال بەختكە ئېرىشتى. ئاندىن كېيىن باتىنى قىز بايىقى موكتىكا (292) (دېگەن) ئۇ پاسانچقا مۇنداق دېدى: «قاراڭ تۈزۈنۈم ئۇ چاغدا ئەنە شۇنداق زور پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشتى. شاكى ئاياللىرى ئۈچ قۇر (قېتىم) لا نوم ئاڭلاپ، ئون سەككىز تۈمەن شاكى ئايالى بەختكە ئېرىشتى. ئاندىن كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ ئايال مۇنداق دېدى: «ئاندىن كېيىن گائۇتامى خاتۇن نېمە قىلدى؟» ئاندىن كېيىن باتىنى قىز مۇنداق دېدى: ئاندىن كېيىن گائۇتامى خاتۇن مۇنداق ئۇيلىدى: «مەن تۈگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاندىن ئىنتايىن زور ياردەم (ۋە) پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشتىم. شۇنچە نۇرغۇن شاكى ئاياللىرى بىلەن بىرلىكتە سورتاپان بەختكە ئېرىشتىم. ئەمدى مەن يەنە قانداقلا بولمىسۇن مال - دۇنيا بىلەن خۇشاللىقتا جاۋاب قايتۇرۇش يوسۇنى بويىچە (بۇرخانغا) تاۋاپ قىلاي.» ئاندىن كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ ئايال مۇنداق دېدى: «شۇنداق ياخشى ئۇي ئۇيلىغاندىن كېيىن نېمە قىلدى؟» باتىنى قىز مۇنداق دېدى: «ئاندىن كېيىن تېرىقچىلار باشلىقىنى چاقىرىپ مۇنداق دەپ يارلىق قىلدى: «قايسى (يەردە) كېۋەز تېرىشقا مۇۋاپىق سەككىز تۆرلۈك

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق)

1. پەرقىقە (خۇسۇسىيەتكە) ئىگە يەر بولسا، ئۇنى سىزلەر سۇغۇرۇپ،
2. سېپانىلاپ تەييار قىلىڭلار، مەن تەڭرى
3. تەڭرىسى بۇرخان ئۈچۈن كېۋەز تېرىيمەن.»
4. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ ئايال
5. خۇش چىراي بىلەن باتىنى قىزغا مۇنداق
6. دېدى: «سەن ھازىر گائۇتامى خاتۇن
7. ئۆز قولى بىلەن يىپ ئىگىرىپ بۆز توقۇدى دېدىڭ،
8. پاختا بىلەن بۆزنى ئۆزى
9. توقىدىمۇ؟» ئاندىن كېيىن باتىنى قىز
10. مۇنداق دېدى: «ئۆزى تېرىغان
11. پاختا بىلەن يىپ ئىگىرىپ بۆز توقىدى. نېمە
12. ئۈچۈن دېسە، ھەرگىز يوقسۇل - نامرات (بولغانلىقى)
13. ئۈچۈن خىزمەتچى دېدەكلىرى كامچىل (بولغانلىقى)
14. ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى
15. ئاغمايدىغان سۆزلۈك كۆڭۈل بىلەن تەڭرى تەڭرىسى
16. بۇرخانغا - ياخشى كۆرىدىغان ئوغلۇمغا تىزىن
17. تىكىپ كەيدۈرەي دەپ توقىدى.
18. ئۇ بۆزنى توقۇپ پۈتتۈرگەن چاغدا بەلگە
19. بىلىدىغان دانىشمەنلەر مۇنداق دېيىشتى: «كىم بۇ
20. توننى ئېلىپ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا كەيدۈرۈش
21. ئۈچۈن سەدىقە قىلسا، ئۇ جانلىق دۇنيادا جەزمەن
22. ئالتۇن رەڭلىك تەن - چىرايغا ئىگە بولىدۇ، بۇر-
23. خان ئاللىرىغا شاھزادە دانىشمەن (ۋەلىئەھد) بولالايدىغان
24. ئابىسىك دېگەن نامغا ئىگە بولىدۇ.» يەنە مۇنداق
25. دېيىشتى: «تۆزۈن مايترىدىن باشقا
26. بۇرخان ئاللىرىغا (ئوغۇل بولۇپ)، توغۇل ئىلىگ ئورنىغا
27. ئولتۇرالايدىغان جانلىق يوق. ئۇ بۆز تو-
28. زۇن مايترى قولىغا تېگىش بىلەن تەڭرى تەڭرىسى
29. بۇرخانغا سەدىقە قىلىپ بېرىدۇ (ۋە) شۇ چاغدا
30. ئالتۇن رەڭلىك ئۆڭ - چىرايغا ئىگە بولىدىغان
31. بەخت - ئامەت قازىنىپ، بۇرخان ئاللىرىغا

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

1. ئوغۇل تۇغۇلغان بولىدىغان ئورۇنغا يېتىشىدۇ.
2. شۇ سەۋەبتىن گائۇتامى خاتۇن
3. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ كاپىلاۋاستۇ شەھىرىـ
4. گە (قاچان) كېلىدىغانلىقىنى سوراشقا ئادەم ئەۋەتىدۇ.» ئاندىن
5. كېيىن چىتىكا (293) ئاتلىق دېدەك يىراقتىن قاتتىق
6. ئاۋاز بىلەن ۋارقىراپ مۇنداق دېدى: «ماھانامى
7. ئۇراكۇ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ كېلىدىغانلىقىنى
8. ماڭا ئېيتتى. بۈگۈن كېلىـ
9. دىكەن.» ئۇنى ئاڭلاپ باتنى
10. قىز مۇنداق دەپ سورىدى: «قايسى ۋاقىتتا
11. نېمە ئىشقا بارغانىدىڭ؟» دېدەك
12. چىتىكا مۇنداق دېدى: «ياسودارا خاتۇنـ
13. نىڭ بوزى پۈتكەندىن كېيىن
14. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بىلەن راھولىنىڭ (294) (قاچان)
15. كېلىدىغانلىقىنى سوراشقا ئەۋەتكەنىدى.» ئاندىن كېيىن ھېلىقى
16. ئۇپاسانچ ئايال مۇنداق: دەپ سورىدى «نېمىشقا
17. شۇنچە كۆپ بوز (توقۇلدى)؟» ئاندىن باتنى قىز
18. مۇنداق دېدى: گائۇتامى خاتۇن تەڭرى
19. تەڭرىسى بۇرخان ئۈچۈن بوز تەييارلىغان بولسا،
20. شۇنداق قىلىپ بەش يۈز شاكى (ئاياللىرىمۇ) ئىنەل راھىپـ
21. لار ئۈچۈن بوز تەييارلىدى.» ئاندىن كېيىن ھېلىقى
22. ئۇپاسانچ ئايال يەنە مۇنداق سورىدى: «ئەمدى
23. بۇ شاكى بەگلىرى زور ھەيۋەت بىلەن كاپىلاـ
24. ۋاستۇ شەھىرىدىن چىقىپ قەيەرگە كېتىۋاتىدۇ؟» ئاندىن كېيىن
25. دېدەك چىتىكا مۇنداق دېدى: «تەڭرى تەڭرىسى
26. بۇرخان ئالدىغا كېتىۋاتىدۇ» شۇنىڭدىن كېيىن باتنى
27. قىز مۇنداق دېدى: «ئەمدى مەن ماڭاي،
28. بۇ ئەھۋاللارنى گائۇتامى خاتۇنغا يەتكۈزەي.»
29. ئاندىن كېيىن دېدەك چىتىكا مۇنداق دېدى:
30. مەنمۇ بېرىپ ياسودارا خاتۇنغا
31. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان

(B)

ئۈچىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

ئانانت بىلەن بىللە كېتىۋېتىپتۇ دەپ ئېيتاي:» ئاندىن كېيىن ھېلىقى ئۇپاسانچ ئايال مۇنداق دېدى: «ئۇنداق بولسا مەنمۇ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان (ئالدىغا) ئۇدۇل باراي.» مۇشۇنچە سۆزلەرنى قىلىشىپ ئۇ ئۈچى ئايرىم - ئايرىم چىقىپ كەتتى. ئاندىن كېيىن بەش يۈز شاكى نەسەبلىك خاتۇنلارنى ئەتراپىغا ئېلىپ، ھېلىقى ئالتۇن رەڭلىك بۆزنى قولىدا تۇتقان ھالدا ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇن ياسودارىغا مۇنداق دېدى: «شۇنداق ۋاقىت - سائەت قاچانمۇ كېلەر؟ مەن بۇ تون ئەردىنىمنى (گۆھىرىمنى) بۇرخان چاكرىۋرت ئېلىگ خاننىڭ كىيگەنلىكىنى كۆرسەم ئىدىم.» ئاندىن كېيىن ياسودارا مۇنداق دېدى: «مانا ئەمدى بۇرخان چاكرىۋرت ئېلىگ خان نىگۇدارام ساڭرامىدىق ساراي ئىچىدە ئون (خىل) كۆچىنى كۆچەيتىپ خاتىرجەم (ۋە) خۇشال ھالدا يارلىق قىلىدۇ. ئاجايىپ (ئىشلارنىڭ بولۇشى يىراق گەپ) ئەمەس. ئاندىن كېيىن (گائۇتامى) خاتۇن نىگۇدارام ساڭرامىنى كۆرۈپ مۇنداق دېدى: «بۇ دەل نىگرۇد (دېگەن) سۆگەتلىك ئورمانلىق ئىدى. بىزنىڭ بېگىمىز سىدارتنى خورمۇزتا تەڭرى-گە ئوخشاش ئالتە تۈمەن مەلىكە - خوتۇننى مۇھەببەت بىلىمى بىلەن شادلاندۇرۇپ - سۆيۈندۈرۈپ، تەڭرى لەززىتىدىن ھۇزۇرلىناتتى. ئەمدى يەنە بۇ دەل شۇ ئورمانلىق ئىكەن. نىزۋانىلىق كىيىكلەرنى قورقىتىدىغان كىسار ئارسلانغا ئوخشاش تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇھەببەت نىزۋانىسىنى داۋالىغۇچى دورا - دەرماندەك يارلىق قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن ماھا-پراجاباتى گائۇتامى خاتۇن نىگۇدارام ساڭرامىغا قاراپ مۇنداق دېدى: «ئەمدى بارلىق شاكىلارنىڭ بۇرخان چىنتامانى ئەردىنى ....سۆيگۈ... يەر تەرەپكە

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق

1. قاراپ مۇنداق دېدى: «مانا بۇ قۇتقۇر يەر-
2. نىڭ يارىشىقى بولغان بۇرخان ئەزرۇئا تەڭرى-
3. نىڭ چاكىر - چاقى (295) بىلەن يارىشىلغان ئىزى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ».
4. ئاندىن كېيىن بارلىق خاتۇنلار بۇ ئىزنى
5. كۆرۈپ تەزىم قىلىپ يۈكۈندى. ئاندىن
6. كېيىن گوپىكا خاتۇن مۇنداق دېدى: «ئۇنى
7. كۆرۈڭلار خاتۇنلار، قۇدرەتلىك كۈن
8. تەڭرى كۆك بۇلۇتى بىلەن قورشىلىپ
9. تۇرغان بولسا، شۇنىڭغا ئوخشاش يەنە
10. ئىگرود سۆگەتلىك كوچىلارنىڭ تۆرىدە
11. شاكى نەسەبىدىن بولغان بەگلەرنى ئەتراپىغا ئېلىپ غۇلاچچىلىك
12. (دائىرىدىكى) نۇرىنى (نۇر چەمبىرىكىنى) يالتىرىتىپ چاقنىتىپ بۇرخان كۈن تەڭرى
13. ئورۇنلىشىپ ئولتۇرىدۇ.» ئاندىن كېيىن گائۇتامى
14. خاتۇن مۇنداق دېدى: «ھەقىقىي ساداقەتمەن ئوملۇق
15. ئوغۇلچىقىم يالتىراپ چاقناپ ئولتۇرىدۇ.»
16. ئاندىن كېيىن شاكى بەگلەر گائۇتامى خاتۇننى كۆ-
17. رۈپ.......... تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
18. غا .... يۈقىرى تۇردى.
19. ئاندىن ئالقانلىرىنى جۈپلەپ تۇرۇپ سوكلودا (296) بەگ سۇتۇدان
20. ئىلىككە مۇنداق دەپ ئۆتۈندى «قاراڭ تەڭرىم،
21. ماھاپراجاپاتى گائۇتامى خاتۇن قولىدا بۆز
22. ئەردىنىسىنى تۇتۇپ خوش پېچىملىق بىلەن مېڭىپ كېلىۋاتىدۇ.
23. شۇنداق قىلىپ يەنە گائۇتامى خاتۇننىڭ ئاۋالقى ئان-.........
24. بەخت - تەلىيى كۈچىدە قۇت ۋاخشىكلار
25. ياردەم - مەدەت قىل-.........
26. تەڭرىلەر ئىلىكى خورمۇزتا تۆگەل...
27. دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ....
28. يۇمشاق ئالتۇن ئۆ.........
29. ئىنتايىن ياراشقاي..........
30. گائۇتامى خاتۇن تۆگەل دانا تەڭرى
31. تەڭرىسى بۇرخان ....

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق)

ھۆرمەت بىلەن ئايىقىدا يۈكۈنۈپ مۇنداق دەپ ئۆتۈن-
دى: «بارلىق ياخشىلىقىڭىزغا ئىخلاس قىلىمەن ئامراق
ئوغۇللۇق ئەردىنىم. ئۇزۇن زامان بۇ دۇنيادا
خېيىم - خەتەرسىز بولۇڭ. سانسار
ئىچىدىكى بارلىق مەلىكىلەر سىزگە ئوخشاش ئوغۇل تېپىپ
ئۈچ دوزاخلىق ئازگاللاردىن قۇتۇلۇپ چىقسۇن».
ئاندىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دەپ يارلىق
قىلدى: «بارلىق جانلىقلارنىڭ
بەختلىك بولۇش ئارزۇسىنىڭ قېنىشى
ئۈچۈن ئىبادەت قىلىڭ.» ئاندىن كېيىن گائۇتا-
مى خاتۇن قولىدا ئالتۇن رەڭلىك
بۆزنى تۇتقان ھالدا زور ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن تەڭرى تەڭرىسى
بۇرخانغا قاراپ مۇنداق دېدى: «تەڭرىم، بۇ
بۆزنى تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
ئۈچۈن ئۆز قولۇم بىلەن ئىگىرىپ توقۇغاندىم.
ئۇنى ئەمدى مېھرىۋانلىق پاراسىتىڭىز بىلەن بىزگە مۇھەب-
بەت تۇتۇپ كەيسىڭىز.» ئاندىن كېيىن
تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان، بۇرخانلارنىڭ ئەقىل -
پاراسەتلىك كۆزى بىلەن تىكىلىپ قارىدى.
«ئەگەر بۇ بۆز ئەردىنىنى بۇرسۇڭ جامائەت ئارا
سەدىقە قىلسا، جەزمەن تۆزۈن مايترىنىڭ
قولىغا تەككەي. ئۇ يەنە ماڭا سەدىقە قىلىپ بەرگەي.
شۇ سەۋەبتىن تۆزۈن مايترىنىڭ ئازۇن
.... ئالتۇن ئۆڭلۈك بولغۇلۇق ياخشى
.... تاپقاي، ئوتتۇز ئىككى (تۈرلۈك) بەخت سائادەتلىك
ياخشى بەلگە......... دانىشمەن
............» شۇنداق ئۇقتى.
.... مۇنداق دېدى: «بۇ
بۆزنى بۇرسۇڭ جامائەت ئارا سەدىقە بېرىڭ».
.... يارلىقنى ئىشىتىپ
(گائۇتامى خاتۇن مۇنداق) ئوي

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق

ئويلىدى: «بۇ بۆزنى مەن ئۈنىڭغا ئاتاپ (يەنى) تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئۈچۈن ئىگىرگەن (توقىغان) ئىدىم. ئەمدى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان سەدىقە ئالمايۋاتىدۇ.» ئاندىن زور ھۆرمەت بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: ئۇلۇغ مېھرىۋان پاراسەتلىك تەڭرىم زور جاپا بىلەن ئۆز قولۇم- دا سىز ئۈچۈن ئىگىردىم. ئەمدى، ئەگەر ئانىلارغا شادلىق مۇكاپاتى يەتكۈزۈش يوسۇنى بار بولسا، ئېلىپ كىيىسىڭىز بولاتتى. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان (يەنە بىر قېتىم) مۇنداق دېدى. «ئەگەر ھەقىقەتەن بۇ بۆزىڭىزنى (ئۆزىڭىزدە قالدۇرۇشنى) رەت قىلىپ، سەدىقە بەرمەكچى بولسىڭىز، تويىن جامائەت ئارا سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن سەدىقە بېرىڭ. ماڭا سەدىقە قىلىپ بەرگۈچى بولماڭ. .... ياخشى قىلمىش يېقىقايسىز.» بۇ يارلىقنى ئاڭلاپ، گائۇتامى خاتۇن تەڭرى بۇرخانغا (بۆزنى) بېرىش ئارزۇسى بىلەن ...... مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «بارلىق ئارزۇنى قاندۇرۇشقا مەدەتكار تەڭرىم، مېنىڭ- ـبۇ تىلىكىمنى قاندۇرۇڭ. شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى تارتقان جاپايىم بىكارغا كەتمىسۇن.» ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ مۇنداق ئىزىي بولدى: «شۇنداق نادانلىقنىڭ كۈچ-قۇدرىتى نېمە دېگەن! يامان! نېمە ئۈچۈن دېسە ئەگەر گائۇتامى، خاتۇنىمۇ ماڭا ئوخشاش ئۇتقان بىلگەن بولسا بۇ، بۆز- نى بۇرسۇڭ جامائەت ئارا سەدىقە قىلغان بولسا، مايىترى قاتارلىق ساپ تويىن-دىنتارلار پايدا- مەنپەئەت تاپقاي.» گائۇتامى خاتۇننىڭ ئۆڭى چىرايى بۆز بولدى (تاتىرىپ كەتتى) ... جامائەت ئەردىنىگە .... سوراش كېرەك .... تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان......

(B)

«ئۈچىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق»

1. ئۇخشاش گائۇتامى خاتۇنغا مۇنداق دېدى:
2. «سىزگە ياخشى (ۋە) پايدىلىق بولسۇن دەپ قايتا ـ قايتا
3. نەسىھەت قىلىۋاتىمەن. دەرھال بارلىق جامائەتكە سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن
4. سەدىقە بېرىڭ، ماڭا سەدىقە بەرمەڭ.»
5. بۇ يارلىقنى ئاڭلاپ گائۇتامى خاتۇن تەلمۈرۈپ (ۋە)
6. ئەيمىنىپ، ئارزۇسى قانماستىن يىغلىغان هالدا هۆرمەتكە سازا-
7. ۋەر ئانانت تەرەپكە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇردى. ئاندىن
8. كېيىن هۆرمەتكە سازاۋەر ئانانت
9. گائۇتامى خاتۇن هەققىدە ئىككى
10. قولىنى جۈپلەپ تۇرۇپ تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
11. غا مۇنداق دەپ ئۆتۈندى. «ئۇلۇغلارنىڭ ئۇلۇغى تەڭرىم،
12. گائۇتامى خاتۇن سىزگە ئىنتايىن چوڭ پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزگەن-
13. دۇر. گۆدەك ـ كىچىك ئوغۇل (بوۋاق) ئانا كۆكسىدىن ئايرىلىپ
14. قالغاندا، (ئۇ) ئۆز سۈتىنى ئەمگۈزۈپ باقتى، پەرۋىش قىلدى.
15. شۇڭا مۇھەببەت بىلەن (ئۇنىڭ بۆزىنى ئېلىپ
16. كىيسىڭىز بولاتتى.» ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى
17. بۇرخان مۇنداق دېدى: «(ئەھۋال سېنىڭ ئېيتقىنىڭ-
18. دەكتۇر (ئۇ ماڭا) ناهايىتى كۆپ پايدا يەتكۈزگەندۇر. ماڭا تەستە قىلغىلى بولىدىغان
19. ئىشلارنى ئىشلىگەن گائۇتامى خاتۇندۇر. نېمە ئۈچۈن
20. دېسە، گۆدەك ـ كىچىك ۋاقتىمدا (مەن تۇغۇلۇپ) يەتتىنچى كۈنى
21. ئانامدىن ئايرىلىپ ئانىسىز قالدىم. (ئۇ) ئۆز ئەمچىكىدىكى سۈتى بىلەن
22. مېنى باقتى، (ماڭا) غەمخورلۇق قىلدى. بۇ تېنىم بىلەن مەن بۇرخان
23. بەختىگە ئېرىشتىم. شۇڭا (ئۇ) ماڭا پايدىلىقتۇر.
24. ئىشتىكىن ئانانت مەنمۇ گائۇتامى خاتۇنغا ...
25. .... ئۈچۈن دەپ
26. .... تېرىلىق، قانلىق تەن.
27. .... مەنمۇ ئۇنىڭ
28. .... پەرۋىش قىلدىم. ئۇ مېنى
29. .... زىننەتتىن
30. .... سەۋەب
31. .... ئۇ مېنى

ئۈچىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق

1 دۇنيالىق زىبۇ-زىننەت بىلەن ياسىغان-بېزىگەن
2. بولسا، مەن ئۇنى ساپ چاخشاپاتلىغ (قىلىپ) ياسىدىم-بېزىدىم
3. ئۇ مېنى ھەر تۈرلۈك يېمەك-ئىچمەك نىسۋىلەر بىلەن
4. تويدۇرغان-قاندۇرغان بولسا، مەن يەنە ئۇنى تۈزۈن-
5. لەرنىڭ ئەقىل-پاراسەتلىك شادلىقى بىلەن تويدۇردۇم،
6. قاندۇردۇم. ئۇ مېنى دۇنيالىق سۇ بىلەن يۇغان-
7. تازىلىغان بولسا، مەنمۇ ئۇنى سەككىز تۈرلۈك توغرا
8. يوللۇق سۇ بىلەن يۇدۇم. نېمە بىلەن سەك-
9. سەن سەككىز (خىل) يارىماس نىزۋانىلار
10. كىرىنى كۆڭلى-كۆكسىدىن تازىلاپ
11. بەردىم؟ ئۇ مېنى دۇنيالىق گۈل
12. بەرگى بىلەن ياساندۇرغان بولسا، مەن ئۇنى تۈيماق
13. ئۈلۈشلۈك (297) گۈل-چېچەك بىلەن بېزىدىم، ياساندۇردۇم، شۇڭا
14. (بۇنى) دۇنيالىق مال-مۈلۈك ۋاستىسى بىلەن بولىدىغان پايدا-
15. مەنپەئەت بىلەن تەڭ-تۈش قىلىش ئاسان ئەمەس. شۇڭا ئەمدى گائۇتامى
16. خاتۇن بۆزىنى بارلىق بۇرسۇڭ جامائەت ئارا
17. سەدىقە بەرسۇن، مېنى ھەم ئايسۇن، بۇرسۇڭ-
18. لارنىمۇ ئايسۇن، تېخى يەنە سەن، ئانانت
19. ياخشىراق ئاڭلا ئەستايىدىل ئۇيلا يەتتە تۈرلۈك سانگالام-
20. بان ئاتلىق سەدىقىلەر ياخشى قىلمىشلار دېيىلىدۇ.
21. ئۇنىدىن باشقا ئون تۆت تۈرلۈك بۇتكاللىك (298) ئاتلىق سەدىقى-
22. لەرمۇ ياخشى قىلمىشلار دېيىلىدۇ.» بۇ يارلىقنى ئاڭلاپ گا ئۇتامى
23. خاتۇنىنىڭ مۇنداق ئويى بولدى. «ئۇ
24. بۇرسۇڭ جامائەت ئارا بېرىدىغان يەتتە تۈرلۈك سانگا-
25. لامپان ئاتلىق (سەدىقىلىق) ياخشى قىلمىشلار قايسىلار؟»
26. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دەپ يارلىق قىلدى:
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق)

بۇ ئۈچىنچى جامائەت ئارا بەرگەن سەدىقە دېيىلىدۇ. دائىم شىمنانچ (299) جامائەتكە سەدىقە بەرسە، بۇ تۆتىنچى سانگالامبان ئاتلىغ جامائەت ئارا بەرگەن سەدىقە دېيىلىدۇ. ئايرىمايدىغان سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن تويىن جامائەتتىن بىر ئىككى ياكى ئۈچ تويىننى چاقىرىپ سەدىقە بەرسە، يېمەك-ئىچمەك بىلەن كۈتسە، بۇ بەشىنچى سانگالامپان ئاتلىق سەدىقە دېيىلىدۇ. شىمنانچ جامائەتتىن ئايرىمايدىغان كۆڭۈل بىلەن بىر-ئىككى ياكى ئۈچ شىمنانچىنى چاقىرىپ (تەكلىپ قىلىپ) كۆچ يېتىشچە ئىززەتلەپ-قەدىرلەپ سەدىقە بەرسە، بۇ ئالتىنچى سانگالامپان (ئاتلىق) ياخشى قىلمىش دېيىلىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتتا مېنىڭ شازىنىمدا قائىدە-يوسۇنسىز، چاخشاپاتسىز كاراژا (300) بويۇنلۇغ كوترا بۇمۇك (301) ئاتلىغ تويىنلار بولغاي، ئۇلارنىمۇ سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن ئېتىقاتچان ئۇپاسى، ئۇپاسانچ، تويىن، دىنتار دەپ (ھېسابلاپ) ھۆرمەتلىسە-ئىززەتلىسە، بۇ يەتتىنچى سانگالامپان ئاتلىق سەدىقە دېيىلىدۇ...دەريا سۈيى ئاقار، نېمە ئۈچۈن دېسە، بارلىق توغرا-دۇرۇس قانۇندا تىرىش-......-گە يۈرۈش-تۇرۇش (ۋە) سۆزدە قائىدە بويىچە ماڭغۇچى قائىدىگە تۈگەللىكلەر دەريا-دېڭىزدەك چوڭقۇر ياخشىلىق، كۆك ئاسماندەك چەكسىز پەزىلەتلىك ...ئوخشاش بارلىق ياخشى قائىدىلەرنىڭ تىرىكى

(8)

ئۈچىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق

1. مۇنداق دەپ يارلىق قىلدى: ئەڭ ئالدى بىلەن يالغۇز
2. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا سەدىقە بەرسە،
3. بۇ، ئانگانو (302) سەدىقە دېيىلىدۇ. ئىككىنچى پارتىكابۇتلار -
4. غا سەدىقە بەرسە، ئۈچىنچى ئارخات
5. بەختىگە تىرىشقۇچى ياخشى جانلىقلا
6. سەدىقە بەرسە، تۆتىنچى ئارخات دىنتارغا
7. سەدىقە بەرسە، بەشىنچى ئاناگام بەختىنى تاپقان
8. دىنتارغا سەدىقە بەرسە، ئالتىنـ
9. چى ئاناگام بەختىنى (تېپىش ئۈچۈن) تىرىشـ
10. قۇچى كىشىگە سەدىقە بەرسە، يەتـ
11. تىنچى ساكارداگام بەختىنى تاپقان ئاق كۆڭۈل
12. جانلىقلارغا سەدىقە بەرسە، سەككىزىنچى،
13. ساكارداگام بەختىگە تىرىشقۇچى ياخشى
14. كىشىگە سەدىقە بەرسە، توققۇزىنچى، سورداپان
15. بەختىنى (تاپقان) ....ـغا سەدىقە بەرسە، ئونىنچى
16. سورداپان بەختىگە تىرىشقۇچى ياخشى كىشىگە سەدىقە بەرسە، ئون
17. بىرىنچى .... ئانچە دۇنچە
18. .... دىنتارلارغا
19. ...... ئون ئىككىنچى، چاخشاپاتلىق ئادەم -
20. كىشىگە سەدىقە بەرسە، ئون ئۈچىنچى
21. ...... دەك نېمە بولسا، كىشىگە سەدىقە
22. بەرسە، ئون تۆتىنچى، قۇش، كىيىك
23. ...... سەدىقە بەرسە، بۇ شۇنچە
24. .... جانلىق
25. ....
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(8)

ئۈچىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق)

1. بەرسە، سەدىقىسىنىڭ نەتىجىسى - مۇكاپاتى قانداق. تۇرلۇك
2. بولىدۇ؟» ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
3. شاكىلارنىڭ ئىزىنى بىلىپ - ئۇقۇپ مۇنداق
4. دېدى: «قاغا قاتارلىق ھايۋانلار ئاۋۇنىدا
5. تۇغۇلغان جانلىقلارغا سەدىقە بەرسە، يۈز - يۈز (يۈزلىگەن)
6. ئاۋۇندا بارلىق مال - دۇنيانى تاپقۇچى باي - دۆلەتمەن
7. بولىدۇ. ئۇن كاراماتات (303) ساقلىمايدىغان پۈتۈنلەي
8. چاخشاپاتسىز، مىجەزى قوپال كىشىگە
9. سەدىقە بەرسە، مىڭ - مىڭ (مىڭلىغان)
10. ئاۋۇندا سىغىشىپ كەينى - كەينىدىن (ئۇنىڭ)
11. نەتىجىسى - مېۋىسىگە ئېرىشىدۇ. ئۇن چاخشاپات
12. ساپلىقىنى ساقلىغۇچى كىشى - ئادەمگە سۆزلۈك
13. كۆڭۈل بىلەن سەدىقە بەرسە، ئۇن تۈمەن ئاۋۇندا
14. كەينى - كەينىدىن (ئۇنىڭ) ئەجىرىسىدىن شادلىنىدۇ.
15. ئۆزگۈرۈچان نوملۇق ئىشىق ئېلىدىكى نىز -
16. ۋانىلارنى ئۆچۈرگەن ....
17. سەدىقە بەرسە، يۈز .... -
18. لاردا ئۇنىڭ نەتىجىسىنى - مېۋىسىنى ......
19. سورداپان بەختىگە تىرىشقۇچى ......
20. جانلىقلارغا سۆزلۈك كۆڭۈل بىلەن ......
21. ئويلاپ سۆزلەپ چەكسىز ئاۋۇنلۇق ...
22. شادلىقى بىلەن ھۇزۇرلىنىدۇ. ئاندىن ......
23. تا تېگىدۇ. كىم سورداپان بەخت......
24. ....سەدىقە بېرىپ
25. ....بولە -
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق

مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «جامائەت ئارا بەرگەن سەددىقىنىڭ پەرقى نېمە؟» ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دەپ يارلىق قىلدى: «پەرقى ئايرىمىسى ئىنتايىن زور، نېمە ئۈچۈن دېسە، شۇنداق قىلىپ بارلىق جامائەتتىن يالغۇز بىر تويىننى ئۆتۈنۈپ (سوراپ) (ئۇنى) ئۆيىگە باشلاپ ھۆرمەتلەپ- قەدىرلەپ (ئۇنىڭغا) سەددىقە بەرسە، بارلىق جامائەتكە ئىززەت ھۆرمەت كۆرسەتكەن بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن دېسە، يۇقىرى ئۇلۇغ، تۆۋەن كىچىك بۇرسۇك جامائەتنىڭ ياخشىلىقىنى ئويلاپ، ئايرىمايدىغان كۆڭۈل بىلەن بىر تويىننى جامائەتتىن تىلەپ ئۇنىڭغا ئىخلاس قىلغانلىقى ئۈچۈن سانگالامبان ئاتلىق ياخشى قىلمىش پەيدا بولىدۇ. بۇتكالىك (ئاتلىق) ياخشى قىلمىش مۇنداق: جامائەتتىن باشقا يالغۇز دىنتارغا ئىخلاس قىلسا - چوقۇنسا، ئۇ ...... دىنتارغا بەرگەن سەددىقە (دەپ) ئاتىلىدۇ. ئەگەر ماھاپراجاپاتى گائۇتامى تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا بۇ بۆزنى سەددىقە بەرسىڭىز، يالغۇز ...... ياخشى قىلمىش .... جامائەت ئارا بەرسەڭمز ...... تەڭرى تەگردسى بۇرخانغا ئۆتۈنۈپ ئىجازەت ئالغايسىز.» بۇ ... . مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «ئۇنداق، ...... جامائەت ئەردىنىگە سەددىقە بېرىپ، ...... تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بارلىق جامائەتنى چاقىرىپ، مۇنداق دەپ يارلىق قىلدى: ...... بۇرسۇك جامائەت .... سەددىقە ئۆتۈن- .... كۆڭلىدە مۇنداق ...... سارىپۇترى مۇتكالا- يان .... بار بولسا، .... قاتارلىق

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق)

1. ئۇلۇغ، كۈچلۈك بودىساۋاتلار بار بولسا،
2. شۇ ھامان بارلىق جامائەت ... ئەمدى تەڭرى .
3. تەڭرىسى بۇرخان نېمىلا بولمىسۇن، ئۇلۇغ تۆرلۈك
4. بۇرخانلار ئىشنى ئىنلەپ مەرھەمەت قىلغاندەك
5. ماڭا مۇشۇنداق سۆزنى يارلىق قىلدى. ئاندىن
6. كېيىن بارلىق شاكى بەگلەر شادلىنىپ - سۆيۈنۈپ
7. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئايىغىدا باش ئېگىپ
8. يۈكۈندى. (ۋە ئۇنى) ئون قېتىم ئۇڭ
9. ئايلىنىپ مېڭىپ كەتتى.
10. تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
11. شاكىلار دۆلىتىدە ئۇلۇغ تۆرلۈك
12. پايدا - مەنپەئەتلىك (ئىشلارنى) قىلىپ (ئاندىن) ئۇ يەردىن قوزغىلىپ
13. ھەرقايسى ئەل، شەھەرلەردىكى جانلىقلارغا پايدا - مەنپەئەت
14. يەتكۈزۈپ، باراناس شەھەر دۆلىتىگە يېتىپ باردى. ئارسۇۋان
15. ئاتلىق ئورمانلىقتا ....
16. باراناس شەھرىدە ...... بەختلىك
17. دۆلەتمەن ئىدى. كېيىن ....
18. مەلىكىسىگە مۇنداق دېدى: ....
19. بۇ قەدەر ياخشى، ھەممىدىن (ياخشى) تەڭرى بۇرخان
20. نىڭ نومىدۇر. نېمە ئۈچۈن دېسە، ....
21. چاغ تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
22. گائۇتامى خاتۇن ھەققىدە ......
23. سانگالامبان ئاتلىق سەدىقە ......
24. نەتىجىسىنى - مېۋىسىنى ....
25. ىدىن بېرى بارلىق ... بۇ ......
26. كۆپ تۆرلۈك ....
27. بۇ سۆزنى ئىشتىپ، ....
28. دېدى: «بىز ئۆ- ....»
29. باغ نومغا ....
30. ...... كىم ....
31. ...... تۆزۈن ....

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق

1. ئۇزۇن (مۇددەت)، دائىم ئۇزۇكسىز ......
2. ئىشلەيلى. ئۇزۇندىن بۇيانقى ......
3. بىرىپ يامان قىلمىش قىلغانلىقىمىز ......
4. بولسۇن ئاندىن كېيىن چىتر - ....
5. مەلىكىسىگە مۇنداق دېدى: ياۋاشىم ....
6. ياخشى سۆزلەرنى سۆزلىدىڭ. ئۇنداق بولسا، ....
7. ئارىسىۋدان ساگرامغا بارايلى بارلىق راھىپ جامائەتنى
8. ھۆرمەتلىگىلى - ئىززەتلىگىلى كۆچىمىز ....
9. ....
10. ....
11. ....
12. ....
13. ....
14. ....
15. ....
16. ....
17. ....
18. ....
19. ....
20. ....
21. ....
22. ....
23. ....
24. ....
25. ....
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق)

1. ...... ئۆينىڭ تاشقىرقى قاپقىسىدىن
2. ...... كېلىدىغان دىنتارنى
3. ...... ئىدى. قاچان ئۇ ئىككى تويىن
4. ...... يېتىپ كەلسە، ئاندىن بىرىپ (ئۇلارنىڭ) ئايىغىنىڭ
5. (تۆۋىدە) يۈكۈنەتتى. (ئۇلارنىڭ) قوللىرىنى تۇتۇپ،
6. زور ھۆرمەت بىلەن ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، ئېگىز. يۈكسەك
7. ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزۇپ، تاتلىق - چۆچۈك
8. ئاش - تائاملار بىلەن كۈتۈپ ھۆرمەتلەيتتى.
9. ....
10. ....
11. ....
12. ....
13. ....
14. ....
15. ....
16. ....
17. ....
18. ....
19. ....
20. ....
21. ....
22. ....
23. ....
24. ....
25. ....
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(A)

ئۈچىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق

•1 كۆن ئىچىدە يۈز (دانە) ئالتۇن يارماق (تەڭگە) پايدا
•2 بولسا، ئىككىنچى كىشى بىر چاخشاپاتلىق تويىننى كۆندە
•3 بىر قېتىم ئاش - تائام بىلەن تەمىنلىسە - كۆتسە،
•4 بۇ ئىككى پايدىدىن قايسىسى ياخشى دەپ سۆز -
•5 لىشەتتى. شۇ چاغدا ھۆرمەتكە سازاۋەر
•6 ئانىرۇتى ئارخانتىنىڭ سەككىز يېڭى پەرھىز كۆندە
•7 بارلىق جامائەتكە نوم نوملاش ... ئىدى،
•8 ئىلاھىي سېھىرلىك قۇلىقى بىلەن ئۇ......—
•9 لار سۆزلىگەن ....
•10 ئىشتتى. يەنە ....—
•11 نىڭ مايترى ....
•12 ....
•13 ....
•14 ....
•15 ....
•16 ....
•17 ....
•18 ....
•19 ....
•20 ....
•21 ....
•22 ....
•23 ....
•24 ....
•25 ....
•26 ....
•27 ....
•28 ....
•29 ....
•30 ....
•31 ....

(B)

(ئون ئۈچىنچى ۋاراق)

1. دىنتارنى بىر (قېتىم) يېمەكلىك ـ ئاش بىلەن كۆتۈۋالسا،
2. ئۇنىڭ نەتىجىسىدىن ـ مېۋىسىدىن يۇقىرىدا تەڭرى
3. يېرىدە، تۆۋەندە ئىنسان بەدىنىدە بەھرىمەن بولۇپ،
4. ھۇزۇرلىنىپ (ئۆتىدۇ ۋە ئۇنىڭ نەتىجىسى) تۈگىمەيدۇ. كېيىنىسگە تېچ-
5. خاتىرجەم ئىسرۋانلىق شادلىقتا يېتىدىغان بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ مەن
6. سانسىز تۈمەن يىلدىن ئىلگىرىكى ئاۋۇنلىرىمنى (ھاياتىمنى)
7. ئويلايمەن. ئۆتۈپ كەتكەن كونا
8. زاماندا، بۇ ...... باراناس دۆلىتىدە
9. .... ئۇرۇپ ساتقۇچى ئەر
10. ...... مەن ئوغاق (يىپ ئاغامچا)
11. .... تاغدىن ئويار
12. ....
13. ....
14. ....
15. ....
16. ....
17. ....
18. ....
19. ....
20. ....
21. ....
22. ....
23. ....
24. ....
25. ....
26. ....
27. ....
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(A)

ئۈچىنچى ئۈلۈش ... ۋاراق

1. چوڭ - يالقۇنغا (شاتۇ - شەۋكەتكە) ئېرىشتىم ......
2. ئىنسان بالىسى ئۆز بوغۇزىدىن ......
3. تىلەمچى تويىن، دىنتارلارغا تېۋىنىد-
4. شى كېرەككى، ئاخىرىدا شاتلانغاي
5. مۇشۇنچىۋالا نەملۇق سۆز سۆزلەپ، ھۆرمەتكە
6. سازاۋەر ئانىرۇتى ئارخانت ئورنىدىن
7. تۇرۇپ چىقىپ كەتتى.
8. ....
9. ....
10. ....
11. توخۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 21 - كۈنى
12. بۇ مايترى سىمىتتىن (بۇ بۆلۈمنى) 3 - كۈنى باشلاپ
13. ئوقۇدۇم. سادۇ - سادۇ (ياخشى - ياخشى)
14. ....
15. ....
16. ....
17. ....
18. ....
19. بارلىق شاستىرلارنى پىششىق ئۆزلەشتۈرگەن (ۋە) تەتقىق قىلغان،
20. ۋايباس شاستارنى ئۆگەنگەن، ئارياچانترى بودىساۋات
21. ئۇستاز ئەنەتكەك تىلىدىن توخرى تىلىغا
22. ئىجاد قىلغان، پرتاراكشىت كارماۋاژىك توخرى
23. تىلىدىن تۈرك تىلىغا تەرجىمە قىلغان مايترى سىد-
24. مىت نوم پۈتۈكتە ئانىرۇتى ئارخانتنىڭ
25. ئاۋدانى (304) ئاتلىق ئۈچىنچى بۆلۈم تۈگىدى.
26. ....
27. نامو بۇت، نامو دارام، نامو ساڭ
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(B)

(ئۈچىنچى بۆلۈم ... ۋاراق)

1. ... بۇ ساۋابلىق ياخشى قىلمىش كۆچىدە
2. ... تاغاي يگەن بۇرخان بەختىنى
3. تاپسۇن.
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....
11. ....
12. ....
13. ....
14. ....
15. ... بۇ ساۋابلىق ياخشى قىلمىش كۆچىدە
16. ئاتام چۇ تاش يگەن تۇتۇق ئانام بىلەن
17. تەڭرى يېرىدە تۇغۇلسۇن
18. ....
19. ....
20. ... يىلى 2 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، مەن توڭا
21. ...... ئوقۇپ، (بۇ خەتلەرنى) يازدىم.
25. ...... تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ
26. .... مەن چۇ تاش
27. يىگەن تۇتۇق ... ـدىم.
28. ....
29. ....
30. ....
31. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق

1. تاپىدۇ؛ ئۈچىنچى يەتكىلى بولمايدىغان، يۈگۈرۈك ئاچاننى
2. ئاتلىق ئات ئەردىنىسىنى تاپىدۇ؛ تۆتىنچى كېچە-
3. (كۈندۈز) بىر بەرە يەردىن نۇر يورۇقلۇق چاقنىتىپ تۇرىدىغان
4. مۈنچاق ئەردىنىسىنى تاپىدۇ؛ بەشىنچى كۆرۈپ قانغۇسىز،
5. كالىنگا (305) دېگەن ئەلدىن چىقىدىغان، ناھايىتى مۈشكۈلدە يېتىشكىلى بولىدىغان،
6. تاۋاردەك يۇمشاق تۈيۈلىدىغان قىز
7. ئەردىنىسىنى تاپىدۇ؛ ئالتىنچى تۆگمەس
8. مال دۇنياسىنى تەييارلاپ سۇنغۇچى بىر ئەر
9. ئەردىنىسىنى تاپىدۇ، يەتتىنچى باتۇر پەزىلەتلىك
10. قوشۇن (؟) ... ئۇناكۇ (306) ئەردىنىسىنى تاپىدۇ؛
11. يورۇق ...... كۆچىگە ....
12. تۆگەل مىڭ ئاتنى (؟) تاپىدۇ ...
13. قىرغىقىدا ئايلىنىپ، قۇڭۇر يەر ...
14. بۆرىسىز قوڭۇر يەرنى ... - سىز ...
15. ئوغا (زەھەر) سىز - تىكەنسىز، تېچ - خاتىرجەم
16. تۆرك جىلغىسىدا (؟) زور خۇشاللىق بىلەن ...
17. ئۇ بۇرۇنقى زاماندا ماھا- ......
18. ئىلىگ خانىنىڭ دۇنياسى مىڭ ......
19. ئېگىزلىكى ئون ئالتە بۇرناك (307) كەڭلىكى ...
20. ئاتلىق گانگ دەرياسىدا تۇرغۇچى ئەجدىھار خانىغا
21. كۆرۆگە بەرگەن (308)، ئەردىنىلىك خادا ياغاچنى چىقىرىپ
22. تىكلەپ، تۇرغۇزۇپ ھەددى - ھېسابسىز
23. مال دۇنيا سەدىقە بېرىپ، (جانلىقلارغا پايدا - مەنپەئەت)
24. يەتكۈزۈپ، سەككىز تۈمەن ......
25. تېۋىنىدىغان بەگلەرى بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان-
26. غا يېقىن بېرىپ، ئوردا ......
27. بولۇپ، بارلىق نىزۋانىلارنى ئۆچۈرۈپ - تارقىتىپ ...
28. بەختىنى تاپىدۇ. ......
29. ....
30. ....

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئىككىنچى ۋاراق)

1. ئۆز ياسىنىپ، ئالقانلىرىنى جۈپلەپ، زور ھۆرمەت-
2. ئىھتىرام بىلەن گەۋدىسىنى ئېگىپ، تەڭرى تەڭرىسى
3. بۇرخانغا مۇنداق دەپ ئۆتۈنۈچ ئۆتۈندى:
4. ھۆرمەتلىك سازاۋەر تەڭرىم، مەن ئۇ يەنتە ئەردە-
5. نىڭگە تۆگەللىك راھىپ چاكرىرت ئىلىگخان
6. بولاي، مىلىك (نەپەر) باتۇر
7. پەلۋان ئوغلانلىرىم بىلەن يەر يۈزىدە
8. ئالەمدە كۈچ - قۇدرەت
9. ... سلاي. ماھابرانتى (309) خادا ياغاچنى
10. ...... سانسىز نۇرغۇن مال دۇنيا سەدىقە
11. ...... گە تويسىن بولۇپ، بارلىق ئازاب
12. ...... قىلاي. ئاندىن كېيىن
13. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دېدى:
14. ...... بىلمىسىز ئەر ئۆلۈم ئاغزىدا
15. ...... تىلەرسىدىن ئىستەرسىدىن.
16. ...... بۇ سانسار ئىچىدە، تۇغۇلۇپ - ئۆلۈپ،
17. ئۆرلەپ - چۈشۈپ، ئاچچىق ئازاب تارتىمىك
18. ... سانى ھېسابىنى زادى تاپقىلى بولمايدۇ.
19. ...... پۈتكۈل يەر - جاھاندا بار-
20. ماق سانچىغىدەك يەر - ئورۇن قالمىدىكى،
21. ...... دا تۇغۇلمىغان، ئۆلمىگەن بولساڭ
22. ۋاقىتتىكى بەختسىز سۆڭەكلىرىڭنى
23. .... تاغدا ئېگىز سۆڭەك-
24. ...... ئىدى. يەنە
25. ...... ئاققان قېنىڭ
26. ...... بىلەن ئىبادەتخانا ياسالغان بولسا،
27. ...... تەرىڭ قېنىڭ
28. ...... جانلىق قالمىدى.
29. ......
30. ......

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق

1. تاۋى يوق بولدى. مۇنداق دەپ ئويلىدى، ئەمدى تۆگىشىدىغان
2. بولدۇم. (مەن بىر) بەختسىز جانلىق تۇرۇپ،
3. بەختلىك، تەلەيلىك جانلىقلارنى
4. ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ دەپ ئاشۇنداق ئويلاپ (ئۇلارنى) كارغا كەلمەيدىغان
قىلدىم.
5. ئاندىن كېيىن چىتراراتى (310) (ئاتلىق) باي ئەر يىغلاپ، ياشلىق
6. كۆزى بىلەن قوللىرىنى جۈپلەپ ئاچاتى تويىن
7. غا يۈكۈنۈپ مۇنداق دېدى: سىزنىڭ
8. ياخشىلىقىڭىزنى ئېنىق ئۇق -
9. ماستىن، قېرى ياشانغان
10. تويىن كەلمىدى دەپ، سىزنىڭ ياخشىلىق (ۋە)
11. دوستلۇقىڭىزدىن گۇمانلاندىم. ئەمدى ...
12. سىزنىڭ ئايىقىڭىزغا يىقىلىپ،
13. سىلىق - چۈچۈك سۆز بىلەن (گۇناھدىن) قۇتۇلۇش ئۈچۈن
14. ئۆتۈنىمەن، تۆۋۈمنى قوبۇل قىلغايسىز.
15. ئاندىن كېيىن ئاچاتى تويىن مۇنداق دېدى:
16. تۆۋە قوبۇل بولغاي، ياۋاشىم بۈگۈندىن تارتىپ،
17. بۇنداق نامۇۋاپىق قىلمىقلارنى تېخىتىنىڭ - تاشلاڭ.
18. ئۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ناھايىتى (كۆپ)
19. جانلىقلارغا ئەكسىچە ناتوغرا كۆز قاراش ...-
20. لىرىغا قورقىدىغان كۆڭۈل تۇرغۇزۇپ، ...
21. كاتتا پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشتى ......
22. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى (بۇرخان)
23. ئاچاتى تويىنغا، چاكرىرت (ئىلىگ خان)
24. ئورنىغا (بارلىق) ....
25. تۇرۇپ ئۆزى ....
26. يارلىقادى. ئاندىن كېيىن ... ...
27. مايترى بۇدىساۋات .... چاكرىرت
28. ئىلىگ خان ....
29. ....
30. ....

(B)

تۆتىنچى بۆلۈم تۆتىنچى ۋاراق

1. يېقىنلاشقىنىنى ئۇقۇپ، شۇنداقلا بۇرسۇڭ
2. جامائەت ئەردىنىسىنىڭ تونۇتۇلغانلىقىنى بىلىپ،
3. ھەممىگە ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئۆز ئورنىدا
4. تۇرۇپ، تۆت تەرەپكە يېقىن
5. بېرىپ، تونىنى بېشىغا يۆگەپ، ۋاسۇكى (311) (ئاتلىق)
6. ئەجدىھارلار خانىنىڭ تۆگۈنىگە (312) ئوخشاش
7. باداشقان قورۇپ، بۇرخان بەختىگە
8. ناھايىتى مۇشكۇلدە ئېرىشكىلى
9. بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ئويلاپ،
10. دىيانغا ئولتۇردى. شۇ چاغدا ھۆرمەتكە سازاۋەر
11. مۇتكالايان ئارخانت
12. بۇرسۇڭلارغا تېۋىنىدىغان سەككىز كۆنلۈك
13. ... ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن توپلىنىدىغان بېنا -
14. ... ئېرۇن تۆشەك يىققىلى، ئىدىش
15. ... غىلى، يالقۇنلارنى ئۆچۈرۈشنى ئويلاپ،
16. ... ... مۇنداق ئويدا بولدى.
17. ... ... ھەرقايسى بۇرسۇڭ
18. ... ... قايسى (ۋە) سۇلىقىنى ئۇنە -
19. تىپ، ... قالغان بولسا، ئۇنى ئىزدەپ
20. ... ... يىراقتا كۆتۈپ، بېشى پۈركەنچىلىك
21. ... بۇرجەكى سېلىنىپ، ھەر تەرەپتىن.
22. ... دىيانغا ئولتۇرغىنىنى يېقىن
23. ... ... نۇقۇپ ئويغاتماقچى بولدى.
24. ... ... ئاندىن كېيىن تونىنىڭ ئېتىكىنى
25. ... ... تەۋرىتىپ -
26. ... كۆڭلىدە مۇنداق
27. ... ... نوقۇپ ئويغات -
28. ... ... ئويغۇتالمىدى.
29. ... ...
30. ... ...

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم بەشىنچى ۋاراق

1. ئۇلۇغ شانۇ - شەۋكەتكە يېتىشكەن بەختلىك
2. جانلىق قايسى - دىيان ئۇيلارنى ئۇيلايدۇ،
3. ئەمدى بۇنى دىققەت بىلەن ئېنىق كۆرگىلى (ئۇققىلى) تىرىشاي.
4. ئاندىن كېيىن ئۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر مۇتكالايان
5. ئارخانت تەڭرىلىك ئۆتكۈر كۆزى بىلەن
6. چاكرىر تاغلارنىڭ (313) ئۇ تەرىپىدىكى كولتى سانىچە
7. ئۆڭ چىرايلارنى، بوي - گەۋدىلەرنى ئېنىق كۆردى. دەل شۇ چاغ -
8. - دا يېقىن ئولتۇرغان ھۆرمەت -
9. - كە سازاۋەر مايترى بۇدىساۋاتنى
10. يۇققىنىنا بۆز (بىلەن) يۆركۈنۈپ ......
11. ... غىنى قايسى تويىن ئىكىن، دەپ (زادى)
12. ئۇقمىدى. ئاندىن كېيىن باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى (ئۇقماي)
13. دىيان - ئويغا چۆمدى. ئېقىنلىق (ۋە)
14. ئېقىنسىز دىيان ئويلىرى بىلەن ... ...
15. ـغا ئولتۇرىدۇ دەپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى
16. خىيالىنى بىلمەكچى بولۇپ (يەنە) ...
17. - دى. ئاندىن كېيىن بۇ يەردە نېمە ...
18. ئىكىن دەپ، بارنىستانىن (؟) (314) ...
19. دىيان ئەقىل - پاراستى بىلەن بىلىشكە تىرىش -
20. ـقان (بولسىمۇ) يەنىلا بىلەلمىدى. ئۇندىن باشقا ھۆرمەتكە
21. سازاۋەر مۇتكالايان ئارخانت.
22. ئېسىل پەزىلىتى بىلەن ئۇ تۆزۈن (جانلىق -)
23. ـنىڭ ئولتۇرغان يېرىنى ......
24. شىنى ئويلىدى. زادى ......
25. توپلىنىدىغان بىنانى
26. - مىدى شۇنداق قىلىپ يەنە ......
27. چامبۇدۋىپ (315) دۆلىتى ......
28. ... يەر - جاھان ....
29. ....
30. ....

(B)

(تۆتىنچى بۆلۇم بەشىنچى ۋاراق)

چىقىرىپ تىرىشتى. يەنە ئۇنى مۇنداق
ئۇقىمدى. بۇ كىمكىن، نېمە خىياللارنى قىلىۋاتىدىكىن،
بېشىنى پۈركەپ، بۇ يەردە نېمە قىلغىلى ئولتۇ-
رىدىكىن، ئاندىن كېيىن مۇنداق ئويدا بولدى: مەن
تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ قەھرىمان پەزىلەتلىك
ئارخانت شاگىرتلىرى ئىچىدىكى ئىككىنچى ...
ماختالغان مەدھىيىلەنگەن شاگىرتىمەن.
يەنە مۇشۇنچە تۆرلۈك ئەھۋاللارنى
ئۇقىلى كۆچۈم، قۇۋۋىتىم توسالدى (يەتمىدى).
ئەمدى يەنە نېمىشقا نوملۇق
...... كوترى ئارخانتنى چاقىرمايمەن، ئاندىن كېيىن
... -مىپ مۇتكالا (يان) يېقىن بېرىپ مۇنداق
دېدى: ... ئۇ ئۆز تونى بىلەن بېشىنى پۈر-
كەپ بۇ يەردە ئولتۇرىدۇ، ئۇنى ئۇقىلى تىرىش-
-سامۇ يەنە ئۇقالمىدىم. ئەمدى سىز بارلىق
(جانلىقلارنىڭ) ئۇستازىسىز. پۈتۈن يەر جاھان
... نىڭ ئەقىل-ئىدراك پەزىلەتلىرى
...... ئەقىل-ئىدرىكىڭىزگە ئالتە
...... يەتمەس. (ئەمدى) تەڭرى بۇرخان-
نىڭ ئورنىنى بېسىپ، نوملۇق چاقنى تەۋرەتكۈچى سىز
بولىسىز. ئەمدى سىز تىرىشىڭ،
ئۇنى بىلگىلى، ئۇقىلى ئەقىل-پاراستىڭىزنى چىقىرىڭ. ئاۋۇ
پۈركەنچىلىك قايسى تويىندۇ (؟) ئەگەردە،
... ... بۇيەردە جاھاندا تۆگەل
دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاندىن باشقا
ئۇنى بىلگۈچى يوقتۇر. ھۆرمەتكە سازاۋەر
مۇتكالايان ئارخانت.. ۋاقىتتا باش-...
...... يۇقىرى قىلىپ،
....
....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق

1. ئۇقىقلى زور غەيرەت شىجائەت بىلەن تىرىشىپ زادىلا بىلەل-
2. مىدى. ئاندىن كېيىن تەگرى تەگرد-
3. سى بۇرخانىنىڭ ناھايىتى تەستە قىلغىلى بولىدىغان نوملۇق
4. ئىشنى ئىشلەيدىغان چاغدا (بۇرخانىنىڭ) ئارسلان خانىدەك ئىككى
5. (جەسۇر) شاگىرتى مايترىلىق سۇمىر تاققا
6. يەتكەندە، خۇددى ھىندى
7. دەرياسىنىڭ ئۆركەشلىگەن دولقۇن-
8. لىرى كاۋلاس (316) تېغىنىڭ باغرىغا
9. ئۇرۇلغاندەك توسۇلۇپ تۇرۇپ قېلىشتى. (ئۇلارنىڭ) بىرى قىرىق
10. كالىپ ۋاقىتقىچە تىرىشىپ يىغقان،
11. ئىككىنچىسى ئاتمىش كالىپ ۋاقىتقىچە تىرىشىپ يىغقان
12. ئەقىل-پاراسەتلىرى (بىلەن)
13. ئۇ بىر قات بۆز ئىچىدە (پۈركۈنۈپ ئولتۇرغان تويىنىڭ كىملىكىنى)
14. ئېنىق ئۇقالماستىن ئىنتايىن مۇڭلۇق
15. قايغۇلۇق بولۇپ، تۆگەل دانا تەگرىسى
16. بۇرخانغا يېقىن باردى.
17. چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن باش ئۇرۇپ يۈكۈندى. ئالقان-
18. لىرىنى جۈپلەپ، مۇنداق دەپ ئۆتۈن-
19. دى: ئۇلۇغلار (نىڭ) ئۇلۇغى تەگرىم، ئۆيدە جامائەت ئارىسىدا
20. بېشى پۈركەنچىلىك بىر تويىن ئۇلتۇ-
21. رىدۇ. بىز ئىككىمىز ئەقىل-پاراسەتلىك ئىككى
22. كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ، ئەقىل-پاراسىتىمىز يەتمەي (كىملىكىنى)
23. بىلەلمىدۇق. يەنە شانۇ-شۆھرەتلىك پەزىلەت بىلەن ئۇنى
24. ئويغانىقلى، ئۆركىتكىلى تىرىشىپ زادى
25. ئويغىتالمىدۇق. شۇنداق قىلىپ ديان دانا
26. ئەقىل بىلەن كۆڭلىدىكى ئويلىرىنى ئۇقماقچى
27. بولدۇق. ....
28. ئۇنداق ئۇلۇغ.............
29. ....
30. ....بىز-

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئالتىنچى ۋاراق)

1. نىڭ كىرىسىز ماھىيەتلىك گۇمانلىرىمىزنى يېشىپ
2. بېرىلىڭ. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى
3. بۇرخان تۈزۈن مايترىنىڭ ياخشى
4. پەزىلىتىنى ئىنتايىن كۆپ جانلىقلار ئالدىدا
5. ئېيتىش، يېيىش، كۆرسىتىش ئۈچۈن، سانسىز
6. تۈمەن جانلىقلارنى بۇرخان ئاللىرىغا زور
7. ئۈمىد باغلاتقۇزۇش ئۈچۈن
8. نۇرغۇنلىغان جانلىقلارنى تۈ-
9. زۈن مايترى بۇدىساۋات بىلەن
10. ئۇچراشتۇرۇپ، قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يەنە
11. ئۇنىڭ (بىلەن) ئۇچرىشىدىغان ۋاقىت پەيتىنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى
12. (ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن) مۇتكالايان ئارخانتقا مۇنداق
13 دېدى: مۇتكالايان ئېسىل
14. پەزىلەتى بىلەن كانتىك دەرەخ تىكىلى
15. ......شاگىرتلىرىم بىر يەردە
16. ......بۈگۈنكى كۈن مەن ئۇلۇغ
17. بۇرخانلار ئىشىنى ئىنلەيدىغان
18. ......ياخشى ئىش - ئەمەللىرىمنى
19. پۈتتۈرىدىغان ياخشى كۈندۇر. ئۇنى ئىشىتىپ، مۇتكالايان ئارخانت
20. ئېسىل پەزىلىتى بىلەن ئۇ يەردە غايىپ بولۇپ،
21. سۇمىرتاغ تۆپىسىدە پەيدا بولدى.
22. كانتىك دەرىخىنى تىككەچ مۇنداق سۆز سۆز-
23. لىدى. ئىشىتىڭلار، پۈتكۈل ئون تەرەپتە تۇرغۇچى
24. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئۇلۇغ كۈچ
25. لۈك نىزۋاننى ئۆچۈرگەن ئېسىل پەزىلەتلىك
26. شاگىرتلىرى، ئەمدى بۇرخان چاكرىرت ئىلىگ
27. خان يارلىقىدىن...ئارسۋدان
28. ساڭرامدا......سۆز سۆز-
29. لىدى. ......تۈگەل دانا تەڭرى
30. تەڭرىسى بۇرخان...............

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق

1. ساندىكى يەر - جاھاندا بىردەك ئاڭلاندى. شۇ ئارىدا
2. ئۇن تەرەپتىكى قىرىق تۈمەن ئارخانت (ۋە)
3. شاگىرتلار ھەممىسى ئارىسۋدان ساگرامغا يىغىلىش
4. تى. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
5. سەككىز تۈمەن خىلمۇ خىل يورۇقلۇق ئەۋەت
6. تى. ئۇ يورۇق يالتىراقلىق (نۇر بىلەن) ئۆڭ (رەڭ)
7. يوقىلىدىغان تەڭرى يېرىدىن (تاكى) ئاستىنقى ئاۋىش
8. دوزاققىچە ئۈچ مىڭ
9. ئۇلۇغ مىڭ يەر - جاھان يورىدى،
10. يالتىرىدى. (بۇ كارامەتكە) ھەيران بولۇپ، ئەجەبلىنىپ ئەررۇئا
11. خورمۇزتا تەڭرىلەر سوداۋىس
12. تەڭرى يېرىدىكى ئۇلۇغ كۈچلۈك تەڭرىلەر......
13. سانسىزلىغان ئەجدىھارلار، جىنلار، كانتارى
14. - لار - كاتارۋىلار ئۇ، كانتىك دەرەخ...
15. شۇنداق قىلىپ يورۇقلۇق كارۋاننىڭ چاقىرىشى (بىلەن)
16. ھەممىسى ئارىسۋدان ساگرامغا توپلاندى.
17. كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان ئۇ ساگرامدا
18. يىغىلغان جامائەتنى چاقىرىپ، قاراڭغۇدا
19. چىققان ئاي تەڭرىگە ئوخشاش......
20. كۆرۈندى. كۈن تەڭرىگە ئوخشاش...
21. - دىن چىققان ئەجدىھارخانغا ئوخشاش ئالتۇن
22. رەڭلىك يورۇقنى يالتىراتتى. تاتلىق شەربەت (سۈيىنى)
23. چاچقاندەك ئۇ جامائەتنى شادلاندۇرۇپ -
24. سۆيۈندۈرۈپ، ئۆز ئورنىدىن (تۇرۇپ)...
25. ئۇرغۇن جامائەت ئارىسىدا ئارسلانلىق تەختى ئۈستىدە
26. ئولتۇرۇپ - ئورۇنلىشىپ، سارىپۇترى ئارخانتقا مۇنداق
27. دېدى: چىداپ تۇرالماي......
28. نېمىشقا......
29. ......
30. ......

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم يەتتىنچى ۋاراق)

1. ئۆز بۇيانغىزغا ئېرىشكەندىن كېيىن
2. بىر تويىدىن بېشىنى يۆركەپ ئولتۇردۇ.
3. ئۇنى ئۇقتىلى، بىلگىلى تىرىشىپ، قىرىق كالپ (ۋە)
4. ئاتمىش كالپ ۋاقتتىن بۇيان يىققان ئېسىل پە-
5. زىلەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ (ئىشلىتىپ)، ھەر نېمە قىلىپمۇ ئۇ
6. تويىننى ئۇقالىمىدۇق، ئويغىتالمىدۇق. ئەمدى
7. تەڭرىم، نۇرغۇن جامائەت ئارىسىدا ئېيى-
8. تىڭ، بىز ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلەيلى، ئۇقايلى.
9. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
10. ھۆرمەتكە سازاۋەر تۆزۈن مايترى چېكى
11. يوق...تۆۋزى يوق چۆڭقۇر ئەقىل - پاراسەت
12. ......كۆرسىتىش ئۈچۈن سارىپۇترى
13. ئارخانتقا مۇنداق دېدى: ئەمدى سەن
14. ......گىل. كىمنىڭ كۈچ - قۇۋ-
15. ۋىتى...... - سا، ئۇ تويىننى ئويغاتقۇلۇق.
16. ...نام ئالسۇن، ئۇ يارلىقنى ئىشتىپ، ئۇس-
17. تىدە تەڭرى، تۆۋەندە ئىنسان ھەممىسى تويىن
18. ......دەپ، مۇنداق دېيىشتى:
19. تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننى
20. ...چىقىرىۋەتسە، قالغان سانسار ئىچىدىكى بارلىق
21. جانلىقلارنىڭ ئەقىل - پاراستى. سارىپۇترى ئار-
22. خانتنىڭ ئەقىل - پاراستىگە يەتمەيدۇ. سارىپۇت-
23. -رى ئارخانت...كۈچلۈك ئارخانت تويىننى
24. ...... - سە، تېخى باشقا كىم بولغاي،
25. ......يوغايمەن دېگىلى. ئاندىن
26. كېيىن سارىپۇترى...نەملەپ ماگدى. ئۇ
27. ......جامائەت ئارا بىر
28. ......ئاندىن كېيىن سارىپۇترى،
29. ....
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق

1. كۆن تەڭرى يورۇقى يالتىرىتىدىغان ئىش -
2. ئەمەللەرنى يۇلتۇزلار يورۇقى (نۇرى) يورىتالماس.
3. تەڭرىم، سىز ئۈچۈن ئىشلەيدىغان ئىش - ئەمەللەرنى
4. شاگىرتلار ئىشلەيلى دەپ سىلاشقا - تۇتۇشقا قانداقمۇ
5. جۈرئەت قىلالىغاي. ئۇلۇغ مېھرىبان پاراسەتلىك
6. تەڭرىم، بارلىق جامائەتنىڭ (كۆڭلىدە) گۇمانى بار،
7. (ئۇلارنىڭ) ئۇ تويىننى ئۇقماقچى بولغان زور ئارزۇسى
8. بار. ئەمدى تەڭرىم، ئۇ تويىننى
9. دىياندىن ئويغاتسىڭىز
10. ئىكەن. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى
11. بۇرخان ئىنتايىن كۆپ جانلىقلار تۈزۈن
12. مايترىغا زور ھۆرمەت - ئېھتىرام كۆڭۈل -...
13. ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ......
14. يارلىق قىلدى. شۇنداق خوشاللىق (بىلەن) شادلانغاندا...
15. بۇ پايانسىز - چەكسىز قوڭۇر يەر ئالتە تۈرلۈك
16. تەۋرىدى - سىلكىندى. يۇقىرىدا كۆك (ئاسمان) تۆۋەندە
17. قوڭۇر (يەر) كۆرۈندى بارلىق جانلىقلار
18. مۇنداق ئوي ئويلىدى؛ «قايىسى...ئۇ -
19. نى بىلەن چاقىرىپ، بۇ تويىننى ئېيغىتار -
20. كىن» ئاندىن كېيىن، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
21. ئامراق دوستى نازۇك ئوغلىنى...-
22. - چە تۈزۈن مايترى بۇدىساۋاتقا يې-
23. قىن بېرىپ، (بىر) پارچە بۇلۇتتىن چىقىپ كېلىۋاتقان
24. بەش باشلىق ئەجدىھاغا ئوخشاش كۆرۈپ قانغۇسىز
25. ئالتۇن ئۆڭلۈك قولىنى كارازا تونىدىن
26. چىقىرىپ......تۆت...بارماق
27. سوقتى.......
28. يەردە......
29. ....
30. تۈزۈن مايترى........

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم سەككىزىنچى ۋاراق)

1. ئىززەتلەپ، ئەيمىنىپ - قورقۇپ دەرھال ئۆز
2. ئورنىدىن تۇرۇپ، دەرھال ئۈچىنچىسىدىكى تونىنى
3. تۆزەشتۈرۈپ، ئالقانلىرىنى جۈپلەپ، تەڭرى بۇرخان
4. ئايىغىغا باش قويۇپ يۈكۈندى. ئاندىن تۆ -
5. زۈن مايترى بۇدىساۋاتنى كۆرۈپ، قايتا ئۇ
6. جامائەت ئەجەبلىنىپ - ھەيران قېلىپ مۇنداق دېيىشتى:
7. شۇ قەدەر ئاجايىپ ھەيران قالارلىق بىر
8. يالغۇز قۇتلۇق كىشىنىڭ ئەقىل -
9. پاراسىتى، پەزىلىتىكى (ئۇ) قىرىق تۈمەن
10. ئارخانت جامائەتىنىڭمۇ (ئەقىل - پاراسىتىنى) بېسىپ
11. چۈشتى. كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان تۆ -
12. زۈن مايترىغا مۇنداق دېدى: تۆزۈن
13. ......جامائەت گۇمانلىق
14. ...نىمە...تويىن ئۇ قايسى ديانىنى
15. ......ئۈچۈن بېشىنى يۈركىۋالغان
16. ......- ئىدى. شۇڭا سېنى ئىنتايىن
17. ......ئويغاتتىم. ئەمدى ئۆز ئورۇن -
18. ......بىللە ئۇلۇغ تۆرلۈك
19. ......- بار. ئاندىن تۆزۈن مايترى
20. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئايىغىغا باش ئۇرۇپ،
21. يۈكۈنۈپ ئۆز ئورنىدا ئولتۇر -
22. دى. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان .
23. (مايترىغا) تىكىلىپ قارىدى. تۆزۈن مايترىنىڭ
24. يۈزكالپ ئۈچ ئاسانگى ئۇزۇن ۋاقىتتا يىغىدىغان
25. ياخشى قىلمىشلىرى تولۇق تۈگەل بولغاندەك
26. ......ئاتلىق ياخشى قىلمىش تۇشقۇز -
27. ....تۇشقۇزسۇن.
28. ....تۇتقۇز -
29. ....
30. ....تۇقۇپ

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق

1. مۇنداق دېدى: كاپىلاۋاستۇ شەھرىدە
2. ... گائۇتامى خاتۇنىنىڭ ئالتۇن
3. رەڭلىك بۆزىنى بۇرسۇڭ جامائىتىگە
4. ئۇلەشتۇرگىلى ئالغانىدىكى، ئەمدى بارلىق
5. جامائەت يىغىلىپتۇ، ئۇ بۆزنى كەلتۈرۈپ
6. جامائەت ئارا رېتى بويىچە تارقاتقىنكى، گائۇ-
7. تامى خاتۇنىنىڭ ئارزۇسى قانسۇن.
8. بۇ يارلىقنى ئىشتىپ، ھۆرمەتكە
9. سازاۋەر ئانانت (317) ئۇ ئالتۇن
10. يالتىراقلىق بۆزنى بارلىق تويىنلار جامائىتى
11. ئارىسىغا ئېلىپ كىرىپ، ئالدى بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
12. تەرەپكە سۇندى. بارلىق جانلىقلار ...
13. ئويلاپ ئۇ توننى ... ...
14. ئاندىن، كېيىن ئاتىيانا كۇتانى......
15. غا تۇتتى. ۋە بەش پانچىك......
16. سارىپۇترى، مۇتكالايان ......
17. ئانىرۇتى (318) قاتارلىق ئارخانتلارغا ...
18. يەتكۈزدى. تامامەن ئا- ......
19. دەپ ئويلاشتى. ئۈچ قات يەر-سۇ ...
20. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بىلەن تەڭ- ...
21. زادى يوق. شۇنداق قىلىپ يەنە يەر-جاھاندا...
22. ئوخشاش ئالاھىدە بۆز زادى تېپىلماس....
23. بۇ ئالتۇن رەڭلىك بۆز ھەققىدە......
24. جانلىقلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئويلار......
25. تۇتتى. بىراق بۇ بۆزنى (ئېلىشقا)
26. تېگىشلىك ئەمەسمىز. كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر
27. ئانانت نۆۋەت بويىچە بۆزنى تۇتۇپ يۆ-...
28. تۆزۈن ملىيترى بۇدىساۋات- ... تەگدى. ئاندىن
29. تۆزۈن......
30. مۇنداق ......

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم توققۇزىنچى ۋاراق)

1. باشتا ماھاسراۋاك (319) لار بۇ بۆزنى
2. تۇتمىغان بولسا، پۈتۈنلەي مەن ئۆچۈن تۇتمىغان
3. ىدى. ئەمدى مەنمۇ بۇ بۆزنى تۇتماسلىقىم
4. كېرەك. ئاندىن كېيىن تۈزۈن مايترى بۇدساۋات
5. ئانانت تويىندىن ئۇ بۆزنى ئالدى.
6. ئاق كۆڭۈل ئانانت ئۇ بۆزنى مايترد-
7. غا سۇنۇپ، ئۆز رېتىدە ئورۇن ئېلىپ
8. ئولتۇردى. ئاندىن كېيىن
9. ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى بۇدساۋات
10. ئۇ يالتىراپ تۇرىدىغان ئالتۇن رەڭلىك
11. بۆزنى قولىدا تۇتۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇلۇغ
12. ھۆرمەت ئېھتىرام بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا
13. (مۇنداق دەپ) ئۆتۈندى. بارلىق
14. ... ... قۇتلۇق قىلغۇچى تەڭرى تەڭرىسى
15. بۇرخان مەرھەمەت قىلىدىغان بارلىق كىيىم-كېچەك بۆز ئارا
16. ...... -دۇر. يارىغاي، ئەردىنىنى
17. ...قەدىرلىك قىلغىلى، شۇڭا ئەمدى
18. (بۇ بۆزنى) مەندىن ئېلىپ مەرھەمەت قىلغاي،
19. ... چەكسىز سانسىز كالپ ئاۋۇنلاردا بىز
20. سىزنى ئويلاپ، سۆزلەپ چەكسىز ئازاب
21. چەكتۇق.... بىزنىڭ بۇ خىل ھۆرمىتىمىزنى نەزەردە تۇتسىڭىز،
22. بۇ بۆزنى قوبۇل قىلغايسىز. بىزگە
23. ياخشىلىق، باشقىلارغا مەنپەئەت (بولسۇن). ئاندىن
24. (كېيىن تەڭرى) تەڭرىسى بۇرخان نېمە سەۋەبتىندۇ
25. گائۇتامى خاتۇندىن ئۇ بۆزنى قوبۇل قىلمىدى.
26. ... ... ئۇ بۆزنى تۈزۈن مايترى
27. ...تۇتۇپ ......چاقناپ
28. ...تەڭرى ... -دى. تاغ تۆپىسىدە
29. ......بۇ ...
30. ......كۆرۈپ،

(A)

تۈتىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق

1· تۈزۈن مايترى ئارتۇقتىن ئارتۇق سۈزۈلۈپ (ناھايىتى بەك ئېچىلىپ)
2· تەڭرى تەڭرىسى بۇرخاننىڭ ئوتتۇز ئىككى خىل ياخشى بەلگىسى
3· بەخت ـ سائادىتىنى، ئون سەككىز تۈرلۈك
4· ئانگانىيەك ياخشىلىقىنى يۇقىرى تۇرغۇزۇپ (قەدىرلەپ)، ئىنتا ـ
5· يىن سۈزۈك كۆڭلى تۇردى (كۆتۈرۈلدى)· ئۇ سۈزۈك
6· كۆڭۈل كۈچىدە ئەللىك تۈرلۈك لاكساناۋىپ ـ
7· اك (320) ئاتلىق كۆڭۈلدىكى ياخشى قىلمىشنى
8· تېپىلدى· ئاندىن، مۇنداق دەپ بەخت
9· تىلىدى: «سىزنىڭ تېنىڭىز قانداق
10· بولسا، مېنىڭ تېنىممۇ خۇددى شۇنداق
11· بېلسۇن·» مۇشۇنداق بەخت (تىلىگەن)
12· ھامان ئەللىك تۈرلۈك لاكساناۋىپاك ئاتلىق كۆڭۈل ـ
13· دىكى ياخشى قىلمىشى تۇردى (ساقلىنىپ قالدى)· ...
14· ئارا ياخشى قىلمىشى باغلانغۇچى......
15· مۇنچە بىر يۈز بىر تۈرلۈك......
16· قىلمىش كۈچىدە ئالتۇن......
17· ئۆڭلۈك ئۆڭى ـ چىرايى...
18· ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
19· گائۇتامى خاتۇننىڭ ئۆزى...
20· ئىگىرگەن ئالتۇن ئۆڭلۈك بۆزنى تۈ ـ
21· زۈن مايترىدىن ئېلىپ كىيىپ يال ـ
22· تىراپ ـ چاقناپ، ئەزرۇئا (تەڭرىنىڭكىدەك) ئۈنى بىلەن ...
23· بىلەن تويىنلارنى چاقىرىپ مۇنداق دېدى:
24· «كەلگۈسىدە سەككىز تۈمەن
25· ياشانغان جانلىقلارنىڭ ئۆمرىدە ـ ھاياتىدا
26· مايترى ئاتلىق ئاشۇنداق كېلىدىغان ھۆرمەتكە
27· سازاۋەر ھەقىقىي ...... بارلىق نوملارنى
28· ئوقىدىغان تەڭرى بۇرخان بەلگۈلۈك بولغاي·
29· ....
30· ....

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئونىنچى ۋاراق)

1. تۇسۇن (بەگۋاش) ئەرلەرنى تۇختاتقۇچى تەگرى، ئىنساد-
2. لارنىڭ ئۇستازى، نامى چىققان تەگرى،
3. ئىنسانلارنى، يەر-جاھاننى ئۆز ئەقىل-پاراستى بىلەن
4. ئوقۇپ، ئىسپاتلاپ، بارلىق ئازابلىقلارنىڭ
5. ئازاۋىنىڭ تۆگەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، شۇچاغدا
6. بارلىق ئازاب-ئوقۇبەتنىڭ يىقىلىشى ئۈچۈن نوم نوملىسا،
7. مەنمۇ شۇنداق قىلىپ ياخشى نوم نوملىغايمەن. ئەگ
8. دەسلەپتە، ئوتتۇرىدا (ۋە) ئاخىرىدا
9. ناھايىتى ياخشى مەنىلىك، ساپ (ۋە) سۆ-
10. زلۈك، نۇر-يورۇقلۇق، دائىم تولۇق-تۆگەل
11. ...... تەگرى، ئىنسانغا ئايرى-
12. ...... ــمەن شۇ چاغدا نىرۋان
13. ...... -مەن. تېخى يەنە ئۇ
14. ...... شاگىرتلىرى مايترى نەسەبلىك
15. ...... مېنىڭ شۇ چاغدا شاگىرت-
16. ... نەسەبلىك ئاتالسا، شۇنداق قىلىپ،
17. ... سانسىز تۈمەن شاگىرتلارنى ئەگەشتۈرۈپ،
18. ... يەتكۈزگەي. مەن شۇ چاغدا
19. تۇرغۇنلىغان شاگىرتلارنى ئىسەنلىك يولغا
20. ... -سام ئاندىن كېيىن ھۆرمەت-
21. كە سازاۋەر مايترى بۇدىساۋات بىرىنچىدىن
22. ئالتۇن ئۆڭلۈك چىرايغا ئىگە بولۇپ،
23. ئىككىنچىدىن كەلگۈسىدە
24. ئۆزىنىڭ شانۇ-شەۋكەتلىك بولىدىغانلىقىنى ئىشتىپ، ئىنتايىن
25. سۆزلۈپ تەگرى تەگرىسى بۇرخان ئايىغىغا
26. سەجدە قىلىپ مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: «ئاجايىپ
27. خىسلەتلىك، ھۆرمەتكە سازاۋەر تەگرىم
28. ...... تۈمەن باشانغان جانلىق
29. ....
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق

1. بولاي. ئەمدى سىز سۆيۈملۈك، لەززەتلىك ـ تات ـ
2. لىق نوم نوملاپ، تۇرغۇنلىغان جانلىقلارغا
3. ياخشىلىق قىلىسىڭىز، شۇنىڭغا ئوخشاش مەنىۋ
4. كەلگۈسىدە مايترى نەسەبلىك شاگىرت ـ
5. لىرىمغا باشتا ياخشى، ئوتتۇرىدا ياخشى، ئاخىرد ـ
6. ـ دىمۇ ياخشى ئۈچ تۈرلۈك ئالاھىدە نوم
7. نوملاپ، سانسىز تۈمەن جانلىق ـ
8. لارغا پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزەي.
9. ئاندىن كېيىن، تۈزۈن مايترىنىڭ سۆز ـ
10. لىگەن ئۈنى ئۈچ مىڭ ئۇلۇغ مىڭ
11. ئۇلۇغ يەر سۇنىڭ ھەممىسىگە ئاڭلاندى، جاراڭلىدى.
12. كۆك تەڭرى (كۆك ئاسمان) ئالتە تۈرلۈك تەۋرىدى ... ...
13. دېڭىز، دەريا سۇلىرى چايقالدى. سۇمىر تاغدىكى
14. تەڭرىلەر ئۇردىلىرى تىترىدى. كۆك ئاسماندىن
15. برائاسغۇق (321) كۆلەڭگۈلۈك كوۋاتار (322) گۈل
16. چېچەكلىك يامغۇر ياغدى. ئىپار ھىد ـ
17. لىق شامال چىقىپ، ئىنچىكە ـ ئىنچىكە (سىم ـ سىم)
18. يامغۇر ياغدى. يۇقىرىدا تەڭرى، تۆۋەندە
19. ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى شادلاندى — سۆيۈندى. ئالقانلىرد ـ
20. نى جۈپلەپ، سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن تۈزۈن
21. مايترى تەرەپكە قاراپ ئابىسكلىق (323) ... ـ
22. گىلى تەييارلاندى. ئاندىن كېيىن تۆگەل
23. دانا چاكرىرت ئىلىگخان مايترد ـ
24. لىق شاھزادە دانىشمەن (ۋەلىئەھد) ئوغۇلنى دىققەت كۆزى بىلەن
25. كۆرۈپ، يەنىمۇ تەۋرەنمەس كۆڭۈل بىلەن
26. ۋايىغا يەتكەن بۇيانى بىلەن شۇنداق ئوقۇپ كۈلۈم ـ
27. سىرىدى، ئاغزىدا ... ... پۈتۈن بەدد ـ
28. ىندە ... ... ـ دىن ...
29. ... ...
30. ... ...

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئون بىرىنچى ۋاراق)

1. چاغدىكى كونا تەگرىگە (قۇياشقا) ئوخشاش بۇرخانلار
2. پەيدا بولۇپ، ھەممە دۆلەتلەرگە يېيىل-
3. دى. بەزى بۇرخانلار پەزىلەتلىك ئىشلارنى قىلى-
4. شاتتى. بەزىلىرى ھەر تۈرلۈك نومىلارنى نوملايت-
5. تى. بەزىلىرى دىيانغا ئەلتۈرۈشاتتى.
6. بەزىلىرى پىنۋات (324) تەلەپ قىلاتتى. بەزىلىرى
7. نىرۋانغا بارىدىغاندەك
8. قىلاتتى. بەزىلىرى چاكىرمىت (سەدىقە) قىلىپ
9. يۈرىشەتتى. ئاندىن كېيىن ئۇ
10. ئوت كۆيۈۋاتقان دوزاخلارنى چىلەك
11. ...... سوغاق دوزاخلارنى ئىللىق
12. ...... ئىشتىپ، ئاچ جىنلار دۇنياسىدا
13. تۇغۇلغان جانلىقلارنى تويدۇرۇپ-قاندۇرۇپ،
14. ... دۇنياسىدا تۇغۇلغان بىچارە-دەردمەن
15. ... تىنجىتىپ، قايتىدىن ئۆرۈلۈپ تەگرى
16. تەگرىسى بۇرخاننىڭ ئۇسنىرىغا كىردى.
17. ...... ھۆرمەتكە سازاۋەر
18. ...... ئارزۇسى قانغاندەك ئىنتايىن
19. شاد-خۇرام بولدى. ئۇ يىغى-
20. غان ... تېخىمۇ خۇشال بولدى.
21. ... ئاندىن كېيىن تەگرى تەگرىسى بۇرخان
22. .... تۇمەن ئالتۇنلۇق
23. دۇمباقلارنىڭ ئۈنىنى بېسىپ چۈشىدىغان يېقىم-
24. لىق ئەزرۇئا ئۈنى بىلەن تۈزۈن مايترىنى
25. چاقىرىپ مۇنداق دېدى: «ياخشى، ياخشى تۈزۈن
26. ئوغلۇم، سىزنىڭ ئارزۇيىڭىز ناھايىتى ياخشى-
27. دۇر. بارلىق سانسار ئىچىدىكى جانلىقلارنىڭ
28. ياخشىلىق ...... ھەممە ئارخانت
29. داكسانااپات ......
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق

1. مەن كاسپ بۇرخاندىن بارلىق جانلىق -
2. لارنى كۆرۈگە تۇتۇپ ئالدىم. شۇنداق قىلىپ
3. سەنمۇ بۇ يەردە ھەممە جانلىقلارنى
4. كۆرۆگە تۇتقىن. قايسى ۋاقىتتا بۇرخان
5. بەختىنى تاپساڭ، ئامراق ئىغۇللارنى خالىغىنىڭچە
6. تىلەپ ئىزدەپ بارلىق غەملىرىدىن قۇتقازغىن.
7. بۇ يارلىقنى ئىشىتىپ، تۆزۈن مايترى
8. زور ھۆرمەت، سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن
9. ئالقانلىرىنى جۈپلەپ، گەۋدىسىنى پۈ -
10. كۈپ، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا ئۆتۈنمەكچى
11. بولغاندا، ......
12. تۇرقىچە ئېگىز كۆك ئاسماندا ...
13. لەيلەپ تۇردى. تۆۋەندە تەڭرى تەڭرىسى
14. بۇرخان ئۇدانى تاغ تۆپىسىدە چاقناپ -
15. يالتىراپ تۇرغاندەك تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ
16. يارلىق قىلاتتى، يۇقىرى ئۆرلەيتتى. خۇددى
17. ئاي تەڭرى تۇققاندەك تۆزۈن مايترى...
18. ئىدى. خۇددى ئىزىن ئالتە ...
19. ئاي تەڭرى (بىلەن) كۆرۈشكەندەك، تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
20. تۆزۈن مايترى بىلەن كۆرۈشۈر ......
21. يۇقىرىدا كۆك (ئاسمان)، تۆۋەندە قوڭۇر يەردىكى تەڭرى ئىنسان -
22. لار ھەممىسى تۆزۈن مايترىدىن ......
23. ئاندىن كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر ......
24. يۇقىرى كۆك ئاسماندا ......
25. دەك تىزلىنىپ، ئالقانلىرىنى جۈپلەپ ...
26. مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: ......
27. جانلىقلارنى ......
28. تاپتى. ......
29. ....
30. ....

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئون ئۈچىنچى ۋاراق)

1. شۇنداق قىلىپ، مەنمۇ كەلگۈسىدىكى شات
2. كۆڭۈللۈك ئىنتايىن ياخشى جانلىقلارنى
3. ئازابلىرىدىن قۇتقۇزۇپ، ياخشىلىققا (ساۋابقا) ئېرىشەي.
4. ئاندىن كېيىن تۈزۈن مايتىرىنىڭ
5. مۇشۇنداق سۆزلىگەن ئۈنى ئۈچ مىڭ ئۇلۇغ
6. مىڭ يەر جاھانىنىڭ ھەممىسىدە بىردەك ئاڭلاندى. ھەتتا،
7. تۈزۈن مايتىرىنىڭ شازىنى بىلەن
8. قۇتقۇزۇلىدىغان ئۈستۈنكى براھمالىق
9. تەڭرى يېرىدىن (تاكى) ئاستىنقى ئاۋىش
10. دوزاخقىچە (يۈرىدىغان) جانلىقلارنىڭ (ھەممىسىگە) ئاڭلاندى. ئۇلار
11. ...... تۈزۈن مايتىرىنىڭ كۆك ئاسمان ...
12. ...... بارلىق جانلىقلارنى گۆرۈگە
13. تۇتىدىغانلىقى ئېنىق بەلگىلىك
14. بولدى. شۇ سەۋەبتىن بارلىق جانلىقلار
15. شاد - خورام بولۇپ، شاھزادە دانىشمەن (ۋەلىئەھد) ئاتىلى
16. دىغان تۈزۈن مايترىغا باش ئۇرۇپ
17. يۈكۈندى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۇلۇغ شادلىق
18. كۈچىدە قوڭۇر يەر تەۋرىدى. كۆك ئاسماندا
19. ...... تەڭرىلەر تۇرۇشتى. تۆت
20. ئەتراپىنىڭ ھەممىسى يورۇدى، چاقنىدى. كەلگۈ -
21. سىدىكى-ھەيران قالارلىق ئەھۋاللار ئېنىق بەلگىلىك
22. ... كۆرۈندى. كېتۇماتى
23. ... كۆز يىتىم (يەردە) ... سەككىز تۈمەن تۆت
24. مىڭ ... بىلەن بىللە كۆرۈندى. تېخى
25. ...... ساسلىق چىملىق
26. ...... سەككىز تۈمەن تۆت مىڭ
27. .... تەكشۈرۈپ،
28. ....
29. ....
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون تۆتىنچى ۋاراق

1. لار تولۇپ كەتكەندەك زىچ جانلىقلار بىلەن
2. كۆرۈندى. تېخى يەنە باراناتى (325) ئىلىگ خاننىڭ
3. ئىلاھىي ئەردىنىلىك تۆۋرۈكى مايترى
4. ۋاقتىدا كۆرۈندى. تېخى يەنە ساگى چاكرىرت
5. ئىلىگ خانمۇ سەككىز تۈمەن تۆت مىڭ
6. تېۋىنىۋر (خاس) بەگلىرى بىلەن مايترىنى ھۆرمەتلىگەن ـ ئىز ـ
7. زەتلىگەن ھالدا كۆرۈندى. مۇشۇنداق ئاجا ـ
8. يىپ ئىشلارنى كۆرۈپ، بارلىق جانلىقلار
9. ئالىيجاناب مايترى بىلەن بىللە كېلىدىغان،
10. سانسارددىن ئۆزدۈرىدىغان ـ قۇتۇلدۇرىدىغان
11. بەختىنى تىلىدى. ئۇنى كۆرۈپ شىمنۇ
12. غەم ـ قايغۇ چاقىرىتىدىغان ... تەۋرەت ـ ...
13. ئۇنى كۆرۈپ يەر يۈزىگە قارا ـ ...
14. جانلىقلار مايترى بىلەن كېلىدىغان بەخت ـ
15. نى تىلەۋاتقانلىقىنى كۆردى. كېيىن مۇنداق ئويدا بولدى:
16. «بۇ جانلىقلار پۈتۈنلەي كېيىن كېلىدىغان ......
17. يېڭى كۈن بىلەن كەلگىلى، قۇتۇلىدىغان
18. يولغا يېتىشنى بەكمۇ ئارزۇ
19. قىلىۋاتىدۇ. ئەمدى بۇلارغا ساگى (راھىپ) چاكرىرت
20. ئىلىگ خاننىڭ شادلىقىنى ......
21. شانۇ شەۋكىتىنى ۋاقتىنىڭ ......
22. مەدھىلەي. ئۇنى ئىشتىپ قۇتۇلماق ...
23. كۆكۈللىرى ... مۇشۇنداق ......
24. يگىت ئوغۇل قىياپىتىنى كۆرسىتىپ، تەڭرى
25. بۇرخان تەرەپكە كېلىپ، شېرى (تىل) بىلەن مۇنداق
26. دېدى: كېيىن كېلىدىغان ...... ئىن ـ
27. تايىن كۆركەم ......
28. گۈل ـ چېچەك ......
29. ......
30. ......

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئون تۆتىنچى ۋاراق)

1. لىك قوللىرى - ئىلىكلىرى بىلەن كېتۈماتى شەھىرى -
2. دە كۆلۈپ - ئوينىاپ، ساڭى چاكرىرت ئىلىگ
3. خانغا يېقىن كەلگەي. تەڭرى بۇرخان
4. مۇنداق دېدى: «ئۇ چاغدىكى جانلىق -
5. لار تاماسىز - نەپسانىيەتسىز، ئىككى (خىل) گۇمانسىز بولغاي.
6. مايترى بۇرخان نومىدا سەككىز تۈزۈن (تۇغرا)
7. يولنى تاپقاي، نىرۋانلىق شادلىققا
8. ئېرىشكەي.» ئاندىن كېيىن شىمنۇ مۇنداق
9. دېدى: «كەلگۈسىدىكى
10. جانلىقلار ئالتۇن - كۆمۈشلۈك بولغاي.
11. يېمەك - ئىچمەك بىلەن ھوزۇرلانغاي.
21. ...... ئويۇن بىلەن كېتۈماتى
13. ...... ساڭى (راھىپ) چاكرىرت ئىلىگ خان
14. ... خۇشال بولغاي». تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
15. مۇشۇنداق دېدى: «كەلگۈسىدىكى
16. ... جانلىقلارمۇ مېنىڭسىز بولغاي.
17. ئالتۇن - كۆمۈشكە تېخىمۇ ئاز
18. (بېرىلگەي). سەككىز (تۈرلۈك) تۈزۈن يولغا بارغاي.
19. نىرۋان شەھىرىگە يەتكەي.» شىمنۇ تەڭرى
20. مۇنداق دېدى: «جەزمەن ئۇ پەيتتىكى
21. خۇش پۇراق ئىپار، چىندان، بەدىنىگە
22. ... كاش ئاتلىق بۆز گۆھىرىنى تون
23. .... كېتۈماتى شەھىرىدە شادلىق
24. ... ...» تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق
25. دېدى: ئۇ ياخشى ۋاقىتتىكى تۈزۈن
26. ... ... ئوخشاش
27. ... ... خۇشال بولغاي،
28. ....
29. ....
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون بەشىنچى ۋاراق

1. قىلمىشلىق شىمنۇ، ئاشۇنداق سۆزنى ئىشتىپ، تۇرغۇن
2. جامائەت قايتىدىن شاد-خورام
3. بولۇپ، قاتتىق ئۈن بىلەن كۈلۈش-
4. -تى. ئاندىن كېيىن شىمنۇ تەكرى غەم-قايغۇ-
5. لۇق بولۇپ، ئۇ يەردىن دەرھال غايىپ بولدى. ئاندىن
6. كېيىن، ئۇ ئورغۇنلىغان جامائەت بىر نىيەتلىك
7. سۈزۈك كۆڭۈل بىلەن قايتىدىن ئوغۇل
8. ئىلىگ نامىغا ئېرىشكەن تۈزۈن
9. مايترىغا سەجدە قىلىپ يۈكۈنۈپ،
10. (مايترى بىلەن) بىللە كېلىدىغان بەختنى
11. تىلەپ مۇنداق دېيىشتى: سىزنىڭ تەكرىم ... —
12. -كىمىزدۇر. قۇتتۇلىدىغان ... ... —
13. غۇلۇق، يىققۇلۇق. بىزنىڭ ... ...
14. ... ئېرىشەر. بىز بىلەن بىللە ...
15. ياخشى قىلمىشىمىزنى ... ...
16. سىز بىلەن ئۇچرىشايلى. بىزنى ... ...
17. تۇتۇپ، بارلىق ئازاب-ئۇقۇبەتلىرىمىزدىن قۇتقۇزۇڭ.
18. ئاندىن كېيىن چىتراتىنى باي ئەر ھۈرمەتكە سازاۋەر
19. مايترى بۇدىساۋاتنىڭ ئۇ ... ...
20. تۈرلۈك شانۇ شەۋكىتىنى كۆرۈپ
21. ئۆزىنىڭ تۈزۈن مايترىغا ... —
22. ... ئۇيلىغىنىنى مۇلاھىزە قىلىپ ...
23. ئوت بىلەن ئۆرتەنگەندەك يىغلاپ ھۈرمەت-
24. كە سازاۋەر مايترىغا ياخشى سۆز بىلەن مۇنداق
25. دەپ ئۆتۈندى: نادان (پاراسەتسىز) ...
26. ئۆرتەنگەن. ... كۆر- ...
27. ئازغان-قايمۇققان ... ...
28. ئوخشاش ... ...
29. ....
30. ....

(B)

(ئۆتىنچى بۆلۈم ئون بەشىنچى ۋاراق)

1 شۇنداق قىلىپ، تاقەت قىلمىغان ...
2. مېھرىۋانلىق پاراستىنى ... ... بېرىك.
3. ئاندىن كېيىن ھۆرمەتكە سازاۋەر مايترى بۇددىساۋات
4. مۇنداق دېدى: «تۆۋە قىلىك، بۆگۈندىن
5. باشلاپ، مۇشۇنداق كاج، تەتۈر كۆرۈن-
6. گە (خەيرسىز ئىشلارغا) يېقىنلاشماڭ. ھەرگىز دوزاخلىق
7. بولماڭ.» ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى
8. بۇرخان چىتراراتى باي ئەر توغرىسىدا
9. تويىنلارنى چاقىرىپ مۇنداق
10. دېدى: ياخشىلىق ماھىيەت-يىلتىز بىرەر
11. ... ... تۈزۈن بۇرسۇڭ
12. ... ... ئۆلچەمەكچى سېلىشتۇرماقچى بول-
13. سا، ... چىتراراتى باي ئەر تۈزۈن مايترىنى
14. (بۇرخان بىلەن) ئۆلچەشنى-سېلىشتۇرۇشنى ئويلىدى. ئاندىن ھۆرمەت-
15. كە سازاۋەر سارىپۇترى ئارخانت ھەققىدە
16. ... ئالقانلىرىنى جۈپلەپ، گەۋدىسىنى پۈكۈپ
17. تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا مۇنداق دەپ ئۆتۈندى:
18. ھۆرمەتكە سازاۋەر تەڭرىم تۈزۈن مايترى
19. ... دىيانى سامارى نېمە ئاتلىق ئىدى. كىم
20. ... -نىڭ كۈچى بىلەن تويدى. كاۋلاش
21. تاغ ... گانگ دەرياسىنىڭ سۈيىگە ئوخ-
22. شاش ... ... يەنە كۆڭلى
23. ... ... غىلى ... ئەمدى
24. ... ... -نىڭ كۈچ-قۇدرىتى بىلەن
25. ... ... نۇرغۇن جامائەتكە ئېيتىپ
26. ... ... تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان
27. ... ... سارىپۇترى
28. ئارخانت ... ...
29. ....
30. ....

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون ئالتىنچى ۋاراق

1. ئۇ دىيانىڭ ھەممە تەرىپىنى ئۇۋ-
2. مايدۇ. يەنە نېمە دېيىش كېرەك. ئارخانتلار
3. ئۇقسا، بۇددساۋاتلار ھەردائىم
4. ئۇ دىيانى ئىشلىتىدۇ، كۆككە كۆتۈرىدۇ.
5. ئۇنىڭ كۈچى بىلەن جانى ئالىدىغان (ئىزۋانلىق) دۈشمەن-
6. لەرنى (كېسەللەرنى) ھاياتىي (كۈچ بىلەن) ياخشى ئەملەيدۇ.
7. ئاندىن كېيىن سارىپۇترى ئارخانت
8. ئىنتايىن ھەسرەتلىك- قايغۇلۇق ھالدا
9. مۇنداق دەپ ئۆتۈندى: ئەگەر
10. مەن ئۈستۈنكى (ئالىي) بۇرخان بەختى-
11. نىڭ مۇشۇنداق تۈرلۈك ... ...
12. ئۇققان بولسام، ئاندىن ...
13. دوزاخ يېرىدە تۇرۇپ، يۈز كالپ ۋاقىت
14. ئازاب چەككەن بولسا، قاچان
15. بۇرخان بەختىدىن ئايلانمىقى بولغان بولسا،
16. بارلىق بۇرخان بەختىنى تىلەيدىغان ...
17. قۇتلۇق جانلىقلارغا تەزىم قىلىپ (يۈكۈندى).
18. ئاندىن كېيىن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق
19. دېدى: ياخشى سۆزلىدىڭ ... ...
20. نېمە ئۈچۈن دېسە، بۇ يەر ... ...
21. بەختىدىنمۇ ياخشىراق باشقا مال- دۇنيا
22. تېپىلماس. ئاندىن كېيىن تويىن ...
23. بۇرخانغا (مۇنداق) دەپ ئۆتۈندى: ھۆرمەت-
24. لىك سازاۋەر تەڭرىم ... ...
25. مايتىرىلىق يېڭى كۈن ... ...
26. مەدھىيىلەپ ئالاي ... ...
27. ئارتۇقتىن- ئارتۇق ... ...
28. يېڭى ... ...
29. ... ...
30. ... ...

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئون ئالتىنچى ۋاراق)

·1 ياخشى ۋاقىتتا تۇغۇرلارەۇ؟ ئاندىن كېيىن
·2 تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دېدى:
·3 ياخشى-ياخشى تويىنلار، سىزلەرنىڭ
·4 بۇ گۇماننى سورىشىڭلار نۇرغۇنلىغان
·5 جانلىقلارغا ياخشىلىق بولغاي، شۇڭا ئەمدى سۆزۈك كۆڭۈل بىلە
·6 تىڭشاڭلار. سىزلەرگە مايترى بۇرخان بىلەن
·7 ئۇچرىشىدىغان ياخشى ئامال-
·8 چارىنى دەپ بېرەي. ئۇنى ئىشى-
·9 تىپ، بارلىق جانلىقلار ناھايىتى خۇ-
·10 شال كۆڭلى بىلەن تەڭرى تەڭرىسى بۇرخانغا
·11 ... ... مۇنداق دېدى: سۆزلەپ ...
·12 ... ... تەڭرىم. نوەلاپ ...
·13 ... مېھرىۋان پاراسەتلىك تەڭرىم ئۇ
·14 ... قىلمىشلارنى قىلىپ، مايترى بۇرخان
·15 بىلەن ئۇچرىشايلى، كۆرىشەيلى. ئاندىن كېيىن تەڭرى
·16 تەڭرىسى بۇرخان مۇنداق دېدى: كىم
·17 ... ... چاغدا سۆزۈك كۆڭۈل بىلەن
·18 ... قىلمىشنى پاك ھالدا كۆزەتسە (ساقلىسا)، جەز-
·19 مەن ... -لىق ياخشى ۋاقىت بىلەن ئۇچرى-
·20 -شىدۇ. نېمە ئۈچۈن دېسە، ھەممە شادلىق...
·21 ... -غا ئېرىشىدىغان ئون خىل ياخشى قىلمىش
·22 ... ... ئۈچۈن قايسى ئىنسان
·23 ... ... ئون خىل ياخشى قىلمىشلىق
·24 ... كۆزەتسە، ئۇ جانلىق مايترى بۇرخان
·25 ... ... -دۇ ئاتا-ئانىنى
·26 ... ... يېمەك-ئىچمەك بىلەن
·27 ... ... تېۋىنسا،
·28 ... ...
·29 ... ...
·30 ... ...

(A)

تۆتىنچى بۆلۈم ئون بەككىزىنچى ۋاراق

1 سىزنىڭ ھۆسنىڭىز بىلەن تەڭلەشتۈرسە مۇنداق
2. بولغاي. (خۇددى) تاغلار خانى سۇمىر تاغقا
3. ... ... ھۆسنۈن قوشقانغا ئوخشاش
4. تېخى يەنە چوڭقۇر ئويلاڭكى، بىز ئىككىمىز
5. ئاسانگى كالپ سانىچىلىك ئۇزۇن ۋاقىتقىچە
6. بۇرخان بەختى ئۈچۈن جاپا چەكتۇق. ھەر-
7. بىر چادىك (326) قىلغان چاغدا بارلىق
8. جانلىقلارغا (ئۇلارنىڭ) قۇتۇلۇشى ئۈچۈن
9. قاتتىق بەخت تىلىدۇق. ئەمدى
10. مېنىڭ بۇرخان بەختىگە (ئېرىشىش) ئارزۇيۇم قاندى.
11. ئاسانگى سانىچىلىك جانلىقلارنى سانسىزدىن
12. ئوزدۇردۇم-قۇتقۇزدۇم. ئۈچ جىلد (ئون)
13. ئىككى بۆلۈك نوملۇق چاق تەۋرىدى.
14. تەڭرى ئىنسانلىرىنى جەم قىلىپ ماھاساەخاتا
15. سودۇر (327) نى نىرمىلىدىم. ئازاغ نوملۇق (328) تىرتىلار
16. (بىلەن) ئۆچەكىشىپ، ئېسىل پەزىلەت كۈچى بىلەن ...
17. ساترىس (329) تەڭرى يېرىدە يايىقى بەكچان (330)
18. ئولتۇرۇپ، سانسىز تۈمەن تەڭرىلەرنى ...
19. ئۇ يەردىن چۈشۈپ تىۋائىتران (331) ئاتلىق ...
20. كۆن كۆرسەتتىم. ئاتا-ئانىغا ... ...
21. يەتكۈزگىلى، بۇرچۇمنى ئادا قىلغىلى ...
22. ئاتا-ئانامنى سەممىي-ساداقەت ...
23. يەتكۈزدۈم. ئانوپاداتا (332) ئاتلىق يولغا ...
24. كارمابالۇتى ئاتلىق ئۇلۇغ قائىدە-يوسۇن ...
25. ... يول ياقىسىدا تۆت ... ...
26. -لەرگە تۆت ھەقىقىي نوم ... ...
27. جانلىقنى ئاغمايدىغان ... ...
28. ئۆرلەتتىم. نېمە ... ...
29. ....
30. ....

(B)

(تۆتىنچى بۆلۈم ئون سەككىزىنچى ۋاراق)

1. تۆگەل قىلدىم. ئەمدى سېنى ئوغۇل ئىلىگ نامىغا
2. تۇرغۇزۇپ، يەنە دەرھال نىرۋانىغا بېرىشىم كېرەك.
3. (سەن) كەلگۈسىدە سەككىز تۈمەن ياشاپ-
4. غان جانلىقلار ھاياتىدا مايتىرى
5. ئاتلىق ئاشۇنداق كەلگەن، مۇشۇنچىلا تۇرغۇن
6. نومىلارنى بىلىدىغان تۆگەل دانا تەڭرى تەڭرىسى بۇرخان بولغايسەن.
7. كېيىنكى ۋاقىتتا يوقىلىدىغان يەر-
8. جاھاندىكى نىرۋانلىق يولنى ئاچىلاپ
9. دەپ بەرگەيسەن. ھازىر مەن
10. ئېيتقاندەك ئۇچاغدا سېنىڭ
11. ... تۆزۈن شاگىرتلىرىڭ بولغاي.
12. ... ئەمدى مېنىڭ شاگىرتلىرىم شاكى نەسەبلىك
13. ... ... جەزمەن سەن مىڭلىغان-تۈمەن-
14. -لىگەن ... جامائەتنى رەتلەپ، يېتەكلەپ
15. ... ... يولچى-يەرچى (يېتەكچى) بولغايسەن. ھازىر مەن ئەمدى
16. ئۆلەشتۈرسەم تېخى سەن
17. ... ... كى، راتناسىكى (333) بۇرخاندىن كاسىپ
18. بۇرخانغىچە نۇرغۇنلىغان تەڭرى
19. ... ... ئانداق بەك قاتتىق قۇت-
20. ... ... ئىدى. مەن بۇيەر-جاھاندىكى ئۈمىدسىز-
21. ئىشەنچسىز جاپاكەش جانلىقلارنىڭ ئۈمىدى
22. ئىشەنچى ... بىلەن ئۆتكەن بۇرخانلاردىن
23. ... ... ئوزمىغان جانلىقلارنى ئوزدۇرغۇچى
24. ... ... جاپادىن قۇتۇلمىغان جانلىق-
25. لارنى قۇتقازغۇچى تەڭرى ئىنسانىنىڭ ئۇستازى
26. ... ... (ئەۋەلقى) ئىشەنچلىك سۆزلىرىگە
27. ... ... ئۆمرىدە
28. ... ... قۇتقۇزۇلمىغان
29. ... .
30 ... .

ئىزاھاتلار

(1) ئۇلۇش — دۆلەت، ئەل دېگەن مەنىدە.

(2) تەرس نوملۇغ — بۇددىزم ئاتالغۇسى، «خاتا تۇقتىئىنەزەر» دېگەن مەنىدە. سانسكرىتچە [Mithyā dṛṣṭi] دېگەن سۆزگە توغرا كېلىدۇ. بۇ تۇقتىئىنەزەردىكىلەر، سەۋەبنىڭ نەتىجىسى، قىلمىشنىڭ كۆرگۈلۈكى بارلىقى توغرىسىدىكى پىكىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. بۇ سۆز خەنزۇچىدا «邪见» دېيىلىدۇ.

(3) دىندار — سوغدىچە [Dyndr] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ، ئەسلى «مانى دىنى مۇرىدى» دېگەن مەنىدە. بۇ يەردە بۇددىزم دىندارلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

(4) بۇرخان — بۇددىزم تەڭرىسى بۇددانىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئاتىلىشى.

(5) تۇغۇت ئانىسى — دېگەن سۆز قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئاۋىچتا» دېيىلگەن. ئۇ، سانسكرىتچە [Aveśa] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ، ئەسلىدە «مۇقەددەس، سېھىرگەرلىك» دېگەن مەنىدە.

(6) بۇ سۆز قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ساسچى، سانسكرىتچە [Śacī] دېگەن سۆزدىن كەلگەن. «ساسى» — «سەدىقە» دېگەن بولىدۇ. ئۇنىڭغا يەنە ئۇيغۇر تىلىدىكى ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە «چى» ئۇلىنىپ، «ساسچى» بولغان. بۇ يەردە كۆلالچى (ساپال ياسىغۇچى) دېگەن مەنىدە ئىشلىتىلگەن بولسا كېرەك.

(7) پۇسكاراسارى — بىر پادىشاھنىڭ ئىسمى، ئارىلاشما سانسكرىت (ھىبرىت) چىدە [Puṣkasārin] دېيىلىدۇ.

(8) بەرە — ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى، سانسكرىتچىدە [yojana] دېيىلىدۇ. بۇ ئاتالغۇ تۇخارچىدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن.

(9) (10) نانتى — سانسكرىتچە [nanda] دېگەن سۆزدىن كەلگەن ئىسىم. تېگىن — «شاھزادە» دېگەن مەنىدە. «نانتى تېگىن» — شاھزادە نانتى» دېگەن بولىدۇ.

(11) ئانانتىرس — سانسكرىتچە [ānantarya]، «ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغان»، «ئۆلگۈر» دېگەن مەنىدە.

(12) ئاۋىش — سانسكرىتچە [Avīci] ئوتى ناھايىتى ئۇلۇغ ئەڭ چوڭقۇر دوزاخ. مۇنداق دوزاخ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا «ئاۋىش تامۇ» دېيىلىدۇ. «تامۇ» سوغدىچە [tmw] دوزاخ دېگەن بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرلار بۇ سۆزنى سوغدىچىدىن قوبۇل قىلغان.

(13) كىتۇرمانى — بىر براھمان ئوغلىنىڭ ئىسمى.

(14) براھمان (برامان) — سانسكرىتچە [Brahmana]، «پاك، پاك قىلمىشلىق» دېگەن مەنىدە. بۇ ئاتالغۇ: 1) بىر خىل ئىجتىمائىي يۇقىرى تەبىقە يەنى ھىندىستاندى

كى براھمانلارنىڭ دەرىجە فامىلىسى؛ 2) يۈرۈش-تۇرۇشى ساپ دىندار دېگەن مەنىدە.

(15) نوم — سوغدىچە [nwm]: 1) قانۇن، بۇددا قانۇنى، قائىدە-ئەقىدە، دىن، 2) كىتاب، بۇددىزم كىتابى دېگەن مەنىلەردە. بۇ سۆزدىن ياسالغان نوملىماق پېئىلى «دىنىي تەلىم بەرمەك» دېگەن مەنىدە.

(16) سۇپرىيى — سانسكرىتچە [Supriya] گانداروالار پادىشاھىنىڭ نامى.

(17) كانتارۋىلار — سانسكرىتچە [Gandharva]: 1) (ئىنسانلار ئۈستىدىكى) جىنلار، 2) تەڭرى ئىندىرانىڭ سازەندىلىرى.

(18) قۇڭقاۋ — «غۇڭقاۋ» ياكى «غۇڭقا» دەپمۇ ئاتىلىدىغان بىر خىل چالغۇ ئەسۋابى، كۇچار تام رەسىملىرىدە ئۇچرايدىغان بۇ چالغۇ ئەسۋابى خەنزۇچە «箜篌» دېيىلىدۇ.

(19) سارۋاتىنا — سانسكرىتچە [Sarvajānata] بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. «بارلىق ئەقىل-پاراسەتنىڭ بەلگىسى» دېگەن مەنىدە.

(20) ديان سامار — بۇددىزم ئاتالغۇسى. ديان — سانسكرىتچە [Dhayāna]، «سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈش»، «يامانلىقتىن ۋاز كېچىش»، «ساۋاب ئورمانلىقى» دېگەن مەنىلەردە. سامار — سانسكرىتچە [Samādhi]، بۇمۇ يۇقىرىقىغا ئوخشاش مەنىگە ئىگە. بۇ قوش سۆز بۇددىستلارنىڭ تۈيغۇسىدىكى چوڭقۇر ئوي-خىيالنى كۆرسىتىدۇ.

(21) سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن (توغرا يول — سانسكرىتچە [Arya Stāngi Kmārga]) دېگەن سۆزدىن كەلگەن بۇددا ئاتالغۇسى. ئۇ، نىرۋانغا يېتىشنىڭ سەككىز خىل توغرا ئۇسۇلى ۋە يولىنى كۆرسىتىدۇ. بۇددىستلارنىڭ نەزەرىدە، مۇشۇ يول بىلەن ماڭسا، «بەندىلىكتىن ئەۋلىيالىققا» يەتكىلى، «ئېزىتقۇ قىرغىقىدىن ئويغىنىش قىرغىقىغا» ئۆتكىلى بولارمىش. شۇڭا ئۇ يەنە «سەككىز كېمە» ياكى «سەككىز سال» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

(22) تېتىك ھوشيار (ئەڭ دانا) بىلىملىك — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، سانسكرىتچە [tiksa – indriya] دېيىلىدۇ.

(23) ئوتتۇرا بىلىملىك ياكى ئوتتۇرا يول — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، سانسكرىتچە [Madhya māpratipad]، خەنزۇچە «中道» دېيىلىدۇ. «ئىككى قىرغاق» (ئېزىتقۇ ۋە ئويغىنىش) تىن ئايرىلىش يولى ۋە ئۇسۇلىنى چۈشەندۈرىدىغان تەلىمات. بۇنىڭغا بۇددا دىنىدىكى ماھايانا ۋە ھىنايانا مەزھەپچىلەرنىڭ بەرگەن تەبىرى، چۈشەنچىسى ئوخشىمايدۇ. ھىنايانا مەزھەپچىلەر بۇنى ئومۇمەن «سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن يول» بىلەن ئوخشاش دەپ قارايدۇ ۋە ئۇنى بۇددىزمنىڭ ئەڭ ئالىي (تەۋرەنمەس) ھەقىقىتى دەپ تونۇيدۇ.

(24) ئاچكۆزلۈك — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئاز قىلىنچلىق» دېيىلىدۇ. ئۇ، ئالتە ئۆلۈش نىزۋانىلارنىڭ بىرى. سانسكرىتچە [Rāga]، خەنزۇچە «贪» دېيىلىدۇ.

(25) ئۆيكە — ئاداۋەتچى، كۆڭۈللۈك — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئۆۋكە كۆڭۈللۈك» دېيىلىدۇ. ئۇ، ئالتە ئۆلۈش نىزۋانىلارنىڭ بىرى، باشقىلارغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان قەبىھ نىيەتكە قارىتىلغان. سانسكرىتچە [Pratigha]، خەنزۇچە

«瞋» دېيىلىدۇ.

(26) بىلىمسىز — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «بىلىگسىز»، سانسكرىتچە [Moha, Mudha] ، خەنزۇچە «痴» دېيىلىدۇ.

(27) ئازدۇرغۇچى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، سانسكرىتچە [Sāthya]، خەنزۇچە «诳» دېيىلىدۇ. ئۇ، «ئەگەشمە نىزۋان» نىڭ بىر خىلى، يولدىن ئازدۇرۇش، ئالدامچىلىق قىلىش دېگەن مەنىدە.

(28) تەكەببۇر كۆڭۈللۈك — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «كۆۋەنچ كۆڭۈللۈك»، سانسكرىتچە [Māna]، خەنزۇچە «慢» دېيىلىدۇ. ئالتە نىزۋاننىڭ بىر خىلى.

(29) كۆرۈم كۆكسىلىك — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. سانسكرىتچە [mada]، خەنزۇچە «憍» دېيىلىدۇ. بۇددا دىنىدىكى «ئەگەشمە نىزۋان» نىڭ بىرى، «ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىغا تايىنىپ مەغرۇرلىنىدىغان بىر خىل روھىي ھالەت».

(30) ئارخانت — سانسكرىتچە [Arhan] ياكى [Arhat] دەپمۇ يېزىلىدۇ. بىر خىل رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە «ئارخانت» — شاكىيامۇنىنىڭ ئەڭ قابىل ياردەمچىسى — شاگىرتى بولۇپ، ئۇ، بارلىق شاگىرتلارنىڭ ئالدى ھېسابلىنىدىكەن. ئارخانت — ھىنايانا مەزھىبى غايىسىدىكى ئەڭ يۇقىرى تورۇن (مەرتىۋە) سانىلىدۇ.

(31) شارىر — سانسكرىتچە [Śarīra] بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، «جەسەت ۋە جەسەت كۈلى» دېگەن مەنىدە. رىۋايەت قىلىنىشىچە، شاكىيامۇنىنىڭ جەستى كۆيدۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ جەسەت كۈلى ئۇنچىسىمان نەرسىگە ئايلانغانمىش، كېيىنكى چاغلاردا يۇقىرى پەزىلەتلىك راھىبلارنىڭ جەسەتلىرى كۆيدۈرۈلگەندىن كېيىن قالغان جەسەت كۈللىرىمۇ «شارىر» دەپ ئاتىلىدىغان بولغان. ئېيتىلىشىچە، «شارىر» 3 خىل رەڭدە بولۇپ، ئۇنىڭ ئاق رەڭلىكى سۆڭەك شارىرى (كۈلى)، قارا رەڭلىكى چاچ شارىرى (كۈلى)، قىزىل رەڭلىكى گۆش شارىرى (كۈلى) دېيىلىدىكەن.

(32) مانۇچاپ — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، سانسكرىتچە [Manuṣya] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. «نىيەت»، «ئەقىل - ئىدراك» دېگەن مەنىدە.

(33) ماھامۇتكالايان — سانسكرىتچە [Mahāmaud gal – yāyana] دېگەن براھمان ئۇرۇقىغا تەئەللۇق بىر ئارخانتنىڭ ئىسمى بولۇپ، ئۇ، قەدىمكى ھىندىستاندىكى ماگىت ئېلىنىڭ پايتەختى راجاگارخا [Rājagṛha] شەھىرىدىن. (بۇ شەھەر مىلادى 7 - ئەسىردىلا خارابىلىققا ئايلانغان) ئۇ، شاكىيامۇنىغا چوقۇنغاندىن كېيىن، شاكىيامۇنىنىڭ «ئون چوڭ شاگىرتى» نىڭ بىرى بولۇپ قالغان.

(34) سۇمېرتاغ — سانسكرىتچە [Sumeru]، «چىرايلىق، كۆركەم، ھەيۋەتلىك، تۇرلۇق» دېگەن مەنىدە. ئۇ، ھىندى ئەپسانىلىرىدىكى بىر تاغنىڭ نامى. بۇددىستلار بۇ تاغنى دۇنيانىڭ كىندىكى (مەركىزى) ھېسابلايدۇ.

(35) مارىجى — سانسكرىتچە [Mārīcī]، «تەڭرى خانىش» نىڭ ئىسمى.

(36) گانجانا پاتى — سانسكرىتچە [Gadjapati] دېگەن سۆزنىڭ ئۆزگەرگەن

شەكلى بولۇشى مۇمكىن. ھىندىستاندىكى بىر پادشاھلىقنىڭ نامى.

(37) كاتاگىتى — سانسكرىتچە [Gatigata]، بىر قەدىمكى شەھەرنىڭ نامى.

(38) كالىياكا ساپرىس — سانسكرىتچە [Kalyaka – Sparśa]، كالىياكا — «چىرايلىق رەڭدار تون» دېگەن مەنىدە. ساپرىس — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، تەن بىلەن ماددىنىڭ، كۆڭۈل بىلەن مۇھىتنىڭ بىۋاستە ئۇچرىشىشىنى كۆرسىتىدۇ. ساپرىس يەنە قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى «بۆرتمەك» دېگەن سۆز بىلەن بىللە كېلىپ، «تەگمەك، سىلىماق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

(39) ماھاسىنا — سانسكرىتچە [Mahasena]، ھىندىستاندىكى بەنارەسلىق بىر باينىڭ ئىسمى.

(40) نىزۋانى — سوغدىچە [nyzB'ny]: 1) نەپسانىيەت، زوق، ھەۋەس، ئىشق-ۋازلىق؛ 2) دەھشەتلىك، قورقۇنچلۇق؛ 3) دىلخەستىلىك، ئازاب، دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەرگە ئىگە.

(41) سارىپۇترى — سانسكرىتچە [Śāriputra]، شاكيامۇنىنىڭ ئون چوڭ شاگىرتىدىن بىرىنىڭ نامى. ئۇ، ناھايىتى ئەقىللىق (دانىشمەن) ھېسابلىنىدىكەن.

(42) نىرۋان — سانسكرىتچە [nirvana] بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، ئەسلىدە «يىراقلىماق، ئۆچمەك» دېگەن مەنىدە. بۇ ئاتالغۇ بۇددا دىنىدىكى ھايات - ماماتتىن خالى ھالەتكە بولغان ئىنتىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

(43) ۋىرۇتاك — سانسكرىتچە [Virūdhaka]، بىر ئېلىك بەگنىڭ نامى.

(44) كاپىلاۋاستۇ — [Kapilavastu]، قەدىمكى شەھەرنىڭ نامى. بۇددا دىنىنىڭ ئىجادچىسى شاكيامۇنى مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلغان. بۇ شەھەرنىڭ ئورنى ھازىرقى نېپال تەۋەسىگە توغرا كېلىدۇ.

(45) شاكى — سانسكرىتچە [Śakya]، ساكيامۇنى چىققان ئۇرۇق (قەبىلە) نىڭ نامى.

(46) ھىماۋانت — سانسكرىتچە [himavat]، ھىمالايا، ھىندىقۇش قاتارلىق تاغ تىزمىلىرى شۇنداق ئاتىلىدۇ.

(47) چىناكانتىك — ھىماۋانت (ھىمالايا) تاغلىرىدىن چىقىدىغان بىر خىل دورا ئۆسۈملۈكى.

(48) چاكىرىمىت — سانسكرىتچە [Cankramati]، دېگەن سۆزدىن كەلگەن. «سەرسانلىق - سەرگەردانلىق»، «ئايلىنىپ يۈرمەك» دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

(49) بۆرتمەك — (38) ئىزاھقا قاراڭ.

(50) پاتراناتى — سانسكرىتچە [Patra] بىلەن [nata] دېگەن سۆزلەرنىڭ قوشۇلۇشىدىن ياسالغان خاس ئىسىم.

(51) دېۋاداتا — سانسكرىتچە [Devadatta] دېگەن سۆز بولۇپ، شاكيامۇنىنىڭ تاغىسى دىرونودانا راجا [Dronodana Raja] نىڭ ئوغلى. ئۇ، شاكيامۇنىغا ئەگىشىپ،

ئۇنىڭغا شاگىرت بولغان بولسىمۇ، كېيىن ئۆزىنى «ئۇلۇغ ئۇستاز» دەپ ئاتاپ، شاكيامۇنىغا قارشى تۇرۇپ، ئۆز ئالدىغا مەزھەب ئۇيۇشتۇرغان. شۇڭا ئۇ، بۇددىزم تارىخىدىكى ئەڭ دەسلەپكى «بۆلگۈنچى» ھېسابلىنىدۇ.

(52) پۇرنى — سانسكرىتچە [Pūrṇa]، بۇددا دىنىدىكى «ئالتە ئۇستاز» نىڭ بىرىنچىسى. پۇرنا — ئەسلى براھمان ئوغلى ئىدى، كېيىن شاكيامۇنىغا ئەگىشىپ، شاكيامۇنىنىڭ «10 چوڭ شاگىرتى» دىن بىرى بولۇپ قالغان ۋە «بۇددا ئەقىدىلىرىنى چۈشەندۈرگۈچى» دەپ ئاتالغان.

(53) تىرتىلار — سانسكرىتچە [tirthikas]، شاكيامۇنى بىلەن بىر دەۋردە براھمان دىنىغا قارشى ئېقىمدىكى 6 مەزھەپنىڭ ۋەكىللىرى. ئۇلار ئادەتتە «6 ئۇستاز» ياكى «يات يول (ئەقىدە) دىكى 6 ئۇستاز» مۇ دېيىلىدۇ، خەنزۇچىدا «六师外道» دەپ ئاتىلىدۇ.

(54) ياسۇچىك — بىر خىل ئېغىر كېسەلنىڭ نامى.

(55) سۇراتى — سانسكرىتچە [Surata]، «شاد - خورام»، «خۇشال» دېگەن مەنىدە.

(56) شازان (~شازىن) — سانسكرىتچە [Śāsana] «بۇددا تەلىماتى»، «بۇددا يارلىقى»، «ئىنتىزام (ئەمىر - مەرۇپ)» دېگەن مەنىلەردە.

(57) بىرام سانگالامپان — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، بىرام — سانسكرىتچە [Parama] «ئەڭ يۇقىرى»، «ئەڭ ئېسىل» دېگەن مەنىدە. سانگالامپان — سانسكرىتچە [Sangha+lambana] دېگەن سۆزلەرنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان بىر ئاتالغۇ، سانگا [Sangha] — «راھىپ»، «نەزىر - چىراغ»، «نوم ئوقۇش» دېگەن مەنىلەردە. لامبانا [lambana] — ھەر يىلى 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۆتكۈزۈلىدىغان بۇددا دىنى بايرىمى. بۇ بايرام بۇددا دىنى راھىبلىرىنىڭ ئەڭ تەنتەنىلىك بايرىمى ھېسابلىنىدۇ.

(58) ساراسۋاتى — سانسكرىتچە [Sarasvati]، بۇددا دىنىدىكى تەڭرىلىك يىگىرمە دانىشمەننىڭ ئونىنچىسى. خەنزۇچىدا «大辩才天» دېيىلىدۇ.

(59) براخاسۋاتى — سانسكرىتچە [Brhaspati]، بۇددا دىنىدىكى ئىلاھىي دانىشمەنلەرنىڭ بىرى.

(60) كالپا (~كالپ) — سانسكرىتچە [Kalpa]، ناھايىتى ئۇزۇن بىر دەۋر.

(61) تاش يىگەن تۇتۇق — بەزى قۇرلاردا «چۈتاش يىگەن تۇتۇق» دەپمۇ يېزىلغان. ئۇ، «تەڭرى بۆگۈ ئېل بىلگە ئارسلانخان» (نامىلىق ئىدىقۇت) دەۋرىدە ئۆتكەن كاتتا ئەمەلدارلاردىن بىرى.

(62) گانگ ئۆگۈز — ھىندىستاندىكى گانگ دەرياسى.

(63) ئۈچ زامان — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئۈچ ئۆد» بۇددا ئاتالغۇسى، بۇددىستلار نەزەرىدىكى ئۆتكەن زامان، ھازىرقى زامان ۋە كېلىدىغان زامان. خەنزۇچىدا «三世» دېيىلىدۇ.

(64) ئۇسنىرلاكسان — سانسكرىتچە [uṣṇisa] ۋە [lakṣana] دېگەن سۆزلەرنىڭ

قوشۇلۇشىدىن ياسالغان ئاتالغۇ بولۇپ، ئۇسنىر [usnisa] — «بەلگە، ئالامەت»، لاكسانا [laksana] — دىنىي پۈرما ياكى باشقا تاقايدىغان بىزەك» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

(65) ئەردىنى — سانسكرىتچە [Ra'na]، «مەرۋايىت، گۆھەر، ئەڭگۈشتەر» دېگەن مەنىلەردە.

(66) سانبۇتىنك — سانسكرىتچە [Sambodha] «تەرغىرا چۈشىنىش» دېگەن مەنىدە.

(67) پارامارتىنك — ئارىلاشما سانسكرىتچە [Pāramita] «ئۆتۈش» دېگەن مەنىدە. ئۇ «كونا ئۆرپ - ئادەتنى تاشلاپ، ھايات - ماماتتىن ۋاز كېچىپ، نىرۋانىغا يېتىپ بېرىش» دېمەك بولىدۇ.

(68) سانگىرتاك — سانسكرىتچە [Śankara – tik] دېگەن سۆزدىن كەلگەن، [Śankara] — خەيرلىك، سائادەتلىك، ياخشىلىق ئالامىتى دېگەن مەنىدە. [tik] — سانسكرىتچە سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچە.

(69) سۇدۇر (~سۇترا) — سانسكرىتچە [Sutra] دېگەن سۆزنىڭ ئۆزگەرگەن شەكلى، «بۇددانىڭ ۋەز - نەسىھەتلىرى» سۇترا دېيىلىدۇ.

(70) ۋىناي — سانسكرىتچە [Vinaya] بۇددا نومىلىرىنىڭ پەرھىز قىسمى.

(71) ئابىدارام — سانسكرىتچە [Abhidharma] «چۈشەندۈرۈش — تەپسىر قىلىش» دېگەن مەنىدە. بۇددا نومىلىرىنىڭ تەپسىر قىسمى.

(72) ئاز - ئالىمى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، تۈرلۈك نىزۋانىلار (جىسمانىي ئارزۇ ۋە قىلمىشلار) نىڭ بىرى.

(73) ۋىناي خەزىنىلىك ئاكات — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ۋىناي ئاغىلىق ئاكات» «يورۇق - نۇرلۇق خەزىنىلىك ۋىناي» دېگەن مەنىدە. ئاكات — سانسكرىتچە [Akat]، «نۇر يورۇقلۇق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

(74) سەككىز تۈرلۈك تۈزۈن يىل — (21) ئىزاھقا قاراڭ.

(75) سانسار — سانسكرىتچە [Samsār] «ھايات - ماماتلىق ئايلىنىشى» دېگەن مەنىدە. بۇ ئەسلىدە قەدىمكى ھىندىستاندىكى براھمان دىنىنىڭ ئەقىدىسى ئىدى. بۇددا دىنى بۇ ئەقىدىنىڭ ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئۆز دىنى ئەقىدىسىگە كىرگۈزگەن.

(76) دۇنياۋى چادار — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئاۋۇنلۇق چادار» بۇددا دىنىدا بۇ ئالەمگە قويۇلغان ئىسىم. چادار — نادانلىق، بىلىمسىزلىك دېگەن مەنىدە؛ چادار دەرياسى — نادانلىق دەرياسى دېگەن بولىدۇ.

(77) بەش دۇنيالىق (~بەش ئاۋۇنلۇق) — بۇددا دىنىدا پانى ۋە باقى ئالەملەرنى مۇشۇ ئاتالغۇ بىلەن ئاتايدۇ.

(78) تۆت تۇغۇملۇق — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، سانسكرىتچە [Caturvoni]، خەنزۇچە «四生» دېيىلىدۇ. بۇلار: 1) تۇخۇمدىن تۆرىلىش؛ 2) قورساقتىن تۇغۇلۇش (ئادەم ۋە ھايۋانلار)، 3) نەملىكتىن تۆرىلىش (بارلىق قۇرت - قوڭغۇزلار)؛ 4) روھ-

ئەرۋاھقا ئايلىنىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(79) بېزەك — ئەسلى تىبەتچە [bəzək] دېيىلگەن. بۇددا دىنىدا «تۈزۈن يولغا ماڭغانلار بېشىغا تاقايدىغان بېزەك (تاج)». ئۇنىڭ يەنە «گۈلدىن ياسالغان تاج، گۈل چەمبىرەك» دېگەن مەنىسىمۇ بار.

(80) چىنتامانى — سانسكرىتچە [Cintamani] «مەرۋايىت، گۆھەر» دېگەن مەنىدە.

(81) ئاقىدىغان ئاقمايدىغان — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ئاقاناغلاغ — ئاقاناغسىز دېيىلىدۇ. ھەر ئىككىلىسى بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، «ئاقىدىغان» — سانسكرىتچە [Bhavāsrava]، «ئاقمايدىغان» — سانسكرىتچە [Anāsrava] دېيىلىدۇ. بۇ ئىككى ئاتالغۇ «نىرۋانى ئالەم» ۋە «ئېقىش، تۇرۇش» دېگەندەك مەنىلەرگە ئىگە. «ئېقىش» — نىرۋان سەۋەبىدىن جانلىقلار كۆز، قۇلاق، تىل، بۇرۇن،...قاتارلىق 6 ئەزادىن «پاكىز بولمىغان» نەرسىلەرنى چىقارغانلىقتىن ھايات - ماماتلىق ئالمىشىپ تۇرىدۇ، «تۇرۇش» — ئاشۇ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن جانلىقلار 3 ئالەمدە «تۇرۇپ قالىدۇ»، شۇڭا ئۇلارمۇ ھايات - ماماتلىقنىڭ ئالمىشىپ تۇرۇشىدىن قۇتۇلالمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

(82) لاكسانا — سانسكرىتچە [laksana] بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، «بەلگە، نىشان، ئالامەت» دېگەن مەنىدە. «- سىز» — ئۇيغۇر تىلىدىكى ئىنكار قوشۇمچىسى.

(83) ئاگام نوم — سانسكرىتچە ئاگاماسۇترا [Āgama Sūtra]، خەنزۇچە «阿含经»، «تەگداشسىز قانۇن، تەلىمات» دېگەن مەنىدە. بۇ، بۇددىزم تەلىماتىنىڭ دەسلەپكى تىپلىمى، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۇنجى قېتىملىق دىنىي قۇرۇلتاي ۋاقتىدا بېكىتىلگەن ۋە ھەرقايسى مەزھەپ - گۇرۇھلار شەكىللىنىشنىڭ ئالدى - كەينىدە سىستېمىلىق رەتلەنگەن، تەخمىنەن مىلادىدىن ئىلگىرىكى 1 - ئەسىردە يېزىلغان.

(84) نىپتىچا تۇرت — سانسكرىتچە [Nivṛtti – Catur] بۇددا دىنى ئەقىدىسىدىكى «تۆت ھەقىقەت» نىڭ 4 - چىسى، ئۇنىڭدا بارلىق ئۆرپ - ئادەت ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەرنىڭ يوقىلىش سەۋەبلىرى چۈشەندۈرۈلىدۇ.

(85) سانۋار — سانسكرىتچە [Saṃvara] بۇددا دىنىدىكى «سەككىز چەكلىمە ياكى سەككىز پەرھىز».

(86) بارامارت — سانسكرىتچە [Paramārtha] «ھەقىقىي پاكىت، ھەقىقىي ماھىيەت» دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. بۇ ئاتالغۇ ئەسلىدە قەدىمكى ھىندى براھمان دىنىدا قوللىنىلغان، كېيىن بۇددا دىنىدىمۇ ئىشلىتىلگەن. خەنزۇچىدا «真谛» دەپ ئاتىلىدۇ.

(87) بوشغۇتلۇق — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى «بوشغۇت» دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ، ئوقۇغان، تەلىم ئالغان دېگەن مەنىدە. ئۇ، بۇددا دىنىدا جاپالىق تەربىيىلىنىشنىڭ بىر دەۋرىنى كۆرسىتىدۇ ۋە «قاتاغلانماق (تىرىشماق)»، «كۆرۈم يول» بىلەن قوشۇلۇپ «ئۈچ يول» دەپ ئاتىلىدۇ.

(88) بوشغۇتسىز — بۇددا دىنىدىكى جاپالىق تەربىيىلىنىشنىڭ يەنە بىر يۇقىرى پەللىسى بولۇپ، بۇ پەللىگە يەتكەندىن كېيىن، قايتا تەربىيىلىنىش ۋە ئۆگىنىشنىڭ

ھاجىتى قالمايدۇ. مۇشۇ پەللىگە يەتكەنلەر «بوشغۇتسىز» دەپ ئاتىلىدۇ.

(89) بۇرسۇك (~بۇرساك) — سانسكرىتچە [Buddha-Sangha] دېگەن سۆزدىن كەلگەن، «راھىپ» دېگەن مەنىدە. بۇ ئاتالغۇ خەنزۇچە «فوسەڭ佛僧» دېيىلىدۇ.

(90) دارسانار — سانسكرىتچە [Dṛṣt] ياكى [Dasśana]. شەيئىلەرگە بولغان بىر خىل كۆزقاراش، بىر خىل مەسلەك.

(91) كسان (~كاسان) — سانسكرىتچە [Ksaṇa] شۇئان، دەرھال دېگەن مەنىدە، «كسان ئۆد» كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتىكى ناھايىتى قىسقا ۋاقىت.

(92) سورداپان — سانسكرىتچە [Srotāpanna] «سەككىز ئېقىن» دېگەن مەنىدە. بۇددا دىنىدا مۇقەددەس تۇرمۇشقا ئۆتۈشنىڭ يولى، بۇددا دىنىدىكى ئەۋلىيالىقنىڭ 1 - دەرىجىسى. بۇددىزم مۇرتلىرى بۇ يولغا كىرىپ، تەدرىجىي يۇقىرى ئۆرلەپ، زېمىن بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا يەتتە قېتىم ئايلىنىپ، نىرۋانغا ئېرىشەرمىش.

(93) ساكارداگام — سانسكرىتچە [Sakṛdāgāmin] بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، بۇددا دىنىدىكى ئەۋلىيالىقنىڭ 2 - دەرىجىسى.

(94) ئامرانماق ئۇلۇس — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، سانسكرىتچە [Kāmadhātu]، «欲界» دېيىلىدۇ. بۇ ئاتالغۇ يېمەكلىك، ئۇيقۇ، جىنسىي ئارزۇ تەلپىدە بولىدىغان ئورۇننى كۆرسىتىدۇ. ئۇ — تامۇ (دوزاخ)، پرىت (جىن - ئالۋاستى)، يىلقى (ھايۋانلار)، ئاسۇرلار، ئادەم ۋە ئامرانماق ئۇلۇستىكى ئالتە قات تەڭرىلەردىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئارزۇ - ئىستەك تەرىپىدىن ئىدارە قىلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، «ئامرانماق ئۇلۇش» دەپ ئاتالغان. بۇ ئاتالغۇ بەزى لۇغەتلەردە ئالەم، زېمىن، تەۋەلىك دەپمۇ چۈشەندۈرۈلىدۇ. «ئامرانماق» — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ئامراقلىق، مۇھەببەت - سۆيگۈ دېگەن مەنىدە. بۇ يەردە ئارزۇ - ئىستەك مەنىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر خىل ئابستراكىت بۇددا دىنى ئاتالغۇسىغا ئايلانغان. «ئۇلۇش» — دۆلەت، ئەل دېگەن مەنىدە. شۇڭا بىز بۇ ئاتالغۇنى «ئامرانماق ئۇلۇس» دەپ ئۆز پېتى ئالدۇق.

(95) ئالتە ئۇلۇش نىزۋانى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، خەنزۇچىدا «六烦恼» دېيىلىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە: 1) ئاچكۆزلۈك — سانسكرىتچە [Raga]، خەنزۇچە «贪»؛ 2) ئۆپكە - ئاداۋەتچىلىك — سانسكرىتچە [Pratigha]، خەنزۇچە «瞋» — بۇ ئاتالغۇ باشقىلارغا ئۆچمەنلىك، زىيانكەشلىك قىلىدىغان قەبىھ نىيەتنى كۆرسىتىدۇ. 3) بىلىمسىزلىك — سانسكرىتچە [Moha, Mudha]، خەنزۇچە «痴»؛ 4) تەكەببۇرلۇق — سانسكرىتچە [Māha]، خەنزۇچە «慢»؛ 5) گۇمانخورلۇق — سانسكرىتچە [Viciteā]، خەنزۇچە «疑»؛ 6) يامان ئوي - پىكىر — سانسكرىتچە [Mithyādṛṣṭi]، خەنزۇچە «恶见»، يۇقىرىقىدىكىلەر بۇددا دىنى تەلىماتىغا زىت كېلىدىغان كۆزقاراشلار ھېسابلىنىدۇ. بۇلار بارلىق نىزۋانلارنىڭ يىلتىزى بولۇپ، سانسكرىتچە [Mūla Klesa]، خەنزۇچە «根本烦恼» (تۈپ نىزۋان) دەپ ئاتىلىدۇ.

(96) ئاناگام — سانسكرىتچە [Ânâgamin] «قايتمايدىغان، كەلمەيدىغان»

دىگەن مەندە. بۇددا دىنىدىكى ئەۋلىيالىقنىڭ 3 - دەرىجىسى.

(97) توققۇز ئۇلۇش نىزۋانى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، سانسكرىتچە [Upakleśa]، خەنزۇچە «随烦恼» (ئەگەشمە نىزۋان) دېيىلىدۇ. ئۇ «ئالتە ئۇلۇش نىزۋان» (تۈپ نىزۋان) نىڭ ئەكسى بولۇپ، «تۈپ نىزۋانغا ئەگىشىپ چىقىدىغان نىزۋان» بولغانلىقى ئۈچۈن «ئەگەشمە نىزۋان» دەپ ئاتىلىدۇ. «ئەگەشمە نىزۋان» نىڭ سانى تېغىرلىق ئوخشىمايدىغان چۈشەنچىلەر بار. بۇ يەردە كۆرسىتىلگەن «تىققۇز ئۇلۇش نىزۋان» — «ئەگەشمە نىزۋان» ئىچىدىكى تۆۋەندىكى تىققۇز نىزۋانغا قارىتىلغان: 1) ئەسەبىلىك — سانسكرىتچە [Krodha]، خەنزۇچە «忿»؛ 2) يوشۇرماقلىق — سانسكرىتچە [Mrakṣa]، خەنزۇچە «覆». گۇناھلىق ئىشلارنى يوشۇرىدىغان بىر خىل ئالا كۆڭۈللۈك، 3) بېخىللىق — سانسكرىتچە [Mātsarya]، خەنزۇچە (چيەن — 怪)؛ 4) ھەسەتخورلۇق — سانسكرىتچە [Īrsya]، خەنزۇچە «嫉»، 5) سەپرالىق — سانسكرىتچە [Pradāśa]، خەنزۇچە «恼»؛ 6) زىيانكەشلىك — سانسكرىتچە [Vihiṃsa]، خەنزۇچە «害»، 7) ئۆچمەنلىك — سانسكرىتچە [Upnoāha]، خەنزۇچە «恨». باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان بىر خىل ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت؛ 8) ھارامزادىلىك — سانسكرىتچە [Māyā] خەنزۇچە «谄». بىر خىل ھالى چوڭلۇق، تەكەببۇرلۇقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەككارلىق — ھارامزادىلىك؛ 9) ئالدامچىلىق — سانسكرىتچە [Śaṭhya]، خەنزچە «诳».

(98) ئۈچلۈك (ۋە) ئۈچسىز تەگرى يېرى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، 1) ئۈچلۈك تەگرى يېرى — تاماق ۋە شەھۋانىلىقتىن ۋاز كەچكەنلەر تۇرىدىغان ماكان. ئۈچسىز تەگرى يېرى — بۇ يەردە ماددىي نەرسىلەرنىڭ ھېچقاندىقى بولمايدۇ. بۇ يەردە ياشايدىغانلارنىڭ تېنى يوق، روھى بار بولۇپ، ئۇلار تەگرىگە تايىنىپ ئۇرتاق مەۋجۇت بولۇپ تۇرارمىش.

(99) تۆتىنچى ئۈچسىز تەگرى يېرى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، ئېيتىلىشىچە يەنە «تۆت ئۈچسىز تەگرى يېرى» بار ئىكەن. «تۆتىنچى ئۈچسىز تەگرى يېرى» — ئەنە شۇ «تۆت ئۈچسىز تەگرى يېرى» نىڭ تۆتىنچىسىنى كۆرسەتسە كېرەك.

(100) سەككىزىنچى ئۇلۇش نىزۋانى — سانسكرىتچە [Māyā] دېيىلىدۇ. ئۇ، «توققۇز ئۇلۇش نىزۋان» نىڭ سەككىزىنچىسى — «ھارامزادىلىك» نى كۆرسىتىدۇ.

(101) كۆرۈم يول — بۇددا دىنىدىكى «ئۈچ يول» نىڭ بىرى بولۇپ، بۇددا دىنىدا جاپالىق تەربىيىلەنمەك، تىرىشماقلىقنىڭ بىر باسقۇچى. ئۇ، خەنزۇچىدا «见道» دېيىلىدۇ.

(102) ساداقەتمەن ئەگىشىپ ماڭغۇچى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، «كۆرۈم يول» نىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى جاپالىق تەربىيىلەنگۈچىلەر. ھىنايانا مەزھىبىنىڭ قارىشىچە، بۇلار «كەم ئەقىل» بولغانلىقى ئۈچۈن باشقىلاردىن بۇددىزىم قانۇنلىرىنى ئاڭلاش ئارقىلىق ئېتىقاد قىلىدۇ. شۇڭا بۇ خىلدىكىلەر «ساداقەتمەن ئەگىشىپ ماڭغۇچى» دەپ ئاتىلىدۇ.

(103) نومغا ئەگەشىپ ماڭغۇچى — بۇ خىلدىكىلەر تېتىك، ھوشيار، پاراسەتلىك بولىدۇ. ئۆزى بىۋاستە نوم ئۆگىنىش ئارقىلىق جاپالىق تەربىيىلىنىدۇ. شۇڭا ئۇلار «نومغا ئەگەشىپ ماڭغۇچىلار» دەپ ئاتىلىدۇ.

(104) كۇلا كولى — سانسكرىتچە [Kula – Koliya]، «كۇلا — [Kula]» ئادەتتىكى ئۆي - ئائىلە دېگەن مەنىدە. «كولىيا [Koliya]» — بۇددا ئائىلىسى، ئۆي دېگەن مەنىدە. «كولىيا» دېگەن ئاتالغۇنىڭ «قوشنا، ئۇرۇق - تۇغقان» دېگەن مەنىسىمۇ بار. ئۇ، بۇددا دىنىدا ئادەتتىكى ئائىلىدىكىلەرنىڭ بۇتقا چوقۇنۇپ، بۇددا ئائىلىسىگە قوشۇلغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

(105) بىر - ئىككى ئۆيلەردە دۇنيا تۇتماق — بۇ ئادەتتىكى ئائىلە (براھمان دىنى ئائىلىسى) دىن بۇددا دىنى ئائىلىسىگە ئۆتكەنلىكىنى يەنى براھمان دىنىدىن بۇددا دىنىغا كىرگەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

(106) دۇنيا تۇتماق — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئاژۇن تۇتار»، خەنزۇچىدا «转世» دېيىلىدۇ.

(107) ئېكاۋىچىكى — سانسكرىتچە [Ekavīcika] ئاناگام بەختىنى تاپقان بىر خىل ئەۋلىيانىڭ نامى.

(108) كۆرۈم تاپقان — نۇقتىئىنەزەرگە ئىگە بولغان، تەشەببۇسقا ئىگە بولغان» دېگەن مەنىدە.

(109) تېنىنى ئىسپاتلىغۇچى — قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ئەت ئۆزىن تانۇغلاغۇچى»، خەنزۇچە «证身» دېيىلىدۇ. ئاناگام بەختىگە ئېرىشكەنلەرنىڭ بىر خىل ئەۋلىيالىق مەرتىۋىسى.

(110) دۇنيا تۇتماق (ئاژۇن تۇتار) — (106) ئىزاھقا قارالسۇن.

(111) تېزپۇلۇر تۆزلۈگ — «بۆسۈپ ئۆتكۈچى ماھىيەتلىك» دېگەن مەنىدە بولۇپ، «تېزقۇز بوشغۇتسىز ئارخانتنىڭ 6 - چىسى، خەنزۇچە «堪达相» ياكى «堪达法» دېيىلىدۇ.

(112) ئۆچمەك ديان ساھار — سانسكرىتچە [Nirodhasanāpātti]، بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، «ئوي - پىكىرنى باشقۇرۇپ، ھەرىكەتلەرنى توختىتىدىغان بىر خىل ديان سامار» نىڭ نامى.

(113) ئىككىدىن بىر ئۆلۈشى بىلەن قۇتۇلماق — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. 9 بوشغۇتسىز ئارخانتنىڭ 9 - چىسى.

(114) خىرمۇزتا — سوغدىچە [Xwrmzt']، «ئىلاھ، تەڭرى» دېگەن مەنىدە. بۇ ئەسلىدە مانى دىنىدىكى ئىلاھ ئىدى، قەدىمكى ئۇيغۇرلار بۇددا دىنى ئىلاھى «ئىندرا» نى ھۆرمۇزتا نامى بىلەن ئاتىغان.

(115) ئاسانگى — سانسكرىتچە [Asankhya]، «ھەددىدىن زىيادە ئۇزۇن»، سان - ساناقسىز ۋاقىت دېگەن مەنىدە.

(116) بىرامىت (~بارامات) — سانسكرىتچە [Bhrāmyati] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن.

(117) چاكرىرت ئىلىگ خان — سانسكرىتچە [Sakravarti rāja] قەدىمكى ھىندى ئەپسانىلىرىدىكى «مۇقەددەس خان»، ئۇ تەختكە چىققاندىن كېيىن، «چاق ئەردىنى» گە ئېرىشىپ، ئاشۇ «چاق ئەردىنى» سىنى پېقىرىتىپ دۇنيانىڭ تۆت تەرىپە-نى ئۆزىگە قاراتقانمىش.

(118) ئابىسىك — سانسكرىتچە [Abhiseka] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ: 1) بۇتىخانا (ئىبادەتخانا) ئىچىدە پادىشاھلىق تەختكە چىقىدىغانلارنىڭ ماڭلىيىغا ماي سۈرتىلىدىغان بىر خىل «مۇقەددەس مۇراسىم»؛ 2) مەرتىۋە ئۈستۈرۈش، ئابروي، نوم تەپسىر قىلىش قاتارلىق مەنىلەرگە ئىگە.

(119) كوتساۋار — سانسكرىتچە [Puru – Kutsava] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولسا كېرەك. ئىندىرانىڭ رەقىبىنىڭ نامى.

(120) تاج — ئەسلى تېكىستە «دىدىم — [didim]» دېيىلگەن. بۇ ئاتالغۇ سوغدىچە [dydm] دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ، «تاج، سەلتەنەت» دېگەن مەنىدە.

(121) كىتۇماتى — سانسكرىتچە [Ketumatī] «ئون تاغ پادىشاھى» دىن بىرىنىڭ نامى.

(122) شاستىر — سانسكرىتچە [Śastra] بۇددا دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتابى بولغان سوترانىڭ تەپسىرى.

(123) براھمايۇ — سانسكرىتچە [Brahmayu] بەنارىستىكى براھمانلار پادىشاھى-نىڭ نامى.

(124) براھماۋاتى — سانسكرىتچە [Brahmāvatī] مايترىنىڭ ئانىسىنىڭ ئىسمى.

(125) تۇژىت — سانسكرىتچە [tusita]، بۇددا دىنى ئاتالغۇسى، «تەڭرى يېرى» دېگەن مەنىدە. ئېيتىلىشىچە، بۇ تەڭرى يېرىدە ئىچكى- تاشقى ئوردا - قەسىرلەر بار بولۇپ، تاشقى قەسىرىدە «ئامرانماق ئۆلۈس» تا تۇرىدىغان تەڭرىلەرنىڭ بىر قىسمى تۇرىدىكەن، ئىچكى قەسىرىسى مايترى تۇرىدىغان «پاك تۇپراق» لاردىن بىرى ھېسابلىنىدىكەن. بەزى نوملاردا يەنە مايترىنىڭ شاگىرت - مۇرىتلىرى بۇنىڭ نامىنى دائىم تىلغا ئېلىپ ئەسلىسە، ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىن مۇشۇ تەڭرى يېرىدە تۇرارمىش. بۇ يەردە تۇرغۇچى-لارنىڭ تېنىدىن نۇر يېغىپ تۇرارمىش ۋە ئۇ نۇر ئالەمنى يورىتارمىش.

(126) مايترى — سانسكرىتچە [Maitreya]، «مېھرىبان، شەپقەتلىك» دېگەن مەنىلىك خاس ئىسىم. ئادەتتە [Aditja] دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مايترى — بۇددىستلارنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى كەلگۈسىدە دۇنياغا كېلىدىغان بۇددا بولۇپ، ئېيتىلىشىچە، ئۇ، شاكيامۇ-نىنىڭ شاگىرتلىرى ئىچىدىكى مۇھىم شەخس ئىكەن. شاكيامۇنى ئۇنى تۇچىتا دېگەن جايدا كۆرۈپ 5000 يىلدىن كېيىن يۈزىنىڭ ۋارىسى قىلىدىغانلىقىنى بەلگىلىگەنمىش. مايترى ئەسلى براھمان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، كېيىن بۇددا مۇرتى بولغان. ئۇ، بارلىق بۇددىزىم مۇرىتلىرى تەلمۈرىدىغان قۇتقازغۇچى تەڭرى ھېسابلىنىدۇ. «مايترى سىمىت» تىكى سىمىت سۆزى سانسكرىتچە [Samiti] دىن كەلگەن بولۇپ، «ئۇچرىشىش، كۆرۈشۈش» دېگەن مەنىدە.

(127) بۇدىساۋات — سانسكرىتچە [Budhisattva] «ھەر بىر ئادەمنىڭ ھېس-

تۇيغۇسنى بىلدۈرىدىغان» دېگەن مەنىدە. شاكيامۇنى دەرۋىشلىك قىلىپ يۈرگەن، تېخى بۇدداغا ئايلانمىغان چاغلاردا مۇشۇ نام بىلەن ئاتىلاتتى، كېيىن بۇدددىزم ئىدىيىسىنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرگۈچىلىرى مۇشۇ نام بىلەن ئاتىلىدىغان بولدى.

(128) شازىن (~شازان) — (56) ئىزاھقا قاراڭ.

(129) ئەنەتكەك — قەدىمكى ھىندىستاننىڭ نامى. سوغدىچە ['yntk'k]، بۇ ئاتالغۇ سوغدى تىلى ئارقىلىق قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا سىڭىپ كىرگەن. ئۇيغۇر تىلىدا «ئەنەتكەك ئېلى» دەپ ئاتىلاتتى.

(130) ۋايىباش ساساتار — سانسكرىتچە [Vibhāṣā-Śāstra]، بىر شاستىرنىڭ نامى.

(131) كوۋراناگاۋى — سانگاپاترى — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(132) كوناپرابى — سانسكرىتچە [Guṇaprabha]، خاس ئىسىم.

(133) مانۇرتنى — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(134) سانگا تىلى، ئىسيانى سۇرى — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(135) كوتىكى — سانسكرىتچە [Kuṭika] دېگەن سۆزدىن كەلگەن خاس ئىسىم.

(136) مادارچىتا — سانسكرىتچە Mātṛceta، خاس ئىسىم.

(137) ئاسۋا گوسى — سانسكرىتچە [Áśvaghoṣa]، خاس ئىسىم، مىلادى 1-2-ئەسىرلەردە ئۆتكەن قەدىمكى ھىندى بۇدددىزم شائىرى، پەيلاسوپى، ماھىيانا مەزھىبىنىڭ ئاتاقلىق نەزەرىيىچىسى.

(138) تۆت كۇسەن — كۇچارنىڭ قەدىمكى نامى.

(139) بوداراكشىتا — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.
راكشىتا — [Rakṣita] ئەۋلىيا دېگەن مەنىدە.

(140) سارايا راكشىتى — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(141) ئازۇك راكشىتى — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(142) ئۈچ سۇلمى — قەدىمكى قاراشەھەرنىڭ نامى بولۇپ، بۇ ھەقتە تارىخ تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ 1980-يىل 2-سانىغا بېسىلغان «سۇلمى ھەققىدە ئىزدىنىش» دېگەن ماقالىغا قاراڭ. «تۈركىي تىللار دىۋانى» غا ئىلاۋە قىلىنغان ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇت قەشقىرى ئىشلىگەن دۇگىلەك خەرىتىدىمۇ «سۇلمى» دېگەن شەھەرنىڭ ئورنى ئايرىم كۆرسىتىلگەن.

(143) دارماگام — سانسكرىتچە خاس ئىسىم.

(144) بونيا داتا — سانسكرىتچە [Puṇyadatta]، خاس ئىسىم.

(145) ئارياچانترى ئاچارى (~ئاريا چاترى) — سانسكرىتچە خاس ئىسىم، ئاچارى — بۇددا دىنى ئۆلىماسى. «ئۇستاز»، دېگەن مەنىدە. سانسكرىتچە Ācarya.

(146) ئۇپاسى — سوغدىچە ['WP'sy]، سانسكرىتچە [Upā Saka] «ئۈچ ئەردىنى» («ئۈچ گۆھەر») گە يەنى: 1) بۇدداغا؛ 2) بۇدددىزم نوملىرىغا؛ 3) راھىبلارغا

چوقۇنىدىغان، بۇددىزمنىڭ «بەش پەرھىزى» نى قوبۇل قىلغان، ئۇيىدە تۇرۇشلۇق ئەرلەر شۇ نام بىلەن ئاتىلىدۇ.

(147) ژۇن — خەنزۇچە «رۇن — 闰» دىن كەلگەن بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا «ژۇن ئۇچىنچى ئاي» دېيىلگەن. بۇ — كەبىسە (يەنى ئارتتۇرۇلغان) 3 - ئاي دېگەن بولىدۇ.

(148) ئەرزۇئا — سوغدىچە [·zrw·] دېگەن سۆزدىن كەلگەن ئاتالغۇ بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇلار براھمان دىنى (ھىندى دىنى) نىڭ ئىجادچىسى تەڭرى براھمانى «ئەزرۇئا» نامى بىلەن ئاتىغان. «ئەزرۇئا» — ئەسلى مانى دىنىنىڭ تەڭرىسى ئىدى.

(149) تۆت ماھاراج — «ماھاراج»، سانسكرىتچە [Maha – Raja] «ئۇلۇغ خان، ئۇلۇغ پادىشاھ» دېگەن مەنىدە. بۇ يەردىكى تۆت ماھاراج — بۇددا دىنى رىۋايىتىدە ئېيتىلغان ئالەمنى قوغدىغۇچى تۆت ئاسمان پادىشاھىغا قارىتىلغان. (خەنزۇچە «四大天王» دېيىلىدۇ).

(150) نامو بۇت — سانسكرىتچە [namo buddhāya]، مەنىسى «بۇددىغا ھۆرمەت قىلايلى».

(151) نامو دارام — سانسكرىتچە [namo dharmāya]، مەنىسى «بۇددىزم ئەقىدىسىگە ھۆرمەت قىلايلى».

(152) ناموساڭ — سانسكرىتچە [namosanghāya]، مەنىسى «راھىبلارغا ھۆرمەت قىلايلى».

«بۇت، دارام، ساڭ» بۇددا دىنىدا «ئۈچ گۆھەر» (سانسكرىتچە [Triratna] خەنزۇچە «三宝»، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئۈچ ئەردىنى) دېيىلىدۇ.

(153) ئاڭ ماگىت (~ماگات) — سانسكرىتچە [Magadha]، مەركىزى ھىندىستاندىكى قەدىمكى دۆلەت نامى بولۇپ، بۇددىزمنىڭ بۆشۈكى ھېسابلىنىدۇ.

(154) راجاگىرى — سانسكرىتچە [Rajagrha]، مەنىسى «خان تۇرىدىغان شەھەر». ئۇ ماگىت دۆلىتىنىڭ پايتەختى ۋە شاكيامۇنى دىن تارقاتقان مەركەزلەردىن بىرى. ئۇنىڭ ئورنى ھازىرقى ھىندىستاننىڭ بىھار شىتاتىدىكى تىلايا دېگەن جاينىڭ ئەتراپىغا توغرا كېلىدۇ.

(155) ۋايشىرۋانى ماھاراج — سانسكرىتچە [Vaiśravana maharaja]، ئۇ بۇددا دىنى رىۋايىتىدىكى ئالەمنى قوغدىغۇچى 4 خاننىڭ بىرى يەنى شىمالنىڭ مۇھاپىزەتچىسى ھېسابلىنىدۇ.

ماھاراج — «ئىلىگ بەگ ياكى پادىشاھ، خان» دېگەن مەنىدە.

(156) ئىنانچ — قەدىمكى ئۇيغۇرچە مەمۇرىي ئەمەل نامى.

(157) بۇيرۇق — قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھەربىي ئەمەل نامى.

(158) ساداكارى — سانسكرىتچە [Satakri]،

(159) ھايماۋاتى — سانسكرىتچە [Haimavata].

(160) پۇراناكۇ — سانكسرىتچە [Purnaka].

سادىكارى، ھايماۋاتى، پۇراناكۇلار ۋايشرۋانى ماھاراجىنىڭ قول ئاستىدىكى سەر-كەردىلەر ھېسابلىنىدۇ.

(161) باراناس — سانسكرىتچە [Varanasi]، مەنىسى «دەريا ئەگىسپ ئۆتكەن شەھەر»، بۇ ئىسىم قەدىمكى كۇچار تىلى ئارقىلىق قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن. بۇ شەھەر گانگ دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ سول تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، بۇددا دىنى مۇرىتلىرى تاۋاپ قىلىدىغان مۇقەددەس جاي ھېسابلىنىدۇ.

(162) ئارسىۋدان — سانسكرىتچە [Rsidāva] مەنىسى «ئەۋلىيالار بېغى»، بۇ ئاتالغۇ يەنە سانسكرىتچىدا [Mrgadava] دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مەنىسى «ئەۋلىيالار ماكا-نى». ئارسىۋدان بۇددا دىنىنىڭ مۇقەددەس جايى بولۇپ، ئورنى باراناس دۆلىتىدە. رىۋايەت قىلىنىشىچە شاكيامۇنى بۇددا (بۇرخان) بولغاندىن كېيىن، ئەڭ ئاۋۋال مۇشۇ جايدا نوم نوملىغانىكەن.

(163) ساڭرام — سانسكرىتچە [Sangharama] مەنىسى «ئىبادەتخانا».

(164) ئاتىيانانكۇتانى — سانسكرىتچە [Ājnātakaundinya].

(165) ئاسۋاچى — سانسكرىتچە [Ásvajit].

(166) ماھانامى — سانسكرىتچە [Mahānāmakulika].

ئاتىيانانكۇتانى، ئاسۋاچى، ماھانامى بۇلار شاكيامۇنىغا ئەگىشىپ راھىپ بولغان 5 بىكسۇ-نىڭ 3 ى ھېسابلىنىدۇ.

(167) بەش پانچىكى — بۇددىزم رىۋايىتىدىكى ئەڭ دەسلەپكى 5 بىكسۇ (تىلەم-چى) نى كۆرسىتىدۇ. شاكيامۇنى ئۆي-ۋاقىنى تاشلاپ ماڭغاندا، ئۇنىڭ ئاتىسى سۇتۇدان ئىلىگ بەگ ئۇنىڭغا كۆپ نەسىھەت قىلىپ توسۇيدۇ، لېكىن ئۇنىڭمۇ بولمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىدىن 5 كىشىنى شاكيامۇنىغا ھەمراھ بولۇپ ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا ئەۋەتىدۇ. ئۇلار ئارسىۋداندا (ياكى Mrgadava دا) شاكيامۇنىنىڭ كۆپ قېتىملىق نوم نوملىشىنى ئاڭلاپ، ئۆي-ۋاقىلىرىنى تاشلاپ راھىپ بولىدۇ. يۇقىرىدا ئۇلارنىڭ 3 ى كۆرسىتىلدى. قالغان ئىككىسىنىڭ ئىسمى [Bhadrika]، [Dasaba aāksyapa] دەپ ئاتىلىدۇ.

(168) تويىن — خەنزۇچە «道人»، مەنىسى «راھىب»،

(169) پانچىكى — سانسكرىتچە [Pañcā-ka] مەنىسى «بەش».

(170) ياسى — ئاناندانىڭ شاگىرتىنىڭ ئىسمى.

(171) ئىنەل — قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئۇنۋان نامى.

(172) چور — قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئۇنۋان نامى.

(173) ئىچىبلىس — مەنىسى ئېنىق ئەمەس.

(174) شىمنۇ — سۇغدى تىلى [Šmnw]، دىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن ئاتالغۇ. مەنىسى [illegible]

(175) كاپىلاۋاستۇ — سانسكرىتچە [Kapilavastu]، قەدىمكى دەۋردىكى شەھەر بولۇپ، بۇددا دىنىنىڭ ئىجادچىسى شاكيامۇنى مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئورنى

هازىرقى نېپال تەۋەسىگە تۇغرا كېلىدۇ.
(176) نارىيانچان ــ سانسكرىتچە [Nairanjana]، قەدىمكى دەريا نامى.
(177) پىنبات ــ سانسكرىتچە [Pindapāta]، مەنىسى «سەدىقە، ئېھسان».
(178) نانتا، نانتاپالا ــ سانسكرىتچە [Nandā Nandapala] ۋە [Meka Mekhala]
دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇلار قەدىمكى ھىندىلار بولۇپ، ئىككىسى ئاچا ـ سىڭىل.
(179) بالتىز ــ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئاتالغۇ، مەنىسى «سىڭىل».
(180) پاساك (تاغ) ــ سانسكرىتچە [Praśakha] دىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن، ئۇ ماگىت دۆلىتىدىكى بىر تاغنىڭ نامى. بەزى قوللاردا بۇ ئىسىم Pasanak يېزىلغان بولۇپ، ترانسكرىپسىيىدە بىر خىل ئېلىنىدى.
(181) ئۇپاسانچ ــ سوغدى تىلى ئارقىلىق قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن ئاتالغۇ بولۇپ، سانسكرىتچە [Upāsika] دېيىلىدۇ. بۇددا دىنىدا، ئۈچ ئەردىنىگە ئېتىقاد قىلىدىغان، 5 خىل پەرھىزنى قوبۇل قىلغان ئۆيىدىن ئايرىلمىغان ئايال‌لار ياكى بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان. لېكىن راھىب بولمىغان ئايال‌لار شۇنداق ئاتىلىدۇ. بۇ دائىرىگە كىرىدىغان ئەرلەر ئۇپاسى ــ سانسكرىتچە [Upāsàka] دەپ ئاتىلىدۇ.
(182) تېرىداراسترى ــ سانسكرىتچە [Dhṛ taraṣṭra]، گانتارۋىلارنىڭ چوڭ پادىشاھى، «20 ئىلاھ» نىڭ 4 ـ سى.
(183) ۋىرۇپاكسى ــ سانسكرىتچە [Virūpakṣa]، ناگالارنىڭ پادىشاھى، «20 ئىلاھ» نىڭ 6 ـ سى.
(184) كومبانتى ــ سانسكرىتچە [Kumbhānda] (1) Kumbha nda (بالايى ـ ئاپەت كەلتۈرگۈچى بىر خىل جىن) نىڭ چىشىسى (2) Rāksasi (ھىندى ئەپسانىلىرىدىكى قەبىھ ئالۋاستىلار) نىڭ چىشىسى.
(185) تىلۇتاما ــ خاس ئىسىم.
(186) خامادا ــ خاس ئىسىم.
(187) ئارزى ــ سانسكرىتچە [Ṛsi]، مەنىسى «ئەۋلىيا».
(188) ئاسۇر ــ سانسكرىتچە [Asura]، مەنىسى «تەڭرى ئەمەس، دۇرۇس ئەمەس»، قەدىمكى ھىندى ئەپسانىسىدىكى بالايى ـ ئاپەت كەلتۈرگۈچى جىن.
(189) كىلاس (~كاۋلاس) (تاغ) ــ سانسكرىتچە [Kilāsa]، دېڭىز ئارىلىدىكى بىر كىچىك تاغ.
(190) داكساناپات ــ سانسكرىتچە [Dahsinapati] دىن كەلگەن بولسا كېرەك. قەدىمكى ھىندىستاندىكى بىر دۆلەتنىڭ نامى.
(191) ۋازانپات ــ سانسكرىتچە [Pāsupata]، بۇ ئاتالغۇ قەدىمكى قاراشەھەر تىلى ئارقىلىق قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن بولۇپ، راھىب بولغۇچىلارنىڭ چاچ ـ ساقاللىرىنى چۈشۈرۈپ بۇتقا چوقۇنۇشىنى كۆرسىتىدۇ.
(192) تۆزۈن ــ قەدىمكى ئۇيغۇرچە سۆز بولۇپ، «تۈز كۆڭۈل، ئاق كۆڭۈل، ئالىيجاناب» دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەرگە ئىگە.

(193) ئاۋانت تىلتاغ سوغدىچە ['n'βnt] مەنىسى «ۋەج، سەۋەب»، تىلتاغ — قەدىمكى ئۇيغۇرچە، مەنىسى «ئاۋانت» بىلەن ئوخشاش.

(194) شاكيامۇنى - سانسكرىتچە Śākyamuni، مەنىسى «ساكىلارنىڭ ئەۋلىيا - سى». ئەسلى ئىسمى Siddhārtha بولۇپ، قەدىمكى ھىندىستاننىڭ شىمالىدىكى كاپىلاۋاستۇ دۆلىتىنىڭ (ئورنى ھازىرقى نېپالنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا توغرا كېلىدۇ) پادىشاھى سۇتۇدانىنىڭ شاھزادىسى. ئۇ بۇددا دىنىنى ئىجاد قىلغاندىن كېيىن بۇددا دىنى مۇرتلىرى ئۇنى ھۆرمەتلەپ شاكيامۇنى دەپ ئاتىغان.

(195) راتناسىكى — سانسكرىتچە [Ratnásikhin]، بۇرۇنقى كالپادىكى 999 - بۇددا (بۇرخان). «دىن لۇغىتى» دە بۇرۇنقى 7 بۇرخاننىڭ 2 - سى دەپ كۆرسىتىلگەن.

(196) ۋياكرات — سانسكرىتچە [Vyakāra] دىن كەلگەن ئاتالغۇ بولسا كېرەك. مەنىسى «بىشارەت، ئالدىن ئېيتىلغان سۆز».

(197) باتراكلاپ — سانسكرىتچە [Bhadrakalpa]، بۇددا دىنىدا ھازىرقى دەۋرنى كۆرسىتىدۇ.

(198) سىرىۋانى — بىر براھماننىڭ ئىسمى.

(199) ئەنەتكەك — 129 - ئىزاھقا قارالسۇن.

(200) ئاچاتى (~ئاچىتى) — مايترىنىڭ قېرىنداشىنىڭ ئىسمى.

(201) چاناكى — سانسكرىتچە [Jnānakaya]، مەنىسى «ئەقىل گەۋدىسى».

(202) پارياناچىكى — سانسكرىتچە [Prajnākūta]، مەنىسى «ئەقىل يىغىندىسى».

(203) ماتيادىس (~مادىيادىس) — سانسكرىتچە [Madhyadésa]، «مەنىسى ئوتتۇ- رىدىكى دۆلەت»، ئوتتۇرا ھىندىستاندىكى قەدىمكى دۆلەت نامى».

(204) سىرۋاپاسانتىك — سانسكرىتچە Sarva ۋە [Pāsanda] ئاتالغۇلىرىنىڭ قوشۇ- لۇشىدىن ياسالغان بولۇشى مۇمكىن. مەنىسى «بارلىق غەيرىي دىندىكىلەر».

(205) پۇرنا ۋياكران — شاستىر نامى. سانسكرىتچە [Purna] ۋە [Vyākaraṇa] سۆزلىرىنىڭ قوشۇلۇشىدىن شەكىللەنگەن بولسا كېرەك.

(206) ۋىتىياستان — شاستىر نامى. [Vidyāsthāna]

(207) راتنادادا — " ".

(208) ۋىتساۋاھار — " ".

(209) باسۇمى — " ".

(210) ئوغلان ئەمى — " ".

(211) چاخشاپات — سوغدىچە [Čixsāpad] دىن كەلگەن ئاتالغۇ، سانسكرىتچىسى [Śiksāpda]، مەنىسى «پەرھىز، ئەقىدە، تەلىمات».

(212) مانىباترى — سانسكرىتچە [Maṇibhadra]، يەكلەرنىڭ پادىشاھى. ۋايشىرۋانى ماھاراجىنىڭ ۋول ئاستىدىكى بىر «كىچىك ئىلاھ».

(213) پۇرناباترى (ئۇراكو) — سانسكرىتچە [Pūrṇabhadra]، تەگرى ئەلچىسى -

نىڭ نامى.

(214) رىسدانى — بىر براھماننىڭ نامى.

(215) باكىراتى — سانسكرىتچە [Bhāgīratha]، بىر دەريا نامى.

(216) گائۇدام — سانسكرىتچە [Gautama]، شاكيامۇنىنىڭ فامىلىسى ھېسابلىنىدۇ.

(217) سۇدۇتان — سانسكرىتچە [Suddhodana]، شاكيامۇنىنىڭ ئاتىسى، كاپىلاۋاستۇ دۆلىتىنىڭ خانى.

(218) ماھامايا — سانسكرىتچە [Mahamaya] ، شاكيامۇنىنىڭ ئانىسى، سۇدۇتان ئېلىگ بەگنىڭ خاتۇنى، شاكيامۇنىنى تۇغۇپ 7 - كۈنى ۋاپات بولغان.

(219) لۇمبىنى — سانسكرىتچە [Lumbini]، شاكيامۇنى تۇغۇلغان جاي بولۇپ، نېپالنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان. رىۋايەت قىلىنىشىچە، شاكيامۇنىنىڭ ئانىسى ماھامايا ئاتا - ئانىسىنىڭكىگە كېتىۋېتىپ، مۇشۇ جايدىكى ئورمانلىقتا كەلگەندە تولغىقى تۇتۇپ، شاكيامۇنىنى تۇغقانىكەن. شۇڭا بۇ جاي بۇددا دىنىدا مۇقەددەس جاي ھېسابلىنىدۇ.

(220) ئاسوك سۆگۈت (ئاسوك دەرىخى) — سانسكرىتچە [Ásoka]، شاكيامۇنى مۇشۇ دەرەخ تۈۋىدە تۇغۇلغان دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

(221) a) بوش يۇلتۇز — مەنىسى ئەركىنلىك يۇلتۇزى، ئۇ ئەركىلىگ يۇلتۇز (ھوقۇق يۇلتۇزى ياكى قۇدرەتلىك يۇلتۇز) بىلەن مەنىداش كېلىدۇ. ئۇ شاكيامۇنىنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتىدىكى يۇلتۇزى بولۇپ، بەخت - ئىقبالنىڭ پارلاقلىقىدىن بىشارەت بېرىدىكەن.

(b) بوش يۇلتۇز — بوش سۆزىنى سانسكرىتچە Pusya دىن كەلگەن دەپ قارىساق، يۇلتۇز نامىنى كۆرسىتىدۇ.

(222) ۋىچاي — سانسكرىتچە [Visaya]، مەنىسى «چېگرا، پاسىل، دائىرە».

(223) مۇخۇرت — سانسكرىتچە [Muhūrta]، مەنىسى «ئان، پەيت» بولۇپ، ناھايىتى قىسقا ۋاقىتنى كۆرسىتىدۇ.

(224) 32 تۈرلۈك بەخت - تەلەيلىك ياخشى بەلگە — سانسكرىتچە [Dvātrimsámahāpurusalaksana]، شاكيامۇنى تۇغۇلغاندا، ئۇنىڭ قىياپىتىدە باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان 32 تۈرلۈك ئېنىق بەلگىسى بولغان ئىكەنمىش، بۇ بەلگىلەرنىڭ تەپسىلاتى 2 - بۆلۈمدە بايان قىلىنىدۇ.

(225) سەكسەن تۈرلۈك ئۆزگىچىلىك (ئالاھىدىلىك) — سانسكرىتچە [Astyánuvyanjanāni]، شاكيامۇنى تۇغۇلغاندا، 32 تۈرلۈك ئېنىق بەلگىسى بولغانىدىن تاشقىرى، يەنە ئاسان كۆرۈۋالغىلى بولمايدىغان 80 تۈرلۈك بەلگىسىمۇ بولغانىكەن. بۇ بەلگىلەر (ئالاھىدىلىكلەر) ئۇنىڭ باش، يۈز، بۇرۇن، ئېغىز، كۆز، قۇلاق، قول ۋە پۇتلىرىدا ئىكەن.

(226) ئۈچ مىڭ ئۇلۇغ مىڭ يەر - جاھان — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، سۇمىر تېغىنى مەركەز، تۆمۈر تېغىنى تاشقى دائىرە قىلغاندا، ئوخشاش

بىر كۈن ئىچىدە ئاي يورۇتقان 4 ئالەم «بىر كىچىك دۇنيا»، مىڭ «كىچىك دۇنيا» بولسا «مىڭ كىچىك دۇنيا»، «مىڭ كىچىك دۇنيا» بولسا «مىڭ ئوتتۇرا دۇنيا»، مىڭ «مىڭ ئوتتۇرا دۇنيا» بولسا «ئۇلۇغ مىڭ دۇنيا» دېيىلىدىكەن. «ئۇلۇغ مىڭ دۇنيا» ئىچىدە 3 خىل (كىچىك، ئوتتۇرا، ئۇلۇغ) «مىڭ دۇنيا» بولغاچقا، «ئۈچ مىڭ ئۇلۇغ مىڭ دۇنيا» دەپ ئاتىلىدىكەن.

(227) يەتتە ئەردىنى — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى. ئالتۇن، كۈمۈش، ھىقىق، مەرۋايىت...قاتارلىق يەتتە خىل ئېسىل تاشنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن، بۇددا نوملىرىدا بۇ ھەقتە خىلمۇ خىل كۆزقاراشلار بار. «دىن لۇغىتى» (خەنزۇچە) نىڭ 13 - بېتىدە، بۇ ھەقتىكى پىكىرلەر بىرقەدەر تەپسىلى تونۇشتۇرۇلغان.

(228) ياسودارا — سانسكرىتچە [Yaśodhara]، شاكيامۇنىنىڭ خاتۇنى، راھۇلىنىڭ ئانىسى.

(229) مارىكا — بىر تەڭرىنىڭ نامى.

(230) تىپايان (توباۋان دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشمۇ مۇمكىن) — بىر ئورمانلىقنىڭ نامى.

(231) ئاراتى — سانسكرىتچە [Ārāḍa Kālāma].

(232) ئۇداراكى — سانسكرىتچە [Udraka Rāmāputra]، شاكيامۇنى ئۆي - ۋاقىنى تاشلاپ چىققاندىن كېيىن، ماگىت دۆلىتىنىڭ پايتەختى راجاگىرى ئەتراپىدا تۇرىدىغان ئاراتى ۋە ئۇداراكى ئاتلىق مۇشۇ ئىككى ئەۋلىيادىن تەلىم ئالغانىكەن.

(233) ۋاچرازان — سانسكرىتچە[Vajrāsana]، مەنىسى «ئالماس تەخت».

(234) تاپاساچاران — سانسكرىتچە [Tapas] ۋە [Ācārya] سۆزلىرىنىڭ قوشۇلۇشىدىن ياسالغان ئاتالغۇ بولۇپ، «جاپاغا چىداپ تەربىيىلەنگۈچى ئۇستاز» مەنىسىدە.

(235) ۋايىباس شاستر — سانسكرىتچە [Vibhāṣā – śastra]، شاستر نامى.

(236) ئارىيا چانترى — «مايترى سىمىت» نى ئەنەتكەك (ھىندى) تىلىدىن توخرى (تىخار) تىلىغا تەرجىمە قىلغۇچى.

(237) كىشى ئاچارى — كىشى، سوغدىچە [Kaṣṣi]، مەنىسى «ئۇستاز»، ئاچارى - سانسكرىتچە، مەنىسى «ئۇستاز».

(238) پرتانراكشت ، ~پارتانراكشىتا) كرناۋاژىكى — «مايترى سىمىت»نى تۈرك (ئۇيغۇر) تىلىغا تەرجىمە قىلغۇچى ئۇيغۇر تەرجىماننىڭ سانسكرىتچە[Prajñarakṣita Karmavaśika] دىن كەلگەن تەخەللۇسى ياكى دىنى نامى.

(239) بادارى برامان (~براھمان) — سانسكرىتچە [Brahmana]، ئۇ مايترىنىڭ ئۇستازى بولۇپ، 120 ياش ئۆمۈر كۆرگەنمىش. برامان — ① بىر خىل ئىجتىمائىي ئابروينى يەنى براھمانلارنىڭ دەرىجە قاتلىمىنى، ② «پاك، پاك قىلىنىشلىق» دېگەن مەنىدە بولۇپ، يۇرۇش - تۇرۇشى ساپ ئادەملەرنى بىلدۈرىدۇ.

(240) كاسىپ بۇرخان — سانسكرىتچە [Kāśyapa buddha]، بۇددا دىنىدىكى

يەتتە بۇرخاننىڭ ئالتىنچىسى بولۇپ، شاكىيامۇنى دەسلەپ ئۇنىڭ مۇرىدى بولغان ۋە كەلگۈسىدىكى بۇددىستلىق ھۆكۈمنى شۇنىڭدىن قوبۇل قىلغان.

(241) سۇداۋاس (~سۇداۋس) — سانسكرىتچە [Suddhavasa]، ئۇ-ئىلاھ، تەڭرىلەر تۇرىدىغان ئاسماندىكى پاك-ساپ «ماكان».

(242) مۇگاراچى — بادارى برامانىنىڭ شاگىرتى.

(243) يەك — سانسكرىتچە [yaksa]، «جىن، ئالۋاستى» دېگەن مەنىدە.

(244) كىنتىرى — سانسكرىتچە [Gandhārī]، ئۇ راكشاسا ئاتلىق جىن-ئالۋاستىلارنىڭ چىشى جىنسلىقلىرى.

(245) بۇتا (~بۇددا) — سانسكرىتچە [Buddha]، قەدىمكى ئۇيغۇرچە «بۇرخان» دېيىلىدۇ.

(246) ئۇدۇمبار — سانسكرىتچە [udumbarɛ]، «ئاجايىپ، ئالامەت» دېگەن مەنىدە. ئۇ بۇددىزم ئەپسانىلىرىدا ئېيتىلغان 3 مىڭ يىلدا بىر قېتىم ئېچىلىدىغان گۈلنىڭ نامى.

(247) دونكى — بادارى برامانىنىڭ شاگىرتى.

(248) كىشانتى (~كاشانتى) — سانسكرىتچە [Ksānti]، «تۆۋە قىلىش، گۇناھنى تىلەش» دېگەن مەنىدە.

(249) ئاۋايىيى — بىر خىل كېيىكنىڭ نامى.

(250) ئاچايىنى (~ئاچاننى) — بىر خىل نەسىللىك ئاتنىڭ نامى.

(251) نىگرۇد — سانسكرىتچە [Nyagrodha]، ئۇ ھىندىستاندىكى بىر خىل پۇتاقسىز دەرەخ (فىكۇس) نىڭ نامى.

(252) كىسار ئارسلان خان — سانسكرىتچە — [Kesara-rāja]، «تۇك» دېگەن مەنىدە بولۇپ، بىر خىل ئارسلان (شىر) نىڭ نامى.

(253) ۋىت ئۇپاۋىت ياۋاگان لېكاياتا — بىر خىل شاسترنىڭ نامى.

(254) ئاچىتى — (ئاچىتا) — سانسكرىتچە [Ācintya]، «ئاقىل، دانا» دېگەن مەنىدە.

(255) پاردىكا سانبۇت — سانسكرىتچە [Pratyeka-bodhi]، ياكى [Pratyeka-sambodhi] بولۇپ، «پېۋقۇلئاددە سەزگۈ» دېگەن مەنىدە.

(256) (قۇت) ۋاخشىك — سوغدىچە [W,xŝk]، «قوغدىغۇچى روھ» دېگەن مەنىدە. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «قۇت» (بەخت) سۆزى بۇ يەردە «ۋاخشىك» نىڭ ھۆرمەت نامى بولۇپ كەلگەن.

(257) پىرت — سانسكرىتچە [Perta] دىن كەلگەن «جىن-ئالۋاستى» دېگەن مەنىدە.

(258) نانتى — سانسكرىتچە [Nanda]، غەربنىڭ ئىگىسى دېگەن مەنىدە.

(259) ئۇپانانتى (~ئۇپاناندا) — سانسكرىتچە [Upā nanda]، ئۇ: 1) بىر ئارخانىت (شاكىيامۇنىنىڭ مۇرىدى) نىڭ نامى، 2) بىر ناگا [Nāga] پادىشاھنىڭ نامى.

(260) ۋىرۇپاكى (~ۋىرۇپاكسى) — سانسكرىتچە [Virupāksa maharāja] ، غەربنىڭ پادىشاھى. Nāga لارنىڭ پادىشاھى دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى قىزىل ئىكەن. ئۇ «20 ئىلاھ» نىڭ 6 - چىسى ھېسابلىنىدۇ.

(261) چالا پارابى — سانىسكرىتچە ئاتالغۇ بولۇپ، ئەجدىھار بېگىنىڭ نامى.

(262) ۋاسۋاكارمى — سانسكرىتچە [V̄isvakarman] دىن كەلگەن ئىسىم بولۇشى مۇمكىن. ئۇ، براھمان دىنى ئىلاھىنىڭ نامى بولۇپ، «ھەممىنى ياراتقۇچى» دېگەن مەنىدە.

(263) تىرىتراستىرى (ماھاراج) — سانسكرىتچە [Dhṛtarāstra maharāja]، ئۇ كانتارۋىلارنىڭ چوڭ پادىشاھىسى بولۇپ، «20 ئىلاھ» نىڭ 4 - چىسى.

(264) تىمبۇرى — سانسكرىتچە [umburu]، كانتارۋىلار كاتتىۋىشىنىڭ نامى.

(265) پانچاسكى — سانسكرىتچە [Pancasikha]، كانتارۋىلار كاتتىۋىشىنىڭ نامى.

(266) كائۇزىكى — سانسكرىتچە [Kausika]، ئىندىرانىڭ قەبىلىسى (ياكى ئۇرۇغى) نىڭ نامى.

(267) سۇيامى — سانسكرىتچە [Suyama]، «تەھرى ئىلاھ» نىڭ نامى.

(268) راھۇ، سراپرايۇ، ۋىماچاترى — ئاسۇرىلار بەگلىرىنىڭ نامى.

(269) پىنگالى، ئىلاپاترى — سانسكرىتچە [elapatra Pingala]، ئەجدىھار خانلىرىنىڭ نامى.

(270) دۇرۇمى، دۇمپۇرى — كىنتىرى - كانتارۋىلار (جىن - ئالۋاستىلار) نىڭ ئەڭ كۈچلۈك باتۇرلىرىنىڭ نامى.

(271) راژاۋارت — سانسكرىتچە [Rājāvarta]، «كۆك مەدەن» دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ يەردە كۆك رەڭنى كۆرسىتىدۇ.

(272) ياتنۇبايىت (ۋاتنۇباۋىت دەپ ئوقۇشمۇ مۇمكىن) — خاس ئىسىم.

(273) سىرىناتى — سانسكرىتچە [srī – nidhi] بولۇشى مۇمكىن. «گۈزەللىك قاچىسى»، «گۈزەللىكنىڭ گۈل كاسىسى» دېگەن مەنىدە.

(274) تۇزىت — سانسكرىتچە [Tusita]، بىر «تەڭرى ئىلاھ» نىڭ نامى.

(275) ماھاكالپ — سانسكرىتچە [mahākalpa]، «چوڭ كالپا» دېگەن مەنىدە. «كالپ» — ناھايىتى چوڭ دەۋر بۆلۈنۈشىنى بىلدۈرىدۇ. ماھاكالپ — 1 مىليارد 340 مىليون يىلغا تەڭ.

(276) تىسى — ئادەم ئىسمى.

(277) باغىبارايىن — «باغلىنىپ باراي» ياكى «ئەگىشىپ باراي» دېگەن مەنىدە. بۇ سۆزنى باخىبارايا دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىپ، سانسكرىتچە Bāhya (يات، سىرت، تاشقىرى) ۋە Bhārya (تايانغان، بويسۇنغان) سۆزلىرىدىن كەلگەن دېيىشمۇ مۇمكىن.

(278) ئۇپاسىمى — خاس ئىسىم.

(279) پرىيانككىكى — خاس ئىسىم.

(280) بۇرنا ۋياكرا — شاستىر نامى. 205 - ئىزاھقا قاراڭ.

(281) ئۇرۋىلۋا كاسپ — سانسكرىتچە [uruvilā-kāśyapa]، شاكيامۇنىنىڭ ئاساسلىق مۇرىتلىرىدىن بىرى.

(282) نىگرۇدارام — بۇددا ئىبادەتخانىسىنىڭ نامى.

(283) ماھاپار جاپاتى گائۇتامى — سانسكرىتچە [Mahapradjapati Gautami]، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا — «ماھاپار جاپاتى گائۇتامى قاتۇن» دېيىلىدۇ. ئۇ شاكيامۇنىنىڭ ھاممىسى ۋە ئىنىكئانىسى، بارلىق ئاياللارنىڭ باشلىقى، تۇنجى ئاياللار مۇناستىرىنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى باشلىقى. گائۇتامى — سانسكرىتچە [Gautami]، «نۇرلۇق، تالانتلىق ئايال» دېگەن مەنىدە. ماھاپارجاپاتى — گائۇتامى (خاتۇن) نىڭ ھۆرمەت نامى.

(284) باتىنى (پاتىنى، پىتىنى، بىتىنى) — ماھاپارجاپاتى گائۇتامى خاتۇننىڭ دېدىكىنىڭ ئىسمى.

(285) سىراۋاست — سانسكرىتچە [Sravasti]، «ئەۋلىيالار تۇرىدىغان ئورۇن» دېگەن مەنىدە. ئۇ ئەسلى قەدىمكى دەۋردىكى بىر پادىشاھلىق ۋە قەدىمكى شەھەر بولۇپ، كاپىلاۋاستۇ شەھىرىنىڭ غەربىي شىمالىدا 500 يول كېلىدىغان جايدا ئىدى. بۇ شەھەر مىلادى 600 - يىللى خارابىغا ئايلانغان.

(286) تەگرىلىك كاش — قەدىمكى ئۇيغۇرچە «تەگرىدەم كاش» دېيىلىدۇ. كاش — سانسكرىتچە [Kasāya]، «بۇددىستلارنىڭ تونى» دېگەن مەنىدە. «تەگرىلىك كاش» — «تەگرىلەر كىيىدىغان ئېسىل تون» مەنىسىدە.

(287) ۋىپاسى — سانسكرىتچە [Vipasyi]، ئەڭ دەسلەپكى 7 بۇددا (بۇرخان) نىڭ بىرى.

(288) تود تولىي — مەنىسى ئېنىق ئەمەس.

(289) سانتۇدان (~سۇتۇدان) — سانسكرىتچە [Śuddhodana]، شاكيالارنىڭ پادىشاھى. رىۋايەت قىلىنىشىچە ئۇ شاكيامۇنىنىڭ ئاتىسى ئىكەن.

(290) ئالتە تۆرلۈك نەرسىلەر — بۇددا دىنى ئاتالغۇسى بولۇپ، ئۇ بۇددىستلار - نىڭ كىيىم - كېچەكى، ئورۇندۇقلىرى ۋە مەخسۇس ياسالغان سۇلۇقلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(291) سەككىز تۆرلۈك ئاسان قۇتۇلغىلى بولمايدىغان ئورۇن — بۇددىزم ئاتالغۇ- سى بولۇپ، مەنىسى ئېنىق ئەمەس.

(292) موكتىكا — سانسكرىتچە خاس ئىسىم، بىر راھىبەنىڭ نامى.

(293) چىتكا — سانسكرىتچە خاس ئىسىم، بىر دىدەكنىڭ نامى.

(294) راھۇلى — سانسكرىتچە [Rahula]، ياسودارانىڭ چوڭ ئوغلى، شاكيامۇنى- نىڭ شاگىرتى.

(295) چاكرچاق — قەدىمكى ھىندى ئەپسانىلىرىدىكى «چاكرىرت ئىلىگ خان» نىڭ «چاق ئەردىنىسى».

(296) سۇكلودا — سانسكرىتچە [Śuklodana]، ئۇ سانتۇدان ئىلىك خاننىڭ ئىنىسى، ئاناندانىڭ ئاتىسى.

(297) «تۈيماق ئۆلۈش» — بۇ ئاتالغۇ سانسكرىتچە [bodhi] سۆزى بىلەن ئوخ-شاش بولۇپ، «كۆزى ئېچىلىش، ئەقىل-پاراسەت، پىكرى ئېچىلىش» دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

(298) بۇتكالىك — سانسكرىتچە [Pudgala]، ھىنايانا بۇددىزمىنىڭ قاتاغلىنىش (تىرىشىپ جاپالىق تەربىيىلىنىش) يولىدا ئېرىشكەن مەرتىۋىسى «تۆت قاتاغلىنىش، تۆت قۇت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ يەنە «4 جۈپ، 8 مەرتىۋە» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ھەربىر جۈپتا ھەم قاتاغلىنىش ھەم قۇت بولىدۇ. مەسىلەن: «سور تاپان قۇتىغا قاتاغلانغۇچى»، «سور تاپان قۇتى»، «ساكارداگام قۇتىغا قاتاغلانغۇچى»، «ساكارداگام قۇتى»... قاتارلىقلار.

(299) شمنانچ — سوغدىچە [Šmn'nch] راھىبە دېگەن مەنىدە.

(300) كاراژا — سانسكرىتچە [Kaṣāya]، ئەسلى مەنىسى «ئارىلاشما رەڭ»، ئادەتتە ئۇ بۇددا دىنى راھىبلىرىنىڭ دىنى تونىنى كۆرسىتىدۇ.

(301) كوترا بۇمۇك — سانسكرىتچە [Bhumika ۋە Gotra] سۆزلىرىنىڭ قوشۇلۇشىدىن شەكىللەنگەن خاس ئىسىم بولۇشى مۇمكىن (؟)

(302) ئانگانە — سانسكرىتچە [Anangana]، «ئەيىبسىز، داغسىز، پاك» دېگەن مەنىدە.

(303) كارامابات — سانسكرىتچە [Karmapatha]، مەنىسى «گۇنا، ئەيىپ، خاتالىق».

(304) ئاۋدان — سانسكرىتچە [Avadāna]، سۇترانىڭ 12 دەرىسىنىڭ بىرى. «تەمسىل، ئوخشىتىش، يورۇتۇش، چۈشەندۈرۈش» دېگەن مەنىسىمۇ بار.

گراماتىكىلىق تەركىبلەر

—lar/-lər, -(i)t	ئىسىمنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىلىرى
	ئىسىمنىڭ ئىگىلىك شەخس قوشۇمچىلىرى:
—(ī)m, -(i)m, /-(u)m, -(üm)	I. شەخس بىرلىك
—(ī)mīz/-(i)miz	I. شەخس كۆپلۈك
—(ī)ŋ/-(i)ŋ	I. شەخس
—(s)ī/-(s)i	I. ″
—nīŋ/-niŋ, -(ī)ŋ/-(i)ŋ	ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى
—(ɋ)a, -(k)a/-(g)ə, -(k)ə	يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى
—ɋaru/-gərü	
—(ī)n/-(i)n, -ig/-üg	چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىلىرى
—(u)n/-(ü)n, -īɋ/-uɋ	
—da/-də, -ta/-tə	ئورۇن كېلىش قوشۇمچىلىرى
—takī/-təki	
—dan/-tan, -dun/-tun	
—din/-tin, dün/-tün	چىقىش كېلىش قوشۇمچىلىرى
—dīn/-tīn, -da/-ta	
—qa/-qə	ئوخشىتىش كېلىش قوشۇمچىلىرى
—(ī)n/-(i)n, -(u)n/-(ü)n	ۋاستە كېلىش قوشۇمچىلىرى
—qī/-qi	ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچىلار
—ɋu/-gü, -ɋuluk/-gülük,- mak/-mək	ھەر كەتنام قوشۇمچىلىرى
—inq/-nq(-q)/-ünq	پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچىلار
—la-/-lə-	ئىسىمدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچىلار
—ad-/-ət-	
—-a/-ə, -u/-ü	رەۋىشداش قوشۇمچىلىرى
—(ī)p, (i)p/-up, -üp	
—yu	
—kəli/-ɋalīr	مەقسەت رەۋىشداش قوشۇمچىلىرى
—ɋalī/-gəli	

—(ī)r, -(i)r/-(u)r, -ar/-ər	سۈپەتداش قوشۇمچىلىرى:
—daqī/-dəqi, -ququī/-güqi	
—(ī)qma/-(i)gmə, -duk/-dük	
—mīs/-mis, mix	
—d-t, -dur-/-dür	پېئىلنىڭ مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىلىرى
—tur-/-tür-, -qur-/-quz-	
—gür/-kür, -ur-/-ür-	
—l-/-(n)/-	مەجھۇل دەرىجە قوشۇمچىسى
—(u)s-, -(ü)s-/-x-	ئۆملۈك " "
—tī/-ti, -dī/-di	پېئىلنىڭ ئېنىق ئۆتكەن زامان قوشۇمچىسى
—qay/-gəy	پېئىلنىڭ ئارزۇ - تەلەپ رايى قوشۇمچىسى
—ma/-mə, -maz/-məz	پېئىلنىڭ ئىنكار شەكلى قوشۇمچىسى
—sar/sər	شەرت رايى قوشۇمچىسى
—zun/-zün	پېئىلنىڭ III. شەخس بۇيرۇق رايى قوشۇمچىسى
—alīm/-əlim	پېئىلنىڭ I. شەخس ئارزۇ - تەلەپ رايى قوشۇمچىسى
—aqu/-əgü	ئۆملۈك سان قوشۇمچىسى
—(ī) nq/-(i)nq	تەرتىپ سان قوشۇمچىسى
...—lī/...—li, birlə, ulatī kim	باغلىغۇچىلار
ək, ük, əp	
—qīq/-ki, lük/-lüg	تەكىت يۈكلىمىسى
—lik, -līg/-līk, -līq, —sīq	سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچىلار
—rak/-rək	سۈپەتنىڭ سېلىشتۇرما دەرىجە قوشۇمچىسى
—sīz/-siz	ئىنكار قوشۇمچىسى
—mu, ərki	سوراق ياردەمچىلىرى

ئىسمنىڭ چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى «ni» بۇ ئەسەردە ئالماشقا (يەنى كىشىلىك ئالماشقا) ئۇلىنىپ كېلىدۇ.

لۇغەت 词汇表

adansïqsïz	شەكسىز	无疑，肯定
adïnqïq	ھەيران قالارلىق، ئاجايىپ	奇特，感到吃惊，诧异
adnaqu	باشقا، ئايرىم	别的、其他、个别
adruk	1) باشقىچە، ئالاھىدە، ئايرىم:	不同的、特殊的，单独
	2) خىل، تۈر، بۇندىن باشقا	种类，另外
alan	ماڭلاي، پېشانە	额，前额
alaŋut—	يەڭمەك، مەغلۇپ قىلماق	胜，打败
alp	مۇشكۇل، قىيىن، تەس، ② مەرد، باتور	艰难，困难，
alpta alp	ناھايىتى قىيىن، ئىنتايىن مۇشكۇل	最难，特别困难，艰巨
altï otuz	يىگىرمە ئالتە	二十六
altï ygrmi	ئون ئالتە	十六
altïn	ئاستى، تۆۋەن،	下面，底下，
	ئاستىدا، تېگىدە	在下面，
alka—	مەدھىيىلىمەك، بېغىشلىماق	赞美，歌颂
alkïn—	يوقالماق	消失
alkïnqsïz	يوقالمايدىغان، تۈگىمەيدىغان	无尽，永存
alkïnqusï	يوقاتقۇچى	使消失者
alkïx	بەخت، خۇشاللىق	幸福，欢乐
alku	بارلىق، ھەممە	全部，一切
amarï	بەزى	有些，部分
amralmak	يوقىلىدىغان	消除，消失
amranmak	ئامراق، ئىشىق، مۇھەببەت:	爱，爱戴，仁爱
	مۇھەببەتلىك	仁爱的
amranmak—	ياخشى كۆرمەك، سۆيمەك	喜欢，喜爱
anïn	شۇ سەۋەبتىن، شۇڭا	为此，因其故
anïŋ ara	شۇ ئارىدا	在…期间
anqa	ئانچە، شۇنچە	这么，那么
anqama	شۇنچىلىك، ئۇنچىلىك، شۇ قەدەر	这么些，这么点，如此
anqulaylu	شۇنداق، شۇنداق قىلىپ	象，如，比如
anqaka təgi	شۇ چاققىچە، شۇنىڭغا قەدەر	一直到…时
anta	① ئاندىن، ئۇيەردە	然后，尔后；在那里
antaran	ئۇ يەردىن	从那里
antaq	ئانداق، شۇنداق	这样，那样
anta ɵtrü	ئاندىن كېيىن	然后
anuk	تەييار	准备
aŋ	ئەڭ	最

aŋ ilki	ئەڭ ئاۋۋال، ئەڭ دەسلەپكى	最初，首先，第一
aŋi yarnī		
aŋ kin	ئەڭ ئاخىردا،	最后，终，末尾
aŋsïz	ئىنتايىن، ناھايىتى، بەك	特别，非常，极，太
aqïn—	ئىچىنماق، غەمخورلۇق قىلماق	怜悯，惋惜，关怀
araq (~arïq)	① ئورمان، جاڭگال	森林，灌木林
	② ساپ، تازا، پاك	纯净，干净
araq səmək (~arïq simək)	ئورمان، ئورمانلىق	森林
arïm barïm	خۇش پېئىل، خۇش‌خۇي	温和的，和善的，温情
arïp sənüp	ھېرىپ - چارچاپ	疲劳，疲乏，劳累
arïtï	ئەسلا، زادى، تامامەن	根本，从来，完全
ar:uk	ئىنتايىن، ئارتۇق	甚，非常，强，多余
arqun	نەسىللىك	良种的，
arkïx	كارۋان	商队
asaq - tusuq	پايدا - مەنپەئەت،	利益，益处
	خىزمەت	工作
asïlmaz təzlüg	يېنىۋالمايدىغان ماھىيەتلىك	无退相
asïlur təzlüg	يېنىۋالىدىغان ماھىيەتلىك	退相
asqu	مارجان	珠子，项链
atyin(~ət yin)	قىياپەت، تۇرقى	样子，面容，面目
atayi	بالىسى (ئەركىلەتمە ئىسىم)	孩儿，
avant tïltaq	ۋەج - سەۋەب	因缘
avïr—	بۇيرىماق، بېغىشلىماق	转施，迴向，施向
axa	1) (تاماق) يېمەك:	用饭，享受
	2) بەھرىمەن بولماق	享受
aya	ئالقان	手掌
aya —	ھۆرمەت قىلماق، ئايىماق	敬重
aya qiltə	ھۆرمەت - ئىھتىرام قىلماق	敬奉，尊重
aya aqar	ھۆرمەت، ئىھتىرام	敬仰，尊敬
ayaq (ayïq)	يامان، ئەسكى، ناچار	坏，恶
ayaqka təgimlig	ھۆرمەتكە سازاۋەر	尊者
ayïq əgli	رەھىمسىز، يامان نىيەتلىك	恶念，冷酷的
az	يامان	邪，恶
azaq	1) ئازدۇرغۇچى، ساختا، يالغان:	迷惑，假，
	2) خالىغان	随意
az kïlinqlïq	[illegible]	[illegible]
azu	خۇددى: ياكى	难道，惑
azun	دۇنيا، ئاجۇن	世界，世间

az ⱪīlīnq	ئاچكۆز	贪婪的
aƣ —	ئاغماق، (يۇقىرىغا) ئۆرلىمەك	升上，翻山
aƣ— təgil—	ئۆرلىمەك - چۈشمەك	沉沦
aƣar ayamaⱪīn	زور ھۆرمەت بىلەن	恭恭敬敬
aƣar ayaⱪ	زور ھۆرمەت	敬重
aƣī	1) تاۋار - دۇردۇن؛	财产，宝
	2) سوۋغا	礼品
aƣləⱪ	خىلۋەت	僻静的，偏僻的
aƣlaⱪta aƣlaⱪ	بىردىنبىر، ھەممىدىن ئۆزگىچە	唯一，
aƣraƣ	ئاغرىق، ئازاب	病，灾
aƣu	زەھەر، ئوغا	毒
akanaklaƣ	ئاقىدىغان	有漏
akanaksīz	1) ئاقمايدىغان، 2) ئۆزگەرمەس، جەزمەن	无漏，永恒，永不变
akru	ئاستا	慢慢地，缓

B

bar —	ماك، بار —	去，行，走
bardaƣī	ماڭغۇچى، بارغۇچى	行者，去者
bars	يولۋاس	老虎
basa basa	كەينى - كەينىدىن	相继，接二连三
basa kəzikqə	رېتى بويىچە، چوڭ - كىچىكلىكى بويىچە	按顺序，按大小排列
basīnqsīz - iyīnqsīz	جەبىر - زۇلۇمسىز	没有压迫
basīnqīŋ	تەنتەك	轻薄的，冒失的
basut tusu	ياردەم، مەدەت	帮助，鼓励
baƣīrīn tüx—	يەر بېغىرلىماق	贴心，伏地
baxtīnⱪī	باشتىكى، دەستلەپكى	第一
bayaƣut	دۆلەتمەن، باي	富翁
bay baram	باي، دۆلەتمەن	财富，财产，富有
bay baramlaƣ	باي - پاراۋان	富裕者，富豪
bıƣda —	باداشقان قۇرماق،	盘腿
	پۇتىنى ئالماشتۇرماق	双腿交错
baƣ quƣ	زەنجىر	锁链
bẹd —	ھالسىزلانماق، ئاجىزلىماق	衰弱，无力
bilgə	ئەقىلدار، دانىشمەن	智者，英明

bilgə bəgülüg	دانىشمەنلىك	贤明的，明哲的
bəlgülüg	ئېنىق، بەلگىلىك	清楚，征兆
biliklig	پاراسەتلىك	有知识的
bilg biliklig	ئەقىل - پاراسەتلىك	万能，全智
biligsiz biliklig	نادان، بىلىمسىز	无明
bər —	بەرمەك	给
bir birəmük	بىردىنبىر	唯一
birək	ئەگەر	虽然，如果，但是
bəx kirk	ئوتتۇز بەش	三十五
bəx otuz	يىگىرمە بەش	二十五
bəx yigirmi	ئون بەش	十五
bit —	پۈتمەك، يازماق	书写，写
bitig	پۈتۈك، خەت	书，经，卷
bod	بوي، تۇرقى، بەدەن	身体，驱体
bodi sini	بويى - بەستى، قەددى - قامىتى	身材，体格
bodun	خەلق	人民
bodun - bokun	ئەل - خەلق	民众
bukaqu	زىندان، تۈرمە	监狱
bulun	ئەسىر، تۇتقۇن	俘虏
bui—	تاپماق، ئىگە بولماق،	得到，找到
	ئېرىشمەك	达到
buloqan—	بۇلغانماق، بىئارام بولماق	浑浊，烦乱
buloqanmaksiz — təlgənməksiz	تېرىكمەس - زېرىكمەس	稳重，无浑浊，不寂寞
busux kadoqu	قايغۇ - ھەسرەت	忧伤，忧愁
busuxluq - ka— quluq	غەم - قايغۇلۇق	悲伤的，痛苦的
buluŋ yiŋak	تەرەپ، بۇلۇڭ	四面八方，四处
buloqanyuk	بۇلغانغان، پاراكەندىلىك	污染，弄脏，纷乱，烦扰
boxqur —	ئۆگەتمەك	教，引导
boxqun —	ئۆگەنمەك، تەلىم ئالماق	学习，受教
boxqut	ئۆگەنگۈچى، تەلىم ئالغۇچى شاگىرت	实习生，弟子
boxqutqi	ئۆگەنگۈچى، ئوقۇغۇچى، تەلىم ئالغۇچى	学生，求学者
boxqutsuz	تەلىم ئالمىغان، ئوقۇمىغان	无学
buxi	سەدىقە	布施，施舍
boxuq yarlik	ئىجازەت	允许，准许

busan —	غەم قىلماق	忧虑，担忧
buyan	بەخت - سائادەت	功德
bəkiz	ئېنىق	清楚
bəksiz	ئاجىز، بوش	松，不结实
bəlgür —	پەيدا بولماق، كۆرۈنمەك	出现，显出
bəlgülər	بەلگۈلەر، ئالامەتلەر	征兆，预兆
bəltrüt —	پەرۋىش قىلماق، ئۆستۈرمەك	养育，培养
…bərü	تارتىپ؛…بېرى	…从…以来
begü	ئۆتكۈر، دانىشمەن	聪明，明智
bert —	1) سىلىماق، تەككۈزمەك؛	触，接触
	2) ئاغرىتماق	使……疼

‹i›

idi	ناھايىتى، بەك (ئىنكار ئۇرامىنى كۈچەيتىپ كېلىدۇ)	特别，极，十分
idi —	تەرمەك، يىغماق	拾，集
ig	ئاغرىق، كېسەل	疾病
igid —	باقماق، ئۆستۈرمەك	养育，培养
igil	ئاددىي، ئادەتتىكى	一般的，普同
ik	يىك	纺锤
iki otuz	يىگىرمە ئىككى	二十二
iki yigirmi	ئون ئىككى	十二
iki kïrk	ئوتتۇز ئىككى	三十二
ilik (ə̣lik)	قول	手
ilki	دەسلەپكى، ئالدى بىلەن	首先，最初
ilkisizdə bərü	ئەزەلدىن بېرى	自古以来
ilig(ə̣lig)	خان، پادىشاھ، ئېلىگ	汗，王，皇帝
ilit —	① ئېلىپ بارماق، ② كۆتۈرمەك، سۇنماق	传递，送交，呈报 献上，
ilqi (~ə̣lqi)	ئەلچى	使者
illə (~ə̣llə)	دۆلەت قۇرماق، ئەل تۇتماق	建国，治国
in —	چۈشمەك، يېتىپ كەلمەك، ئۈنمەك	下，落，显 出来
inq	تىنچ، خاتىرجەم	安然，安定
inq amal	تىنچ - خاتىرجەم	平安无事

inqip	شۇنداق قىلىپ	于是
inqə	مۇنداق	这样
inakə	ئىنچىكە، كىچىك	细，小
intəki	بەدىنىدىكى	腹内的
iqlig	هامىلدار	孕妇
iqrə	ئىچى، مەخپى، يوشۇرۇن	内，秘密，暗藏的
iqkir —	بويسۇندۇرماق	征服
iqkək	جىن - ئالۋاستى	吸血鬼
irinq	بىچارە، بىتەلەي	不幸者，可怜的
	بىچارە - ئاجىز	不幸的弱者
irinq yarlïq	بىچارە - دەرتمەن	不幸的苦主
irit —	چىرىتىمەك	腐蚀的
iriklə —	سەكرىمەك، بىسىپ ئۆتمەك	跳跃，越过
irü	ياخشى	善
irüksüz sədrəksiz	ئاراچسىز - يېرىقسىز	无裂缝
ixi	ئايال	妇女
isil—	مۇجۇلماق	绞痛，揪心
isig əz	جان، روھ، ئىسسىق جان	生命，灵魂
ix küdük	1) ئىش - كۈش، ئىش- ئەمەل؛	事务，事情
	2) ئەجرى	心血
it —	بېزىمەك	做，装饰
itiglig yarataqlaq	بېزەلگەن، زىننەتلەنگەن	被装饰的
itig yaraq	① زىبۇ - زىننەت، ② ھەيۋەتلىك، تەنتەنىلىك	装饰品 庄重的，盛大的
iy —	① ئەگەشمەك، ② بويسۇندۇرماق	跟随，服从
iyə	ئەگىشىپ	跟
iyin	بويىچە، ئاساسەن، بىنائەن	按照，依照
iyə yatadaqi	قاتار كەتكەن	排列，行列

⟨ī⟩

ïd —	① ئەۋەتمەك، ② ۋاز كەچمەك	派遣，舍去
ïdala —	ۋاز كەچمەك، تاشلىۋەتمەك	舍弃，放弃
ïdrə —	چىرماشماق	缠绕，盘绕
idrəxü	چىرمىشىپ	缠着，盘着
iduk	مۇقەددەس	圣神

ïnan-	ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق	相信，信仰
ïnaru bərü	ھەممە يەر، ئۇياق - بۇياق	到处，来回
ïnaq	① ئىشەنچ، ② سەممىي	信念，信赖
ïntïnkï	ئۇ تەرەپتىكى	那边的，对面的
ïqqïn—	مەھرۇم بولماق، ئايرىلماق.	失去，离别
	يوقاتماق	抛弃
ïr	ناخشا، جىر	歌，曲
irtsiz birtsiz	ئالۋاڭ - ياساقسىز	无役无税
ïqar	كۈچلۈك	有力的
ïqla-sïqta-	يىغلىماق، ھەسرەت چەكمەك	哭泣，悲伤
ïqlayu sïqtayu	يىغلاپ - ھەسرەت چېكىپ	痛哭，哽噎
	يىغا - زارە قىلىپ	饮泣吞声，啜泣

ə

əbir —	ئەگىلمەك	弯曲
əd	مال، ماددا	物，财产
ədgü	ياخشى، ئېسىل	好，善
ədgüti	ياخشى ھالدا	很好的
ədgü ögli	ياخشى نىيەتلىك	善意，善念的
ədz—	① (قولىنى) پۇلاڭشىتماق، ھۆرمەت قىلماق	挥手，致敬
əd tavar	مال - دۇنيا، بايلىق	财物，财富
əksüksüz	كەم - كۈتىسىز	缺少
əlik	قول	手
əlp (~alp)	① قىيىن، تەس، ② مەرد، باتۇر	困难，勇士，勇敢
əlptə əlp	ناھايىتى تەس، ئىنتايىن مۈشكۈل	非常困难，艰巨的
əlp əmgək	ناھايىتى مۇشەققەت	艰难的
əmgək	ئازاب - ئوقۇبەت، قىيىن،	痛苦，苦难
	جاپا، ھەسرەت	艰苦，悲伤
əmgək tolqak	جاپا - مۇشەققەت	痛苦悲伤
əmlə —	ئەملىمەك، داۋالىماق،	治，治疗
	ئوڭشىماق، ساقايتماق	愈合，痊愈
əm	داۋا، رېتسېپ	疗法，疗效
əmgət —	قىينىماق، ئازابلىماق	使……受苦
əmgən —	ئازابلانماق	受苦
əmril —	تۈزەلمەك، پەسەيمەك	被修饰，平息

əmqi	تېۋىپ	医师
əmək	ئەركە	娇生惯养的
əm ürün (~əmyürün)	دورا - دەرمەك	调料，作料
ənətkək	ھىندىستان	印度
əŋ	يەلكە، مۈرە	肩
əŋit —	ئەگمەك، پۈكمەك	弯，躬
əŋitə	ئېگىپ، پۈكۈپ	弯下（身子）
əŋitmədük	پۈكمىگەن	没有躬身
ərdəm	ئەخلاق، پەزىلەت	功德
ərig barïq	يۈرۈش - تۇرۇش	行为
ərk	① كۈچ - قۇدرەت، ② ئەركىنلىك	强盛，自由
	ئىختىيارلىق	自在
ərk türük	كۈچ قۇۋۋەت	强大
ərŋək	بارماق	手指
ərtiŋü	ئىنتايىن، بەك، ناھايىتى	很，非常，十分
ərən ixi	ئەر - ئايال	男女
ərtür —	ئۆتكۈزمەك، تاشلىماق	交付，使…过去，扔
ərüx üküx	نۇرغۇن، كۆپ، جىق	众，多，无数
əsən tükəl	ئامان - ئېسەن	平安
əsən	① ئاسان، ② ئېسەن، ئوڭۇشلۇق	容易，顺利，轻易地
ətinlig	جاراڭلىق	响亮的
ətiz —	(ساز) چالماق	弹奏
ətzip	چېلىپ	弹着
ət	گۆش، ئەت	肉，体
ət —	قاتتىق ۋارقىرىماق	大声叫
ət əz	تەن، بەدەن، قىياپەت	自身，自体
əti kïrtïsï	بەدەن - چىرايى	面容，相貌
əv	ئۆي	家，房
əv barïk	ئۆي بىساتى، ئۆي - ۋاق	家眷
əvir-	ئۆرىمەك، تەرجىمە قىلماق	翻，翻译
əvrimïx	تەرجىمە قىلغان	翻译的
əvrïl-	ئۆرۈلمەك، يۆگەلمەك	轮转，轮回
əvrïlmïx	يۆگەلگەن (بۇدرە)	转向的
əvrïl mədük	ئايلانمىغان، يۆگەلمىگەن	无循环的
əzüksüz	سەمىمىي	真挚的

K

kaxantï	تووۋا ئىستىغپار	忏悔
kiginq	جاۋاب	回答
kigür-	كىرگۈزمەك	使…进入
kin	كېيىن	以后
kiŋ (kəŋ)	كەڭ	宽
kiŋ yadïq	كەڭ - ياپىلاق	宽扁
kirtü	سەممىي، سادىق	诚心，忠诚
kirtgü	ئىشەنچ	信念
kirtgün —	ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق	信仰，相信
kirtgünq	ساداقەتلىك، ساداقەتمەن	忠实，虔诚
kixi	ئايال، خوتۇن	女人，妇女，人
kixlən-	خوتۇن ئالماق، ئۆيلەنمەك	娶妻，娶亲
kizlə —	يوشۇرماق	暗藏
kizləmix	يوشۇرۇنغان	隐蔽
kizig tizig	رەت، قاتار، تىزىق	队，行排列
kəd	ئىنتايىن، ناھايىتى	很，甚
kəd —	كىيمەك، ئاسماق	穿，挂
kədmïx	كىيگەن	穿上了，穿着
kədgir —	يىقىلماق	摔倒
kədkir	گۇمان	怀疑
kəgdə	قەغەز	纸
kəd bol —	كۆپىيتمەك، ئاۋۇماق	增长，增加
kənt	شەھەر	镇，城
kənt ulux	شەھەر دۆلەت	城郭，城池
kəntü	ئۆزى، ئۆز	自己
kənqkiə	كەنجىتاي، قوزام، كەنجى بالا	幼子
kəŋ alkïq	تەپسىلىي - مۇپەسسەل	详尽的，周详的
kərgək bol —	كېرەك بولماق، لازىم بولماق	有用的，需要的
kərgəksiz	① كېرەكسىز، ② سانسىز، چەكسىز	无用，无数 无限
kərti	ھەقىقىي	真正的
kəvənt —	ئۈمۈتلەندۈرمەك .	使……有希望
kəvəl	شالغۇت	杂种
kəyik	ياۋايى ھايۋان	野兽

kəz —	كەزمەك	漫游
kedük	ئەمەل (ئىش)	事情
kegürqkün	كەپتەر	鸽子
keküz	كۆكسى، قەلب، مەركەز	胸，心
keni	توغرا، سەممىي	正，正确
keni kirtü	توغرا دۇرۇس	确切，正确
keŋlən —	دىلغۇل بولماق	用心
keŋlənmətin	دىلغۇل بولماستىن	不用心
kep keni	دۇرۇس، راۋىرۇس	完全正确
kep ketki	ئېگىز، ئېگىزرەك	高，略高
kerk	ھۆسۈن، چىراي	面目，容貌
kerki	ھۆسنى، چىرايى	面容，表情，相貌
kerklə	چىرايلىق، كۆركەم	美的，漂亮的
kerklə kerklüg	چىرايلىق، ئوماق	容貌俊俏
kerksüz	كۆرۈمسىز، بەدبەشىرە	丑陋，难看
kertlə	گۈزەل	美丽的
kez təŋxigi	كۆز يېتىم	视线内
kezünggü	ئەينەك	镜子
kezünür	كۆرۈنۈر	出现
küü kəlig	شان - شۆھرەتلىك،	圣尊美德
	ئېسىل	高贵
külqirə	خۇش چىراي، تەبەسسۇم	和蔼的，满面春风
külər yüzin kataqurar kaxin —	ئوچۇق چىراي بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ	满面春风的哈哈大哭
katoqur —	قاقاقلاپ كۈلمەك	大声
küd —	كۈتمەك	等待
küdə	كۈتۈپ	等着
küŋlən —	ئويلىماق، چۈشەنمەك	想，理解
küsə —	ئارزۇ قىلماق، ئۈمىد قىلماق	希望，渴望
küsüx	ئارزۇ، ئۈمىد	盼望，心愿
küvənq	مەغرۇر، ئېتىخار، تەكەببۇر	骄傲，狂妄
küvənq səvinq	شاد - خۇرام	欢乐
küvəz	مەغرۇر، ھاكاۋۇر	傲慢的，自高自大的
kezəd—(~kezət—)	كۆزەتمەك، ئاسرىماق	护理,保护
	ساقلىماق	保存

K

kadar (~kadïr)	ۋەھشى، يىرتقۇچ	残暴，残忍
kadar kaxlaq	دەھشەتلىك، سۈرلۈك،	狰狞可怕的
	ۋەھشى - ياۋۇز	凶残
kadax	قېرىنداش	兄弟
kalïsïz	تولۇق، بارلىق	完整，所有的
kałïk (~kalïq)	① ئاسمان، ② راۋاق	天，楼
kaltï	خۇددى	当，就象
kamaq	ھەممە، بارلىق	全部，一切
kamxat —	ھەرىكەتلەندۈرمەك،	使动
	سىلكىنمەك	震动
kamxayu	قوزغىلىپ، تىترەپ،	动身，起程
	سىلكىنمەك	震荡
kaŋ	ئاتا	父，爸爸
kanamlaq — yürəklig	كۆڭلى - كۆكسى توق	心满意足
		勇敢的
kanïnqsïz	قانغۇسىز	不厌
karïm	خەندەك	壕沟
karxï	ساراي	宫，宫殿
kax kavïx —	قاش تۈرمەك	皱眉
kavïx — (~kabïx —)	ئۇچراشماق، يىغىلماق	相遇，聚集
kavrïl —	قورۇلماق، مۆكچىيمەك	收缩，变干瘪
kavxur —	(قول) قوشتۇرماق	合拢
kataqla—	1) ئەگەشمەك، 2) تىرىشماق	跟随，努力
kataqlantaqï	تىرىشقۇچى	勤修者
katïl	ئۇچرىماق، دۇچ كەلمەك	碰见，遇见
katkï	قاتتىق	硬
kay	يول، كوچا	路，街
kay bəltir	كوچا - يوللار، تۆت كوچا ئاغزى	路口，街道
kayu	قايسى، بەزى	哪一个，有些
kayu ədün	قايسى ۋاقىت، قاچان	无论何时，随时
kazqan —	تىرىشماق، قازانماق	修，努力
kapïq (~kapaq)	قاپقا، ئىشىك، دەرۋازا	门，大门，盖

kïdïq	قىرغاق	岸
kïsïqsïz—	كەڭ - كۇشادە	宽敞的
kïvrïqsïz		宽绰的
kïvlïq	خەيرلىك	吉祥的
kïlïnq	قىلمىش	行，行为
kïlïnq ərig	قىلمىش - ئەتمىشى	所作所为
kïnïm	جەسۇر	无畏的，豪迈的
kïnïq	1) غەيرەت - شىجائەت،	毅力，气魄
	2) كەڭ	宽
kïnlïk	دىمىق	闷的，闷热的
kïrtïx	چىراي	面容
kod —	قويماق، قالدۇرماق	放下，剩下
kodï—	1) تۆۋەن، پەس، 2) زادى	下面，底
kodïru	تېخىمۇ	更加
koduru	تولا، جىق	多，众多
koduru bïxurmïx	تاۋلانغان	磨炼的，熔炼
koduru kolula —	باخشى ئويلىماق	仔细想，深思
koduz	قوتاز	牦牛
kol —	تىلىمەك، ئالماق	乞求，得到
koltoquqï	تىلەمچى	乞丐，乞求者
koluluq	مەزگىللىك	…时期的
kolunq	ئىجازەت	许可，获准
kolusuz	چەكسىز	无限的
kop	بارلىق، ھەممە	所有，全部
kopmïx	كۆتۈرۈلگەن، قوپقان	上升的，起来的
kop kamaq	بارلىقى، ھەممىسى	一切，众多
kork— ayïn—	قورقماق - ئەيمەنمەك	畏惧，忌惮
kovït —	قوغلاتماق	驱逐，被撵
koqsak	بوش	空
kunquy	مەلىكە	公主
kuruq kovuk	قۇرۇق - بوش	空无
kut	بەخت	果，幸福
kut buyan	بەخت - تەلەي، بەخت - ...ائادەت	福德 诰化
kut kïv	بەخت - تەلەي	幸运
kutsuz kïvsïz	بەختسىز - تەلەيسىز	无福 。没有运气

kuvraq	جامائەت، كىشلەر توپى	僧众，僧团
kuduz	ئايال، خوتۇن، جوۋان	妇女，女人
kuxlaqu kux	ئوۋ قۇشى	猎鹰

‹m›

maŋla—	قەدەم تاشلىماق، ماڭماق	迈步，走
maŋra —	ۋاقىرىماق	叫，喊
muŋad—	ھەيران قالماق، ئەجەبلەنمەك	惊奇，诧异
muŋadïnqïq	ھەيران قالارلىق، ئاجايىپ	吃惊，奇怪
muŋ	مۇڭ، غەم - قايغۇ	愁闷，忧郁，悲伤
muŋsuz - taksïz	غەم - قايغۇسىز،	无忧无愁
	غەم - ئەندىشىسىز	无忧虑的
muŋ tar	خەۋپ - خەتەر	危险
munta	مۇندا، بۇ يەرگە	在这儿，向这
muntada ïnaru	بۇنىڭدىن باشقا،	除此之外
	بۇندىن تاشقىرى	另外
muntada ulatï	شۇندىن تارتىپ،	从此
	شۇنىڭدىن باشقا	从此之后
məŋ	① مەڭ، ② يەم، دان، يېمەكلىك	痣，食，饲料
məŋi	خۇشاللىق، شادلىق، ھۇزۇر	乐，欢乐，喜乐
məŋlə —	...نىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالماق	化为
məŋilə —	خۇشاللانماق، ھۇزۇرلانماق	欢乐的，舒适的
məŋilig	شادلىق	愉快的
mün	شورپا	汤
mün kadaq	گۇناھ، ئەيىب، نۇقسان	罪，缺陷
münsüz	ئەيىبسىز، گۇناھسىز	没有缺陷，无罪
mün— az—	ئازماق - قايمۇقماق	迷惑，困惑
mün türk	يولدىن ئازدۇرىدىغان	班

‹n›

nox	تاتلىق شەربەت	甘露
nə	قايسى، نېمە	什么，那一个
nəgü	نېمىشقا	为何
nəgü kim	مەيلى قانداقلا بولمىسۇن	无论如何

nəgülüg	نېمىشقا، نېمە ئۈچۈن	为什么，为何
nəŋ	نەرسە، شەيئى،	物，事物
nəŋ nəŋ	ھەرقانداق	任何，不论什么
nə ooqrïn	قايسى ۋاقىتتا	什么时候
nəqəkə təgi	قاچانغىچە	到何时
nəqə ürkiq	قانچە ئۇزۇن ۋاقىت	多长时间，何时
nəqük	نېمە ئۈچۈن، نېچۈك	为什么
nəqükin	نېمىشقا	为何
nə tïltaqïn	نېمە سەۋەبتىن	什么原因
nətəg	قانداق	如何
nə yaŋlïq	قانداق قىياپەتلىك	怎样，什么模样

‹O›

odoqak (oyoqak)	ئويغاق، سەزگۈر	醒，敏感
odoqur —	ئويغاتماق	叫醒，唤醒
oduoqsak (~oduksak)	سەگەك ـ ھوشيار	清醒的，聪明
olma	كوزا، ساپال ئىدىش	罐子，陶罐
ooqur	ۋاقىت، چاغ، مەزگىل	时间，时期，期间
ol ooqurda	شۇ چاغدا	那时，当时
ol ok	دەل شۇ (پەيت، چاغ)	正好，适时
ok	يۈكلىمە سۆز بولۇپ، سۆز ئورامىنى كۈچەيتىپ كېلىدۇ، ھازىرقى ئىستېمالىمىزدىكى «پەقەت، زادى،...لا» لارغا تەڭ.	加强语气的小品词
okï —	ۋارقىرىماق، تەكلىپ قىلماق	叫喊，邀请
oŋtïn yiŋak	ئوڭ تەرەپ	右边
oprï	چوڭقۇرلۇق	深度
oysuz kətkisiz	ئېگىزمۇ ئەمەس، پەسمۇ ئەمەس	不高不矮
	پەسمۇ ئەمەس ئېگىزمۇ ئەمەس	正好
ornaoqsïz	ئورۇنسىز	不适当的，无坐位的
oruk	چىغىر يول، تار يول	小路，羊肠小道
osuoq	خىل، تۈر	类，种类
osuoqluoq	ئوخشاش	一样
ot	دورا (دورا ئۆسۈملۈكى)	药，草药
otruk	ئارال	岛

utun	يارىماس، بۇزۇق، قەبىھ	无用，不中用的
otuz artukï bir	ئوتتۇز بىر	三十一
otqurak	1) ئېنىق، جەزمەن	清楚，一定
	2) پۇختا، چىڭ	结实，牢固
oz —	قۇتۇلماق، ئۇزماق	解脱
ozar	ئۇزماق	超脱
ozmak	ئۇزماق، قۇتۇلماق	得救，解脱
ozqurdaqï	قۇتقۇزغۇچى	解救者
oqlaqu	نازۇك، يۇمران	娇嫩的
oqramïx	ئارزۇ قىلغان	所求，凤愿
oqrayu	بولۇپمۇ	
oqrïnta	ھەققىدە، توغرىسىدا	有关，关于
oqux	تۇغقان، قەۋم	亲戚，亲属
oqur	ۋاقىت، چاغ، پەيت	时，期间
oqurda	ۋاقتىدا، چاغدا	那时，适时
oqurluq	مەزگىللىك	季节的
oquxluq	نەسەبلىك	种族的
oqux - təz	قەۋم - نەسەب	家族，世系
okïp	چاقىرىپ	叫，召
oksuz təgingsiz	يېتەلمەيدىغان،	得不到
	ئېرىشەلمەيدىغان	不达

‹Θ›

əd	ۋاقىت، پەيت	时，时间
əd kolu	ۋاقىت، پەيت، مەزگىل	时间，期间，及时
ədrül —	تاللىماق	挑选
əg	ئانا، ئاپا	妈，母亲
əg —	ماختىماق، مەدھىيىلىمەك	赞美，颂杨
əgdir —	مۇكاپاتلىماق، تەقدىرلىمەك	嘉奖
əgir —	خۇشال بولماق	喜悦
əgirdəqi	شادلىنىدىغان	愉快的
əgirt —	شادلاندۇرماق	使……高兴
əglən —	ھوشىغا كەلمەك، ئويغانماق	醒悟，醒
əgləx—	مەسلىھەتلەشمەك	商量

əgrünq	خۇشاللىق، شادلىق	欢乐的
əgrünq səvinq	شاد - خۇراملىق	愉快的
əgrünqülüg	خۇشاللىنارلىق	使人感到高兴的
əgüz	دەريا	海
ək	هامان، دەرهال	立刻，立即
əküx (~üküx)	كۆپ، جىق، تولا	多，许多，众多
əkün —	ئۆكۈنمەك، پۇشايمان قىلماق	忏悔，后悔
əŋ	ئۆڭ، چىراي، قىياپەت	脸色，容貌颜，色
əŋ kïrtïx	ئۆڭ - چىراي	脸色
əŋi	باشقا، ئايرىم، پارچە	别的，分别，片
əŋlüg	رەڭلىك	彩色
əŋ kürtüg	قاتارلىق باياۋان	雪白的原野
əŋrə	① ئالدى (شەرق) تەرەپ؛	前方，东面
	② ئىلگىرى، بۇرۇن	以前，从前
əŋrə kisrə	ئىلگىرى - كېيىن	先后
ə—	ئويلىماق	想
ə— sakïn—	ئويلىماق، سېغىنماق،	想念
	ئەسلەپ	怀念
ərgün (~ərgin)	تەخت	宝座，王位
ərit —	① ياندۇرماق، يۇقىرى	使……回，抬高
	كۆتۈرمەك، تۇرغۇزماق	竖立，带来，
	② كەلتۈرمەك	引来
ətlüg	يەپۇق، يېپىنچا	披风，斗蓬，
ətkür —	پىششىق ئىگىللىمەك	精通
ətlə —	نەسىھەت قىلماق	劝告，告诫
ətrü	(ئاندىن) كېيىن	尔后，然后
ətüg	ئۆتۈنچ تەلەپ، تىلەك	请求，愿望
əvkə	① ئۆپكە، ② ئاچچىق، غەزەپ	忿，暴怒
əvkəlig	خاپىلىق، ئاچچىق	暴怒的，生气的
əvkə biliklig	نادانلىق	愚昧的
əz yax	ئۆمۈر، هايات	生命，生活
əzə (~üzə)	بىلەن	以，用，在上

〈u〉

ud —	ئەگەشمەك، قوشۇلماق	跟随，率领
udru (~utru)	ئۇدۇلى، ئالدى	对面，前面

udun —	ھۆرمەتلىك، چوقۇنماق	敬奉，顶礼
udï —	ئۇخلىماق	睡觉
ud	كالا	牛
udïz —(~uduz) 6	باشلىماق، يېتەكلىمەك	引导，领导
udqï	پادىچى	牧民
ul	تاپان، (ھۇل)	足底
ulatï	قاتارلىق	以及
ulux	دۆلەت، ئەل - ئۇلۇس	国，国家
udlï (~utli)	① نەتىجە، ② شەپقەت	成绩，恩情
umuq	ئۈمىد، ئىشەنچ	希望，信念
umuq ïnaq	مەدەتكار، ياردەم، مەدەت	寄托，援助，支持
umuqsïz	ئۈمىدسىز، ئىشەنچسىز	无希望，无信念
unq	مۇمكىن	可能
uquz	ئاسان، ئوڭاي	容易，顺利
ur—	تاقىماق، ياسىماق، ئويماق	制，修，刻，雕
urï	ئوغۇل بالا	男儿
urunqak	گۆرەگە قويۇلغان نەرسە، گۆد	抵押品，抵押
utlï	نەتىجە، مۇكاپات	成果，恩典
utun	نومۇسسىز، ئاخماق	无耻，笨拙
uk —	ئۇقماق، بىلمەك	得知，明白
uvut uyat	ئار - نومۇس	羞耻
uy —	ئۇيۇشماق، ئۇيۇشتۇرماق	联合，统一，组织
ulatï	قاتارلىق، ۋە	以及，等等
uluq-	ئۇلۇغ، كاتتا، زور	伟大，巨大，大
ulqad —	كۆچەيتمەك، ئۇلغايتماق	使…成长，使…强大

‹ü›

ügə	دانىشمەن	智者，贤
üküx	كۆپ، تۈرغۈن، جىق	多，无数，众多
ülgüsüz	چەكسىز	无限
ülgüsüz sansïz	سان - ساناقسىز، چەكسىز	成千上万，无穷…
üləxi	ئوخشاش	一样，象
ülüg	تەلەي، نېسىۋە	幸运，走运
ülgülüg	تەلەيلىك، نېسىۋىلىك	运的，走运的
ülüx	قىسىم، بۆلەك، ئۈلۈش	部，品，章，幕，

ün —	چىقماق، ئۈنمەك	出来，出现
üq yigirmi	ئون ئۈچ	十三
üq otuz	يىگىرمە ئۈچ	二十三
ürkiq	ئۇزۇن ۋاقىت	长期
ürlüg	دائىم، هامان	经常，常常
ürük usatï	دائىم، ئۇزۇن مۇددەت	随时，很长时间
ürük amul	تىنچ خاتىرجەم	安定，安全
üskün	ئۈستى	上面
üsküntə	ئۈستىدە	在上面
üstəl —	كۆپەيمەك، ئاۋۇماق	增多
üstəlsün	كۆپەيسۇن	应该增多
üzlünqü	ئارقىسى، كەينى	后面，后，接着
üzə	بىلەن، ۋە، ئارقىلىق	用，以，和，并
üzmələ —	ئۈزمەك، يۇلماق	断，拔，揪
üzəki	ئۈستىدىكى، تۆپىسىدىكى	上面的
üzütlüg	روھ، جان	命，灵魂

‹Q›

qantal	جاللات	刽子手
qainai	غەزەپ	怒气，愤怒
qal —	① ئۇرماق، تاشلىماق،	打，揍，击，扔
	② ئەگمەك	弄弯
qin kirtü	هەقىقىي	真正的
qin	چىن، هەقىقىي	真，真理
qïoqay	نامرات، گاداي، كەمبەغەل	贫穷，贫民
qoq yalïn	هەيۋەت، سۈرلۈك، هەشەمەت	威严
qoqka yalïnka	گۈللەپ ياشناشقا	为繁荣昌盛
qəbik	قاراڭغۇ، زۇلمەت	黑暗，浊

‹p›

patatu (~pantatu)	پاختا	棉花
patatu kəpəz	پاختا - كېپەز (كېۋەز)	棉，棉花

‹S›

sadraksïz	يېرىقسىز	无裂缝
saŋi	راھىپ	僧

saŋar tün	يېرىم كېچە	半夜
saŋrï	باغرى، تۇمشۇقى (تاغ)	心肠，山岬角
sanlaq (sanlïq)	تەۋە، تېگىشلىك	属于
sansaz üküx	سان - ساناقسىز	无数
sav	سۆز، گەپ	话，语
savrïl —	ئاقماق، تارامىلماق	流，簌簌地（流）
savrïlu	تۆكۈپ، ئېقىتىپ	洒出…倒出
sayu	ھەربىر، ھەرقايسى	每一个
sakïnq	ئوي، خىيال، سېغىنىش	想，念，思
sakït —	چاقناتماق، قاماشتۇرماق	闪光，使…耀
sakïn —	ئويلىماق، خىيال قىلماق،	想念，思念
	سېغىنماق	思
siŋək	پاشا	蚊子
siŋəklig	پاشىلىق، پاشا قورۇغۇچ	蚊帐
sindu	ھىندىستان	印度
sizik	گۇمان، شۇبھە، سوئال	怀疑，疑问
siziksiz	گۇمانسىز	无疑
siziksiz sakiqsiz	شەك - شۇبھىسىز	毫无疑问
sïruk	خادا ياغاچ، دەستە	把子，棍，杆
sok —	ئۇچراشماق، ئۇچرىماق	相遇，碰到
sokux —	ئۇچراشماق، دۇچ كەلمەك	相逢，会师
sokanqïq	ئېسىل، چىرايلىق، ئاجايىپ	珍贵，美丽，特殊的
səkiz otuz	يىگىرمە سەككىز	二十八
səkiz yigirmi	ئون سەككىز	十八
sər —	چىدىماق، تاقەت قىلماق	忍，忍受
səril —	چىدىماق، سەۋرى قىلماق	忍耐
səriŋ	كەچۈرۈك	饶恕，宽恕
sərü umatïn	چىدالماستىن	无法忍受
səv —	سۆيمەك	爱
səviklig	سۆيۈملۈك	情爱的
səvgü taplaqu	ئېسىل ياقتۇرىدىغان	所爱
səvinq	خۇشاللىق، شادلىق	欢乐的，愉快的
	سۆيۈنۈش	喜欢
sən —	يوقىماق، ساقايماق،	消失，治好
	يېشىلمەك	解开

sü	قوشۇن	军队
süü	ھەيكەل	像
süskün	ئومۇرتقا	脊椎
süqüg	چۈچۈك، تاتلىق	酸的，酸甜的

‹T›

taluy	دېڭىز	海
tamu	دوزاق	地狱
tanit —	تونۇلماق	被认识
tanuk	گۇۋاھ، ئىسپات	证明
taŋ —	ھەيران بولماق، تاڭ قالماق	惊奇，惊讶
taŋ yarïn	تاڭ سەھەر	清晨
tapa	تەرەپكە	向…朝…
tapan-udun —	ھۆرمەت قىلماق، تېۋىنماق	敬奉，供养
tapaq uduq	چوقۇنۇش، تېۋىنىش	膜拜，顶礼
tapla —	ماقۇل كۆرمەك، ياقتۇرماق،	愿意，同意
	تەقدىرلىمەك	嘉奖，表彰
taplaqu səvgü	خالىغان - سۆيگەن	所爱，所求
tapïn —	چوقۇنماق، تېۋىنماق	崇拜，崇敬
tapïnsar	چوقۇنسا، ئىخلاس قىلسا	若崇拜，若祈祷
tapsïz	تاۋى يوق	无精神
təp təgirmi	دوپ دوگىلەك	圆圆的
tar	جىلغا	山洞，山谷，峡谷
tataq	تاتلىق	甜的
tavïrdaqï	تەۋرەتكۈچى	使…震动者
tavran —	ئەجرى قىلماق، تىرىشماق	努力，下功夫
tay —	تايماق	滑
tayak	ياردەم	帮助，援助
takïqu	توخۇ	鸡
takï	تېخى، شۇڭا	还，所以，又，再
taklaq	قايغۇلۇق	悲伤的
tigin (~təgin)	شاھزادە	王子
tilgən	چاق	轮
tïltaq	سەۋەب	原因
timin	دەرھال، تېز، ھامان	立刻，快

timin ək	دەرھال، شۇ ھامان	立刻，立即
tirən	چوڭقۇر، تىرەن	深，深奥，深远
tirnə —	يىغماق، توپلىماق	收集，搜集，积累
tirgin	توپلام، يىغىندا	集，汇集
tirgük	تىرەك	支柱
tit — (tid —)	1) تىتماق، 2) تاشلىماق، رەت قىلماق	撕，扔，拒绝
tə —	دېمەك، سۆزلىمەك	说，讲
titig sikiz	تېتىك، چەبدەس	利根
titig oduq	تېتىك ھوشيار	敏捷
titin —	جۈرئەت قىلماق	下决心，敢于
titrü —	تىكىلىپ قارىماق، ئۇدۇل قارىماق	注视，凝视 目视
titrüm təriŋ	چوڭقۇر	很深，特别深
titrüm	ئىنتايىن	很，非常，太
titsi (~tïtsï)	شاگىرت	弟子
titürü	تىكىلىپ	盯
tizig	مارجان، مونچاق	珠子
tiz tilgən	تىز لېپىكى (لېپەك)	膝盖骨
tïdïqsïz	راۋان، توسالغۇسىز	无障碍，无尽意
tïdïq tuduq	توسالغۇ، توسقۇن	障碍，阻挡
tïdïq	تۇتۇلۇش، توختاش	拦，停
tïn	نەپەس، تىنىق، دەم	呼吸，气息，喘气
tïnlïq	جانلىق	生灵
tod tolïy	1) كارغا كەلمەيدىغان، ئەرزىمەس 2) كۆپ، جىق (؟)	无用，不值得的 多，无数
tohri	توخرى (توخار)	吐火罗
toŋa	باتۇر، قەھرىمان	英雄，勇士
toŋït —	رۇس تۇرماق، غادىيىۋالماق	正立
toyin	راھىپ	道人
topul —	تارمار قىلماق	毁灭，粉碎
torï torkï	ئاداۋەتخۇر	结怨，抱成见
tosun	توسۇن، بەڭۋاش	顽皮的，性情暴烈的
toyïn toyïn	توپ - توپ	成群的，一群一群的
toyla —	توپلانماق، يىغىلماق	聚集，集合
toylap	توپلىنىپ، يىغىلىپ	聚集了，集合了

tooqïr	تاج	冕，桂冠，冠
tokï —	1) توقىماق، ياساماق، 2) تىكمەك (دەرەخ)	织，编，竖 栽（树）
tokuz	توققۇز	九
tuoqmïx	تۇغۇلغان، ئەۋلاد	生，后代
tuoqyuk	تۇغۇلغان	出生，诞生
turum ara	شۇ ئارىدا	在…期间
tutuk	ئەمەل مەنسەپ نامى	都统
turkï	كەڭلىكى	宽度，模样
tusu	مەنپەئەت	利益
tuyuz —	يەتكۈز	使达到
təlik	جاسارەت، غەيرەت	勇气，雄心
təpü	تۆپە، چوققا	顶，上
tərü	1) قانۇنى تۈزۈم، 2) مۇ-راسىم	法，规 仪式
tərülüg tokuluoq	قائىدە - يوسۇنلۇق	讲究礼节的
təx	تۆش	胸骨，胸排
təz	يىلتىز، ماھىيەت	根，本质
təzü	پۈتۈنلەي، تامامەن	完全，全部
təzlüg	ماھىيەتلىك، نەسەبلىك	根底，族系的·世系的
təzü kəni	تۈز، توغرا	完全真确，正
təz yiltiz	مەنبە، يىلتىز	源，根源
tü	تۈك	毛
tügəl (~tükəl)	تۈگەل، ھەممە، بارلىق	所有，一切，全部
tüklüg tümənlig	بىرقانچە تۈمەن	成千上万，几万
tügün bukaqu	كىشەن	铁链
tümkə	1) بىلمەس، نادان، ساددا، 2) تەنتەك، دۆت	愚昧，纯根 无知
tün tünlə	تۈن كېچىدە	昨夜，深夜
tüpkər —	تەتقىق قىلماق، يەشمەك	研究，解释
tüx	ھوسۇل، مېۋە، نەتىجە	果，果实
tüxi utlsï	نەتىجىسى - ھەققى	结果，果报
tüxmək	چۈشمەك، يىقىلماق	下落，摔
tü türlüg	ھەر تۈرلۈك خىلمۇخىل	种种，各种 各种各样
tüzkərinqsiz	تەڭداشسىز، ئادىل	无比，公证

tüzü tükəti	تەلتۆكۈس	齐全，完备
tüzün	ئالىيجاناب، ئاقىل، تۇغرا،	仁者，仁慈的
	تۈز كۆڭۈل	诚心
təgin —	ئېرىشمەك، يەتمەك	达，赴，得，获
təgindəqi	ئېرىشكۈچى، بەھرىمەن بولغۇچى	得到者，到达者
təgin egə	شاھزادە دانىشمەن (ۋەلىئەھد)	王子智
təgrə	ئەتراپ	周围
təgriklə —	ئەتراپىغا يىغماق،	簇拥，围绕
	چۆرىسىگە يىغماق	周围
təgzin —	يۆگەلمەك، ئايلانماق	轮回，转
təgzinq	1) يۆگەم، جىلد، 2) قاينام	卷，旋涡
təgzinqlən —	يۆگەلمەك	转，轮流
təgimsiz	ئەرزىمەس	不值得
təgimlig	تېگىشلىك، سازاۋەر	博得，赢得
	ئەرزىگۈدەك	值得
təŋridəm	تەڭرىلىك، ئىلاھىي	天的
təŋsiz	نامۇۋاپىق	不明，未知，不等
təlim	كۆپ، نۇرغۇن	多，无数
təlim təsim	ھەددى - ھېسابسىز	无穷无尽，无量
təlim üküz	كۆپلىگەن، نۇرغۇنلىغان، سانسىز	众多，无数
təp təgirimi	دۈپ - دۈگىلەك	圆圆的
tərs tədrü	تەتۈر، نامۇۋاپىق	邪见，反，

y

yadaq	پىيادە، ياياق	步行，徒步
yadïl—	يېيىلماق، يېيىل	伸展，展开
yad—	يايماق، تارقاتماق	铺开，驱散
yadïy yarni	كەڭ تاغاق سۆڭىكى	宽大的肩胛骨
yalŋuk	ئىنسان، ئادەم	人类，人
yalma (~yəlmə)	يېپىنچا	披风
yalavaq	ئەلچى	使者
yalïn	يالقۇن	火焰
yaltrïk	يالتىراق، يورۇقلۇق	亮光，光亮
yan—	يانماق، قايتماق	返，回

yana	يەنە، قايتا	又，再
yantakï	ياندىكى	旁边的
yaŋa	پىل	象
yaŋlaq	قىياپەتلىك	模样
yaŋku	ياڭراق، ئەكس سادا	响亮的，回声
yaŋï	يېڭى	新
yïŋak (~yaŋak)	تەرەپ	方面，方
yap —	ياسىماق	做
yapaq	يېقىندى، يېپىشماق	附属，有粘性的
yar	كۆپۈك	泡沫，肉汤沫子
yarat —	ياراتماق، ياسىماق،	创造，制造
	زىننەتلىمەك	装饰
yaratïqï	يارىشىقى	礼数
yaratmïx	ياراتقان، ئىجاد قىلغان،	创造的，创作
	ياسالغان	制造的
yarataqlaq	يارىتىلغان	缔造的
yarïn	تاغاق (ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ	胛骨
	تاغاق سۆڭىكى)	
yarlïka —	① يارلىق قىلماق، ② ساقلىماق،	传旨
	مەددەت قىلماق	扶助，撑腰
yarlïkanquqï	مېھرىبان، شەپقەتلىك	仁慈，慈悲为怀
yaruk	نۇر، يورۇقلۇق	光，亮光
yarut — yaxut —	يورۇتماق، چاقناتماق	闪耀，闪光
yaxlaq sïxlaq	ياش قورامى	发数
yaxru	يوشۇرۇن	秘密的
yavaz (~yawïz)	يامان، ناچار، ياۋۇز،	凶恶，凶残
yavri —	ئاجىزلىماق، زەئىپلەشمەك	变弱，衰竭
yavalmïx	كۆندۈرۈلگەن	服贴
yavlak	يامان، ئەسكى، ناچار	恶，邪恶
yay —	تاشماق، تېشىپ چىقماق	溢出，漫出
yaykan —	چايقالماق	颠簸
yaz —	① خىلاپلىق قىلماق، گۇناھ قىلماق،	违背，犯罪，展、开
	② ئېچىلماق، يېيىلماق	
yazïnqsïz	دەخلىسىز	不受侵犯的
yazï	تۈزلەڭلىك، دالا	平原，原野
yazuk	گۇناھ، جىنايەت	罪行，过错

yazukluq	گۇناھكار، گۇناھلىق	有罪的，罪犯
yazuksuz	گۇناھسىز، ئەيىبسىز	无罪
yaq	دۈشمەن	敌人
yaqïx saqïq	نەزىر - چىراغ	布施大会
yaqïz (~yər)	قوڭۇر (يەر)	褐色的
yaqru-kï-a	يېقىندىلا (يېڭىلا)	很近
yaqsïnmïx	يېپىنغان	覆盖的
yaquk	يېقىن	近，近处
yig	① ياخشى، ② خام	好，善，不成熟
yəgədmïx	يەڭگەن	战胜
yəgəd—	يەڭمەك، مەغلۇپ قىلماق	胜，击败
yïlïq yumxak	سىلىق - يۇمشاق	温和的，柔和的
yəl	شامال، يەل	风，气
yinqkə	ئىنچىكە، نەپىس، يېقىملىق	细，薄，精巧的，精细
yintəm	دائىم	经常
yinqürü	تەزىم قىلماق، باش ئەگمەك،	顶礼，低头
	قۇللۇق قىلماق، يېلىنماق،	磕头，俯首
	يالۋۇرماق	乞求
yirinq	بەختسىز، ئېچىنارلىق،	不幸的，可怜的
	كۆرۈمسىز، ئاجىز، رەزىل	惨白的，难看的
	خۇنۇك	衰弱的
yirtinqü	يەر يۈزى، دۇنيا	大地，世界
yər suv	دۇنيا، جاھان	山水，世界
yiru—	بۇزماق، يىرماق	毁坏，撕裂
yit—	يوقىتىپ قويماق، يۈتتۈرمەك	丢，遗失，
yiti	ئۆتكۈر، تېز، ئۆتكۈر	锐利，快，聪明
yitlin—	يوقاتماق، ئايرىلماق	失去，离别
yitinqsiz	چەكسىز، يەتكۈسىز	无限，无尽
yivig tizig	زىبۇ - زىننەت	妆饰品，点缀品
yïd	ھىد، پۇراق	味
yïŋak (~yaŋak)	تەرەپ	方面
yolan—	ئۆسمەك	成长的
yolqï yərqı	يول باشلىغۇچى.	引导者，领路人
yorït—	ماڭغۇزماق، تارقاتماق	使…走，驱撒
yorïq	يۈرۈش - تۇرۇش	行为

yoka yïlïnqka	يۇقا - نېپىز	单薄
yula	يالقۇن، چىراغ	灯，火苗
yuŋla —	ئەرز قىلماق	申诉
yultuz kerüm	مۇنەججىملىك	星相家的
yügərü	ئىلگىرى	从前
	ئۈستىگە	向上
yeləxi	ئوخشاش	一样，象
yelügü	ئۇستۇرا، پىچاق	剃刀，刀
yep yerüŋ	ئاپئاق	白白的，白色
yək iqkək	جىن - ئالۋاستى	魔鬼
yəmə	ھەم، يەنە	并，而，又
yivig	بېزەك، زىننەت	装饰，修饰